

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Συνέδριο

Ανώτερο Περιφερειακό Ινστιτούτο Ελληνόφωνων Σπουδών

Καλαβρίας.

Ιούνιος 2002

Οι δραστηριότητες και το πρόγραμμα του πανεπιστήμιου

Αργυροκάστρου για την προώθηση της παιδείας και την εκμάθηση της

σύγχρονης ελληνικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο σε μια μειονοτική

περιοχή.

σελ. 3

2. Δεύτερο Διαβαλκανικό Συνέδριο Νεοελληνιστών

Σόφια, Σεπτέμβριος, 2007

Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα

σελ.6

3. 10ο Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2010

Αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε περιβάλλον διαχρονικά
διαπολιτισμικό.

σελ. 11

Αγγλική εκδοχή

σελ. 20

4. Διεθνές Συνέδριο, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α.Π.

Γλώσσες και Πολιτισμοί σε (Διά)Δραση. Θεσσαλονίκη, 2011.

Ελληνική γλώσσα και εθνική ταυτότητα στο Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου

σελ.29

5. 5^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού

**Ο Μύθος ως Μορφή Δύναμης, Δημιουργίας και Πολιτιστικής
Αναβίωσης Δήμος Σουφλίου. 07-09. 09.2012**

Η λειτουργική συντήρηση στοιχείων της κλασικής ελληνικής μυθολογίας
στη λαϊκή μνήμη και συλλογική συμπεριφορά της κοινότητας της Εθνικής
Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία.

σελ. 39

6. 5^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού

**Ο Μύθος ως Μορφή Δύναμης, Δημιουργίας και Πολιτιστικής
Αναβίωσης Δήμος Σουφλίου. 07-09. 09.2012**

Η ελληνική μυθολογία και τα θεμέλια εθνογέννησης δυο λαών.

σελ. 48

7. 3ο Συνεδριό των νεοελληνιστών των βαλκανικών χωρών.

Βουκουρέστι 2015

Οι ευεργέτες – η νέα μορφή του οικουμενικού ελληνισμού.

σελ. 62

8. 1^ο Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας,

Κομοτηνή, Σεπτέμβριος 2016

Η Νέα Ελληνική γλώσσα στον Παρευξείνιο Χώρο και στα Βαλκάνια

Οι διαστρωματώσεις της ελληνικής στην Αλβανία. σελ. 74

9. 4^ο Συνέδριο των Νεοελληνιστών των βαλκανικών χωρών

Ελληνισμός και Βαλκάνια - αμφίδρομες σχέσεις: γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός (1453-2019)

Κομοτηνή 11.2019

Νεοελληνική ιδεολογία και Ήπειρος.

Η περίπτωση του «Χρονικού της Δρόπολης»

σελ. 85

10. 8^ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογική Θεωρία.

Αργυρόκαστρο Οκτώβριος, 2018

Η συμβολή της ελληνικής στην Τόσκικη διάλεκτο της αλβανικής και η πολύτροπη διγλωσσία στο σημερινό Νότο της Αλβανίας σελ.96

11. Διαδικτυακό Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Δυτικής

Μακεδονίας

Ιούλιος 2021

Γλωσσική διδασκαλία και μάθηση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Η ιδεολογική γλώσσα, η εκπαίδευση και η διαδικασία ένταξης ως αλλοίωση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας. σελ. 107

Παναγιώτης Μπάρκας

Συνέδριο στο Ανώτερο Περιφερειακό Ινστιτούτο Ελληνόφωνων Σπουδών Καλαβρίας. Ιούνιος 2002.

Οι δραστηριότητες και το πρόγραμμα του πανεπιστημίου Αργυροκάστρου για την προώθηση της παιδείας και την εκμάθηση της σύγχρονης ελληνικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο σε μια μειονοτική περιοχή.

Επιτρέψτε μου πρώτα απ' όλα να χαιρετήσουμε τους διοργανωτές του Συνέριου για να επισημάνουμε την ιδιαίτερη σημασία που έχει για μας τους εκπροσώπους του Τμήματος Ελληνικών του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου διότι είναι η πρώτη επαφή που έχουμε με ιδρύματα πανεπιστημιακού επιπέδου ελληνόφωνων σπουδών εκτός Ελλάδας. Ταυτόχρονα το Συνέδριο αυτό και η παρουσία μας εδώ αποτελεί μια ακόμα ευκαιρία διεύρυνσης των επαφών ανάμεσα στους Έλληνες που ζουν στην Αλβανία με τους ομογενείς πανταχού της γης. Εκπροσωπώντας ταυτόχρονα το πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, θεωρούμε την παρουσία μας εδώ ως ένα δείγμα του σεβασμού του μικρού, του ιδιαίτερου, στις ενταξιακές ευρωπαϊκές διεργασίες σε πανεπιστημιακό επίπεδο στην ευρύτερη περιοχή του Ιονίου και της Αδριατικής. Τα δύο επίπεδα επαφών ειδικά για μας είναι απαραίτητα διότι συμβάλουν στην έξοδο από την απόγνωση της 50-χρονης περιόδου και ανοίγουν τα παράθυρα ενταξιακών διεργασιών, όπως αναφέραμε όχι μόνο σε ομογενειακό αλλά και διεθνές επίπεδο.

Επανερχόμενοι στο θέμα της συζήτησης θέλω να τονίσω την ιδιαίτερη θέση του πανεπιστημίου Αργυροκάστρου.

Πρώτο. Είναι το επίπεδο που απορρέει από την αμεσότητα της ύπαρξης της ελληνικής μειονότητας στον γεωγραφικό χώρο που καλύπτει.

Δεύτερο. Το δεύτερο αυτό επίπεδο σχετίζεται με την θέση της ελληνικής γλώσσας στην περιοχή, όπου η ελληνική αποχτάει ρόλο στις κοινωνικές, εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις στην ευρύτερη περιοχή. Ο ρόλος αυτός σχετίζεται άμεσα τόσο με την παράδοση όσο και των πρόσφατων αλλαγών του ανοίγματος της Αλβανίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι περίπου το 65 - 70 τοις εκατό των οικονομικών δραστηριοτήτων στον εμπορικό και παραγωγικό τομέα της περιοχής δράσης του πανεπιστημίου διεξάγονται με την Ελλάδα. Επίσης σύμφωνα με στοιχεία που οι ίδιες οι επίσημες πηγές τα μεταφέρουν κατά προσέγγιση, από την ίδια περιοχή το 35-40 τοις εκατό του συνολικού πληθυσμού 400 περίπου χιλιάδων έχει μεταναστεύσει. Το 80 τοις εκατό των μεταναστών βρίσκονται στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα ένα μόνο ελάχιστο, μάλλον ασήμαντο ποσοστό αλβανικών οικογενειών μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν έχει καμιά ανθρώπινη σχέση με την Ελλάδα.

Εντωμεταξύ από δικές μας έρευνες προκύπτει ότι σημαντικό ποσοστό Ελλήνων της τάξης του 65-75 τοις εκατό των οικογενειών στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό, έχουν καταλήξει σε μικτούς γάμους.

Ωστόσο μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η ελληνική ήταν γνωστή όχι απλά σε τεχνικό επίπεδο αλλά στο γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον σε πολύ ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον από τις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Η νέα αυτή πραγματικότητα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι έχει διαμορφωθεί ένα νέο κλίμα γεωπολιτικής και τεχνικο-οικονομικής διγλωσσίας.

Στη διπλή αυτή πραγματικότητα ως πατροπαράδοτη διαπολιτισμική κοινότητα θα πρέπει να δούμε εστιασμένο το ρόλο του πανεπιστημίου του Αργυροκάστρου ως

ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα το οποίο όχι μόνο θα πρέπει να ανταποκριθεί στις εξελίξεις αλλά και να προηγηθεί και προκαθορίσει αυτές.

Θα αναφερθώ διεξοδικά στο δεύτερο επίπεδο.

Δεν μπορώ να μη επισημάνω ότι ξεκινώντας από την επίσημη λειτουργία του αυτή για την κατάρτιση Ελλήνων διδασκάλων μόνο στις ειδικότητες για ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, τότε χωρίς να το θέλουμε η αποστολή του μετατρέπεται σε εντελώς τυπική. Αυτό διότι με τους μέχρι τώρα πτυχιούχους φοιτητές του τμήματος καλύπτονται οι ανάγκες για Έλληνες διδασκάλους για τα επόμενα 30 χρόνια. Άρα από τώρα εμείς ενσυνείδητα ετοιμάζουμε τους άνεργους πτυχιούχους δασκάλους μας.

Έτσι λοιπόν χρέος του τμήματος ελληνικών στο πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου είναι εξεύρεση δυνατών λύσεων που θα συμβάλουν στην προετοιμασία και κατάρτιση των ελληνοδιδασκάλων για όλα τα μαθήματα και ειδικότητες ώστε το τμήμα αυτό να μην καταλήξει σε μια προπαγανδιστική πραγματικότητα. Η ανάγκη αυτή στον εκπαιδευτικό τομέα, όπως και οι πολλαπλές ανάγκες στο χώρο για στελέχη που να ανταποκρίνονται στις σημερινές προκλήσεις εξέλιξης, ένταξης και πρόοδο, καλλιεργεί όλο και πιο έντονα την ιδέα για την μετατροπή του τμήματος αυτού σε ένα κέντρο ελληνικών σπουδών

Δεύτερο πρόβλημα παραμένει η αμεσότητα σχέσεων του τμήματος με την εκπαιδευτική πραγματικότητα στην ελληνική μειονότητα, τόσο στο επίπεδο δασκάλων (όπως αναφέραμε για την καλύτερη επιστημονική και επαγγελματική κατάρτισή τους στην περίοδο φοίτησης, όσο και για την μεταπτυχιακή τους εξειδίκευση), όσο και στο επίπεδο προετοιμασίας των προγραμμάτων, των σχολικών εγχειριδίων κλπ. Γεγονός είναι ότι το τμήμα παρά τα λίγα του χρόνια και τις αδυναμίες ανέγερσης ως ένας επιστημονικός φορέας, από την αρχή έχει προσέξει αυτές τις υποχρεώσεις και συνεχώς αποχτάει πείρα.

Στο ίδιο πλαίσιο χρέος του τμήματος ελληνικών στο πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου παραμένει η επιστημονική έρευνα κυρίως στον τομέα του πολιτισμού, παραδοσιακού, λαϊκού και πως εξελίσσεται αυτός σήμερα. Η ανάγκη αυτή δεν απορρέει απλώς από το χρέος ενός πανεπιστημιακού κέντρου. Περισσότερο απορρέει από το γεγονός ότι ο πολιτισμός αυτού του χώρου με ειδική προσφορά για την ιδιομορφία των σχέσεων μεταξύ δυο και περισσότερων διαφορετικών εθνοτήτων, θρησκευμάτων στην περιοχή ειδικά στο γεωγραφικό βόρειο τμήμα της Ηπείρου, όχι μόνο δεν έχει εξερευνηθεί, αλλά έχει διαστρεβλωθεί με αποτέλεσμα στη σύγχρονη εποχή να δημιουργούνται προϋπόθεσης για διεθνικές και διαπολιτισμικές παρεξηγήσεις και αμφισβητήσεις.

Γεγονός είναι ότι η συνεχιζόμενη απαίτησή μας για την μετατροπή του τμήματος σε ένα πραγματικό πολιτιστικό κέντρο για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία φαίνεται ότι δεν αποδίδει τους ποθούμενους καρπούς. Ξεκινώντας ωστόσο από το ρόλο του τμήματος στην πολιτιστική κίνηση στο χώρο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, μπορούμε να πούμε ότι οι δυνάμεις και οι δυνατότητες υπάρχουν. Εκείνο που απουσιάζει είναι η εμπειρία για την σύγχρονη οργάνωση και αντιμετώπιση των καταστάσεων και ακόμη περισσότερο τα απαιτούμενα μέσα για να πετύχει το συγκεκριμένο εγχείρημα.

Η πραγματικότητα λοιπόν έτσι όπως παρουσιάζεται φέρνει ακόμα ένα επιχείρημα υπέρ της ιδέας για την μετατροπή του τμήματος σε κέντρο ελληνικών σπουδών.

Αν πάμε τώρα στο δεύτερο σκέλος, σ' αυτό του ρόλου γενικότερα του πανεπιστημίου σε μια περιοχή με έντονη την παρουσία της ελληνικής μειονότητας αλλά και της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας, όπως αναφέραμε, μπορούμε ξανά να διατυπώσουμε κάποιες πραγματικότητες, προβληματισμούς και προτάσεις.

Το πανεπιστήμιο ως έγκριτο πανεπιστημιακό κέντρο μπορεί κάλλιστα να συμβάλλει όχι μόνο στην επιστημονική διερεύνηση αυτού του πολιτισμού, ως σύνολο σχέσεων σε πολλά επίπεδα, να απαλλάξει τις μέχρι τώρα διαστρεβλώσεις, ανακρίβειες και υστεροβουλίες, λόγο της ιδεολογίας, αλλά και των εθνικιστικών υστεροβουλιών, από όπου και αν προέρχονται. Ταυτόχρονα οι σύγχρονες συγκυρίες απαιτούν ώστε να βοηθήσει στην καλλιέργεια συγκλινουσών συνιστωσών που βοηθούν στην ισότιμη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική κοινότητα, όχι μόνο μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών, αλλά και λοιπού στοιχείου ζει στην περιοχή.

Θα ξεκινήσουμε ακριβώς από μια διαπιστωμένη από πολλούς πραγματικότητα. Την καχυποψία που υπάρχει σε ορισμένους κύκλους προς την παρουσία του ελληνικού στοιχείου, στην πολυμορφία που αυτό υπάρχει, οι οποίοι κύκλοι ουκ ολίγες φορές προσπαθούν να μετατρέψουν αυτή την καχυποψία σε πολιτική γραμμή, ή το λιγότερο να πιάσουν προς τήρηση αποστάσεων και εκφοβισμό τόσο το στοιχείο αυτό όσο και τους φορείς τους. Οι κύκλοι αυτοί στην πλειοψηφία τους βρίσκονται εκτός της συγκεκριμένης περιοχής, όμως έχουν τον τρόπο και τα μέσα να επιδράσουν.

Η πραγματικότητα αυτή έχει επιβάλει, συν των άλλων την αδράνεια του πανεπιστημίου ως προς το σύγχρονο ρόλο του πανεπιστημίου, το οποίο όχι μόνο θα πρέπει να απαλλαγεί το ίδιο από πιέσεις του είδους, αλλά να απαλλάξει και το ίδιο το περιβάλλον.

Ταυτόχρονα, το ίδιο κλίμα δημιουργεί προϋποθέσεις περιορισμού επικοινωνίας μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών φοιτητών ή ελληνικού και αλβανικού στοιχείου γενικότερα, κάτι το οποίο δεν ωφελεί το νέο ευρωπαϊκό όραμα του μέλλοντος, αλλά του παρελθόντος.

Επίσης η παρουσία του τμήματος ελληνικών στο προαναφερόμενο πλαίσιο προκαταλήψεων ή και σκοπιμοτήτων περιορίζει συχνά την δράση του πανεπιστημίου προς τις προαναφερόμενες κατευθύνσεις. Μάλιστα αν σε αρκετές άλλες περιπτώσεις και προσπάθειες που καταβάλλει καλώς το πανεπιστήμιο, πχ στην ένταξη της ιταλικής ως κατά βούληση γλώσσα στο πανεπιστήμιο, την ένταξη στοιχείων πολιτισμού άλλων χωρών, οι επιφυλάξεις για την ελληνική είναι έντονες. Συμβαίνει μάλιστα έτσι όταν το ίδιο το τμήμα έχει ανοιχτές και χωρίς προκαταλήψεις τις πόρτες του για φοιτητές αλβανικής καταγωγής, να μάθουν τα ελληνικά, αν και, όπως είπαμε είναι γνωστό ότι, προορισμός του τμήματος είναι η κατάρτιση ελληνοδιδασκάλων για να μάθουν τα ελληνικά καλά τα ελληνόπουλα.

Νομίζω ότι και από την συγκεκριμένη οπτική γωνία, συν των άλλων λύσεων είναι αναγκαία η μετατροπή του τμήματος ελληνικών σε τμήμα ελληνικών σπουδών για να διευρυνθεί έτσι περισσότερο η δυνατότητα προσέγγισης των διαφορετικών πολιτισμών ιδεών, ανάπτυξης και εξέλιξης.

Ευχαριστώ!

Παναγιώτης Μπάρκας
Δεύτερο Διαβαλκανικό Συνέδριο Νεοελληνιστών
(Σόφια 21-23 Σεπτέμβρη 2007)

Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα

Επέλεξα να μιλήσω στο Συνέδριο που διοργανώνει για τη διγλωσσία σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, το Βόρειο τμήμα της Ηπείρου από μια επίσης συγκεκριμένη οπτική γωνία. Η διγλωσσία διερευνάται σήμερα ως το γνωστό και ευρέως διαδομένο κοινωνικό φαινόμενο με αποτελεσματικό ρόλο στο επίσης διαδομένο φαινόμενο διαπολιτισμού και παγκοσμιοποίησης. Στην παρούσα εισήγηση θα επιδιώξω να εξετάσω το φαινόμενο της διγλωσσίας στο συγκεκριμένο χώρο από γεωπολιτική σκοπιά. Δλδ για τον ιδιαίτερο ρόλο σε μια διαχρονική διάσταση, της γλώσσας στη διάπλαση και διαφοροποίηση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας των κατοίκων της. Ασφαλώς η αντιμετώπιση του θέματος πιθανόν να ακούγεται λίγο εξωπραγματική, η πιο σωστά εκτός «επιστημονικής μόδας» και η ανάπτυξή του σε πλαίσιο 15-λεπτης ομιλίας να καταστεί δύσκολο το επιχείρημα. Θα το επιδιώξω, πάντως, με την πεποίθηση ότι αποτελεί ενδιαφέρον και με την υπόσχεση ότι σε μια άλλη προσπάθεια να πείσουμε και τους πιο δύσπιστους.

Αυτό που θέλω να επισημάνω εξ αρχής είναι το εξαιρετικά εντυπωσιακό για την Ήπειρο και κυρίως για το σημερινό βόρειο τμήμα της, ότι υπήρξε διαχρονικά ένα πολύγλωσσο περιβάλλον. Οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί γεωστρατηγικά το σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Συγκεκριμένα μπορούμε να πούμε ότι στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο αναπτύχθηκε ένα περιβάλλον πέντε γλωσσών και πολιτισμών. Ελληνικά, -Αλβανικά, -Τουρκικά, -Βλάχικα και «Βενετσιάνικα». Το γεγονός όμως δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως γλώσσα ταυτότητας της περιοχής. Κατά την ερευνά μου αυτό ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή μετατρέπεται σε βάση των εθνικών επιδιώξεων των δεύτερων και μετά την αποχώρηση της Τουρκοκρατίας. Ακριβώς στο ρόλο αντικατάστασης της ίδιας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή που ανέλαβε το αλβανικό στοιχείο κυρίως κατά το δεύτερο ήμισυ της Τουρκοκρατίας στην περιοχή, θα πρέπει να αναζητηθεί η δημιουργία του δεύτερου γλωσσικού πόλου ταυτότητας στην περιοχή. Αυτό από την μια ευνοούσε την αιώνια ανεκπλήρωτη φυγοκεντρική τάση των Αλβανικού στοιχείου από το σημερινό βορά του προς την ονειρεμένη γη των Ελλήνων, άρα την αύξηση της δημογραφικής παρουσίας εδώ. Από την άλλη μετέτρεπε την αλβανική γλώσσα σε γλώσσα εξουσίας. Συνεπώς, σε μια τέτοια περίπτωση ο αυτόχθον Ηπειρώτης για να διατηρούσε τα προνόμιά του σε σχέση με το αυτοκρατορικό καθεστώς δεν χρειαζόνταν να αλλαξοπιστήσει, αλλά απλώς να μνηθεί στην αλβανική. Ωστόσο η ισχύ του νέου γλωσσικού πόλου δεν δυνάμωνε απλώς λόγω θέσης εξουσίας, αλλά και λόγω υιοθέτησης από την Τουρκοκρατία της αντιπαλότητας κατά της ελληνικής από τη θέση αυτή εξουσίας. Κατ' επέκταση λογικό είναι να λάβει ρόλο εθνικής ταυτότητας στις διεργασίες καλλιέργειας αλβανικής εθνικής συνείδησης, στο δεύτερο μισό του XIX αιώνα.

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους υπήρξαν σχέσεις τήρησης και διεύρυνσης της γλωσσικής επιρροής σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος, με αποτέλεσμα εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν να δημιουργούνταν εθνικά οι γκριζες ζώνες. Όπως μπορεί επίσης να κατανοηθεί το φαινόμενο της διγλωσσίας δεν ήταν σταθερό τόσο σε σχέση της γεωγραφικής επέκτασης, όσο και στα συστατικά του

στοιχεία, όπως είναι κατά την Skutnabb-Kangas (1984, 1988) η προέλευση, ικανότητα, λειτουργία και στάση.

Για να κατανοήσουμε το εύρος του προβλήματος αναφέρουμε ένα ιστορικό γεγονός. Το 1913 η Διεθνής Επιτροπή Οροθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, επέλεξε το κριτήριο της καθομιλούμενης γλώσσας των κατοίκων για τη χάραξη των συνόρων, διότι πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο μάλιστα και εντός της οικογένειας εφόσον τα μέλη τους μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχαμε τον ακόλουθο, (επιτρέψτε μου τον όρο) γλωσσικό γεωπολιτικό χάρτη. Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η Αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δηλ την αλβανική και την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων περιοχών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιουντζεριάς στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα του μεγάλου ευεργέτη Ευάγγελου Ζάππα. Τονίζουμε ότι στην εποχή του κυρίου Ζάππα η διγλωσσία είχε κάνει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Κατά την Αλβανική αναγέννηση διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Το χαρακτηριστικό για τους κάτοικους της περιοχής σημειώθηκε πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όσοι πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απώθηση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να υποχωρήσει εντελώς. Έτσι από κάποτε μια ελληνόφωνη με ελληνική συνείδηση περιοχή μετατράπηκε σε γκρίζα ζώνη και στη συνέχεια σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. (Όπως πιο κάτω θα μιλήσουμε αυτό μέχρι το 1990, χρόνος αλλαγής συστήματος και μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Τότε με το άνοιγμα των συνόρων η Ελληνική θα αποκτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος αποκατασταίνοντας το στάτους διγλωσσίας)

Μιλώντας τώρα για τον άλλο πόλο θα λέγαμε ότι όντως είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. Όπως είχαμε και την «εξουδετέρωση» της ελληνικής στην ευρύτερη περιοχή και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα. Με την πάροδο του χρόνου σημειώνεται η επέκταση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό και τη μετατροπή τους σε δίγλωσσες περιοχές. Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η πόλη του Αργυροκάστρου ή και του Δελβίνου. Χωρίς να πάμε σε πολύ βάθος χρόνο, τονίζουμε ότι πρόκειται για δύο από τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνισμού σε ένα δίγλωσσο πάντως περιβάλλον. Το δίγλωσσο περιβάλλον αφορά μονομερώς το ελληνικό στοιχείο. Η ελληνική πράγματι καταλαμβάνει πρωτεύον ρόλο όσον αφορά την προέλευση, την ικανότητα, τη λειτουργία και τη στάση του δίγλωσσου αυτού φορέα. Όμως ανταγωνιστική είναι και η αλβανική. Δεν συμβαίνει το ίδιο με το έτερο στοιχείο. Η ελληνική κατέχει υποδεέστερο ρόλο ακόμα και στο αλβανικό ορθόδοξο στοιχείο. Εντωμεταξύ οι

εξελίξεις και οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα συμβάλλουν στην γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή του σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του αλβανισμού στο Νότο της χώρας.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ή κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου με ιδιαίτερο το χαρακτηριστικό ότι οδηγείται στα άκρα με την ώθηση της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής. Παρά τις επίσημες διακηρύξεις για τήρηση και προώθηση των χαρακτηριστικών που αποφασίζουν την εθνική ταυτότητα του ελληνικού στοιχείου στην Αλβανία, στην πράξη διαφαίνεται ξεκάθαρα από τη μία η αφομοιωτική ιδεολογία προς την καλλιέργεια γλωσσικής ομοιογένειας (επίσημη Αλβανική) και από την άλλη η περιθωριοποίηση της κοινότητας της εθνικής ελληνικής μειονότητας με εντελώς τυπικά και διακοσμητικά τα χαρακτηριστικά που σφραγίζουν την εθνική ταυτότητα, με πρώτο και σημαντικό την ελληνική γλώσσα.

Πρώτο χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αλβανική βιβλιογραφία σχετίζει τη διγλωσσία ως χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των εθνικών μειονοτήτων. Το γεγονός από την μια απορρίπτει τον ορισμό ότι η διγλωσσία προϋποθέτει την άμεση και ανταγωνιστική χρήση δυο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτικό χώρο όπου είναι εγκατεστημένες δυο ευδιάκριτες κοινότητες. Από την άλλη επιβεβαιώνει τις διεργασίες αλλοίωσης των εθνικών μειονοτήτων στη λογική ενοποίησης που ακολούθησε το κομμουνιστικό καθεστώς και σε πρώτη γραμμή της ελληνικής.

Έτσι στο Νότο της Αλβανίας η διγλωσσία αντιμετωπίζεται ως ιδιότητα μόνο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, συνδεδεμένης και περιορισμένης γεωγραφικά μόνο στις αυθαίρετα αναγνωρισμένες μειονοτικές ζώνες των 100 χωριών με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Επίσης, η ίδια βιβλιογραφία αποδέχεται ως σωστή την πολιτική που ακολουθήθηκε ότι «...γενικά οι τάξεις στην εξουσία, επιδιώκουν να λύσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τα διαπολιτισμικά και δίγλωσσα φαινόμενα, ζητώντας την εφαρμογή ή την επιβολή γλωσσικής και πολιτιστικής ενοποίησης, προσδοκώντας συγκεκριμένους τόσο πραχτικούς όσο και πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς...»¹, αναφέρει χαρακτηριστικά ο γνωστός αλβανός κοινωνιογλωσσολόγος Γκιοβαλίν Σκούρταϊ

Ο ίδιος προσπαθεί να αμβλύνει τις συνέπειες από την πολιτική αυτή στην Αλβανία και τη συγκεκριμένη εθνική μειονότητα «*Η ελληνική και η αλβανική γλώσσα σ' αυτή τη μειονότητα*, (την Εθνική Ελληνική Μειονότητα στην Αλβανία, σημ.Π.Μπ) είναι ισότιμες,² - αναφέρει. Κατά τον Σκούρταϊ, αυτό σημαίνει... «*αυτόματη και ανταγωνιστική χρήση των δύο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό ή πολιτικό χώρο...*».³

Στην πράξη όμως τα πράγματα είναι περισσότερο δυσμενή από τις διαπιστώσεις αυτές, μάλιστα και στο χώρο συμπαγούς ελληνικού πληθυσμού, όπου και θα περιοριστούμε. Είναι γεγονός ότι η εθνική ελληνική μειονότητα στην Αλβανία κληρονόμησε μια γεωπολιτική δίγλωσση πραγματικότητα όπου το συστατικό στοιχείο της μητρικής ελληνικής γλώσσας, ως γλώσσα προέλευσης, ήταν κυρίαρχο σε όλες τις ηλικίες. Μάλιστα το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων Μειονοτικών στις τρεις ηλικίες συνέχιζε να ήταν μονόγλωσσο σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον. Η λειτουργία της

¹ Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ.161.

² Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ.195.

³ Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ.173.

δεύτερης γλώσσας της αλβανικής ως επίσημη, αποχτούσε ρόλο μόνο στις σχέσεις των Ελλήνων Μειονοτικών με την κρατική διοίκηση.

Πραγματικό καθεστώς διγλωσσίας συναντούμε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε εκείνες τις περιοχές όπου η ελληνική κοινότητα ήταν σε επαφή και συνέχιζε να είχε σχέσεις σε διάφορα επίπεδα με την αλβανική κοινότητα, γειτνιάσεις όπου η εθνικότητα δεν ήταν ευδιάκριτη, δηλ στις λεγόμενες γκρίζες ζώνες.

Φαινόμενο διγλωσσίας, όπου η ελληνική λειτουργούσε ως κατάλοιπο των οικονομικο-εμπορικών και πολιτιστικών σχέσεων του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα συναντούμε και στην ευρύτερη περιοχή του νότου της χώρας, όπως Κορυτσά, Πρεμετή, Αυλώνα. Συναντούμε ακόμα σε μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας που για διάφορους λόγους μετοίκησαν στο βάθος της αλβανικής επικράτειας, αρχίζοντας από μικτούς γάμους, ανάγκες επιβίωσης και μέχρι πολιτικών διωγμών.

Στην περίοδο που μεσολάβησε μέχρι το 1990 ο ιδεολογικός και πολιτικός παράγοντας λειτούργησε κατασταλτικά σε βάρος του ρόλου και του γοήτρου της ελληνικής γλώσσας, μάλιστα και όταν πρόκειται ως μέσω επικοινωνίας μεταξύ των μελών της ίδιας ελληνικής εθνικότητας. Η ελληνική θα χάσει γρήγορα έδαφος και θα μετατραπεί σε μια γλώσσα που εξυπηρετεί την καθημερινή απλή επικοινωνία και σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο.

Εντός της ίδιας της ελληνικής σχηματίζεται ένα ιδιόμορφο δίγλωσσο καθεστώς με υψηλούς κώδικες, όσον αφορά το εύρος χρήσης, την περιορισμένη ελληνική μεντοπιολαλίες, ιδιωματισμούς και δανεισμούς από την αλβανική, απλή και πιο ασαφής όσον αφορά τη δομή και το συντακτικό καθώς και πιο ανοικτή στο λεξιλόγιο και με χαμηλούς κώδικες την επίσημη ελληνική.

Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα και μόνο σε μέλη της τρίτης γενιάς διατηρούνται οι παλιοί δίγλωσσοι συσχετισμοί. Η απώθηση της ελληνικής από τα ίδια τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας μετατρέπεται σε ανάγκη επιβίωσης.

Οι λόγοι που οδηγούν στο συγκεκριμένο φαινόμενο θα πρέπει να αναζητηθούν στο γεγονός ότι το κομμουνιστικό καθεστώς απέβαλε κάθε είδος επικοινωνίας με τον εθνικό κορμό, μέχρι μάλιστα και την επικοινωνία μεταξύ των συγγενικών προσώπων. Ανακήρυξε την Ελλάδα πρωταρχικό εχθρό της Αλβανίας, προκαλώντας στους Έλληνες της Αλβανίας το αίσθημα συμπλέγματος ενοχής για την ελληνική εθνική ταυτότητά τους, με αποτέλεσμα την ανάγκη απαλλαγής από αυτή και πρώτα απ'όλα από την ελληνική γλώσσα. Μετά από τις απαγορεύσεις αυτές με βαρύτατες συνέπειες όσον αφορά την ελληνική γλώσσα και εθνική ταυτότητα, ήταν η κατάργηση το 1967 της θρησκείας.

Ενδεικτικό του επιτρεπτού επιπέδου επικοινωνίας της Ελληνικής Μειονότητας με την Ελλάδα, αποτελεί και η παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά εγχειρίδια. Λόγου χάρη, στα λογοτεχνικά αναγνώσματα της έκτης τάξης πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα έτη 1950, 1969 και 1984, είχαμε αντίστοιχα 40, 2 και 5 αναγνώσματα από την ελληνική λογοτεχνία. Μάλιστα οι μεταφράσεις των ελληνικών κειμένων γίνονταν από την αλβανική και στην αλβανική από μια τρίτη γλώσσα.

«Η ιδεολογικοποίηση» της ελληνικής Η ελληνική γλώσσα αξιοποιούνταν από το καθεστώς ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την διαπαιδαγώγησή μας πούμε της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Αναφέρουμε λόγου χάρη τη χρήση του όρου «θείε» για να αποκαλούν τα ελληνόπουλα από κοινού με τα συγγενικά πρόσωπα και το ηγέτη των κομμουνιστών, ή τον όρο «πατρίδα» στον οποίο άκουγε και για τον Έλληνα η σοσιαλιστική Αλβανία. Αναφέρουμε ακόμα ότι η εξέλιξη της ελληνικής άρχισε σιγά-σιγά να υπακούει στα πρότυπα της αλβανικής γλώσσας. Την ίδια στιγμή οι Έλληνες και όταν μιλούσαν ελληνικά σκέπτονται αλβανικά.

Η εκμάθηση ωστόσο στο σχολείο της ελληνικής γλώσσας μειώθηκε δραστικά. Αρχίζοντας από τις δεκαετία του '50 όταν όλα τα μαθήματα του γυμνασίου, με τα ελληνικά δεδομένα, γινόταν στην αλβανική. Τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα. Η υπόλοιπη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση γινόταν αποκλειστικά στην Αλβανική. Η κοινωνικές, παραγωγικές και πολιτιστικές δομές ακολουθούσαν την εξέλιξη μέσα από την επίσημη γλώσσα την αλβανική. Λόγου χάρι ο παραδοσιακός πολιτισμός, η λαογραφία αναπτύσσονταν 70 και 30 % αντίστοιχα στην αλβανική και ελληνική.

Επίσης η χαρακτηριστική φιλομάθεια και η ανάγκη για καλή θέση εργασίας και καριέρα οδηγούσε τους Έλληνες αναγκαστικά στα αλβανικά σχολεία δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Βιβλιογραφία:

- Α.Αρχάκης, Μ. Κονδύλης.**, 2002, Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας, Αθήνα
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Αθήνα
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 2002, Πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα
- Γκότοβος Α.** (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*,
- Clayer N.**, 2009, *Ne fillimet e Nacionalizmit shqiptar (Aux origines du nationalisme albanais)*, Tirane
- Çabej E.**, 1994, *Shqiptaret midis Perendimit dhe Lindjes*, Tirana
- ELIAS N., SCOTSON J.** (1996) *Etablierte und Aussenseiter*, Frankfurt, M: Suhrkamp
- Καίσιλερ Α.**, 1987, Η δέκατη τρίτη φυλή, Αθήνα
- Shkurtaç Gj.**, 1999, *Sociolinguistika*, Tirana.
- Thengjilli P.**, 1999, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë

Παναγιώτης Μπάρκας

10ο Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2010

Αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε περιβάλλον διαχρονικά διαπολιτισμικό

Preschool children education in traditionally multicultural environments

The paper deals with the problems in preschool children education in a given multicultural and diachronic environment (e.g. Gjirokastr town in the South of Albania). The problems are determined by the relations between the Albanian majority and the Greek ethnic minority or by the relations between this majority and the other cultural groups.

The object of study is considered to be the key to understanding the problems which have arisen and still do, in the preservation and the perfection of the of the cultural identity of these strata (or the contrary) and the outlining of the decent multicultural relations as ones that regulate a natural and problem- free integration process.

The problem is that the intervention of the state over a long period of time with the ideological and ethnic goals to forcibly adjust the differentiated cultural identity of the minority/ ies to that of the majority, has created a negative tradition even in the nowadays reality of an open society.

Εισαγωγή:

Η συγκεκριμένη εισήγηση αφορά τον εντοπισμό προβλημάτων στη διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε ένα δεδομένο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, περιοχή Αργυροκάστρου Αλβανίας (γενικότερα στο νότο της σημερινής Αλβανίας), που προσδιορίζεται από το καθεστώς σχέσεων μεταξύ της αλβανικής πλειοψηφίας και της μειοψηφίας- ελληνικής μειονότητας και άλλων πολιτιστικών διαστρωματώσεων. Δεν αναφερόμαστε στη διάχυση αλλογενών σε ένα ομοιογενές περιβάλλον, κυρίως υπό την μορφή της μετανάστευσης, αλλά για ένα γηγενές πολυπολιτισμικό και πολυεθνικό περιβάλλον.

Ξεκινώντας από την αρχή ότι οικογένεια, κοινωνία και σχολείο αποτελούν τους τρεις βασικούς άξονες, στους οποίους στηρίζεται ο μετασχηματισμός του παιδιού από «βιολογικό» σε κοινωνικοπολιτισμικό υποκείμενο, η εισήγηση κινείται σε δύο επίπεδα. Γκότοβος, 1986 : 131-132.

Το πρώτο αφορά το περιβάλλον, τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά γνωρίσματα, αξίες, κανόνες, πρακτικές, ήθη και έθιμα του χώρου.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, πρόκειται για ένα διαχρονικό πολυπολιτισμικό περιβάλλον με ο, τι αυτό συνεπάγεται.

Το δεύτερο επίπεδο αφορά το πρόβλημα της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία, - νηπιαγωγείο. Έχει άμεση εξάρτηση από το πρώτο, εφόσον η κοινωνικοποίηση εκλαμβάνεται ως μια αμφίδρομη διαδικασία ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, ή τον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου. |

Η Η σημερινή φύση του διαχρονικού πολυπολιτισμικού περιγυρου

Το Αργυρόκαστρο διακρίνεται για την διαχρονική πολυπολιτισμικότητα, ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική υπεροχή κατά καιρούς των διαφορετικών ομάδων. Στη σημερινή πραγματικότητα, συγκριτικά με την διαχρονική παράδοση, έχουν αλλάξει κατά πολύ οι σχέσεις των «συμβαλλόμενων πλευρών» στο διαπολιτισμικό τοπίο. Την αφετηρία θα πρέπει να αναζητήσουμε στην περίοδο ίδρυσης και εδραίωσης του αλβανικού κράτους, οπότε οι φυσιολογικοί όροι ισότητας,

αλληλοσεβασμού, κατανόησης και συνεργασίας (έστω και ως αναγκαστική συμβίωση) ανατράπηκαν σε όφελος της υπερίσχυσης της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας της αλβανικής πλειοψηφίας.

Παρά την πραγματικότητα και τις προϋποθέσεις η σημασία του διαπολιτισμικού περιβάλλοντος μεταφράζεται πλέον σε όρους πολιτικούς, ως διεκδίκηση ανθρωπίνων και εθνικών ή πολιτισμικών δικαιωμάτων της μειοψηφίας προς την πλειοψηφία (εννοούμε το κράτος), μειώνοντας κατά πολύ τα φυσιολογικά κανάλια επικοινωνίας στο διαχρονικό πολυπολιτισμικό επίπεδο. Στο διαχρονικό «ανθρωποκοινωνικόκεντρικό» επικοινωνιακό καθεστώς επικράτησε το καθαρά «εθνικοκεντρικό».

Δανειζόμενος τις θέσεις του Anti-Bias Curriculum, Derman-Sparks & the ABC Task Force, 1989: 135-143, για το ρόλο των στερεότυπων στο διαπολιτισμικό περιβάλλον, στο χώρο για τον οποίο μιλούμε εντοπίζουμε στην πλευρά της πλειοψηφίας την καλλιέργεια στερεότυπων που έχουν ως βασική προϋπόθεση την ανάγκη του εθνικού (αλβανικού) αυτοπροσδιορισμού. «Οι απέναντι», «οι άλλοι» σ' αυτόν τον εθνικό προσδιορισμό, είναι οι Έλληνες. Ωστόσο, όμως, την ίδια στιγμή που αντιμετωπίζει την ελληνική οντότητα ως απροσέγγιστη ή ως αντίθετη, μέχρι και εχθρική, διεκδικεί μέσω αυθαίρετης παραχάραξης της ιστορίας και ιδιοποίησης της διαχρονικής πολιτιστικής ταυτότητας των Ελλήνων, δική του ταυτότητα. Η κάθε επαφή και αντιπαραβολή με την πραγματικότητα (το αν οικείο για την πλειοψηφία) προκαλεί την προκατάληψη της απειλής του ισχυριζόμενου «οικείου». Η συγκεκριμένη περίπτωση διαψεύδει κατά πολύ την διαπολιτισμική επιταγή ότι η επαφή με άλλους πολιτισμούς θα απαλείψει την άγνοια που βρίσκεται στη βάση της προκατάληψης, ότι η επαφή μεταξύ των λαών μειώνει και εξαλείφει τα αρνητικά στερεότυπα. Απεναντίας μιλούμε για στερεότυπα που έχει διαπλάσει στη συνείδηση της πλειοψηφίας ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας, το οποίο, εκδηλώνεται ως ανωτερότητα. Σε πρώτη γραμμή αυτή η ανωτερότητα διεκδικεί την αφαίρεση της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών Ελλήνων και των υπολοίπων πολιτιστικών ομάδων στην περιοχή..

Πρόκειται για διαδικασίες που χαρακτηρίζουν την ιδιόρρυθμη «κουλτούρα της κυριαρχίας» Shkurta, 1999:161. Δλδ, για μια προσπάθεια αφομοίωσης της πολιτιστικής διαφορετικότητας με προορισμό την ομοιογενοποίηση, με κύριο μοχλό, όχι τόσο την επίσημη εθνική γλώσσα, όσο την απάλειψη της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας της μειοψηφίας και την αντικατάστασή της με την πολιτιστική ταυτότητα της πλειοψηφίας, έστω και μέσω της γλώσσας της μειοψηφίας. Το αμερικάνικο τρίπτυχο αφομοίωση-ένταξη-πολιτισμικός πλουραλισμός, στην προκειμένη περίπτωση προϋποθέτει ένταξη (ομοιογενοποίηση) μέσω αφομοίωσης. Το δικαίωμα στη διαφορά, την ίδια στιγμή που αποχτά πολιτική διάσταση, χάνει τις φυσιολογικές κοινωνικές προσβάσεις.

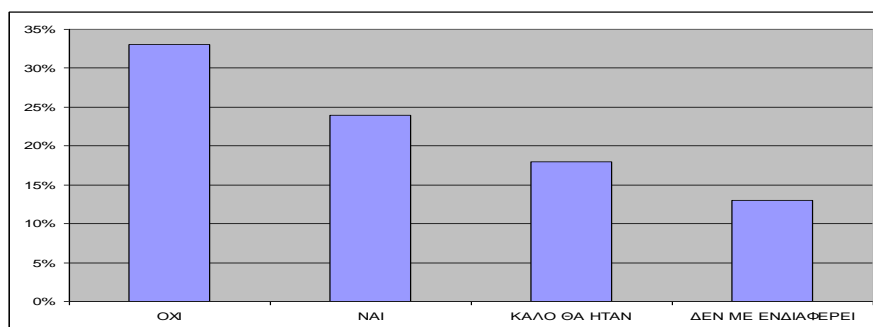
Πρόκειται για ενισχυμένη και ιδιόρρυθμη «κουλτούρα της κυριαρχίας», που σημαίνει ότι ο τρόπος ζωής της πλειονότητας και ειδικότερα ο τρόπος αυτοπροσδιορισμού και οι αναπαραστάσεις για τους «άλλους» στηρίζονται σε αντίρροπες σχέσεις με την διαχρονική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, αναπαράγει κρυφές μορφές πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ιεράρχησης υπέρ της πλειοψηφίας, ενισχύοντας μια σταθερή ασυμμετρία στις δυνατότητες πρόσβασης της μειοψηφίας στα κοινωνικά αγαθά. Αναπαράγει το στερεότυπο στιγματισμού και περιθωριοποίησης της μειοψηφίας. Τα πάντα δρουν μέσα από μια σειρά αθέατων διαστάσεων εξουσίας, οι οποίες έχουν διαποτίσει σε τέτοιο βαθμό τις κοινωνικές δομές και τους ατομικούς, κανονιστικού χαρακτήρα προσανατολισμούς, που ο όρος επιβίωση προϋποθέτει την αφομοίωση, ή την

απάρνηση της διαφορετικότητας, τόσο το περισσότερο της πολιτιστικής ταυτότητας.

Πρόκειται γενικότερα για μορφές προκαταλήψεων και στερεότυπων του επικοινωνιακού “πράττειν”, οι οποίες επιβεβαιώνουν με σαφήνεια τις έρευνες των Elias και Scotson, 1996:9, ότι η κατασκευή του «επικίνδυνου» και «ανήθικου» ξένου αποτελεί λειτουργικό κομμάτι των προσπαθειών διαφύλαξης της μονοπωλιακής διαχείρισης των κοινωνικών αγαθών εκ μέρους της πλειοψηφίας. Οι σημερινές εξελίξεις στο μεταβατικό στάδιο της Αλβανίας επιβεβαιώνουν επίσης ότι το άνοιγμα της ψαλίδας στην ανισότητα των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των ομάδων, ενισχύει το κλίμα προκαταλήψεων και απορρίπτει τις προσπάθειες των μειονοτικών ομάδων για κοινωνική ένταξη και ίση μεταχείριση.

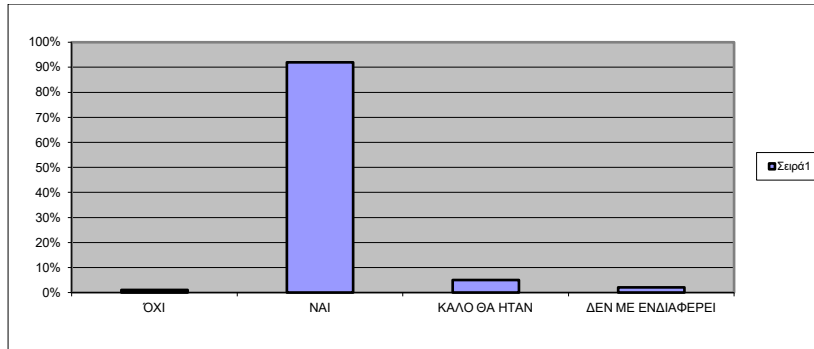
Στις μειονοτικές ομάδες η εικόνα στιγματισμού και περιθωριοποιήσεις εκδηλώνεται πλέον ως εσωτερική υπαρξιακή ανάγκη. Η δημογραφική πραγματικότητα της ελληνικής μειονότητας διακρίνεται για τρεις τουλάχιστον ταχύτητες. Τις περιοχές με συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, τις γκρίζες ζώνες, τα μεγάλα αστικά κέντρα συνέχεια αυτών των περιοχών (Αργυρόκαστρο, Δέλβινο Άγιοι Σαράντα) και την αλβανική επικράτεια. Στις μειονοτικές περιοχές η περιθωριοποίηση εκδηλώνεται ως άρνηση της αλβανικής πραγματικότητας, ή της πλειοψηφίας. Στις γκρίζες ζώνες και γενικότερα στην αλβανική επικράτεια, η περιθωριοποίηση εκδηλώνεται ως άρνηση, τουλάχιστον τυπικά, της πολιτιστικής διαφορετικότητας των μελών της.

Σε ερώτηση προς τους γονείς ελληνικής καταγωγής σε περιοχές με αμιγή ελληνικό μειονοτικό πληθυσμό «**αν επιθυμούν να μάθουν τα παιδιά τους την αλβανική γλώσσα**» στο σύνολο 93 ερωτηθέντων, απάντησαν:

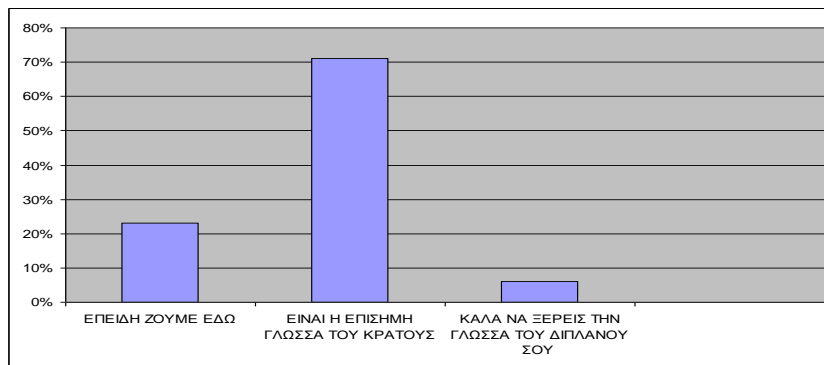

Σε περιοχές με αμιγή πληθυσμό

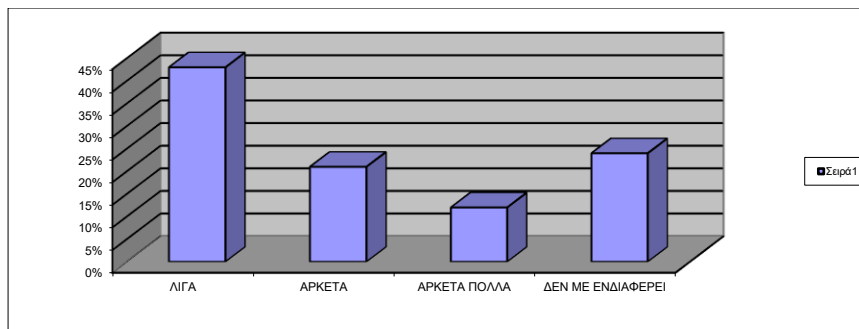
Στην ίδια ερώτηση σε αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό οι 53 γονείς ελληνικής καταγωγής απάντησαν:

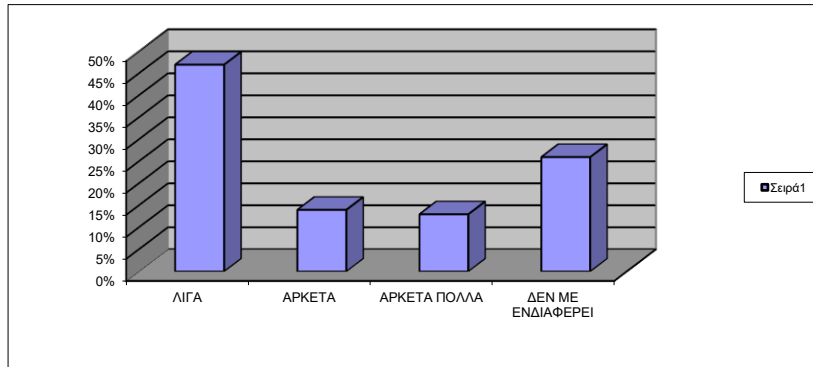
Στην ερώτηση «γιατί πρέπει τα παιδιά σου να μάθουν αλβανικά» η απάντηση στα αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό ήταν:

Στην ερώτηση «Πόσο πιστεύεις ότι γνωρίζεις για την ελληνική ταυτότητά σου και της περιοχής σου» σε περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό, απάντησαν:

Στην ίδια ερώτηση, στα αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό απάντησαν:

Η παρακάτω πολύχρονη παρακολούθηση επιβεβαιώνει ότι, όσον αφορά την αγωγή και εκπαίδευση των παιδιών, το σχολείο δεν αποκλείει ιδιαίτερα από την υπόλοιπη φύση της κοινωνίας και την κυρίαρχη κουλτούρα της.

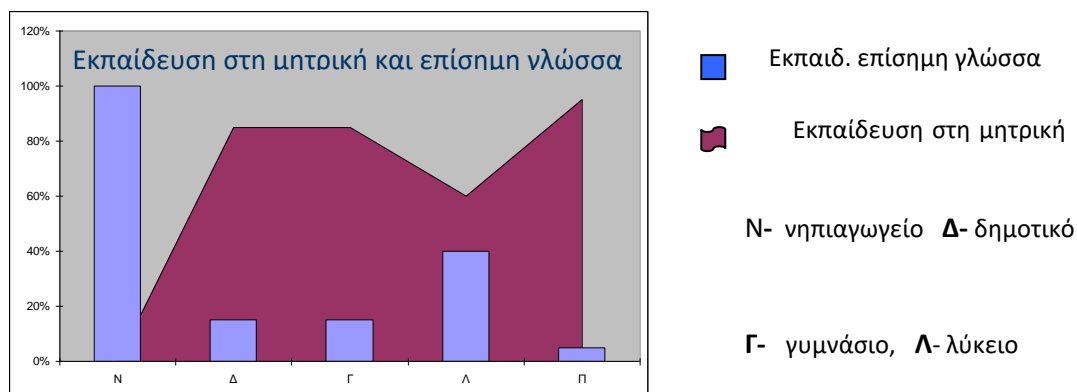
Η παρακολούθηση αφορά την πορεία τριών παιδιών από οικογένειες με πολιτισμική και εθνική διαφορετικότητα. Η μια με γονείς Έλληνες, η δεύτερη με γονείς Ελληνόβλαχους, η τρίτη με γονείς, ο ένας (ο πατέρας) με ελληνόβλαχη καταγωγή και μητέρα μουσουλμανικής καταγωγής στο θρήσκευμα και αλβανικής εθνικότητας. Το πρώτο παιδί στην προσχολική ηλικία (μέχρι και δεύτερα δημοτικού,- υπεροχή του οικογενειακού περιβάλλοντος) παρουσίαζε ανεπτυγμένα ελληνικά αισθήματα. Στη συνέχεια τα ελληνικά αισθήματα αμβλύνθηκαν (δεν ήθελε να μιλάει ελληνικά στο κοινωνικό περιβάλλον) με αποτέλεσμα στην δεύτερα λυκείου δήλωνε ότι «εφόσον γεννήθηκα εδώ είμαι Αλβανός» (υπό την έννοια ότι το να δηλώνεις ότι είσαι Έλληνας βγάζεις προβλήματα στον εαυτόν σου)

Το δεύτερο παιδί, στην προσχολική ηλικία έδειχνε ότι ανέπτυξε μαζί με τους γονείς την αίσθηση αναζήτησης της ελληνικότητας. Στην ηλικία γυμνασίου παραιτήθηκε των προσπαθειών, αποφεύγοντας μάλιστα και την βλάχικη καταγωγή, διότι θεωρούνταν από την πλειοψηφία «προσβολή». Στο λύκειο δέχτηκε την ελληνική υπηκοότητα χωρίς να το εκδηλώνει, αλλά ως ευκαιρία να έχει διευκολύνσεις στην Ελλάδα. (Ως προνόμιο σε σχέση με τους υπόλοιπους Αλβανούς που δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα).

Το τρίτο παιδί παρουσίαζε μια σύγχυση στην εκδήλωση της ταυτότητας, χαρακτηριστικό το οποίο τήρησε μέχρι την απομάκρυνσή του οικογενειακώς στην Αγγλία (τρίτη γυμνασίου). Επισκεπτόμενο τη γενέτειρα του μετά από τρία χρόνια χτυπούσε με κλωτσιές την εξώπορτα του διαμερίσματος φωνάζοντας «μου χαράμισες τα καλύτερα χρόνια της ζωής».

Κανένας τους δεν τήρησε τις φιλίες και τις σχέσεις με τους Αλβανούς συνομήλικους της προσχολικής ηλικίας.

Το ακόλουθο διάγραμμα μας δίνει μια σαφή εικόνα για την εκπαιδευτική συμπεριφορά των Ελλήνων μαθητών στην πόλη Αργυροκάστρου.

II. Προσχολική ηλικία και διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση.

Είναι γνωστό ότι τα παιδιά κατασκευάζουν την ταυτότητα τους σε ένα ήδη διαμορφωμένο από τους ενήλικες κοινωνικό περιβάλλον και στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών σχέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο κατασκευάζουν γνώσεις και αναπαραστάσεις περί ηθικής, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα την ανάγκη να γνωστοποιήσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο με στόχο την επικοινωνιακή επαφή, τη συνεννόηση και την ένταξη στην ομάδα των συνομηλίκων τους.

Η ανάγκη αυτή ικανοποιείται πληρέστερα σε ένα περιβάλλον όπου επικρατούν συμμετρικές σχέσεις συνεργασίας, Liegle1,999:199-204.

Στο «διαπολιτισμικό» χώρο, που περιγράψαμε τα παιδιά γενικώς και εκείνα με διαφορετική από την πλειοψηφία πολιτισμική ταυτότητα διαπαιδαγωγούνται σ'ένα αντιφατικό και αρνητικό, ως προς την ευδόκιμη φυσιολογική διαπολιτισμική συμβίωση. Ταυτόχρονα, εντοπίζεται η παντελής έλλειψη υποδομής για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης, κυρίως στο θεσμό της προσχολικής ηλικίας, στο νηπιαγωγείο.

Το νηπιαγωγείο ως χώρος με κατεξοχήν προσφορά την κοινωνικοποίηση των παιδιών, που μπορεί να προαγάγει την ολόπλευρη ανάπτυξή τους, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνα τα παιδιά με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα.

Αυτό διότι, σύμφωνα με τα στάδια παιδικής ανάπτυξης του Piaget, Erikson κλπ στην ηλικία 4-6 χρόνων αναπτύσσεται η κοινωνική σύλληψη του άλλου, διαμορφώνονται ρόλοι και στερεότυπα. Σε αυτή την ηλικία, συνεπώς, αναπτύσσονται οι προκαταλήψεις και η κοινωνική συμπεριφορά, τα οποία σφραγίζουν και την πορεία της μελλοντικής του ζωής.

Ενώ κατά τον ψυχαναλυτή Eric Erikson, σε περίπτωση που στην καθαρά προσχολική ηλικία στο παιδί κυριαρχεί η ενοχή αυτό περιθωριοποιείται, εξαρτάται υπερβολικά από τους ενήλικες, αισθάνεται φόβο και δεν αναπτύσσει επαρκώς την ικανότητά του για παιχνίδι και τη φαντασία του. Πιπερόπουλος, 1995,83-87, Κωνσταντίνου,1994: 57-64, Πυργιωτάκης,1984:59-65.

Ειδικά στα νηπιαγωγεία η διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή εκλαμβάνεται ως ανοιχτό σχέδιο δράσης. Έχει πρωταρχικό στόχο την ανάκτηση των ικανοτήτων που συμβάλλουν στην εποικοδομητική συμβίωση μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό κοινωνικό ιστό. Φέρνει μαζί της όχι μόνο την αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού, αλλά επίσης, την αναγνώριση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, μέσα από μια καθημερινή προσπάθεια διαλόγου, κατανόησης και συνεργασίας. Επιδιώκει την εξάλειψη των διακρίσεων και του αποκλεισμού, να εμποδίσει το σχηματισμό στερεότυπων και προκαταλήψεων, απέναντι σε πρόσωπα και πολιτισμούς και προσπαθεί υπερβεί κάθε

μορφή εθνοκεντρικής διδασκαλίας. Στηρίζεται στην παιδοκεντρική διδασκαλία, που δίνει έμφαση στα βιώματα και σε πραγματικές εμπειρίες, στην αυτονομία, στην αυθορμητικότητα και στις ατομικές διαφορές. Εναντιώνεται, μέσα από την καθημερινή παιδαγωγική πρακτική σε κάθε είδους διάκριση, σε κάθε είδους στερεοτυπική ιεράρχηση του διαφορετικού. Συνδυάζει διδασκαλία στη μητρική και στη δεύτερη γλώσσα, σχετίζεται με την κοινότητα της περιοχής, προσανατολίζεται στην πράξη και επηρεάζεται από εμπειρίες. Βούρη,1992:13-21 Γκότοβος 1997:23-27,Κανακίδου, Παπαγιάννη, 1997:16-17

Σ' ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, με την παρουσία παιδιών διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, η διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση είναι πλέον απαραίτητη, τόσο που άνετα μπορούμε να πούμε ότι μορφώνονται με αντικείμενο την προσχολική ηλικία.

Το σχήμα αυτό διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής είναι εντελώς απροσέγγιστο, τόσο στην καθημερινή πράξη και λειτουργία των νηπιαγωγείων στο χώρο για τον οποίο μιλούμε, όσο σε ό,τι αφορά το νομικό πλαίσιο.

Το νομικό πλαίσιο της χώρας δεν έχει καν κάποιο προσανατολισμό στην διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση στο εκπαιδευτικό της σύστημα.

Εξαντλείται αναφορικά στη συνταγματική διάταξη (άρθρο 20) που αναφέρει ότι *«Τα άτομα που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες δικαιούνται να εκδηλώσουν ελευθέρα, χωρίς απαγορεύσεις και υποχρεώσεις, την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική τους ταυτότητα. Δικαιούνται να διαφυλάσσουν και αναπτύξουν αυτά, να διδάξουν και διδαχτούν στην μητρική τους γλώσσα, ...»*

Στο νόμο «Μερικές τροποποιήσεις στο νόμο αρ.7952, ημερ.21.06.2005, «Για το προπανεπιστημιακό εκπαιδευτικό σύστημα» το άρθρο 10 αφού επαναλαμβάνει κατά λέξη την παραπάνω συνταγματική διάταξη προσθέτει:

«Για την δημιουργία δυνατοτήτων ενεργούς και ισότιμης συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της Δημοκρατίας της Αλβανίας, το κράτος δημιουργεί συνθήκες ώστε τα άτομα σχολικής ηλικίας που ανήκουν στην μειονότητα , να διδαχτούν την αλβανική γλώσσα, ιστορία και τον αλβανικό πολιτισμό.

Η εκπαίδευση για τα άτομα των μειονοτήτων πραγματοποιείται σε καθορισμένες σχολικές μονάδες και εκπαιδευτικά ιδρύματα, το άνοιγμα και η λειτουργία των οποίων γίνεται βάση διαδικασιών που ορίζει το Υπουργικό Συμβούλιο»

Στην πράξη η ρύθμιση αυτή διατηρεί την παράδοση που επιτρέπει τέτοιου είδους σχολεία (μειονοτικά) στις μειονοτικές ζώνες με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Με το ίδιο κριτήριο επιτρέπει και νηπιαγωγεία στη μητρική γλώσσα. Άρα στην πράξη απομονώνει «τα μειονοτικά» άτομα αρχίζοντας από την προσχολική ηλικία.

Στα αστικά κέντρα, συνέχεια αυτών των ζωνών με σημαντικό ελληνικό στοιχείο, όπως Αργυρόκαστρο, Αγίους Σαράντα και Δέλβινο επιτρέπει «μειονοτικές» τάξεις προσκολλημένες σε ένα αλβανικό σχολείο, ενώ δεν επιτρέπει, έστω σε παρόμοια μορφή, νηπιαγωγεία. Ωστόσο δεν γίνεται λόγος να υπάρξουν ανοίγματα του είδους για άλλες πολιτιστικές ομάδες , (βλάχους, αθίγγανους, αιγυπτίους)

Συνεπώς, δεν μπορούμε να μιλούμε για διαπολιτισμική εκπαίδευση παρά μόνο για εκπαίδευση που από μόνη της περιθωριοποιεί

Στο άρθρο 4 των διατάξεων για την προσχολική εκπαίδευση του 2005 αναφέρεται ότι, Στη δραστηριότητά του το νηπιαγωγείο στοχεύει:

- στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού σε προσχολική ηλικία και την προετοιμασία του για το σχολείο
- στην εξασφάλιση κάθε παιδιού ισότιμες ευκαιρίες διαπαιδαγώγησης
- στην διαπαιδαγώγηση του παιδιού ως κοινωνικό ων ικανό να δημιουργήσει σχέσεις με τους άλλους

-στην διεύρυνση της εμπειρίας, της γνώσης, της ικανότητας να δράσει, μιλήσει, σκεφτεί και φανταστεί μέσω συνεχούς άσκησης.

Διαπιστώνεται εύκολα ότι πρόκειται απλώς για στόχους σε ένα ομοιογενές περιβάλλον της πλειονότητας, χωρίς ίχνος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Στα νηπιαγωγεία της πόλης Αργυροκάστρου που ερευνήσαμε, (Τρία δημόσια και δύο ιδιωτικά) διαπιστώσαμε ότι σε στατιστικό επίπεδο οι νηπιαγωγοί δεν γνωρίζουν την σύνθεση των ομάδων παιδιών όσον αφορά την καταγωγή τους. (Προκύπτει ότι ο αριθμός των παιδιών που ανήκουν σε κοινοτικές ομάδες με διαφορετική πολιτιστική και εθνική ταυτότητα, είναι μεγαλύτερος μέχρι μερικές φορές σε σχέση με τα επίσημα στοιχεία) Για την σύνθεση αυτή δεν δείχνουν ενδιαφέρον, ούτε οι γονείς, ούτε οι δάσκαλοι.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι υποχρεωτικό στην αλβανική γλώσσα, τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά. Στο ιδιωτικό ιταλικό νηπιαγωγείο εκτός της αλβανικής διδάσκεται και η ιταλική. Το νηπιαγωγείο ιδρύθηκε με τον ισχυρισμό της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Συγκεντρώνει παιδιά με διαφορετική πολιτιστική ταυτότητα, η διαπολιτιστική εκπαίδευση όμως αφορά την εκμάθηση της Ιταλικής στον «ελεύθερο χρόνο» το παιχνίδι, το τραγούδι κλπ.

Το ίδιο διαπιστώσαμε και στο ιδιωτικό νηπιαγωγείο της Ιεράς Μητρόπολης. Με τη διαφορά ότι ως δεύτερη γλώσσα σ' αυτό διδάσκονταν η Ελληνική.

Τόσο στα δημόσια, όσο και στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, κυρίαρχο παραμένει το πρόβλημα της αποδοχής από την «επίσημη» πλειοψηφική ταυτότητα της πολιτισμικής διαφορετικότητας των παιδιών της μειοψηφίας και της αναγνώρισης ότι δεν είναι πολιτισμικά κατώτερα αλλά διαφορετικά από αυτά της πλειοψηφίας.

Οι γονείς με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, νοιάζονται ώστε το παιδί τους να περνάει καλά και να μαθαίνει καλά έστω και στο επίσημο πλαίσιο ταυτότητας. Σε ερώτηση που κάναμε σε αρκετές δασκάλες για το πώς αντιμετωπίζουν τα παιδιά που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες, μας έδωσαν σχεδόν την ίδια απάντηση. «Προσπαθούμε να πούμε στα παιδιά της πλειονότητας ότι είναι ίδια, δλδ ισότιμα». Όχι όμως, αναγνωρίζοντας και σεβόμενοι την διαφορετικότητά τους, αλλά ως ισότιμα μέλη της πλειονότητας.

Η ελλιπής ενημέρωση του εκπαιδευτικού οδηγεί ακόμη σε χαμηλές προσδοκίες απ' τα συγκεκριμένα παιδιά, ευνοώντας την καλλιέργεια κλίματος προκαταλήψεων και τη διαιώνιση στερεοτύπων. Με τον τρόπο αυτό η ποιότητα της εκπαιδευτικής σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιών δεν είναι αυτή που θα έπρεπε, με άμεσο αντίκτυπο την αίσθηση απόρριψης του παιδιού, τη μειωμένη δράση του και την αρνητική αυτοεικόνα του.

Θα μπορούσαμε να λέγαμε με βεβαιότητα ότι στα συγκεκριμένα νηπιαγωγεία είναι ισοπεδωτική η στάση όσον αφορά τη διαφορά γλώσσας, με αποτέλεσμα να δεχτεί πλήγματα η ίδια η ταυτότητα του παιδιού, εφόσον, ως γνωστό, αναπτύσσεται μέσω της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμικού του χώρου. Τόσο το περισσότερο όταν στο διορισμό των εκπαιδευτικών δεν υπάρχουν κριτήρια διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Σαν αποτέλεσμα η συγκεκριμένη προσχολική αγωγή ενώ θα έπρεπε να αναλάβει την έξοδο των παιδιών αυτών των ομάδων από την απομόνωση, βαθαίνει εκείνο το έλλειμμα που τροφοδοτεί το ίδιο το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Στα παιδιά αυτά προετοιμάζεται το έδαφος αδιαφορίας και απώθησης της ταυτότητάς τους στο όνομα της πραγματιστικής επιβίωσης.

(Ενδεικτική η πορεία εκπαίδευσης των παιδιών ελληνικής καταγωγής στην πόλη Αργυροκάστρου, που παρουσιάζεται παραπάνω σχεδιάγραμμα)

Γενικώς διαπιστώνεται η αναζήτηση και επιβολή της τυποποιημένης διαφορετικότητας εντός του πλαισίου που υπαγορεύει το επίσημο κρατικό πρόγραμμα, με εύκολη πολλές φορές την επικοινωνία ανάμεσα στην παιδοκεντρική με την εθνοκεντρική αγωγή και εκπαίδευση.

III. Προτάσεις

-Τροποποίηση του νομικού πλαισίου με διατάξεις υπέρ της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής στην προσχολική ηλικία ως προϋπόθεση αποκατάστασης και προώθησης των φυσιολογικών αξιών που εξασφαλίζει η πολυπολιτισμικότητα στην ανάπτυξη και εξέλιξη ενός λαού ή των λαών.

-Συγγραφή νέων σχολικών εγχειριδίων στο περιεχόμενο των οποίων να «βρίσκεται» και ο μαθητής διαφορετικής πολιτισμικής ταυτότητας και απάλειψη των αναφορών σε γεγονότα που ευνοούν τις στερεότυπες αντιλήψεις των παιδιών.

-Ενίσχυση του έργου του δασκάλου με την απαραίτητη συμβουλευτική καθοδήγηση, τα κατάλληλα διδακτικά προγράμματα και μεθόδους διδασκαλίας και την δια βίου εκπαίδευση.

-Εφαρμογή προγράμματος συμβουλευτικής γονέων.

-Εξασφάλιση των απαραίτητων συνδέσμων με τις τοπικές οργανώσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βούρη Σ. (1992), Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια, Αθήνα, Παρασκήνιο.

Γεωργογιάννη Π.(1997),Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, Gutenberg.

Γκότοβος Α. (1986), Η λογική του υπαρκτού σχολείου, Αθήνα, Gutenberg

Δαμανάκης Μ. (1997) Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα, Gutenberg.

Κωνσταντίνου Χ. (1994) Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν, Αθήνα, Σμυρنيωτάκης

Πιπερόπουλος Γ. (1995) **Εφαρμοσμένη ψυχολογία, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.**

Πυργιωτάκης Ι. (1984) Κοινωνικοποίηση-Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα, Gutemberg.

DERMAN-SPARKS, L., & the A.B.C. TASK FORCE (1989): Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children. Washington, DC, National Association for the Education of Young Children.

ELIAS N., SCOTSON J. (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt,M:Suhrkamp.

Έρικσον Ε. (1975). Η παιδική ηλικία, Αθήνα, Καστανιώτης

Erickson E.(1990), Η παιδική ηλικία και η κοινωνία, Αθήνα, Καστανιώτη

LIEGLE L. (1999): Erziehung als Reaktion auf die Entwicklung des Kindes und als Entwicklungshilfe. In: Neue Sammlung.

Shkurtaj Gj. (1999) Sociolinguistika Tirane

Γκότοβος Α. (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 19, 23-27

Αγγλική εκδοχή

Title: - Reality and the problems in the education of children in a traditional interethnic and multicultural environment

Introduction

This paper represents part of an extensive study of anthropological character on interethnic and multicultural relations in an environment traditionally defined as such. It aims at studying the reality and the problems encountered in the education of children in such an environment in the district of Gjirokaster - Albania. The interethnic and multicultural environment is determined by the relationships between the Albanian majority and the minority as the reality of the ethnic Greek minority in Albania and other minorities on a cultural level.

The case is not a penetration of halogens in a homogeneous environment, but an age-long multicultural and interethnic environment. The political boundary of the Albanian state determines the present nature of this phenomenon.

Starting from the principle that family, society and school constitute the main pillars for the support of the transformation of the child from a “biological” subject into a “sociological” one, [Gotovos, 1986: 131-132], the paper is treated in two directions.

The first is connected with the very multicultural environment. We distinguish two levels. The first has to do with the diachronic aspect, in which the characteristics of the multicultural environment enjoy a peaceful coexistence up to naturalness and are found fixed onto the relevant folk culture. At this level, the role of politics or state structures can be hardly taken into consideration.

The second level refers to multicultural and interethnic relations in the period after the official establishment of the Greek state, especially of the Albanian state. The process of the strengthening of the Albanian state was accompanied by the necessity of the intervention of state policies in the traditional social structures and in the determination of reports in interethnic and multicultural relations in favor of the majority.

The second direction is related with the problem of the multicultural education of children and of the younger generation in such a reality. This is very important since the child’s social integration is understood as an integral and dialectical process between the individual and the society. On the other hand, this means that the second direction is directly dependent on the first.

The present reality of the diachronic multicultural environment.

Gjirokastra as a region is distinguished for its diachronic multicultural character. Perhaps the fact that despite the rule of the Ottoman Empire, here, just as throughout the whole northern part of Epirus, five cultures (Greek, Albanian, Vlach, Turkish, and, for a long time, the Venetian) coexisted peacefully, presents a unique case. This reality was maintained in natural patterns despite the change in different periods of the economic, social, cultural and political superiority of one or another ethnic or cultural group.

Today we can not talk of a similar reality, as the relations among groups contributing to this interethnic and multicultural environment have changed to a relatively great extent. We must search the essence of this change in the process of the creation and strengthening of the Albanian state. In this historical-political development,

determinant elements of the naturalness of this multicultural environment, such as coexistence, equality, mutual respect, good understanding, cooperation, etc., were overturned in favor of the prevalence of the ethnic and cultural identity of the Albanian majority.

As a result, despite the diachronic reality, today the importance of interethnic and multicultural environment in this region is more reflected in political arguments, such as aspiration and demand of rights (ethnic or cultural) of the minority towards state instruments. This reality significantly reduced the natural channels in the diachronic tradition of multicultural communication. The ethnocentric dimension of the majority prevailed over the anthropo-sociocentric dimension expressed by the traditional multicultural and interethnic environment.

Borrowing the theses of Anti-Bias Cuniculum, Derman-Sparks & the ABC Task Force, 1989: 135-143, on the role of stereotypes in the creation of the multicultural environment in the region we are speaking about, we see that on the side of the majority there are cultivated stereotypes having as their basic premise the need for its ethnic self-determination (Albanian) in confrontation with others. These “others”, often treated as “opponents” and sometimes even “enemies”, are the Greeks or the second basic element in the multicultural or interethnic environment in this region.

The problem becomes even more acute if we consider that the majority cultivates its ethno-cultural identity based on elements of the traditional culture of the minority (in this case of the Greek nation) acquired arbitrarily or without the corresponding differentiations. The case in question refutes the multicultural recipe according to which contact with other cultures eliminates the lack of information and their derecognition, which stands on the basis of the prejudice and mutual suspicion; that contact among the peoples reduces up to elimination the negative stereotypes in the relations between them. In our case, we have to do with stereotypes, which although derived from complexes of inferiority, are, on the contrary, promoted as complexes of superiority. They are expressed in the tendencies for the acquisition of elements of the cultural identity of the Greek autochthonous element and of other ethno-cultural groupings in this region, such as the Vlachs. Thus, we have to do with a reality of action of the ruling culture of the majority [Shkurtaj, 1999:161], which in practice appears as an elimination process of the cultural differentiation of the minority groupings aiming at the homogenization in favor of the majority. In essence, it is aimed at stripping the minority off its cultural identity and replacing it with the identity of the majority, which, after World War II, carries large doses of communist ideology. Often the achievement of this goal is also aimed through the mother tongue of the minority, transformed in fact into a hybrid and ideologized language. It is a process of assimilation.

The American triptyque: assimilation-integration-cultural pluralism, in the present case presupposes integration (read homogenization) through assimilation. The right of cultural or ethnic differentiation, while gaining political dimension, loses in terms of social relationships and natural multicultural communication. The peculiarity of this ruling culture of the majority is linked with the fact that its way of life and in particular its way of ethnic self-determination and the treatment of “others” in this process are based on relationships quite contrary to the diachronic reality before the formation of the Albanian state.

At the same time it cultivates stereotyped forms of superiority of the majority in the political, economic, social fields, thus strengthening a stable asymmetry in terms of participatory opportunities of the minority in the social life, in the sharing of national

wealth and in material goods. Such a report cultivates in the minority (Greek in our case) the stereotype of marginalization. All function through a series of invisible and visible forms of the political power. These phenomena over time have fed and have become part of the behavior of the social structures of the majority and have been imposing among the structures of the minority such rules of individual behavior that the need for “biological” survival presupposes the acceptance of assimilation or the denial of ethnic and particularly cultural distinction.

Post communist developments in Albania after the year 1990 also confirm that there is an increase of the inequality in the relationships of the minority groups with the power. This differentiation is strengthening the climate of prejudice and reserves of the minority to the state and to the majority and minimizes the efforts of these groups (including the ethnic Greek minority) for integration with the majority, but also respecting the principle of maintenance and development of their ethnic and cultural identity on the part of minorities. It also reduces the readiness and willingness of the majority for an equal treatment of minorities in the social, political economic and cultural processes of the country.

This causes that in minority groups, including primarily the Greek ethnic minority, the sense of ethnocultural marginalization be manifested as an internal need for existence. On the other hand, it appears in various forms and in scaled density being determined depending mainly on the demographic reality of the minority in relation to the majority.

The demographic reality of the Greek ethnic minority is characterized by a triple nature.

a - By the areas with compact Greek minority populations (the districts of Gjirokaster, Saranda, Delvine, Vlore, Permet, more or less officially known by the State as Greek minority areas). In these areas, there is a multicultural identity appearing among this community as bearers of the majority culture as well;

b - By the gray areas, defined as the continuation of compact Greek minority population areas. In these areas, either the minority population is mixed with the majority or population in them has a non-clearly defined identity, especially from the historical point of view. The multicultural character appears as dual, both as part of the identity of this population and as coexistence of different groups belonging to different ethnicities.

c - By the distribution in inhabited areas in the wider Albanian territory as the result of internal migration from compact areas (this category makes up 37-45% of the population of the areas with compact Greek minority population). The multicultural character is manifested in this category.

In the areas with compact Greek minority population, marginalization appears as a denial of the Albanian reality and of the need for integration in the Albanian society. Such a behavior was mainly observed in the period after the fall of the totalitarian system in 1990 and served as a driving factor for a powerful immigration of this population towards the mother nation and state. In the gray areas and in the other part of the Albanian territory, marginalization is directed against the ethno-cultural identity of the minority itself and appears as negation, at least in the formal aspect, of the cultural or ethnic differentiation of the hereof members of this minority. This feature was cultivated throughout the period of the rule of the totalitarian power and continues even to the period of political pluralism in the country.

This conclusion was reached not only through long personal experience and the studying position of this reality, but also via a survey conducted in areas with compact population and in those with mixed or gray population.

The question “Do you want your children to learn the official Albanian language?” asked to 97 parents of Greek nationality in areas with compact Greek minority population, was respectively answered as follows:

- 42 % responded negatively
- 24 % responded positively
- 21 % responded “it would be good” and
- 13 % responded “I am not interested”.

The same question was answered by 53 parents of Greek nationality in centers with mixed population (gray areas) as follows:

- 1% negatively
- 92 % positively
- 5 % “it would be good”
- 2 % “I am not interested”.

Answers to the question “Why do your children have to learn the Albanian official language?” made in areas with mixed population, were:

- 22 % “because we live here”
- 71 % “because it is the official state language
- 7 % “one’d rather know the language of those with whom he colives”.

The question “How much do you know about your ethnic and cultural identity and the area in which you live” in areas with compact Greek minority population was answered:

- 40 % little
- 19 % enough
- 10 % pretty much
- 31 % I am not interested

In centers with mixed population, the same question was answered by the above respondents as follows:

- 47 % little
- 14 % enough
- 13 % pretty much
- 26 % I am not interested

A case for concretization

For study effects, we observed for several consecutive years the behavior of three children from families with ethnic and cultural composition differentiated from the majority in the town of Gjirokaster, where population is mixed. The first child pertained to a family of Greek ethnic minority parents, the second to Vlach parents, but of Greek origin, and the third child belonged to one parent (father) Vlach of Greek origin and the mother of Albanian nationality, but of the Muslim faith.

The achieved result is that regarding multicultural education and schooling, school does not make any tangible distinction from the rest of the society.

The first child in preschool education up to the second elementary grade (superiority of the family environment) manifested developed Greek feelings in the social environment. Later the Greek feelings began to shrink (the child did not accept to speak Greek in the social environment), this resulting in his declaration on the second year of high school that “since I was born here (in the Albanian state), I am Albanian” (meaning

that stating and manifesting the Greek identity in the social environment causes problems to oneself in relation to the majority).

The second child, in the preschool age up to the high school period, followed the path of his parents, that of searching the ethnic and cultural identity. During the high school, he abandoned these efforts. Not only that, but he also avoided the Vlach origin, as the Vlach community was considered by the majority as a social group of the second category. On the second year of the high school, he admitted his Greek nationality without declaring it publicly, but as an opportunity for benefits and facilities in Greece, as well as a privilege towards the Albanian majority, which did not possess such opportunity. During his university studies in Greece, he was transformed into a Greek fanatic.

The third child presented ambiguity and confusion in the manifestation of his identity, a characteristic which he did not eliminate until his immigration to a western country (eighth grade). Three years later, when he came back to visit his birthplace, Gjirokaster, he kicked the outer door of the apartment, in which he had lived, shouting: “You wasted my most beautiful years of my life in vain”.

The following diagram provides a clear idea of the educational behavior in relation with the identity of the students of the Greek minority in the town of Gjirokaster.

(Education in the mother tongue and in the official language) – see figure

[blue color] – Education in the official language

[red color] – Education in the mother tongue

N – preschool education

D – 5 elementary grades

C – 4 nine year education grades

L – High school

P – University

II. Preschool age and multicultural education and schooling

It is common knowledge that children form their cultural identity in a family and social environment cultivated by adults generation after generation in the form of concrete social relationships. At this stage, they gain knowledge, form imaginations on ethics, the moral, etc., and feel the need to demonstrate their cultural experience as a communication opportunity for the achievement of understanding and integration in their age-groups.

As noted by Piaget, Erikson, etc., at the age 4-6 years the child develops the social perception “of the other”, cultivates roles and stereotypes. Much the same, at this age prejudices and social behavior can also gain ground, and they accompany the child’s life in the future.

On the other hand, according to the psychoanalyst Erik Erikson, if the child in the preschool age lives with the sense of guilt, he avoids his or her own self, becomes excessively dependent on adults, feels fear and inferiority and does not satisfactorily develop his ability to play, nor his fantasy. [Piperopoulos, 1995, 83-87, Konstantinou, 1994: 57-64, Pzriotakis, 1984:59-65].

Phenomena of this nature are more often encountered in milieus with children of different cultural identities and where the multicultural nature of the society presents problems. The case of our study comprises a tangible reality.

Their overcoming presupposes an environment in which symmetrical relationships of cooperation prevail. [Liegle 1999:199-204]. The places where such kinds of relationships can be realized are the preschool education and schooling institutions, as

the first fundamental link contributing to the social integration of children and to their overall development. In this context, preschool education and schooling take primary importance for children of different cultural identity. Multicultural education and schooling remain the most effective weapon in this direction.

The superiority of multicultural education consists in the fact that this education is often applied as an open and in-action process. It aims at providing the skills that contribute to a constructive coexistence in a multicultural social environment. Through the daily effort of dialogue, through understanding, tolerance and cooperation, it cultivates not only the acceptance and respect of what is different, but also its recognition and acquisition.

It aims at the eradication of disparities and avoidance of isolation, the prevention of negative stereotypes and prejudices in relation with concrete persons, or with certain groups and their culture. It tries to overcome any forms of ethnocentric schooling and education. It gives priority to the real sensations and experiences of the child, to its autonomy, spontaneity and individual features. It opposes any kind of distinction and any kind of stereotype classification of the different cultural identity. It combines schooling and education in the mother tongue with that in the second language, etc. [Vouri, 1992:13-21 Gotovos 1997:23-27, Kanakidhou, Papagianni, 1997:16-17]

Findings and conclusions in preschool institutions in the town of Gjirokaster

Considering the multicultural reality of the region under study, our possible conclusion is that, regardless of the specifics of this environment, preschool education and schooling, just as in higher educational levels, has no points of contact with the above model of multicultural schooling and education. The climate of multicultural education for children of different ethnocultural identity from the children of the majority is at least negative in comparison with the aspired multicultural coexistence.

Differentiation is highly evident both in the everyday reality of the functioning of educational institutions and in relation with the relevant legislation.

Shortcomings of the legislation.

The educational legislation of Albania does not reveal any sensitivity to multicultural education. Consequently, it does not define any platform or concrete orientation in connection with it in the educational system of the country.

It generally suffices itself with the constitutional provision (Article 20) under which *“Persons belonging to national minorities have the right to express freely, and without prohibition or obligation, their ethnic, cultural, religious and linguistic affiliation. They have the right to maintain and develop them, to teach and be taught in their mother tongue ... ”*.

In the law “On some amendments to law number 7952, dated 21.06.2005, *“For the preuniversity educational system”* Article 10, after having repeated the above constitutional provision word by word, adds:

“In order to create opportunities for active and equal participation in the economic, social, political and cultural life of the Republic of Albania, the state creates such conditions that persons belonging to a school age minority may learn the Albanian language, culture and history ... ”

Schooling for persons of the minorities is realized in certain school and educational institutions, the opening and functioning of which are made according to the procedures set by the Council of Ministers”.

In essence, these provisions have nothing to do with multicultural schooling. They maintain the tradition of the communist system, which allowed the functioning of such schools (of the minority), in the so-called areas with compact Greek minority population. Lessons in them are taught in the mother tongue and in the official (Albanian) language in certain proportions nearing about 50%. With similar criteria, this legislation also allows the opening of preschool institutions in the mother tongue in these areas.

In urban centers, in continuation of these areas with significant presence of the Greek minority element, i.e. in a clear-cut multicultural environment, like Gjirokastra, Saranda, Delvina, etc., the state allows Greek “minority” classes under the jurisdiction of a school in the Albanian official language, but it does not allow, be it even in such form, preschool institutions (kindergartens). Meanwhile, one can not even talk of similar treatments to other cultural groups (Vlachs, Roma, Egyptian, etc.). For the Roma people, a kindergarten in the Roma language has been functioning for 13 years in Gjirokaster. Thus, we can not talk of multicultural schooling and education, but only of partial schooling and education in the mother tongue, which due to their own nature, isolates and marginalises the members of the minority groups from the majority.

In article 4 of the provisions for the preschool education of the year 2005, it is noted that:

In their activity, the preschool institutions aim at:

The development of the child's personality at the preschool age and his preparation for school.

Ensuring equal educational opportunities to all children.

The child's education as a social entity with the skills of establishing relationships with others.

The enlargement of the experience, knowledge, the skills to act, to speak, to think and to fantasize through continuous exercise.

It is easily noticed that we have to do with intentions related with an environment of homogenous children, with no multicultural education approach.

Concrete Results

In the preschool educational institutions in the town of Gjirokaster, in which we conducted our study (during the period September-November 2010 in three public preschool educational institutions: - Hap pas hapi, Cicerimet and Roma, and in two private ones: Xhuzepe Gras of the Catholic Church under Italian care and Fryma e Shenjte with the care of the Albanian Orthodox Church), in all of them, we found that on the statistical level, regarding the origin of ethnocultural identity, the teachers (educators) do not know the composition of the children's groups. It resulted that the number of children belonging to communities of different ethnic and cultural identities is several times greater than their officially declared number. We also found total lack of infrastructure for the effective application of multicultural education and schooling. The situation becomes the more unacceptable when it is observed that even the parents and the teachers show no interest in multicultural education.

The teaching program curriculum is compulsory in the Albanian official language both in the public and in the private institutions.

In the kindergarten under Italian care, Italian is taught in addition to Albanian. The institution was established with investments of the European Union about the year 2000 claiming multicultural education. It is true it brings together children of different cultural identities, regardless of religion, but “multicultural education” is only touched

in teaching Italian, in “extracurricular” activities, at “leisure time”, “in the game”, “in song learning”, etc.

The same was also observed in the preschool institution Fryme e Shenjte [The Holy Spirit], with the difference that the second language taught here is Greek.

In all the preschool institutions, object of our study, the problem of official acceptance of the “different” cultural identities of the children of the minorities, whichever they belong to, remains insurpassable.

Parents of cultural identity different from that of the majority do not show any interest in having their children develop also the cultural identity of their origin and be on this basis equal to the children of the majority. All they care about is that child pass on well, learn as much as possible, despite the fact that this occurs in the official identity environment.

To the question we asked some educators (three leaders and seven ordinary educators) about how they treat the children belonging to minority communities, in the respect of their identity and the recognition of this identity by the children of the majority, we received almost the same standard response: “We try to tell the children of the majority that they (the minority children) are the same, i.e. equal to them”. The interpretation of this answer revealed that no efforts are being made to recognize and respect their different identities, but only to treat them as equal within the majority (!!). We also noted that the lack of knowledge and qualification of the teachers on multicultural education cultivates among the children of the minorities low aspirations for the recognition and promotion of their identities, thus favoring the foundation for the cultivation of prejudices and negative stereotypes.

In this way, the quality of the educational relationship established between the teacher (educator) and the children is not the desired and the obligatory one for such cases, thus bringing the direct result of the cultivation in the child with differentiated cultural identity of the sense of refusal from others, the reduction of his activity and the negative image of his own self.

We can certainly say that, in these institutions, the attitude to the mother tongue of the children of the minorities is a leveling attitude in favor of the official language. This constitutes a significant negative impact on the children of the minorities resulting in the further traumatization of their cultural identities, since such identity is shaped and developed through their mother tongue and their own cultural environment. It is even worse when, in the appointment of educators in these institutions, no criteria are set for their skills in multicultural education and schooling.

The only pole in this direction remains the family, which at a certain moment, as we pointed above, will disclose to the child the already known reserves in relation with the cultivation of their own ethnocultural identity.

Consequently, the preschool education under study, instead of engaging in helping the children of the minority communities to avoid the marginalizing tendencies, further deepens the deficits created by the family and the social environment in this direction. Among these children, the terrain of indifference and denial of their identity in the name of life pragmatism is prepared.

(This is indicated by the schooling progress of the children of Greek nationality in the town of Gjirokaster shown in the above diagram.)

In general, we observe the imposition of a standardized variability within the framework determined by the official state program. It reveals easily the application of an educational line with the child in the center aiming at the ethnocentric education in favor of the majority.

III. PROPOSALS

- The change and amendment of the legislation on education at all educational preschool levels with provisions in favor of multicultural schooling and education as an opportunity for the rehabilitation and promotion of inherent values offered by multiculturalism in the development and progress of a people or the peoples.
- The compilation of new school textbooks, in the content of which the students of different cultural identities from the majority may find themselves. The removal of references to occurrences enabling stereotype concepts among the children.
- The strengthening of the role of the teachers, qualifying them in the scientific treatment created by the multicultural environment.
- The application of projects for providing advice to the parents.
- The establishment of necessary connections with various organizations and associations with interest in such problems.

BIBLIOGRAPHY

- Βούρη Σ.** (1992), Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια, Αθήνα, Παρασκήνιο.
- Γεωργογιάννη Π.(1997),Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, Gutenberg.
- Γκότοβος Α.** (1986), Η λογική του υπαρκτού σχολείου, Αθήνα, Gutenberg
- Δαμανάκης Μ.** (1997) Η εκπαίδευση των παλινοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα, Gutenberg.
- Κωνσταντίνου Χ.** (1994) Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν, Αθήνα, Σμυρνιωτάκης
- Πιπερόπουλος Γ. (1995) **Εφαρμοσμένη ψυχολογία, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.**
- Πυργιωτάκης Ι.** (1984) Κοινωνικοποίηση-Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα, Gutenberg.
- DERMAN-SPARKS, L., & the A.B.C. TASK FORCE** (1989): Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children. Washington, DC, National Association for the Education of Young Children.
- ELIAS N., SCOTSON J.** (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt,M:Suhrkamp.
- Έρικσον Ε.** (1975). Η παιδική ηλικία, Αθήνα, Καστανιώτης
- Erickson E.**(1990), Η παιδική ηλικία και η κοινωνία, Αθήνα, Καστανιώτη
- LIEGLE L.** (1999): Erziehung als Reaktion auf die Entwicklung des Kindes und als Entwicklungshilfe. In: Neue Sammlung.
- Shkurtaj Gj.** (1999) Sociolinguistika Tirane
- Γκότοβος Α.** (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 19, 23-27

Παναγιώτης Μπάρκας
Γλώσσες και Πολιτισμοί σε (Διά)Δραση.
Διεθνές Συνέδριο, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α.Π.
Θεσσαλονίκη, 2011.

Ελληνική γλώσσα και εθνική ταυτότητα στο Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου

Περίληψη

Η εισήγηση αφορά τη διερεύνηση του ρόλου της γλώσσας στη διάπλαση και διαφοροποίηση της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας των φορέων της στην περιοχή του βορείου Τμήματος της Ηπείρου στην Αλβανία. Το βάθος χρόνου στην εισήγηση έχει αφετηρία την Τουρκοκρατία.

Η Ηπειρος υπήρξε διαχρονικά ένα πολύγλωσσο περιβάλλον, που δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως η μόνη γλώσσα εθνικής ταυτότητας. Αυτό ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου μετατρέπεται σε βάση των εθνικών διεκδικήσεων των δευτέρων στην Ήπειρο.

Δημιουργούνται δύο γλωσσικοί πόλοι, της ελληνικής και αλβανικής, ως εκδήλωση της αντίστοιχης εθνικής συνείδησης. Στις γεωπολιτικές αλλαγές ανταποκρίνονται οι γλωσσικές επιρροές σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος, με αποτέλεσμα εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονται να δημιουργούνται οι εθνικά δίγλωσσες γκρίζες ζώνες.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου, για την ενίσχυση της εθνικής συνείδησης των υπηκόων τους, οι αλβανικές πολιτικές ηγεσίες καταπιάστηκαν από την ιδέα **της κουλτούρας της κυριαρχίας**. Το γεγονός σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών περιοχών σε δίγλωσσες.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, η ίδια διαδικασία οδηγείται στα άκρα. Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα και στην ελληνική εθνική κοινότητα. Στους κόλπους της δημιουργήθηκε ένα νέο είδος διγλωσσίας:-Την καθομιλούμενη ελληνική, εκπροσωπούμενη από ελάχιστους θεσμούς και την ομιλούμενη από την πλειοψηφία με βάρβαρη συμπεριφορά προς την πρώτη.

Η περίοδος μετά το 1990, (πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, αποκατάσταση της άμεσης επικοινωνίας της εθνικής ελληνικής μειονότητας και αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα) δρομολογεί νέες ισορροπίες διγλωσσίας.

Στην ελληνική μειονότητα η χρήση της ελληνικής αποχτά πλήρη υπεροχή έναντι της επίσημης αλβανικής.

Οι νέες ανθρώπινες, και οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα οδήγησαν στην επέκταση της ελληνικής και πέρα από τις μειονοτικές περιοχές, ως τενικο-εμπορική διγλωσσία. και ως μεταναστευτική διγλωσσία.

ABSTRACT

The object of this paper is the study of bilingualism in a given geographical territory, namely that of Northern Epirus. Its aim is looking into the phenomenon, the beginnings of which can be traced back to the Ottoman conquest, from a geopolitical viewpoint, i.e. the diachronic study of the specific role of the language in the shaping

factors and the differentiation between language speakers' ethnic and cultural identity in a given geographical territory.

Due to its favourable geo-strategic position as a linking bridge between the East and the West throughout history, Epirus stood out as a multilingual and a multicultural society. For example, in the Epirus of the Ottoman Empire five languages were spoken and five cultures thrived: Greek, Albanian, Turkish, Vlach (Aromanian) and Venetian, without raising any doubts about Greek being the identifying language of the region. This assertion was considered as such up to the time, when the cultivation of shared interests of the Ottoman Empire and the Albanian element in this territory provided the foundations for staking out ethnic claims of the Albanian element in Epirus, before and after the decline of the Ottoman Empire.

These shared interests made it possible for the Sublime Porte to transfer its conquering power to the collaborating Albanian element. This process was crystallized about halfway through the second half of the Ottoman invasion and it is exactly in this period when the creation of the second Pole of linguistic identity in this region should be searched. In addition to that, under the conditions of a new political, social and cultural environment the Albanian language had become the language of power. Therefore, under such circumstances, the native Epirus man, in order to maintain his privileges associated with the Imperial power, as well as his orthodox religion, found a moderate solution - sorted out the situation by adapting himself to the Albanian language and mentality.

The transition of the language function from a linguistic and cultural element to an integral part of the ethnic consciousness of the Albanians occurred during the second half of the XIX century alongside with the formation of the Albanian ethnic consciousness, blessed by the Sublime Porte as an expression of common interests with the Albanian element.

A mutual preservation relationship was started and the two Poles, i.e. the Greek language (the Greek national consciousness) and Albanian (the Albanian national consciousness) were involved in an ever expanding linguistic interaction to the advantage of the respective ethnic identities. Where the concentric circles intercut, grey ethnic areas were created and it was exactly the time in which the reality of bilingualism came into being. This linguistic phenomenon was of a pure ethnological nature. By no means can it be called of a cultural origin. Due to historic conditions, diachronic identity and relationship with the mother country, such zones, were maintained even within the Albanian state territory.

For the period of time starting with the boundary establishment until the Second World War, the following geopolitical linguistic map can be drawn:

The Albanian-Greek bilingualism was evident around the region of Labëria (the nucleus of Albanian linguistic Pole). In the center of the Pole, the language of origin or that of the high level was Albanian. Yet, both Greek and Albanian were reciprocally used as such, while moving further away from the heart of this Pole. The fact that the Greek language was losing ground and was displaced towards ethnically clean territories, towards the Helen Pole or grey zones, is evident as well. A third trend was under way in this dual developmental process, namely that of the grey zone curtailment to the detriment of the Greek speaking areas and in favour of the Albanian ethnic purity. Subsequently, focusing our attention on the Helen Pole, it is worth emphasizing that, with the establishment of the borders between the new Albanian state and the Greek one, the Albanian language "withdrew" from the areas within the Greek state territories, helping by doing so, their return to identity. Due to the historic conditions again,

diachronic identity and relationship with the mother country, such zones, were preserved even within the Albanian state territory.

In the period between the two Wars, the ethnic homogeneity became the leading motive of the state policies of Tirana, by assimilating other ethnicities, especially those stronger than themselves and of unquestioned integrity. Culture imposing from the position of state power became the most effective method employed. The process marked the beginnings of bilingualism as a phenomenon in monolingual Greek speaking areas. The second language, Albanian, did not acquire the quality of ethnic identity, but simply that of a form of communication. However, the loss of some elements of the Greek ethnic identity could be observed with typical examples encountered in the towns of Gjirokastra and Delvina.

It is a fact that, after the Second World War and during the years of the communist regime, this tendency became even stronger and the process influenced the Native Greek speaking population more intensively and extensively.

Theoretically, on the Albanian official level, bilingualism was considered as a feature only of the Greek ethnic minority and encountered only in the “minority areas” comprising 100 villages with pure Greek minority population. Judging by the fact that *“the ruling classes generally try to solve the problems resulting from bilingualism and multicultural phenomena by adopting and imposing a linguistic and cultural unification, either for practical purposes, or for specific political or ideological motives”*, the policy followed by the communist authorities was considered fair and decent.

However, the reality was too bitter to be described in words. The Greek language was going to experience a decline in all levels of its function as an active means of communication among its native speakers, who were representatives of the same ethnic identity. Soon, it was reduced to a second-rate means of communication used in a rather limited geographical territory. It wouldn't be an exaggeration to say that the native Greek population itself tended towards a phenomenon which by its nature, was not far from the original conception of bilingualism. It is closely related to the ratio between the speakers of standard literary Greek, represented by a small number of people and institutions and the speakers of an everyday corrupt language, restricted in vocabulary and lame in terms of morphological and syntactical structures. It wouldn't be an exaggeration either, to say that there was a moment when Greek speaking individuals expressed in Greek what they had previously thought of, in Albanian.

New processes concerning the constituent elements of bilingualism were set in motion in the period after the 1990s. The main reasons should be looked for in the establishment of new and direct ways of communication with the Greek speaking element in the mother country and new relations between the Albanian element and the Greek state.

Εισαγωγή

Η διγλωσσία διερευνάτε σήμερα, ως το ευρέως διαδομένο κοινωνικό φαινόμενο με αποτελεσματικό ρόλο στο επίσης διαδομένο φαινόμενο διαπολιτισμού και παγκοσμιοποίησης. Αντικείμενο της παρούσας έρευνας δεν είναι αυτό καθαυτό το θέμα. Αφορά τη διγλωσσία σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Στόχος της αποτελεί η εξέταση του φαινομένου στο συγκεκριμένο χώρο από γεωπολιτική οπτική γωνία. Δλδ, τη διαχρονική διερεύνηση του ιδιαίτερου ρόλου της γλώσσας (στο πλαίσιο του φαινομένου της διγλωσσίας) στη διάπλαση και

διαφοροποίηση της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας των φορέων της στη συγκεκριμένη περιοχή. Το βάθος χρόνου της έρευνας έχει αφηγηρία την Τουρκοκρατία. Τα πορίσματα που ακολουθούν έχουν ως κομβικό σημείο αναφοράς το εξαιρετικά εντυπωσιακό στοιχείο για την Ήπειρο και κυρίως για το σημερινό βόρειο τμήμα της, ότι υπήρξε διαχρονικά ένα διαπολιτιστικό και πολύγλωσσο περιβάλλον. Οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί γεωστρατηγικά το σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Έτσι στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο αναπτύχθηκε ένα περιβάλλον πέντε γλωσσών και πολιτισμών. (Ελληνικά, -Αλβανικά, -Τουρκικά, -Βλάχικα και «Βενετσιάνικα».) Το γεγονός όμως δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως την μόνη γλώσσα ταυτότητας της περιοχής. Ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή μετατρέπεται σε βάση των εθνικών διεκδικήσεων των δεύτερων, διεκδικήσεις οι οποίες κυριάρχησαν και μετά την κατάρρευση της Τουρκοκρατίας.

Η αλβανική, από απλό μέσο επικοινωνίας μιας κοινότητας, σε γλώσσα εξουσίας και εθνικής ταυτότητας

Εν' γέννη το αλβανικό στοιχείο προσχώρησε από πολύ νωρίς στο Ισλάμ, συνεργάστηκε με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και απέσπασε γρήγορα την εμπιστοσύνη της. Η συγκεκριμένη εξέλιξη στην Ήπειρο σημάδεψε ιδιαίτερα το αλβανικό στοιχείο που είχε διεισδύσει από πριν εδώ και ειδικά στο βόρειο τμήμα της. Η αλβανική ιστοριογραφία τότε ανοιχτά και τότε συγκαλυμμένα αναφέρει ότι «Προσχωρώντας στο Ισλάμ οι Αλβανοί των ακριτικών περιοχών διατήρησαν τον εθνικό χαρακτήρα έναντι του σλαβισμού, σερβισμού και εξελληνισμού»⁴. Άμεση συνέπεια ήταν η καλλιέργεια της ενιαίας κοινότητας συμφερόντων, η οποία αποτέλεσε τη βάση των αλβανικών εθνικών διεκδικήσεων στην Ήπειρο και μετά την αποχώρηση της Τουρκοκρατίας.

Η καλλιέργεια κοινότητας συμφερόντων του Αλβανικού στοιχείου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, συνδυάζονταν και ευνοούσε, κατά τ' άλλα, τα συμφέροντα του αλβανικού στοιχείου. Πρώτ' απ' όλα ευνοούσε την αιώνια και ανεκπλήρωτη φυγοκεντρική τάση των Αλβανών από το σημερινό βορά του προς την ονειρευμένη γη των Ελλήνων⁵.

Η διείσδυση του Αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο άρχισε τον 15^ο αι. και αποκορυφώθηκε τον 17^ο-18^ο αιώνα. Η αλβανική γλωσσολογία επιβεβαιώνει ότι **μέχρι την χρονική αυτή περίοδο η αλβανική γλώσσα στο σημερινό νότο της Αλβανίας άνηκε στην βόρεια διάλεκτο. (Εξηγεί την κάθοδο σε τέτοιο σημείο που μπορούμε να πούμε ότι η τόσκικη διάλεκτος αποτελεί πολύμορφη επιρροή της ελληνικής στην γκέγκικη αλβανική.) (Χάρτης πρώτος)**

Η κάθοδος του αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο είχε σύμμαχο την αυτοκρατορική εξουσία, ήταν μαζική και από θέσεις πολυσχιδούς ισχύος. Η νέα θρησκεία του Αλβανικού στοιχείου λειτουργούσε ως αυτοκρατορική ιδεολογία σε ανοιχτή αντιπαράθεση με τον χριστιανισμό. Η εγγύηση εμπιστοσύνης προς την Πύλη, στην προκειμένη περίπτωση δεν εξαντλούνταν μόνο στην αλλαγή πίστης, αλλά στην αντιχριστιανική αφοσίωση που ήταν κατά κόρον ανθελληνική. Η συγκεκριμένη εξέλιξη επέτρεψε στην Πύλη τη σταδιακή μεταβίβαση του κατοχικού της καθεστώτος στην Ήπειρο στο αλβανικό στοιχείο.

⁴ Petrika Th, 1999, Historia e Popullit Shqiptar, 395-1875, ShBLU, Τίρανα, σελ. 311

⁵ Çabej E, 1994, Shqiptaret midis Perendimit dhe Lindjes, MÇM, Τίρανα, σελ. 17-18

Σε μια τέτοια περίπτωση ο αυτόχθον Ηπειρώτης για να διατηρούσε τα προνόμιά του σε σχέση με το αυτοκρατορικό καθεστώς, αλλά και την ορθόδοξη πίστη του, αντί του εξισλαμισμού, βρήκε ως εναλλακτική λύση τη μύηση στην αλβανική γλώσσα και νοοτροπία,. (Λογικό για την εποχή ήταν ώστε στο δίλημμα μεταξύ εθνότητας–ελληνισμού και πίστης-ορθοδοξίας, να επέλεγε τη θρησκεία-την ορθοδοξία η οποία ασκούνταν ταυτόχρονα στην ελληνική). Η διαδικασία κορυφώνεται κατά τα μέσα του δεύτερου μισού της Τουρκοκρατίας στην περιοχή.

Στο νέο αυτό πολιτικό-κοινωνικό και πολιτιστικό γίνεσθαι η αλβανική μετατράπηκε σε γλώσσα εξουσίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία και ενίσχυση του δεύτερου γλωσσικού πόλου ταυτότητας στην περιοχή, κυρίως στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου.

Η μεταβίβαση από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε συστατικό μέρος της νέας αλβανικής εθνικής συνείδησης θα πρέπει να αναζητηθεί ακριβώς στην αλβανική εθνική ιδεολογία που ανέπτυξε κατά το δεύτερο μισό του XIX αιώνα το αλβανικό στοιχείο και ευνόησε η Υψηλή Πύλη. Η Τουρκία με βάση την κοινότητα συμφερόντων που είχε καλλιεργήσει με το αλβανικό στοιχείο, απόβλεπε ώστε μετά την αποχώρησή της να αφήσει κληρονόμο των προνομίων της στην Ήπειρο το Αλβανικό στοιχείο. (Θα πρέπει να αναζητηθεί ταυτόχρονα και στην αδυναμία του ελληνικού στοιχείου να αυτοπροστατευτεί εθνολογικά και στη συνέχεια, στην αδιαφορία του νέου εθνικού ελληνικού κράτους για τις τύχες της Ηπείρου και στα συμφέροντα της Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας στην Ήπειρο).

Ο νεόκοπος αλβανικός εθνικισμός αυτοπροσδιορίζονταν (όπως μέχρι σήμερα) σε αντιπαράθεση με την ορθοδοξία και τον ελληνισμό. Για ιστορικό και πολιτιστικό στερέωμα οικειοποιήθηκε τον διαχρονικό ελληνικό πολιτισμό και ιστορία της περιοχής, τον οποίο επένδυσε με αλβανική γλώσσα και αλβανικές εθνικές διεκδικήσεις. Πρόκειται γενικότερα για στερεότυπο του επικοινωνιακού “πράττειν”, που επιβεβαιώνουν με σαφήνεια τις έρευνες των Elias και Scotson, ότι η κατασκευή του «επικίνδυνου» και «ανήθικου» ξένου αποτελεί λειτουργικό κομμάτι των προσπαθειών διαφύλαξης της μονοπωλιακής διαχείρισης των κοινωνικών αγαθών εκ μέρους της πλειοψηφίας.

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι, εκεί που η αλβανική δεν λειτουργούσε ως γλώσσα κατοχής και εξουσίας,- στους Αρβανίτες και Αλβανούς, οι οποίοι ενώθηκαν με τους Έλληνες και αντιτάχτηκαν από κοινού κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,- δεν προκύπτει καλλιέργεια αλβανικής εθνικής συνείδησης ή εθνότητας, αλλά η ελληνική.

Οι γκρίζες ζώνες – φαινόμενο διγλωσσ

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους, δηλ της ελληνικής γλώσσας (ελληνικής εθνικής συνείδησης) και αλβανικής γλώσσας (αλβανικής εθνικής συνείδησης), υπήρξαν σχέσεις τήρησης και διεύρυνσης της γλωσσικής επιρροής σε συνάρτηση με την ισχύ του κάθε πόλου και ασφαλώς σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος. Εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν δημιουργούνταν εθνικά και γλωσσικά οι γκρίζες ζώνες. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται το φαινόμενο της διγλωσσίας, το οποίο έχει καθαρά εθνολογική και όχι απλώς πολιτισμική υφή. Εντούτοις, δεν αποκλείεται ο κοινωνικός και ανθρωπολογικός χαρακτήρας του φαινομένου. (Χάρτης Δεύτερος με γκρίζες ζώνες) Οι γκρίζες ζώνες σε κάποια χρονική περίοδο, τέλος XIX αρχές του XX αιώνα, απέκτησαν και γεωγραφική επέκταση. Όπως, όμως μπορεί να κατανοηθεί το φαινόμενο της διγλωσσίας αυτής δεν ήταν σταθερό τόσο σε σχέση με τη γεωγραφική

επέκταση, όσο και στα συστατικά του στοιχεία, όπως είναι κατά την Skutnabb-Kangas (1984, 1988) η προέλευση, ικανότητα, λειτουργία και στάση⁶.

Για να κατανοήσουμε το εύρος του προβλήματος αναφέρουμε ένα ιστορικό γεγονός. Το 1913 η Διεθνής Επιτροπή Οροθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, επέλεξε το κριτήριο της καθομιλούμενης γλώσσας των κατοίκων για τη χάραξη των συνόρων, διότι πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο, μάλιστα και εντός της οικογένειας, εφόσον τα μέλη τους μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

Ίδρυση του αλβανικού κράτους και η πολιτική αλλοίωσης των εθνικών ομάδων.

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχαμε τον ακόλουθο, (να επιτραπεί παρακαλώ ο όρος) γλωσσικό γεωπολιτικό χάρτη. Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η Αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης, ή υψηλού επιπέδου, την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δηλ την αλβανική ή την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων περιοχών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας. **(Χάρτης τρίτος)**

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιουντζεριάς στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα του μεγάλου ευεργέτη Ευάγγελου Ζάππα. Τονίζουμε ότι στην εποχή του Ζάππα η διγλωσσία είχε δώσει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Κατά την Αλβανική Αναγέννηση, δεύτερο μισό του XIX αιώνα, διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Το χαρακτηριστικό για τους κάτοικους της περιοχής σημειώθηκε πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όσοι πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απόθεση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να υποχωρήσει εντελώς. **(Μπορείς να αναφέρεις εδώ τους Ελληνόβλαχους που απόθησαν εντελώς την ελληνική αντικαθιστώντας την με την αλβανική και τήρησαν την βλάχικη ως εσωτερικό ιδίωμα)** Έτσι από κάποτε γκρίζα ζώνη μετατράπηκε σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. (Όπως πιο κάτω θα μιλήσουμε το φαινόμενο διήρκεσε μέχρι το 1990, χρόνος αλλαγής συστήματος και μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Τότε με το άνοιγμα των συνόρων η Ελληνική θα αποχτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος αποκατασταίνοντας το νέο προς το παρόν καθεστώς διγλωσσίας , -ως πολιτιστικό φαινόμενο) **(Τέταρτος χάρτης)**

Μιλώντας τώρα για τον άλλο πόλο θα λέγαμε ότι όντως, με την υποχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ίδρυση του Αλβανικού κράτους, είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών.(Όπως είχαμε και την «εξουδετέρωση» της ελληνικής στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου τμήματος της Ηπείρου και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα.) Καθαρές ελληνικές περιοχές, απαλλαγμένες από το αλβανικό στοιχείο, δημιουργήθηκαν και εντός του νεοσύστατου αλβανικού κράτους, πάντα στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Οφείλεται άμεσα στη συνέχιση των σχέσεων με τον υπόλοιπο εθνικό κορμό.

⁶ ELIAS N., SCOTSON J. 1996, Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt,M:Suhrkamp σελ. 9

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου η ύπαρξη και λειτουργία του αλβανικού κράτους απειλούνταν από πολλαπλής φύσεως εσωτερικών παραγόντων η αντιμετώπιση των οποίων οδηγούσε σε διαδοχικές, συχνές και πολυποίκιλες πολιτικές ηγεσίες. Για την αποφυγή όμως των σχισμάτων εθνικού περιεχομένου, κυρίως ελληνικής φύσεως, όλες οι πολιτικές ηγεσίες των Τιράνων καταπιάστηκαν από την ίδια ιδέα, εκείνη της εθνικής αλλοίωσης των εθνικών διαφορετικών ομάδων με ισχυρό μέσο την κουλτούρα της κυριαρχίας. Η συγκεκριμένη πολιτική και η αναγκαστική ένταξη των μελών των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων στο αλβανικό κράτος και κοινωνία έφερε ως αποτέλεσμα την επέκταση και διεξόδωση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. (Γνωστή η πολιτική αλβανοποίησης της παιδείας στη μητρική γλώσσα. Ο πρώτος κύκλος θα αρχίσει στα μέσα της δεκαετίας του '20 του προηγούμενου αιώνα. Θα αποκορυφωθεί με την απόφαση του Διαρκούς Δικαστηρίου της Χάγης το 1935 που δικαιώνει τα αιτήματα για παιδεία στη μητρική γλώσσα στην εθνική ελληνική μειονότητα. Θα συνεχιστεί μετά το Β. Παγκόσμιο Πόλεμο για να αποτελέσει και σήμερα ένα από τα βασικά εθνικά αιτήματα για τους Έλληνες στην Αλβανία) Το γεγονός πάντως, σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών μειονοτικών περιοχών σε δίγλωσσες. (Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος, με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και του καθάριου ελληνικού εθνικού φρονήματος.) Η συγκεκριμένη διγλωσσία αναπτύσσεται όχι με την εθνολογική, αλλά την πολιτιστική έννοια, χωρίς να αποκλείονται στοιχεία απώλειας της ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Χαρακτηριστική περίπτωση η πόλη του Αργυροκάστρου ή και του Δελβίνου. Χωρίς να πάμε σε πολύ βάθος χρόνο, τονίζουμε ότι πρόκειται για δύο από τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνισμού σε ένα δίγλωσσο, διεθνικό και διαθρησκευτικό περιβάλλον στο σημερινό Νότο της Αλβανίας. Το δίγλωσσο περιβάλλον αφορά μονομερώς το ελληνικό στοιχείο. Η ελληνική πράγματι καταλαμβάνει πρωτεύον ρόλο όσον αφορά την προέλευση, την ικανότητα, τη λειτουργία και τη στάση στο δίγλωσσο αυτό φορέα. Όμως, ανταγωνιστική είναι και η αλβανική. Δεν συμβαίνει το ίδιο με το έτερο στοιχείο, το αλβανικό. Η ελληνική κατέχει σ' αυτό υποδεέστερο ρόλο ακόμα και στο αλβανικό ορθόδοξο στοιχείο.

Εντωμεταξύ οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα και ιδιαίτερα η ταύτισή της με «τον εχθρό, που πασχίζει το διαμελισμό της Αλβανίας», έθετε τους Έλληνες, τους ελληνομαθείς και εκείνους με ελληνίζουσα συνείδηση σε καθεστώς ενοχής και ομηρίας. (Κατά τα πρότυπα της Τουρκοκρατίας, τα οποία κληροδότησε η Αλβανική εθνογέννηση, η Ελλάδα μαζί με τη Σερβία—ως ορθόδοξες χώρες—, αποτελούν διαχρονικά για τις πολιτικές ηγεσίες της Αλβανίας, τη μόνιμη και δεδομένη εχθρότητα και σημείο αναφοράς για τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό των Αλβανών) Η επιβαλλόμενη αυτή κατάσταση απαιτούσε από τους φορείς ελληνισμού την αυτόβουλη αποβολή και απαλλαγή τους από καθετί ελληνικό μέχρι και την εθνική συνείδηση. Όλα από κοινού συνέβαλαν στη γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής γλώσσας ακόμα και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή τους σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του αλβανισμού στο Νότο της Αλβανίας.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου. Μάλιστα, λόγω της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής οδηγείται στα άκρα.

Σε θεωρητικό επίπεδο στην Αλβανία, η διγλωσσία προσεγγίζεται ως χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των εθνικών μειονοτήτων. Το εγχείρημα από την μια απορρίπτει τον ορισμό ότι η διγλωσσία προϋποθέτει την άμεση και ανταγωνιστική χρήση δυο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτικό χώρο όπου είναι

εγκατεστημένες δυο ή περισσότερες ευδιάκριτες κοινότητες. Από την άλλη επιβεβαιώνει τις διεργασίες αλλοίωσης των εθνικών μειονοτήτων και σε πρώτη γραμμή της ελληνικής, στη λογική κοινωνικής «σοσιαλιστικής» ενοποίησης όλων των πολιτών του κράτους, ανεξαρτήτως θρησκείας, γλώσσας, πολιτισμού και εθνότητας, που ακολούθησε το κομμουνιστικό καθεστώς.

Στο Νότο της Αλβανίας η διγλωσσία αντιμετωπίζεται ως ιδιότητα μόνο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, συνδεδεμένης και περιορισμένης γεωγραφικά μόνο στις αυθαίρετα αναγνωρισμένες μειονοτικές ζώνες των 100 χωριών με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Η αλβανική βιβλιογραφία περί του θέματος αποδέχεται ως σωστή την πολιτική που ακολουθήθηκε ότι «...γενικά οι τάξεις στην εξουσία, επιδιώκουν να λύσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τα διαπολιτισμικά και δίγλωσσα φαινόμενα, ζητώντας την εφαρμογή ή την επιβολή γλωσσικής και πολιτιστικής ενοποίησης, προσδοκώντας συγκεκριμένους τόσο πραχτικούς, όσο και πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς...»⁷, αναφέρει χαρακτηριστικά ο έγκυρος για τα αλβανικά δεδομένα κοινωνιογλωσσολόγος Γκιοβαλίν Σκούρταϊ

Ο ίδιος προσπαθεί να αμβλύνει τις συνέπειες της πολιτικής αυτής στην Αλβανία σε βάρος της συγκεκριμένης εθνικής μειονότητας «*Η ελληνική και η αλβανική γλώσσα σ' αυτή τη μειονότητα, είναι ισότιμες*,⁸-αναφέρει ο Σκούρταϊ. Κατά τον ίδιο, αυτό σημαίνει...«*αυτόματη και ανταγωνιστική χρήση των δύο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό ή πολιτικό χώρο...*».⁹

Η πραγματικότητα είναι περισσότερο δυσμενή από τις διαπιστώσεις αυτές. Είναι γεγονός ότι η εθνική ελληνική μειονότητα στην Αλβανία κληρονόμησε από τον Μεσοπόλεμο μια γεωπολιτική δίγλωσση πραγματικότητα. Η μητρική γλώσσα αποτελούσε το υψηλό γόητρο σε όλες τις ηλικίες. Μάλιστα το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων μειονοτικών στις τρεις ηλικίες συνέχιζε να ήταν μονόγλωσσο σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον. Η λειτουργία της δεύτερης γλώσσας της αλβανικής, ως επίσημη, αποχτούσε ρόλο μόνο στις σχέσεις των Ελλήνων μειονοτικών με την κρατική διοίκηση. Πραγματικό καθεστώς διγλωσσίας συναντούμε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε εκείνες τις περιοχές όπου η ελληνική κοινότητα ήταν σε επαφή και συνέχιζε να είχε σχέσεις σε διάφορα επίπεδα με την αλβανική κοινότητα, γεινιάσεις όπου η εθνικότητα δεν ήταν ευδιάκριτη, δλδ στις λεγόμενες γκριζες ζώνες.

Φαινόμενο διγλωσσίας, όπου η ελληνική λειτουργούσε ως κατάλοιπο των οικονομικο-εμπορικών και πολιτιστικών σχέσεων του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα συναντούμε και στην ευρύτερη περιοχή του νότου της χώρας, όπως Κορυτσά, Πρεμετή, Αυλώνα Τεπελένι, Μπεράτι. Συναντούμε ακόμα σε μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας που για διάφορους λόγους μετοίκησαν στο βάθος της αλβανικής επικράτειας, αρχίζοντας από μικτούς γάμους, ανάγκες επιβίωσης και μέχρι πολιτικών διωγμών.

Στην περίοδο που μεσολάβησε μέχρι το 1990 ο ιδεολογικός και πολιτικός παράγοντας λειτούργησε κατασταλτικά σε βάρος του ρόλου της ελληνικής γλώσσας. Μάλιστα και όταν πρόκειται ως μέσο επικοινωνίας μεταξύ των μελών της ίδιας της ελληνικής εθνικότητας. Η ελληνική θα χάσει γρήγορα έδαφος και θα μετατραπεί σε μια γλώσσα που εξυπηρετεί την καθημερινή απλή επικοινωνία και σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο. Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα. Μόνο σε μέλη της τρίτης γενιάς διατηρούνται οι παλιοί δίγλωσσοι συσχετισμοί. Η απόθεση της ελληνικής από τα ίδια τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας μετατρέπεται σε ανάγκη επιβίωσης.

⁷ Shkurtaj Gj, 1999, Sociolinguistika, Shblu, Tίρανα, σελ.161.

⁸ Shkurtaj Gj, 1999, Sociolinguistika, Shblu, Tίρανα, σελ.195.

⁹ Shkurtaj Gj, 1999, Sociolinguistika, Shblu, Tίρανα,σελ.173.

Οι λόγοι που οδηγούν στο συγκεκριμένο φαινόμενο θα πρέπει να αναζητηθούν στο γεγονός ότι το κομμουνιστικό καθεστώς απέβαλε κάθε είδος επικοινωνίας με τον εθνικό κορμό, μέχρι μάλιστα και την επικοινωνία μεταξύ των συγγενικών προσώπων. Ανακήρυξε την Ελλάδα πρωταρχικό εχθρό της Αλβανίας, προκαλώντας στους Έλληνες της Αλβανίας το σύμπλεγμα ενοχής με αποτέλεσμα την ανάγκη απαλλαγής από την ελληνικότητα και πρώτα απ' όλα από την ελληνική γλώσσα. **(Τέταρτος χάρτης)** Ενδεικτικό του επιτρεπτού επιπέδου επικοινωνίας της ελληνικής μειονότητας με την Ελλάδα, αποτελεί και η παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά εγχειρίδια.

Λόγου χάρη, στα λογοτεχνικά αναγνώσματα της έκτης τάξης πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα έτη 1950, 1969 και 1984, είχαμε αντίστοιχα 40, 2 και 5 αναγνώσματα από την ελληνική λογοτεχνία. Τα κείμενα από την ελληνική λογοτεχνία ωστόσο δεν αποδίδονταν ατόφια. Μεταφράζονταν στα (μειονοτικά) ελληνικά από την αλβανική όταν στην αλβανική είχαν μεταφραστεί από μια τρίτη γλώσσα κυρίως από τη γαλλική. Η εκμάθηση ωστόσο στο σχολείο της ελληνικής γλώσσας μειώθηκε δραστικά. Μέχρι τη δεκαετία του '50 τα μαθήματα υποχρεωτικής εκπαίδευσης, (δημοτικό – γυμνάσιο με τα ελληνικά δεδομένα) γινόταν στην ελληνική και η αλβανική διδάσκονταν μόνο ως γλώσσα. Η μεταρρύθμιση του 1949 διατήρησε τους συσχετισμούς αυτούς μόνο για τα πρώτα τέσσερα χρόνια. Στα υπόλοιπα έτη τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα. Ενώ η υπόλοιπη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση γινόταν αποκλειστικά στην αλβανική. Η κοινωνικές, παραγωγικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές δομές εξελίσσονταν μέσω της επίσημης γλώσσας της αλβανικής. Μάλιστα και ο παραδοσιακός πολιτισμός, η λαογραφία αναπτύσσονταν 70 και 30 % αντίστοιχα στην αλβανική και ελληνική. Συνεπώς η χρήση της ελληνικής περιορίστηκε στην απλή καθημερινή επικοινωνία.

Χαρακτηριστική είναι επίσης η πορεία που ακολούθησε η λογοτεχνία στην εθνική ελληνική μειονότητα. Από μια λογοτεχνία σχεδόν μονόγλωσση και στη μητρική γλώσσα στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, στη δεκαετία του '60 εκδηλώνει ανοικτά την τάση της δίγλωσσης λογοτεχνίας. Ενώ στα τέλη της δεκαετίας του '70 η αλβανική ήταν κυρίαρχη γλώσσα στη λογοτεχνική δημιουργία των Ελλήνων συγγραφέων.

Ταυτόχρονα η ελληνική γλώσσα αξιοποιούνταν από το καθεστώς ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την διαπαιδαγώγηση, ως πούμε της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Αναφέρουμε λόγου χάρη τη χρήση της λέξης «θείε». Με τη λέξη αυτή τα ελληνόπουλα απευθύνονταν όπως στα συγγενικά πρόσωπα και στον ηγέτη του κομμουνιστικού κόμματος. Ή τη λέξη «πατρίδα» στην οποία άκουγε και για τον Έλληνα η σοσιαλιστική Αλβανία. Σημσιολογικά και νοηματικά το ουσιαστικό αυτό εννοούσε ταυτόσημα και τη φυσιολογική «μάννα». Αναφέρουμε ακόμα ότι η εξέλιξη της ελληνικής άρχισε σιγά-σιγά να ακούει στα πρότυπα της αλβανικής γλώσσας δανειζόμενη δομές συντακτικού και μορφολογίας όντας ιδιαίτερα ανοικτή προς το αλβανικό λεξιλόγιο.

Δεν το παρατραβούμε αν πούμε ότι στους κόλπους της ελληνικής μειονότητας δημιουργήθηκε ένα νέο είδος διγλωσσίας, που στην ουσία μας θυμίζει την αρχική σημασιολογική έννοια του όρου διγλωσσίας. Πρόκειται από την μια για την καθομιλούμενη γλώσσα, ως ανάγκη που χρησιμοποιείτε σε ελάχιστους θεσμούς και άτομα. Από την άλλη η ομιλούμενη με μια βάρβαρη συμπεριφορά προς την πρώτη. Αλλά ήταν κτήμα της πλειοψηφίας. Ούτε επίσης το παρατραβούμε αν πούμε ότι οι Έλληνες (η πλειοψηφία των γενεών μετά τη δεκαετία του '50 σκέπτονταν αλβανικά για να μιλούν ελληνικά.

Η περίοδος μετά το 1990. Δρομολογεί νέες τροποποιήσεις στα συστατικά στοιχεία της διγλωσσίας. Τα βασικά αίτια θα πρέπει να τα αναζητήσουμε στην πτώση

του κομμουνιστικού καθεστώτος και στην αποκατάσταση της άμεσης επικοινωνίας της εθνικής ελληνικής μειονότητας και γενικότερα του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα.

Στην εθνική ελληνική μειονότητα η χρήση της ελληνικής γλώσσας από τη νέα γενιά διατηρεί πλήρη υπεροχή έναντι της επίσημης αλβανικής μέχρι μάλιστα το σημείο που συχνά να αποτελεί ανησυχία σχετικά με τις προϋποθέσεις ένταξης της μειονότητας στην αλβανική κοινωνία. Στη δεύτερη ηλικία οι δύο γλώσσες είναι ανταγωνιστικές, ενώ στην τρίτη ηλικία τα συστατικά στοιχεία της διγλωσσίας έχουν μείνει σχεδόν άθικτα με θετική τάση προς τη μητρική γλώσσα. **(Πέμπτος χάρτης)**

Από την άλλη πλευρά, οι νέες ανθρώπινες, εμπορικές και οικονομικές σχέσεις του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα οδήγησαν στην επέκταση της ελληνικής γλώσσας και πέρα από τις μειονοτικές και κάποτε δίγλωσσες περιοχές, αλλά προς το παρόν ως τεχνικο-εμπορική διγλωσσία. Αυτές οι σχέσεις έφεραν επίσης την αναβίωση των γκρίζων ζωνών, όπως και το φαινόμενο της διγλωσσίας του αλβανικού στοιχείου στην Ελλάδα ως μεταναστευτική διγλωσσία. ΤΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- Α.Αρχάκης, Μ. Κονδύλης**, 2002, Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας, Αθήνα
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Αθήνα
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 2002, Πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα
- Γκότοβος Α.** (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*,
- Clayer N.**, 2009, *Ne fillimet e Nacionalizmit shqiptar (Aux origines du nationalisme albanais)*, Tirane
- Çabej E.**, 1994, *Shqiptaret midis Perendimit dhe Lindjes*, Tirana
- ELIAS N., SCOTSON J.** (1996) *Etablierte und Aussenseiter*, Frankfurt, M: Suhrkamp
- Καίσιλερ Α.**, 1987, Η δέκατη τρίτη φυλή, Αθήνα
- Shkurtaj Gj.**, 1999, *Sociolinguistika*, Tirana.
- Thengjilli P.**, 1999, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tirana

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΑΡΚΑΣ
5^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού
Ο Μύθος ως Μορφή Δύναμης, Δημιουργίας και Πολιτιστικής
Αναβίωσης, Δήμος Σουφλίου. 07-09. 09.2012

Η λειτουργική συντήρηση στοιχείων της κλασικής ελληνικής μυθολογίας στη λαϊκή μνήμη και συλλογική συμπεριφορά της κοινότητας της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη ανθρωπολογία και κοινωνιολογία, ο μύθος χρησιμοποιείται με ευρύτερη έννοια, σημαίνοντας ολόκληρο το ψυχικό υπόστρωμα του πολιτισμού, ή ένα σύστημα αξιών που κατευθύνει τους πολιτισμούς. Έτσι, ο μύθος χρησιμεύει καταλυτικά όταν πρόκειται για την αυτογνωσία της γενεαλογικής ταυτότητας μιας συνθετικής εθνοτικής ομάδας. Ταυτόχρονα, σε κάθε ιστορικό σταθμό που αποφασίζει την μελλοντική της πορεία αποτελεί το πνευματικό απόθεμα για τη συλλογική δυναμική αναζήτηση ενός νέου συστήματος συλλογικής συμπεριφοράς. Ενώ για την προς τα έξω προβολή της χρησιμοποιούνται τα ιδεολογήματα, που περιέχει η μυθική εξήγηση της γενεαλογίας. (Μπάρκας, 2003:176)

Η μυθική διήγηση πηγάζει σ' ένα απροσδιόριστο χρόνο του παρελθόντος, πέρα από τα χρονικά ιστορικά σύνορα. Καλλιεργείται και ξεδιπλώνεται, καταλαμβάνει και προσωποποιεί το ιστορικό κενό που υπάρχει ανάμεσα στον καιρό εκείνο, τον ιστορικό χρόνο και το σήμερα. Έρχεται από μακριά, από την αρχή της ίδρυσης για να εξηγήσει τα σύγχρονα, μετατρέποντας τον απροσδιόριστο χρόνο - καιρό του μύθου σε χρόνους των προγόνων. Κάτι τέτοιο κάνει άλλωστε, ασφαλώς σε άλλη κλίμακα και η επίσημη ιστορία, καθώς και αρχαιολογία, οι οποίες, όταν τα επιστημονικά τεκμήρια δεν υπάρχουν, προσπαθούν μέσω των μύθων να δώσουν πρόσωπο και υλικό περιεχόμενο στο παρελθόν. Όπου δλδ, χάνουν τα επιστημονικά τεκμήρια, αναζητούν ως στήριγμα το μύθο. Από τη δική του πλευρά, ο μύθος ακουμπά στην ιστορία τη συνέχεια της ύπαρξής του.

Στη γεωγραφία της Ηπείρου ο μύθος αδιαφορεί γι' αυτή τη συνάντηση με την ιστορία. Συμπορεύεται την πραγματικότητά της, ως ο πνευματικός κρίκος του κάθε παρόντος ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον.

Προς τον χρονικό ορίζοντα και τη γεωγραφία της Ηπείρου κυρίως στο Βόρειο Τμήμα της δε θα σταματήσουν το ταξίδι τους, μύθοι με άμεση επικοινωνία με την αρχαία ελληνική μυθολογία, το σύμπαν της Δωδώνης, την ιστορική συγχρονία και την διαχρονική πραγματικότητα του χώρου.

Οφείλεται στη συνιστώσα που προσδιορίζει η γεωγραφία της φύσης της και στη σχέση και επικοινωνία που διατηρεί διαχρονικά μαζί της ο Ηπειρώτης. Πρόκειται για μια ουσιώδη, οικεία και καθημερινή εμπειρία, στην οποία ο άνθρωπος, η φύση και οι θεότητες ταυτίζονται και εξισώνονται. «Μέσα από μια τέτοια εξίσωση, φυσικών, ηθικών και πνευματικών αξιών αποκαθίσταται η ιδέα της ενότητας του Σύμπαντος...» αναφέρει ο Ερατοσθένης Καψωμένος, (Καψωμένος, 2000:17)

Για τον Ηπειρώτη, οι θεοί δεν αποτελούν πραγματικότητα που προηγείται του σύμπαντος του, αλλά είναι προϊόν του δικού του ενδοκόσμου. Μια διαλεκτική σχέση, όπως το δέντρο με τη γη. Τη σχέση αυτή κωδικοποιεί σε μύθους, οι οποίοι λειτουργούν με μηχανισμούς θεϊκών και ανθρώπινων θεσμών.

Το αξιολογικό σύστημα σχέσεων του Ηπειρώτη με τη φύση είχε, σε μια πρώτη φάση, κεντρομόλο δυναμική. Στη φάση αυτή οδηγήθηκε στην καθιέρωση του Μαντείου της

Δωδώνης. Στη θεία λειτουργία του ενσαρκώνει την άρτια συμβολική μεταφορά των στοιχείων της φύσης (του δέντρου, του νερού, του μαύρου πουλιού - μέλαινα πελειάδες). Συμβιώνουν στο Μαντείο ως η διαστρωμάτωση του ηπειρώτικου πολιτιστικού σύμπαντος και αξιοποιείται από τον Ηπειρώτη ως αλάνθαστο κώδικα διαχρονικής συλλογικής συμπεριφοράς.

Στη συνέχεια απόκτησε φυγοκεντρική δυναμική διατηρώντας απαραβίαστη την διαλεκτική σχέση φύση-ανθρώπου. Στη χωρο-χρονική ενότητα του ηπειρωτικού Σύμπαντος, η δυναμική αυτή θα αντέξει, συμπορευόμενη το άπειρο μέλλον ως επιβεβαίωση των αρχέγονων και διαχρονικών αξιών της γης της Ηπείρου και του Ηπειρώτη.

Κατά συνέπεια, η αποκωδικοποίηση των «χρησμών» της διαχρονικής πραγματικότητας του τόπου αυτού, θα πρέπει να αναζητηθεί σε δύο άξονες: Ο ένας οδηγεί στο θεσμό της Ιεράς Φηγούς. Ο άλλος, στις σχέσεις που έχει με την Φηγό η ελληνική μυθολογία και πολιτισμός.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΜΥΘΩΝ- ΘΡΥΛΩΝ

Γενικώς, το μυθικό σύστημα στο οποίο αναφερόμαστε, και στέκει στο θεμέλιο του ελληνικού πολιτισμού, χαρακτηρίζεται από μια δραματική σύγκρουση και δοκιμασία. Επίσης, ο γενικός κανόνας αναζητά ως κινητήρια δύναμη δράσης μια οποιαδήποτε στέρηση, που διακατέχει τον ήρωα δράσης. Στον ηπειρώτικο μύθο και λαϊκή παράδοση, όπως γενικότερα στην ελληνική λογοτεχνία και κουλτούρα, η δράση ορίζεται ως αντίσταση κατά προσπάθειας αντιμάχου να αφαιρέσει δια της βίας η με την ισχύ της εξουσίας κάτι πολύτιμο και ζωτικό, φυσικός κάτοχος του οποίου είναι ο ήρωας, η κοινότητα που εκπροσωπεί.

Φαίνεται πως, παρά το γεγονός ότι στην Ήπειρο υπήρξε η αφετηρία των δύο μεγαλύτερων επεκτατικών αυτοκρατοριών της αρχαιότητας, ο Ηπειρώτης βίωσε ιδιαίτερα την διαχρονία των επιδρομών εις βάρος του, αποτέλεσμα ιδιαίτερα της γεωστρατηγικής του θέσης ως ο τόπος σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Περισσότερο, είναι αποτέλεσμα της χαρακτηριστικής σχέσης του Ηπειρώτη με φύση που πιο πάνω περιγράψαμε.

Ο ήρωας του μύθου, διατηρεί την πρωτόγονη ατομικότητα του λαϊκού ήρωα, φορέα πρωταρχικών αξιών επιβίωσης, συνδυάζοντάς την με την ώριμη συνείδηση της κοινωνικής ευθύνης. Αντιστέκεται στην απειλή της φυσικής του πληρότητας, ταυτισμένης με τις ζωικές αξίες και το φυσικό δίκαιο. Στην ουσία υπερασπίζεται τη δική του μικρή κοινότητα αυτοσυντηρούμενη στην αμεσότητα της σχέσης της με τη φύση, (*άτομο-κοινωνία*) και μας δίνει ένα αμυντικό μοντέλο, όπου ο ίδιος προτιμά το θάνατό του για να ζήσουν οι άλλοι και δεν θανατώνει τους άλλους για να επιβιώσει ο ίδιος. «Η απειλή» στο δικό μας μυθικό σύστημα εκπροσωπεί την έξωθεν επέμβαση, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα οργανωμένο σύνολο ισχύος, που αντιβαίνει τους νόμους φυσικής ηρεμίας και τάξης του περιβάλλοντος του ήρωα. Με τον τρόπο αυτό οι φυσικές αξίες επιβάλλονται ως αξίες κοινωνικές, (*φύση-πολιτισμός*) Καλλιεργείται έτσι το μοντέλο κατασκευής και τήρησης της ταυτότητας του «εμείς» σε αντιπαράθεση με «τους άλλους», αποκαθιστώντας ταυτόχρονα την αρμονία ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό

Για τη συγκεκριμένη προσέγγιση δανειζόμαστε το σύστημα Claude Lévi-Strauss, το οποίο αξιοποίησε για την ερμηνεία εθνολογικών θεμάτων και όπως είδαμε, στηρίζεται μεταξύ άλλων σε διχοτομικούς συσχετισμούς, όπως *άτομο-κοινωνία*, *φύση-κουλτούρα*. Με βάση τις συγκεκριμένες κατηγορίες οι άνθρωποι σημασιοδοτούν τα δικά τους βιώματα και εμπειρίες και οργανώνουν αντίστοιχα σημασιακά συστήματα. (Strauss, 1949: 9)

Αυτό επιτρέπει ταυτόχρονα την καλλιέργεια ουσιωδών διαχρονικών αισθητικών αξιών, ως σταθερή και ταυτόχρονα μεταβαλλόμενη δομή, για την επεξεργασία του κάθε φορά επίκαιρου μηνύματος και προσανατολισμού της συλλογικής συμπεριφοράς.

Η σχέση αυτή έχει χαράξει ιδιαίτερα την ταυτότητα του βόρειου τμήματος της Ηπείρου, ως ο τόπος που η δοκιμασία σημαίνει ύπαρξη.

Προς τον χρονικό ορίζοντα και τη γεωγραφία της Ηπείρου κυρίως στο Βόρειο Τμήμα της δε θα σταματήσουν το ταξίδι τους, μύθοι με άμεση επικοινωνία με την αρχαία ελληνική μυθολογία, το σύμπαν της Δωδώνης, την ιστορική συγχρονία και την διαχρονική πραγματικότητα του χώρου.

Ο ΜΥΘΟΙ – ΘΡΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΡΙΟ ΤΗΣ ΜΠΙΣΤΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΝΟΒΥΖΑ

Ο θρύλος για το θεριό της Μπίστρισσας κινείται πολύ φυσιολογικά στο πυκνό δίκτυο των μύθων για το θεριό που φυλάει κάτι πολύτιμο, συνήθως το νερό. Από τον Μινώταυρο και την Ιλιάδα, μέχρι τον Αϊ Γιώργη, καθώς και το πνεύμα που περικλείει το Μαντείο της Δωδώνης.

Η τοπική λαϊκή παράδοση στο πλέγμα της μυθολογίας γύρω από τη Δωδώνη, αναγνωρίζει τη Μπίστρισσα ως τον ποταμό όπου ο Χάροντας μετέφερε με τη βάρκα τις ανθρώπινες ψυχές προς τον Άδη ή τον Παράδεισο.

Ο μύθος έρχεται επίσης να σημαδέψει την ανάγκη της θυσίας και της σοφίας για την επίτευξη του ηθικού θριάμβου. Το μύθο θαύμασε ο Δανός λαογράφος Πέτερσεν, όταν το 1895 τον άκουσε στην Κέρκυρα από εκτοπισμένο κάτοικο του Λυκουρσιού μετά την καταστροφή του το 1878.

Λέει λοιπόν μια παραλλαγή του μύθου: Μια φορά και έναν καιρό, φύσηξε ένας αγέρας τόσο δυνατός, που τράνταξε τη θάλασσα από τον πάτο και βγήκε στην επιφάνεια ένα φίδι που δέκα άνδρες δεν τ' αγκάλιαζαν εύκολα. Ένα σύννεφο πήρε το θεριό και τόριξε σ' ένα βουνό πάνω από το Δέλβινο και το δυσχείμερο ποτάμι της Μπίστρισσας. Το ακατανίκητο από τους ανθρώπους θεριό έζωσε τις πηγές απειλώντας τη ζωή των κατοίκων στην περιοχή, που σύμφωνα με τον μύθο ήκμαζε. Το θεριό, για να επέτρεπε στους ανθρώπους το νερό=ζωή, ζητούσε κάθε βδομάδα και από ένα ανθρώπινο θύμα.

Ως κινητήρια δύναμη δράσης εντοπίζεται η έξωθεν επέμβαση προερχόμενη από τη θάλασσα, μέσω του θεριού, που χαλάει την ισορροπία και ηρεμία ανάμεσα στη φύση και την τοπική κλειστή κοινωνία. (διχοτόμηση φύση - πολιτισμός). Το δεύτερο σκέλος προσωποποιεί η θάλασσα. Στη γενικότερη ηπειρωτική παράδοση από τη θάλασσα προέρχονται όλα τα κακά, ιδιαίτερα τα ξένα στρατεύματα (πολιτισμός), που καταστρέφουν τα πάντα. Πρόκειται για μια γεωπολιτική και ανθρωπολογική σχέση του Ηπειρώτη με τη θάλασσα, η οποία δεν του ήταν ποτέ σύμμαχος, γι' αυτό και στην λαϊκή δημιουργία αποχτά την μεταφορά του ουσιαστικού κακού.

Η σχέση αυτή καθορίζει την ίδια την αντιπαράθεση και το μέγεθος αυτής στο μύθο, η οποία απαιτεί τη λύση. Η λύση ορίζεται ως δράση με δύο μέρη: Το πρώτο αφορά την ανάληψη δράσης για την εξόντωση του κακού. Το δεύτερο τη νίκη-ήττα ως έναν ξανά αντιφατικό συσχετισμό.

Η εξόντωση του κακού (ανάληψη δράσης), ξεκινάει από την σοφία ενός γέρου. Πρόκειται για τον ήρωα, ο οποίος δρα εντελώς μόνος. Είναι το άτομο – ήρωας, ή και αντίστροφα, που ταυτίζεται με τη φύση και δρα εξ'ονόματος του φυσικού δικαιώματος της ζωής, όχι όμως της προσωπικής, αλλά του συνόλου. Θα εναντιωθεί «σε μια οργανωμένη» δύναμη-κοινωνία, που εκπροσωπεί τον πολιτισμό.

Ένας από τους ηλικιωμένους, λέει ο θρύλος, τους σοφούς του γένους, βρήκε την πρωτότυπη λύση. Φόρτωσε μια μέρα σ' ένα γάιδαρο (χαρακτηριστικό ζώο στην περιοχή) δύο σάκους με βαλανίδια στη μέση των οποίων είχε βάλει αναμμένη ίσκια. Με το ζώο φορτωμένο πλησίασε την πύλη της σπηλιάς όπου καθότανε το θεριό. Μόλις το νηστικό

αγρίμι μυρίστηκε κρέας χίμηξε πάνω στο ζώο και το καταβρόχθισε. Η ίσκινα δεν άργησε να μεταδώσει την πύρινη καρδιά της σε όλο το σώμα του θηριού.

Με βάση τους λογοτεχνικούς κανόνες, η αφήγηση πρέπει εδώ να σταματήσει. Η λαϊκή παράδοση όμως συνεχίζει την αφήγηση σε λεπτομέρειες που κάνουν την ουσία. Αφορούν την αντίδραση του παράγοντα «κοινωνία» (Θερίο-Μπίστρισα-Θάλασσα). Στόχος, δεν είναι απλώς η εμπέδωση της τοπικής γεωγραφίας δράσης, όπως αναφέρεται συχνά, αλλά το μέγεθος της ισχύς του συγκεκριμένου παράγοντα, από την μία και την υπέρβαση για την αποκατάσταση της φυσικής ηρεμίας.

Μόλις το θηριό κατάλαβε τι συνέβηκε βγήκε και φώναξε για βοήθεια με το γνωστό «Έλα μάνα Μπίστρισα και αδερφή μου θάλασσα». Η θάλασσα θύμωσε που δεν την αποκάλεσε αυτή «μάνα» και αδιαφόρησε, ενώ η Μπίστρισα δεν μπορούσε να ανηφορήσει για να το σβήσει.

Τότε το θηριό, σπαραγμένο από τους πόνους, άρχισε να σέρνεται στην πλαγιά του βουνού και να ξερνάει ό, τι είχε καταβροχθίσει με την ελπίδα σωτηρίας. Ήταν όμως μάταιη προσπάθεια.

Ακόμα και σήμερα υπάρχουν δυο σειρές με δέντρα στο γυμνό πλάι του βουνού πάνω από το Γαρδικάκι και την Πετσά. Από γενιά σε γενιά τις εξηγούν ότι φύτρωσαν από τα βαλανίδια που ξερνούσε το θηριό όταν καίγονταν. Τα δέντρα ούτε μεγαλώνουν, ούτε πληθαίνουν, ούτε εξαφανίζονται.

Στο σημείο αυτό είναι εύκολο να διαπιστώσουμε την ανωτερότητα και την ισχύ του παράγοντα φύση με ο, τι αυτό συνεπάγεται. Σημειώνεται ταυτόχρονα η υπέρβαση της αντινομίας στους συσχετισμούς του Lévi-Strauss, εφόσον η σύγκρουση άτομο-κοινωνία (σύγκρουση ήρωα με το θηριό) αφήνει τη θέση της στην αρμονία ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό. (Οι πηγές αποκαθιστούνται, η Μπίστρισα συνεχίζει την ροή στην αιώνια κοίτη της και η θάλασσα διατηρεί τη θέση της).

Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΣΤΙΣ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΓΕΝΙΕΣ

Η λαϊκή παράδοση θα μεταφέρει το μύθο στις επόμενες γενιές του εδώ Ηπειρώτη. Θα τον κάνει άθλο των σύγχρονων προστατών του, οι οποίοι δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι ορθόδοξοι κληρικοί.

Ο μύθος της Σωρωνιάς προβάλλει τον προστατευτικό ρόλο του Αϊ Δονάτου προς το ποίμνιο του.

Οι κάτοικοι της, Σωρωνιάς - Θεσπρωτίας, για να απαλλαγούν από το θηριό, που κατασπάραζε την περιοχή, ζήτησαν σωτηρία από τον επίσκοπο της Βρίνας, τον Δονάτο, ιστορικό πρόσωπο που έζησε τον πέμπτο αιώνα.

Ο Επίσκοπος Δονάτος ανταποκρίθηκε. Με κερύ από το μοναστήρι έφτιαξε ένα μεγάλο κέρινο βόλο. Όταν έφτασε στην πύλη του θηριού, αμόλησε στη σπηλιά τον όγκο του κεριού. Το νηστικό στοιχείο προσπάθησε να καταπιεί το βόλο. Το κερύ όμως κόλλησε στα σαγόνια του και αχρήστεψε τα κοφτερά δόντια του. Μόνον τότε ο επίσκοπος Δονάτος φύτεψε το κοντάρι στα σπλάχνα του.

Στην περίπτωση του Ακάκιου, το ίδιο θηριό θα εξολοθρευτεί με τη χρήση της δύναμης του ορθόδοξου σταυρού. Κατά τη λαϊκή μνήμη ο Ακάκιος έζησε τον XI αιώνα και η δράση του σχετίζεται με το μοναστήρι της Τσέπω, λίγο πριν παραλάβει το θρόνο της επισκοπής Δρυινοπόλεος. (Περιοχή Αργυροκάστρου XII αιώνα)

Την σχετική εικόνα θα συναντήσουμε στη συνέχεια στη μορφή του Αη Γιώργη, του οικείου τοπικού Αγίου, καβάλα στο άλογο να σκοτώνει το στοιχείο.

Διαπιστώνεται εύκολα η σταθερή και ταυτόχρονα μεταβαλλόμενη δομή, για την επεξεργασία του κάθε φορά επίκαιρου μηνύματος και προσανατολισμού της συλλογικής συμπεριφοράς της συγκεκριμένης κοινότητας.

Η ΜΟΝΟΒΥΖΑ

Το ιστορικό γεγονός της καταστροφής της αρχαίας Φοινίκης από την διάσημη από την ιστορία πολεμίστρα, βασίλισσα Τεύτα, αρχόντισσα της Ιλλυρίας, τον τρίτο αιώνα π. Χ. δίνει την αφορμή στην επιτόπια παράδοση να δημιουργήσει το μύθο της Μονοβύζας. Πρόκειται για πρόσωπο υπεράνθρωπων δυνάμεων συγκεντρωμένων στο μοναδικό της βυζί.

Η Μονοβύζα έχει στοιχειώσει τη λαϊκή φαντασία κυρίως με την καταστρεπτική της μανία, γεγονός που αρμόζει πλήρως στα τεκταινόμενα καταστροφής στη γη της Ηπείρου.¹⁰

Οι διαχρονικοί κατασκευαστές του μύθου δανείζονται άνετα στοιχεία από την αρχαία ελληνική μυθολογία, τα προσαρμόζουν στις ανάγκες του δικού τους μύθου, ο οποίος ταυτόχρονα ταξιδεύει στο χωρο-χρόνο της εδώ τοπικής κοινωνίας για να εξυπηρετήσει την συμπεριφορά της, να καταγράψει στοιχεία, να αποτυπώσει στη λαϊκή μνήμη πραγματικότητες του παρελθόντος που απηχούν το παρόν και προσδιορίζουν το μέλλον.

Ο μύθος της, οδηγεί άμεσα στις μυθολογικές Αμαζόνες, τις φιλοπόλεμες θυγατέρες του Άρη με τις οποίες συγκρούστηκαν οι ονομαστότεροι ήρωες της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, Ηρακλής, Θησέας, Αχιλλέας, μέχρι τον Διγενή. Οι Αμαζόνες, αν πιστέψουμε το μύθο, ήταν μονοβύζες διότι το ένα βυζί το έκοβαν ή το καίγανε για να μπορούν να χρησιμοποιούν καλύτερα το τόξο ή το ακόντιο. Μάλιστα, σε σχετικό μύθο για το λιοντάρι του Βουθρωτού δεν συναντούμε τις μονοβύζες αλλά τις ίδιες τις Αμαζόνες.

Οδηγεί επίσης στο μύθο του Πολύφημου γιού του Ποσειδώνα, τον πιο άγριο απ' όλους τους Κύκλωπες, εφόσον και η Μονοβύζα έπαιρνε τους ογκώδεις λίθους από τους τοίχους της Φοινίκης και τους έριχνε 5 χιλιόμετρα μακριά για να καταποντίσει τα καΐκια των αντιπάλων. Ήταν επίσης σημαδεμένη, όπως ο Κύκλωπας, - με ένα τεράστιο βυζί.

Στη λαϊκή μνήμη η καταστροφή της Φοινίκης από τη Μονοβύζα έχει χαραχτεί ως ο φοβερότερος χαλασμός που έχει γνωρίσει ποτέ ο τόπος αυτός.

«Ο φοβερότερος χαλασμός απ' όσους γνωρίζουμε, γράφει ο Βασίλειος Μπαράς, είναι εκείνος που έγινε από την θρυλική Μονοβύζα. (Μπαράς 1966:3) Τόσα δεινά υπέφερε ο τόπος από τον χαλασμό εκείνον, ώστε βοά ακόμη στ' αυτιά μας η κατάρα των ατυχών θυμάτων του κατά των πρωταιτίων: (και αναφέρει το γνωστό δημοτικό τραγούδι)

Στην Βράνια και στη Ρίπηση,
Κούκος να μη λαλήσει.
Σκοτώσανε τον Ιούλιο
Τον Γιο της Μονοβύζας!

Να θυμίσουμε ότι οι κάτοικοι της περιοχής πράγματι πιστεύουν πως και σήμερα εκεί δεν λαλεί ο κούκος, ενώ ανάμεσα στα ερειπωμένα χωριά Βράνια και Ρίπηση στο κάστρο «Σίνου» και στη θέση Τάχνος οι ίδιοι δείχνουν τον τάφο του γιου της Μονοβύζας.

Η λαϊκή μνήμη βλέπει την Μονοβύζα, τότε ως θηριό, που βγαίνει εξαγριωμένο

¹⁰ Σύμφωνα με τον βασικό μύθο, κατά τον τρίτο πΧ αιώνα ο Ιούλιος, γιος της βασίλισσας Τεύτας, είχε αναμιχτεί στις εσωτερικές διαμάχες των ηπειρωτικών φίλων, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί. Προς εκδίκηση η Τεύτα συγκέντρωσε τεράστιο στρατό και εκστράτευσε εναντίον τους.

Μεσολάβησε ένας φονικός πόλεμος που κατάστρεψε όλη την περιοχή, όπως και την αρχαία πόλη της Φοινίκης.

από τη θάλασσα και τότε ως γυναίκα παραμορφωμένη, με το μοναδικό της μεγάλο βυζί, που το ρίχνει πίσω από την πλάτη και καταστρέφει, πόλεις, χωριά και κάστρα, ραντίζοντάς τα με το γάλα του μαστού της. Τα ερείπια τους, όπου σώζονται, ο λαός τα χρονολογεί από τον καιρό της Μονοβύζας.... Η θάλασσα επίσης εδώ όχι μόνο μας δείχνει την πραγματική κατεύθυνση απ' όπου ήρθε, αλλά και την δύναμη και αγριότητα της Μονοβύζας. Επίσης, μας επιβεβαιώνει, όπως και στο θρύλο για το θεριό της Μπίστρισας, ότι η θάλασσα δεν ήταν ποτέ σύμμαχος του Ηπειρώτη, εφόσον απ' κεί προερχόταν όλα τα κακά που διασάλευν την δική του εσωτερική συνοχή και αρμονία.

Στο θρύλο αυτό εντάσσονται επίσης δυο σημαντικά επεισόδια αντίστασης. Λέει ο θρύλος πως οι ντόπιοι αμυνόμενοι, βλέποντας το λεφούσι του στρατού της Μονοβύζας να καταχύνεται στον τόπο τους, να καίει και να ρημάζει τα πάντα, αποφάσισαν να αντισταθούν με πρωτότυπο τρόπο. Τραβήχτηκαν στην χαράδρα της Λακοστέρας και εκεί πάνω στο φρύδι του γκρεμού κουβάλησαν κουρπιά (πρωτόγονη κυψέλη) με μελίτσια από τα διάσπαρτα με ρείκια δάση της Βράνιας και της Ρίπησης. Την ώρα που οι ξένοι στρατιώτες μπήκαν στην χαράδρα, αμόλησαν πάνω τους τα κουρπιά. Ένα σύννεφο από αφηνιασμένο μελισσολόι ξεπετάχτηκε απ' μέσα τους. Τα άλογα και η πανοπλία των εχθρών δεν ωφελούσαν σε τίποτε και το βάλαν στα πόδια.

Για να δώσει τις συγκλονιστικές διαστάσεις του κακού, η λαϊκή μνήμη έχει ενεργοποιήσει μια σειρά από άλλους μύθους για το μεγαλείο της Φοινίκης. Είχε, λέει, 9 χιλιάδες Μάρες, δηλ. γυναίκες, οι οποίες όταν έμπαιναν στο χορό, μαζί με τις ισόχρονες κινήσεις βροντολαλούσαν και τα στολίδια τους, ασημένια και μαλαματένια, που κρέμονταν στον μαρμαροπελεκητό λαιμό τους. Ο αχός τους έφτανε μέχρι την Καμενίτσα και το Διβροβούνι και ως το Ντρυγιάνο και τον Κόζακα. (Περίμετρο με ακτίνα 10 τουλάχιστον χιλιομέτρων)

Όντως η πρωτεύουσα του Κοινού των Ηπειρωτών 232-168, π. Χ, διακρίνονταν για το μεγαλείο της με το μεγαλόπρεπο θέατρο, το ναό της Θεάς Αθηνάς, το γυμνάσιο, την ακρόπολη, τα αξιοπρεπή ανάκτορα, τη νεκρόπολη με σαρκοφάγους. Την ευμάρεια, το υψηλό πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο της πόλης θαυμάζεις ακόμα σήμερα μέσα από τα ερείπια και την πίστη ότι η γης κρύβει ακόμα πολλά από το μεγαλείο της.

Στην καταστρεπτική της μανία και βαρβαρότητα ο λαός αποδίδει πραγματικότητες, που διαδέχτηκαν την καταστροφή της πόλης. Σήμερα είναι σχεδόν επιβεβαιωμένο ότι το οικοδομητικό υλικό της Φοινίκης χρησιμοποιήθηκε για να χτιστούν μεταγενέστερες πόλεις, κυρίως χριστιανικοί ναοί. Ο μύθος αναφέρει σχετικά ότι η Μονοβύζα, ως ο Κύκλωπας, έριχνε τους ογκώδεις λίθους από τη Φοινίκη στο Βρωμέρο, τοποθεσία 5 χιλιομέτρων δυτικά της αρχαίας Φοινίκης, για να βουλιάξει τα καΐκια των αντιπάλων της. (Τόσο απέχει και το μοναστήρι του Αϊ Νικόλα στο Μεσοπόταμο, το οποίο πιστεύεται ότι χτίστηκε με πέτρες από τη Φοινίκη)

Η δράση της ωστόσο θα κυμανθεί σε χρόνο γεγονότων που σημαδεύουν την περιοχή επί 30 αιώνες. Ταυτόχρονα λειτουργεί δημιουργικά και καταστρεπτικά. Στην περιοχή της Δρόπολης, Αργυρόκαστρο, η Μονοβύζα έχει σχεδόν θετική δράση, ενώ στην περιοχή του Βούρκου, (Αγίων Σαράντα και Δελβίνου) αρνητική. (Συμπληρώνεται έτσι οι αντιφατική δράση των Αμαζόνων)

Η παράδοση αναφέρει ότι η Μονοβύζα έκτισε στη Βόδριστα και το Βοδίνο οικισμούς και εγκατέστησε εκεί δικές της οικογένειες. Η μυθολογική αυτή διήγηση μας οδηγεί στο γεγονός ότι στα δύο αυτά χωριά, όπως και στην Κακαβιά υπήρχαν τύμβοι οι οποίοι ανάγονται στον XII αιώνα π. Χ.

Στην Κάτω Δρόπολη η παράδοση λέει ότι η Μονοβύζα, η οποία ήρθε από τη θάλασσα, έκτισε το θέατρο της Αδριανούπολης στα Σωφράτικα(!). Στην ουσία, η επανακατασκευή του συνδέεται με το όνομα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού. Η

παράδοση προσέχει ότι και η Μονοβύζα-Τεύτα και οι Ρωμαίοι ήρθαν από τη θάλασσα, με κοινά στοιχεία την τεράστια δύναμη και την καταστρεπτική μανία. (Ο Αιμήλιος Παύλος κατεδάφισε 65 πόλεις στην Ήπειρο) Το οικοδομικό προφίλ της Μονοβύζας στη Δρόπολη, πρέπει να συγχέεται με το γεγονός ότι σύμφωνα με το Χρονικό της Δρόπολης, η δεύτερη επανίδρυση της Δρυινοπούλης μετά το χαλασμό από την Τεύτα, έγινε από τους Ρωμαίους. (Βερνίκος, Δασκαλαπούλπου, 1999:169)

Την παρουσία της Μονοβύζας τη συναντούμε και στις πέντε γυναίκες που μεταφέρουν γιγαντόπετρες για το χτίσιμο του ναού της Επισκοπής¹¹ στην κοιλάδα της Δρόπολης. Δεν είναι όμως μία, αλλά πέντε και δεν έχουν από ένα μεγάλο βυζί αλλά από δύο τέτοια. Δεν είναι επίσης, παραμορφωμένες αλλά «σιαπεροτές», (αγαθές).

Όταν ο ναός πλησίαζε στο τέλος, εμφανίστηκε σε πέντε γυναίκες κατάκοπες από το βαρύ φορτίο ο δαίμονας. Τις παραπλάνησε λέγοντας ότι ο ναός έχει χτιστεί, οπότε δεν χρειάζονταν άλλες πέτρες. Οι γυναίκες πίστεψαν. Ξεφόρτωσαν τις πέτρες - μάρμαρα και πήγαν να θαυμάσουν το ναό. Όταν είδαν ότι δεν είχε τελειώσει κατάλαβαν τι είχε συμβεί και επέστρεψαν να πάρουν τις πέτρες. Μα δεν μπόρεσαν να τις κουνήσουν. Οι άγγελοι τις είχαν κάνει να μένουν ακούνητες. ...Διότι ο διάβολος τις είχε μαγαρίσει. Οπότε δεν επιτρέπονταν να μπουν στο χτίσμα της εκκλησίας. *Ακόμα και σήμερα, ισχυρίζεται ο μύθος, οι πέτρες είναι «εκεί» και ο τόπος, χωρίς να προσδιοριστεί με ακρίβεια, τον λένε στα «Πέντε Μάρμαρα».*

Από την άλλη πλευρά, μέσα ακριβώς από το μυθολογικό ψηφιδωτό και τη λειτουργία της λαϊκής μνήμης, διαπιστώνουμε την ταύτιση με την Μονοβύζα και πολύ μεταγενέστερα γεγονότα.

Στην περιοχή της Δρόπολης συγχέεται με την πριγκίπισσα, την Αργυρώ και κατά τη λαϊκή παράδοση κτήτορα του ομώνυμου κάστρου. (Αργυρόκαστρο) Η παράδοση λέει ότι η Αργυρώ με χαρακτηριστικά και όνομα της Μονοβύζας, για να μη παραδοθεί στους Τούρκους, βρίσκει καταφύγιο στο Κάστρο της Ωριάς, στη Γορίτσα, (νοτιοδυτικά του θεάτρου της Αδριανούπολης) για να ασκήσει στη συνέχεια απ'εκεί την εξουσία της. Το Κάστρο της Ωριάς το συναντούμε έντονα στα ακριτικά τραγούδια της περιοχής.

Η ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΒΥΖΑΣ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΥΤΑΜΟΥ

Στην παραλλαγή με το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στο Μεσοπόταμο η Μονοβύζα, πολιορκεί τον ορθόδοξο ναό.

Πολιορκημένοι ήταν τρακόσοι καλόγεροι, οι οποίοι είχαν από τρεις αρμάτες και από τρία άλογα με διαφορετικά χρώματα, κόκκινα, μαύρα και άσπρα. Οι καλόγεροι για να ξεγελάσουν τη Μονοβύζα που πολιορκούσε το μοναστήρι, έφερναν γύρω τρεις φορές την ημέρα με άλλο άλογο κι άλλη αρμάτα.. Η Μονοβύζα νόμισε ότι μέσα στο μοναστήρι ήταν ολόκληρος στρατός και έτσι αποφάσισε να φύγει.... Το νήμα σύνδεσης από την προχριστιανική περίοδο δράσης της Μονοβύζας σε χριστιανικούς χρόνους, θα πρέπει να αναζητήσουμε στο ίδιο το μοναστήρι.

Η παράδοση λέει ότι το μοναστήρι έχει χτιστεί πάνω σε αρχαίο ναό, ή με πέτρες από την Φοινίκη, τον XI-XII αιώνα. Η αρχιτεκτονική του Μοναστηριού κουβαλάει ζωντανή την μακρόχρονη ιστορία των χτισμάτων στην περιοχή.

Τα γύρω χτίσματα και υπολείμματα μαρτυρούν όχι μόνο ότι πρόκειται για έναν αρχαιολογικό χώρο, αλλά και για ένα οχυρωμένο μοναστήρι. Ο μύθος έρχεται να υπογραμμίσει ότι στην μακραίωνη ιστορία του ορθόδοξου κλήρου, κυρίως κατά την Τουρκοκρατία, το βαρύ φορτίο της αντίστασης είχαν αναλάβει οι κληρικοί της

¹¹ Πρόκειται για το δεύτερο γνωστό κέντρο, έδρα της επισκοπής Δρυινοπόλεως (από το 558-1183). Ιδού και το όνομα του χωριού. Η εκκλησία είναι με σύνθηρο και φέρει επιγραφή ίδρυσης το 639

Ορθόδοξης πίστης. Έτσι η λαϊκή μνήμη και στην περίπτωση αυτή αδιαφορεί για την ιστορική ανακρίβεια και καταπιάνεται από την ουσία του μύθου της αντίστασης.

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΘΡΥΛΩΝ

Στο θρύλο με το θεριό της Μπίστρισσας είναι έκδηλη η σχέση, έστω από αρνητική πλευρά με το Μαντείο της Δωδώνης. Πιο έκδηλη με το Μινώταυρο και το κατόρθωμα του Οδυσσέα στην Ιλιάδα. Η επικοινωνία με την Ιλιάδα, έχει σχέση με το κοινό μέσο που χρησιμοποιείται για την επίτευξη της νίκης. Η πτώση της Τροίας επιτυγχάνεται μέσω του Δούρειου Ίππου. Στην περίπτωση του θρύλου μας χρησιμοποιείται το επιτόπιο ζώο, ο γάιδαρος. (Αν και στην περίπτωσή μας για υπεράσπιση και όχι για κατάκτηση, πάντως για νίκη επί του αντιπάλου). Δεν είναι από ξύλο αλλά ζωντανό. Στις δύο περιπτώσεις η διείσδυση της καταστρεπτικής δύναμης στην καρδιά του αντιπάλου, είναι όμοια. Στην περίπτωση της Τροίας τη δύναμη αυτή αποτελούν οι πολεμιστές στην κοιλιά του Δούρειου Ίππου. Στην περίπτωσή μας είναι η φωτιά που περικλείουν οι σάκοι με τα βαλανίδια. Το στοιχείο αυτό μας οδηγεί ταυτόχρονα και στη χρήση της φωτιάς από τον Ηρακλή για την εξόντωση της Ύδρας. Μας οδηγεί ταυτόχρονα στο επιτόπιο στοιχείο:- το γεγονός ότι ακριβώς εκεί που ο μύθος πιστεύει πως το θεριό είχε ζώσει τις πηγές, υπάρχουν σήμερα ισχυρές πηγές υγραερίου που αγγίζουν και τις 300 ατμόσφαιρες.

Πιθανόν, κάποτε να ξεχύνονταν ισχυρές φλόγες από τα έγκατα της γης, (όπως από τα σωθικά του τρελαμένου θεριού) προκαλώντας ζημιές, που αποτυπώθηκαν ανεπανόρθωτα στη λαϊκή μνήμη, μεταφέροντας την εικόνα σε ένα συγκεκριμένο δράμα θρύλου.

Συνεχίζοντας τη σύγκριση μπορούμε να πούμε ακόμα ότι στην Ιλιάδα η Τροία είναι πόλη κατασκευασμένη από άψυχο υλικό. Στην περίπτωσή μας το θεριό είναι έμψυχο. Υπάρχουν δύο όμοιες γραμμές δράσεις με τη διάκριση ότι τα στοιχεία δράσης είναι αντίθετης φύσης. Όταν στην μια γραμμή το στοιχείο δράσης είναι άψυχο, στην άλλη είναι έμψυχο και αντίστροφα.

Η χρήση των κουρπιών στο θρύλο της Μονοβύζας, η αλλαγή των αλόγων και της στολής στην επόμενη εκδοχή και τ' άλλα στοιχεία νίκης των μικρότερων ενάντια στον πολυάριθμο εχθρό, αποτελούν ένα συμπλήρωμα του Δούρειου Ίππου και ταυτόχρονα σημασιοδοτούν το μήνυμα όλων των εποχών, ότι εδώ επιζήσαμε με τον ηρωισμό, την σύνεση και εξυπνάδα.

Σε μια από τις πολλές εκδοχές ο γέρος θυσιάζεται μαζί με το ζώο, στοιχείο που μας φανερώνει την πράξη της αυτοθυσίας για να επιτευχθεί το ποθούμενο, στοιχείο που μας οδηγεί στη θυσία της Ιφιγένειας.

Τα γεωγραφικά στοιχεία στα οποία βασίζονται αυτοί οι δύο θρύλοι και οι σχετικές παραλλαγές βεβαιώνουν ακράδαντα ότι είναι γέννημα αυτού του τόπου όπως και τις σχέσεις τους με τους αρχαίους ελληνικούς μύθους. Στο θρύλο της Μπίστρισσας, ή του καμένου στοιχείου, βρίσκουμε τοπωνυμίες όπως το Βιδάρι, το Μεσοπόταμο, τη Μπίστρισσα, το δρόμο του Φιδιού, ή τη Σωριά, την Βρίνα, κλπ

Στο θρύλο της Μονοβύζας συναντούμε τη Φοινίκη, την Λακοστέρα ή την στέρνα της Μονοβύζας, το Βοδίνο, τη Βόδριστα, τη Ρίπεσι, τη Βράνια, το Βρωμερό, κλπ.

Επίσης αν προσέξουμε τους θρύλους αυτούς θα δούμε πόσο έντονο και πολύμορφο είναι το στοιχείο της καταστροφής, ένα χαρακτηριστικό που έχει συνοδέψει ως κατάρτα τους Ηπειρώτες, τόσο που ο Χαμοντ στην περιοδεία του στην Ήπειρο συνάντησε μόνο ερείπια και γκρεμίσματα. (Hammond, 1971)

Τα στοιχεία αυτά και άλλα μας οδηγούν στην γενεαλογική αφετηρία των ιδρυτών της Δρυινοπούλης, από τον Άτλαντα και Ίπιτο, φίλες εκδιωγμένες από την Αθήνα μετά τον Τρωικό πόλεμο, σύμφωνα με τον μύθο, αλλά μας θυμίζουν και τις πολλαπλές σχέσεις

των Ομηρικών ηρώων με τον τόπο αυτό. Ο Αινείας λόγου χάρη μετά την καταστροφή της Τροίας εγκαταστάθηκε και ίδρυσε, κατά μια εκδοχή, το Βουθρωτό πριν αναχωρήσει για την εγκαθίδρυση της Ρώμης

Ο Ηρακλής πραγματοποιεί στην Ήπειρο τρεις από τους άθλους του. (Grimal, 1991)

Ο Νεοπτόλεμος, γιος του Αχιλλέα της γενιάς των Αιακιδών, πήρε αιχμάλωτη την Ανδρομάχη, γυναίκα του Έκτορα και από την ένωσή τους γεννήθηκε ο Μολοσσός, που αργότερα έγινε βασιλιάς της Ηπείρου. Η Ήπειρος πιθανολογείται ως γενέτειρα του ίδιου του Αχιλλέα.

Ο Έλενος, γιος του Πριάμου με τις προφητικές ικανότητες, μετά την πτώση της Τροίας έγινε βασιλιάς της Ηπείρου.

Ο Ελπίνωρ ίδρυσε το Ωρικό και τον Θρόνιο στον σημερινό κόλπο της Αυλώνας.

Τον 4ο π.Χ. αιώνα, ο Νεοπτόλεμος ιδρύει μια άλλη πόλη την φημισμένη Βύλλις σε εξαιρετικά στρατηγική θέση, στην καρδιά της σημερινής Μαλακάστρα

Ο ιστορικός Πύρρος ιδρύει την Αντιγόχεια κατά τον ΙΙΙ αιώνα π. Χ. Πόλη αφιερωμένη στη σύζυγό του Αντιγόνη και κόρη των ευγενών Μακεδόνων Βερενίκης και Φιλίππου. (Αθηνών Εκδ. 1997)

Ξεκινώντας λοιπόν από το γεγονός, που οι θρύλοι στο χώρο της Βορείου Ηπείρου έχουν άμεση σχέση με γεγονότα και πραγματικότητες που αγγίζουν την ιστορία, συμπεραίνουμε ότι όχι απλώς έχει μια έντονη ιστορία, αλλά και μια πλούσια λαογραφική παράδοση. Τέτοιους θρύλους, σύμβολα για την δική του αντίσταση είχε πάντα ανάγκη αυτός ο τόπος γι' αυτό ποτέ δεν έπαψε να τα καλλιεργεί. Αναφέρουμε ακόμα τον θρύλο του Αγίου Κοσμά, των διαφόρων μοναστηριών και τους πιο νεότερους, όπως είναι ο Θύμιος Λώλης κλπ.

ΤΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

1. **Αθηνών Εκ**, 1997, Ήπειρος, 4000 χρόνια ιστορίας και πολιτισμός,
2. **Burkert W**, 1993, Ελληνική μυθολογία και τελετουργία, δομή και ιστορία, Αθήνα
3. **Strauss C L.**, 1949, Le structural élémentaires de la parenté, Paris.
4. **Grimal P.**, 1980, Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής μυθολογίας,
5. **Hammond N.G.L.**, 1971, Ήπειρος, 2^{ος} τομος
6. **Βερνίκος Ν.**, Δασκαλαπούλου Σ. , 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, το χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα
7. **Καψωμένος Ε.**, 2002, Αναζητώντας το χαμένο ευρωπαϊκό πολιτισμό, Α', Αθήνα,
8. **Μπαράς Β.**, 1966, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές, Αθήνα.
9. **Μπάρκας Π.**, 2003, Τα λαογραφικά, Τίρανα

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΑΡΚΑΣ

5^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού Ο Μύθος ως Μορφή Δύναμης, Δημιουργίας και Πολιτιστικής Αναβίωσης Δήμος Σουφλίου. 07-09. 09.2012

Η ελληνική μυθολογία και τα θεμέλια εθνογέννησης δυο λαών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι εθνικισμοί στα Βαλκάνια, του ΧΙΧ αιώνα ήταν στενά συνδεδεμένοι με την αποσύνθεση της Ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αντικατόπτριζε τη μετάβαση από το *μιλλέτ* στο έθνος, δηλαδή από έναν κυρίαρχα θρησκευτικό σε έναν κυρίαρχα εθνικό προσδιορισμό και αυτοπροσδιορισμό των υπηκόων της αυτοκρατορίας υπό υποχώρηση.

Οι εθνικές ιδεολογίες στα Βαλκάνια συνδυάζουν τις δύο τάσεις της αστικής ιδεολογίας του έθνους, - την τάση για εσωτερική συνοχή και εκείνη για οριοθέτηση προς τα έξω. Οι δύο αυτές τάσεις ανταποκρίνονται στα δυο αντίρροπα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής: - τον Διαφωτισμό και τον Ρομαντισμό.

Η πρώτη αξιοποιεί τα κατασκευάσματα και επιτεύγματα του Διαφωτισμού για τον εκπολιτισμό και εθνική συνειδητοποίηση του απλού λαού για να πετύχει την καλύτερη δυνατή εθνική εσωτερική συνοχή και προβολή προς τα έξω-τη Δύση. Στην ίδια λογική εντάσσει την προσέγγιση της ιστορίας, τους μύθους προέλευσης για να υποστηρίξει την ιδέα της εθνογέννησης.

Προϋποθέτει την ρομαντική συνιστώσα του έθνους για ένα καθαρό εθνικό εγωισμό, που αναζητείται στα χαμηλώματα της ιστορικής αναδρομής, για την καλλιέργεια μυθολογικών αξόνων που βοηθούν στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Τέτοιοι μύθοι είναι: η κοινή θρησκεία, η λαμπρή καταγωγή, η εθνική ομοιογένεια και η πολιτισμική καθαρότητα και ο μύθος των διαρκών εθνικών αγώνων.

Η δεύτερη, υπό την αρχή «εμείς και οι άλλοι», διεκδικεί τον καλύτερο αυτοπροσδιορισμό του «εμείς» σε αντιπαράθεση με το «οι άλλοι». Το «οι άλλοι» αποχτά τριπλή κατεύθυνση. Προσδιορίζονται ως:

α. «οι ξένοι» με την έννοια «οι καταχτητές -η Οθωμανική αυτοκρατορία»,

«Από την Ευρωπαϊκή σκοπιά, αναφέρει σχετικά ο Oskar Halecki, πρέπει να επισημανθεί πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία, εντελώς ξένη προς τους Ευρωπαίους υπηκόους της ως προς την καταγωγή, τις παραδόσεις και τη θρησκεία, ... το μόνο που έκανε ήταν να τους υποβάλει σε μια ξενόφερτη ταπεινωτική κυριαρχία, που διέκοψε για τετρακόσια περίπου χρόνια τη συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή ιστορία.» (Halecki, 1962:47)

β. «εκείνοι-οι γείτονες», υπό την έννοια ότι απαιτούν μεγαλύτερη κυριαρχία, (εκδηλώθηκε κυρίως ως προς την ελληνική ορθόδοξη κυριαρχία) και

γ. «οι άλλοι» ως «οι ευρωπαίοι», οι οποίοι θα αναγνωρίσουν και κατοχυρώσουν το «εμείς», ως ευρωπαϊκή ταυτότητα. Λέει σχετικά ο *Μαρκ Μαζάουερ*: *«Η ανασύσταση ενός αξιοπρεπούς αντιστασιακού παρελθόντος με αγώνες υπέρ του έθνους και εναντίον της σουλτανικής εξουσίας έγινε αναγκαία για την εισδοχή στα ευρωπαϊκά σαλόνια.» (Μαζάουερ, 2002: 48)*

Με στήριγμα τις δύο τάσεις της αστικής ιδεολογίας του έθνους, τα διαδοχικά κράτη της Βαλκανικής κοιτάζουν πίσω προς το μεσαιωνικό ή το κλασικό παρελθόν για

να βρουν τις εθνικές τους ρίζες. Ταυτόχρονα, αξιοποιούν τα ιστορικά αυτά επιτεύγματα για να ενθαρρύνουν του λόγιους και ιδεολόγους εθνικής ταυτότητας να υπερπηδήσουν την Οθωμανική περίοδο όσο γίνεται πιο γρήγορα.

Η ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα, υπήρξε ο λαός και ο τόπος που ενσάρκωσε πρώτος πρακτικά και δημιουργικά τις βασικές αρχές της αστικής ιδεολογίας του έθνους, σ' αυτό που αποκαλούμε «νεοελληνική ιδεολογία». Οι Έλληνες λόγιοι μπόρεσαν να συγκεράσουν τον (υπερεθνικό στόχο) του Διαφωτισμού, προβάλλοντας τα επιμέρους χαρακτηριστικά του ελληνικού λαού σε μια αντίληψη καθαρά ρομαντική της ιστορίας και καταγωγής τους.

Η Ήπειρος, ως ο τόπος της αιώνιας διασταύρωσης των πολιτισμών και εθνικών οσμώσεων, ο τόπος επικοινωνίας με τη Δύση του Διαφωτισμού και του Ρομαντισμού, υπήρξε το εργαστήρι καλλιέργειας της νεοελληνικής ιδεολογίας. Οι Ηπειρώτες ήταν οι πρώτοι που έσπασαν τα όρια της Αυτοκρατορίας και μεταφέρθηκαν στη Δύση, μεταφέροντας απ' εκεί στην Ήπειρο, οικονομικό πλούτο και τα φώτα της γνώσης, του πολιτισμού και εξέλιξης. Δύο ήταν τα βασικά κέντρα, τα Γιάννενα και η Μοσχόπολη.

Η ουσιώδη επικοινωνία του Ηπειρώτη με τη φύση διέπονταν από την νομιμότητα που του εξασφάλιζε ηγεμονική πληρότητα, τον φυσιολογικό χώρο θεότητας, την αδιάσπαστη συμπλοκή του μύθου, της ιστορίας και της πραγματικότητας. Συνεπώς, η οργανική σχέση του με τη φύση κατέστη αποφασιστική στη διαμόρφωση, ανάπτυξη και ανάδειξη της φιλοπατρίας, διατυπωμένης ως τοπογραφία και χωρογραφία (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986:49-57). Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό αποτέλεσε τη βάση της κατασκευής της σύγχρονης ταυτότητας της πατρίδας των Ελλήνων. Μετά την «Νεωτερική Γεωγραφία» των Δημητριάδων, ο Γιαννιώτης Μελέτιος Μήτρος, μελετώντας τα αρχαία κείμενα, έγραψε τη δική του Γεωγραφία. Στόχος ήταν να αποδείξει στους σύγχρονους του Έλληνες ότι αποτελούν την αδιάσπαστη συνέχεια των αρχαίων Ελλήνων και είναι οι άξιοι απόγονοί τους. Ο συντάκτης της Ελληνικής Νομαρχίας μελετούσε τα κείμενα της γαλλικής επανάστασης. Στο πνεύμα της Γεωγραφίας του Γιαννιώτη διανοούμενου της εποχής οι ανώνυμοι συγγραφείς του χρονικού της Δρόπολης (τέλη ΧΥΙΙΙ αιώνα) αναζητούν την γενεαλογία τους στους μυθολογικούς ήρωες της Αθήνας, τους οποίους τοποθετούν στη βάση της νέας τοπικής ταυτότητας, που κατασκευάζουν για τον εαυτόν τους. (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου, 1999: 15-21). Η Ακαδημία και το τυπογραφείο της Μοσχόπολης (υπήρξε η πρώτη πόλη με δικό της τυπογραφείο στην Αυτοκρατορία), τροφοδοτούσε το Γένος με βιβλία, τα οποία στην πλειοψηφία τους σχετίζονταν με τα βασικά θέματα γνώσης, φιλοσοφίας και προόδου στη Δύση.

Τα δύο συστατικά (τα φώτα που ήρθαν από την Γαλλία και η Ρομαντική έννοια του έθνους, που δημιουργήθηκε κάτω από τις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες) βρίσκονται σε άμεση σχέση με τον προβληματισμό που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Έλληνες λόγιοι της εποχής. Η συζήτηση «εμείς και οι αρχαίοι» (δημοτικιστές-αρχαϊστές) για να αξιοποιηθεί στη συνέχεια σε όφελος του «εμείς», οι Έλληνες, κατά «των ξένων» (Τούρκων κατακτητών)

Οι Έλληνες λόγιοι, που επεξεργάστηκαν την νεοελληνική ιδεολογία, διέθεταν ατόφιους και ισχυρούς τους άξονες κατασκευής της νέας ταυτότητας του έθνους των Ελλήνων, (κοινή θρησκεία, λαμπρή καταγωγή από τους αρχαίους Έλληνες, ελληνική εθνική ομοιογένεια και πολιτισμική καθαρότητα, πλούσια ιστορία διαρκών εθνικών αγώνων). Αντιλήφθηκαν πρώτοι ότι όλα αυτά έπρεπε να γίνονταν κτήμα του λαού μετά από πέντε αιώνες σκοταδισμού και να προβάλλονταν προς τα έξω ότι ο ελληνικός λαός

είναι ο μόνιμος, νόμιμος και ικανότατος δικαιούχος και κληρονόμος αυτής της έξοχης παράδοσης.

ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ – ΑΛΒΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ.

Στην Ήπειρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσο ελάχιστες άλλες επαρχίες, συνυπήρχαν πέντε διαφορετικοί πολιτισμοί, γλώσσες και θρησκευματα. Ο Ελληνισμός αποτελούσε την ισχυρή πραγματικότητα, αλλά και το κοινό υπόστρωμα ταυτότητας της περιοχής.

Η Ήπειρος, συν τη διαχρονική πραγματικότητα, είχε προηγηθεί της εθνικής ελληνικής ιδεολογίας, η οποία, την δεκαετία του 1850 όταν πρωτοεμφανίστηκαν οι πρωτεργάτες του αλβανισμού, είχε ενσαρκωθεί στο νεοσύστατο ελληνικό εθνικό κράτος. Σ' αυτή την πραγματικότητα βρήκε πρόσφορο έδαφος καλλιέργειας και ανάπτυξη η ταυτότητα αλβανισμού και στη συνέχεια του αλβανικού εθνικισμού.

«Όντας ορθόδοξοι, καθολικοί ή μουσουλμάνοι, τα μέλη του δικτύου αλβανισμού ... - αναφέρει η γνωστή βαλκανολόγος *Nathalie Clayer*, -στο μεγαλύτερο μέρος, ήταν με καταγωγή από το βιλαέτι των Ιωαννίνων, ή την περιοχή της Κορυτσάς και άνηκαν στον ελληνικό πολιτισμό. Μερικοί απ' αυτούς είχαν σπουδάσει στη Ζωσιμέα σχολή των Ιωαννίνων. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση των μουσουλμάνων όπως του Ισμαΐλ Κεμάλ Βλιόρα, του Ναΐμ, Αμπντύλ και Σαμί Φράσερι. Ο μόνος που δεν ήταν με καταγωγή από το σημερινό Νότο της Αλβανίας ήταν ο Χριστοφορίδης, αλλά είχε σπουδάσει στη Ζωσιμέα σχολή.» (Clayer,2007: 215)

Ενδεικτικό είναι το στοιχείο ότι στην ίδρυση του «Συλλόγου εκτύπωσης αλβανικών γραμμάτων» στην Κωνσταντινούπολη, το 1879, ο πρώτος με καθαρά αλβανικό εθνικό πολιτισμό, μετείχαν 28 μέλη. Δέκα ήταν μουσουλμάνοι, τέσσερις καθολικοί και 14 ορθόδοξοι χριστιανοί από το Αργυρόκαστρο και την Κορυτσά. Από τους δέκα μουσουλμάνους, εκτός ενός Ιατρού από την περιοχή της Οχρίδας, όλοι οι άλλοι ήταν από το βιλαέτι των Ιωαννίνων

Ένας λόγος παραπάνω αν προσέξουμε ότι η κατασκευή της ταυτότητας Αλβανός ορθόδοξος στην Ήπειρο, (ως ρουμ μιλέτ) επί το πλείστον είχε πραγματοποιηθεί, βάση διαφοροποίησης του Έλληνα ορθόδοξου. Η μήση στην αλβανική γλώσσα, αποτελούσε για το αυτόχθον στοιχείο στην περιοχή τον συμβιβασμό με τις λιγότερες συνέπειες για την τήρηση της χριστιανικής πίστης, ταυτιζόμενης τότε με το ελληνικό Γένος. Η αλβανική ήταν στην ουσία η ντε φάκτο επίσημη τοπική γλώσσα της αυτοκρατορίας, εφόσον οι Αλβανοί μουσουλμάνοι εκπροσωπούσαν την αυτοκρατορική εξουσία στην περιοχή. (Αν δεν ήταν Αλβανοί εξισλαμισμένοι από το Βορά, ήταν βόρειοι που είχαν διεισδύσει στην Ήπειρο από το ΧΙΥ κυρίως αιώνα και είχαν εξισλαμιστεί). Αυτό σημαίνει ότι οι νεόκοποι Αλβανοί ορθόδοξοι ήταν κληρονόμοι ενός κοινού ελληνικού υποστρώματος. Φορείς του παραδοσιακού Ηπειρώτικου και Ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής μυθολογίας, ηθών και εθίμων, διαφοροποιημένοι πολιτιστικά στη γλώσσα. Την ίδια διαδρομή είχε κάνει στην ίδια περιοχή και ο Μπεκτασισμός για να πετύχει τα ίδια αποτελέσματα, αλλά με βάση το θρήσκευμα.

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Πάνω σ' αυτή την πραγματικότητα διαμορφώνονται οι ιδιαιτερότητες της

ιδεολογίας του αλβανικού εθνικού κινήματος (Εθνική Αναγέννηση¹²). Αναπτύσσεται κυρίως ως εθνικισμός της διασποράς με την έννοια εκτός των εδαφών κατοικημένων από Αλβανούς. (Ελλάδα, Νότια Ιταλία, Ρουμανία, Κωνσταντινούπολη, Αίγυπτος κλπ) Ιδεολογικά δανείζεται τα πρότυπα της νεοελληνικής ιδεολογίας. Συνδυάζει τα δύο αντίρροπα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής: - τον Διαφωτισμό και τον Ρομαντισμό.

Όσον αφορά τον Διαφωτισμό βρίσκει γερά στηρίγματα στον δυτικό παράγοντα, κυρίως στους προτεστάντες. Περικλείεται στο στίχο του ιδεολόγου, ποιητή και συγγραφέα της αλβανικής εθνικής αναγέννησης, Ναϊμ Φράσσερι, ...«Μον' το φώς της γνώσης μπροστά θα μας οδηγήσει...». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην καλλιέργεια της γλώσσας

«Γλώσσα ίσον έθνος», έλεγε ο συντάχτης του πρώτου αλφάβητου της αλβανικής (1848), Ναουμ Βεκιλχάρτζι

Οι Αρμπερέσιδες της Ιταλίας, οι οποίοι έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας και κατασκευής της ταυτότητας αλβανισμού, επέλεξαν έναν διπλό δρόμο για την εθνική αφύπνιση: Εκδόσεις για την ιστορία και τη γλώσσα των Αλβανών και συγγραφή λογοτεχνικών έργων στην αλβανική. Την περίοδο από το 1849 μέχρι και το 1908, δοκιμάστηκαν περίπου 30 αλφάβητα για την αλβανική γλώσσα. Υπήρξε σφοδρή η αντιπαράθεση για το είδος γραμμάτων που θα χρησιμοποιούνταν. Από την μία πλευρά ήταν οι υποστηρικτές των αλβανικών αλφάβητων με ελληνικά γράμματα και από την άλλη οι υποστηρικτές των αλφάβητων με λατινικούς χαρακτήρες. Δεν έλειπαν εντούτοις και οι υποστηρικτές των αλφάβητων με αραβικούς χαρακτήρες, που υποστήριζαν κυρίως Αλβανοί μουσουλμάνοι λόγιοι. Υπερίσχυσε η υποστηριζόμενη από τους προτεστάντες πρόταση για αλφάβητο της αλβανικής με λατινικούς χαρακτήρες, που καθιερώθηκε το 1908

Όσον αφορά την ρομαντική αναδρομή για την αναζήτηση του ένδοξου παρελθόντος και της αφετηρίας της αλβανικής εθνογέννησης, οι Αλβανοί λόγιοι, από την μία πλευρά θεωρούν τους Αλβανούς τμήμα των Ελλήνων. Από την άλλη διεκδικούν προγενέστερη προέλευση, σε σχέση με τους Έλληνες. Ισχυρίζονται ότι είναι απόγονοι των Πελασγών. Πρόκειται για ισχυρισμό που πιστεύουν ότι θα τους δικαιώσει στη μετέπειτα προσδοκία οικειοποίησης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού μυθολογίας και ένδοξης ιστορίας

Στο δικό του Αλφάβητο και την ελληνική γραμματική στην αλβανική, ο Ιωάννης Βρέτος, γνωστή προσωπικότητα της Αλβανικής Αναγέννησης, επισημαίνει ότι «η Αλβανία ήταν στενά συνδεμένη με τον Ελληνισμό» και ότι «ο αλβανικός λαός (μιλέτι) ήταν κλάδος των Ελλήνων με τους οποίους αναμίχτηκε, τηρώντας τα ίδια έθιμα, τις ίδιες ενδυμασίες και θρήσκευμα». (Βρέτος, 1866)

Κατά την Nathalie Clayer (Clayer, 2007:191), σε γραπτή εισήγησή του περίπου το 1860 περίπου, ο Κωνσταντίνος Χριστοφορίδης σε μια προσπάθεια να πείσει την British and Foreign Bible society, σχετικά με την χρηστότητα των μεταφράσεών του σε όφελος της καλλιέργειας της αλβανικής γλώσσας ανέφερε ότι τα ήθη, έθιμα και οι ενδυμασίες των Αλβανών ήταν κοινά με των Ελλήνων και αυτό οφείλεται στην κοινή πελασγική καταγωγή.

Η ιδέα του ελληνισμού στην κατασκευή της ταυτότητας Αλβανισμού πέρασε σε τέσσερα στάδια. Από πλήρη ταύτιση με τον Ελληνισμό, σε κίνητρο ενίσχυσης του αλβανισμού είτε ως ταύτιση, είτε ως αντίδραση, για να φτάσει στο τρίτο στάδιο, την ανοιχτή αντιπαράθεση με την Ελλάδα και τον Ελληνισμό, ως μέσο για τον καλύτερο

¹² Το αλβανικό εθνικό κίνημα βαπτίστηκε με την ονομασία «Rilindje Kombëtare» (Εθνική Αναγέννηση) και όσοι συνέβαλαν σ' αυτό χαρακτηρίστηκαν Αναγεννητές. Παρά το γεγονός ότι στην αλβανική ιστοριογραφία χαρακτηρίστηκε συχνά ως κίνημα της «πένας και του όπλου», δηλ των γραμμάτων και του ένοπλου αγώνα, υπήρξε καθαρά ως μια ιδεολογική προσπάθεια, η αφετηρία της οποίας εντοπίζεται κάπου στο δεύτερο μισό του XIX αιώνα.

αλβανικό εθνικό αυτοπροσδιορισμό, ως άτομο και ως σύνολο, την οποία συναντούμε ακόμα και σήμερα. Το τέταρτο στάδιο, αποτελεί άμεση συνέχεια του τρίτου και αφορά την οικειοποίηση μέσω παραχάραξης, σε όφελος του αλβανισμού, των ελληνικών διαχρονικών επιτευγμάτων, -μυθολογίας και πολιτισμού, καταγωγής και ιστορίας.

Δεν υπάρχουν δεδομένες χρονικές περιόδους, κυρίως για το πρώτο και δεύτερο στάδιο. Η ταύτιση με τον Ελληνισμό, αφορά ειδικά τους πρωτεργάτες του αλβανισμού γύρω από το 1850. Το δεύτερο αφορά την περίοδο της δειλής δημιουργίας του δικτύου εκπροσώπων αλβανισμού μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο. (Η εφημερίδα Πελασγός, 1860 του Αναστάση Πηγαίου από το Λέκκη Τεπελενίου, απ' όπου καταγόταν και ο Θανάσης Βάγιας, αποτέλεσε το βασικό βήμα σχετικά με τη θέμα αυτό. «Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο το κίνητρο του ελληνισμού εντός της βασιλείας της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσε τη βάση ενίσχυσης του κινήματος που στήριζε την αλβανική ταυτότητα, είτε ως ταύτιση, είτε ως αντίδραση» Προσθέτει ότι η αλβανική ταυτότητα, υπό την σύγχρονη έννοια, κατασκευάστηκε από τους αρμπερέσιδες της Ιταλίας μέσω σύγκρισης με την υπέρτερη καθολική ομάδα και γύρω από την υπόθεση της διάκρισης *αλβανός/έλληνας ή uniat/σχισματικός* (Clayer, 2007:176)

Το τρίτο στάδιο φέρει ως επίσημη ημερομηνία τον Ιούνιο του 1878, που παραπέμπει στη σύγκλιση της αλβανικής Λίγκας της Πριζρένης. (Η Λίγκα στην ουσία επισημοποιεί την ταύτιση των συμφερόντων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τους Αλβανούς στα κατοικημένα απ' αυτούς εδάφη στην Νοτιοανατολική Ευρώπη.) Την ίδια ακριβώς περίοδο σημειώνεται η ταύτιση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας, για την ίδρυση του αλβανικού κράτους, κατά της Ελλάδας. «*Η ιδιαιτερότητα των εκδόσεων σχετικά με την καταγωγή και τη γλώσσα του έθνους, αφορούσε την κατασκευή μιας αλβανικής ταυτότητας, αξιολογώντας στο μεγαλύτερο μέρος την διαφοροποίηση από την ελληνική ταυτότητα...*» (Clayer, 2007:154)

Το τέταρτο στάδιο έχει αφετηρία στις αρχές του XIX αιώνα, 1809, όταν ο Angelo Masci¹³, στο βιβλίο του, «Διάλεξη για την καταγωγή, τα έθιμα και την τωρινή κατάσταση του αλβανικού έθνους» ισχυρίστηκε ότι οι Έλληνες ήταν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, ενώ οι Αλβανοί ήταν απόγονοι των Ηπειρωτών, (με την έννοια των Πελασγών) των Μακεδόνων και των Ιλλυριών. Με βάση τον ισχυρισμό αυτό κατασκεύασε πρώτος το μύθο του αλβανικού έθνους γύρω από το Πύρρο, το Μέγα Αλέξανδρο και το Γεώργιο Καστριώτη. Οι ιδέες του Angelo Masci θα αποτελέσουν την βάση όλης της κοσμοθεωρίας και ιδεολογίας που θα ακολουθήσει. Θα εδραιωθεί με τις εκδόσεις σε όλες τις μορφές φιλολογίας των αδερφών Φράσσερι, στο τελευταίο τέταρτο του XIX αιώνα και θα αποτελέσουν την ανεπιβεβαίωτη αλήθεια για τα σύγχρονα γράμματα, πολιτισμό και εθνική ιδεολογία στην Αλβανία.

Πολιτικά, η εξέλιξη αυτή ανταποκρίνεται στην εναλλασσόμενη θέση Αλβανών και Ελλήνων για την τύχη του αλβανικού λαού σε σχέση με την Ελλάδα. Πέρασε από την στάση ομοιογένειας, που εκδήλωσαν οι Ηπειρώτες, ανεξαρτήτως θρησκευματος

¹³ Για την απόδειξη των ισχυρισμών του αναφέρθηκε στους αρχαίους ιστορικούς, δανειζόμενος τα όσα των συνέφεραν να τεκμηριώσει τα επιχειρήματά του, χωρίς όμως να γνωρίζει τα επιτεύγματα των σύγχρονών του δυτικών επιστημόνων, από τους οποίους ξεχώριζε μόνο τον Leibnitz. (Γι' αυτόν οι Αλβανοί σχημάτιζαν ένα βάρβαρο έθνος (με την έννοια ενός λαού), ο οποίος έχει σώσει άθιχτα τα ήθη και έθιμα. Ήταν άκαμπτοι, τολμηροί και ήταν εξοικειωμένοι στο επάγγελμα των όπλων. Γινόταν λόγος και για έναν ιθαγενή λαό. Αργότερα αυτή η διαπίστωση απόχτησε την έννοια του αυτόχθονα – διαφορετικού από τους Έλληνες, τους Σλάβους και τους Τούρκους.

Ο Angelo Masci επέμενε ιδιαίτερα στη διαφοροποίηση σε σχέση με τους Έλληνες, συμπεριλαμβανομένου εδώ και το γεγονός ότι οι Ιταλο-έλληνες ήταν διαφορετικοί από τους ιταλό-αλβανούς.

κατά την επανάσταση του 1821, στην διαδοχική θέση αναφορικά με την ίδρυση δυαδικού κράτους που συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη του XIX-αρχές XX αιώνα. Το συγκεκριμένο στάδιο διαδέχτηκε η θέση αντιμετώπισης της Ελλάδας, ως μόνιμο εχθρό, που τρέφει εδαφικές βλέψεις προς Αλβανία, θέση η οποία αιωρείται ακόμα και σήμερα στα αλβανικά δρώμενα.

Η συγκεκριμένη εξέλιξη σφραγίζει σε αρκετές περιπτώσεις τις θέσεις των λογίων που έφεραν και το μεγαλύτερο βάρος στην κατασκευή της αλβανικής εθνικής ταυτότητας.

Αναφέρουμε λόγου χάρη τον Ευάγγελο Μέξη. Με καταγωγή από το Λάμποβο του εθνικού ευεργέτη Ζάπα της Λιουντζεριάς Αργυροκάστρου. Απόφοιτος της Ζωσιμέας Σχολής Ιωαννίνων. Μεγαλωμένος στην αυλή του Αλή Πασά και σπουδαγμένος στη Δύση. Το 1820 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία και μετείχε στις πρώτες πολεμικές ενέργειες της επανάστασης του 1821. Το 1919 είχε συναντηθεί με τον εκπρόσωπο της British and Foreign Bible society, *Pinkerton* και ανέλαβε την μετάφραση στην αλβανική με ελληνικό αλφάβητο της Καινής Διαθήκης, εγκαινιάζοντας πρώτος την προτεσταντική αποστολή για την μετάφραση από τα ελληνικά στα αλβανικά των θρησκευτικών κειμένων. Ο Μέξη ολοκλήρωσε την μετάφραση το 1821 και πέθανε το 1823, κατά τον κλοιό των εξεγερθέντων στην Τριπολιτά.

Ο Ναούμ Βεκιλαχάρτζη (Μπρέδι) (1797-περίπου 1848). Με καταγωγή από χωρίο Μπρέδι, κοντά στο Βυθκούκι της Κορυτσάς από οικογένεια εμπόρων. Το 1819 βρέθηκε στη Βλαχία, όπου μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία. Το 1821 πολέμησε δίπλα στον Υψηλάντη. Το 1824-25 καταπιάστηκε από την ιδέα σύνταξης ενός αλβανικού αλφαβήτου το οποίο έκδωσε 20 χρόνια αργότερα, το 1844. Αναπτύσσει την ιδέα του έθνους πάνω από τα θρησκευτικά (θεωρεί τα θρησκευτικά, εκτός της ορθοδοξία, υπαίτιους του αλβανικού εθνικού μαρασμού).

Ο Ιωάννης Βρέτος, με καταγωγή από το Ποστενάνι της Κολόνια. Σπούδασε Ζωσιμέα. Εδώ έγραψε το ποίημα για τον Γεώργιο Καστριώτη Σκεντέρμπεη, (αργότερα εθνικό ήρωα της Αλβανίας), τον οποίο εκθειάζει ως τον ορθόδοξο Ηπειρώτη ήρωα κατά των Οθωμανών. Το 1855 γράφει τη «Γραμματική της ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας στην αλβανική», θεωρεί ότι οι Αλβανοί είναι κλάδος των Ελλήνων με κοινά έθιμα, ενδυμασίες και θρήσκευμα, επιμένει ότι η γλώσσας της γνώσης και γραφής για τους Αλβανούς είναι η ελληνική. Το 1867-69, μετέχει ενεργά στις δραστηριότητες για το αλβανικό αλφάβητο και τη γραφή της αλβανικής. Υποστηρίζει ένα αλφάβητο με λατινικούς χαρακτήρες. Όσο για τους ελληνικούς χαρακτήρες στην αλβανική επικαλείται την κοινή πελασγική ρίζα Ελλήνων και Αλβανών. Το 1879 τάσσεται καθαρά υπέρ του λατινικού αλφάβητου για την αλβανική. Λίγο πριν την άφιξη των ρωσικών στρατευμάτων έξω από τις πύλες της Πόλης, μετέχει σε αντιπροσωπεία Αλβανών που προτείνει στις οσμανικές αρχές την οργάνωση αλβανικών ταγμάτων εθελοντών κατά της Ελλάδας. Μετά το 1878 τάσσεται κατά της Ένωσης της Ηπείρου με την Ελλάδα. Συνεχίζει την έντονη αλβανική πατριωτική δραστηριότητά του για να κατέχει σήμερα μια τιμητική θέση των αγωνιστών της αλβανικής αναγέννησης.

Ο Κ. Χριστοφορίδης με καταγωγή από το Ελμπασάνι στη μέση Αλβανία (1809–1895). Σπούδασε Ζωσιμέα. Πίστευε στην κοινή καταγωγή Ελλήνων και Αλβανών ως απόγονων των Πελασγών με κοινά ήθη και έθιμα. Το ενδιαφέρον για την αλβανική προξένησε ο George Hahn, πρόξενος της Αυστρίας στα Ιωάννινα. Στο δεύτερο μισό του XIX αιώνα θα μετατραπεί σε στυλοβάτης της μεταφραστικής δραστηριότητας των ιερών κειμένων από τη Βιβλική Εταιρία. Κατά τη δεκαετία του 1860 ζητάει και ένα αραβικό αλφάβητο για Αλβανούς μουσουλμάνους. Προετοιμάζει το πρώτο ερμηνευτικό λεξικό της αλβανικής με βάση την ελληνική.

Ο Αναστάσης Πυγαίος με καταγωγή από το Λέκλη Τεπελενίου. Σπούδασε Ζωσιμεία και δίδαξε σε πολλά μέρη της Αυτοκρατορίας. Είναι ο εκδότης της πρώτης εφημερίδας, 1860, στη Λαμία που ασχολήθηκε με το αλβανικό ζήτημα. Πίστευε στην κοινή καταγωγή των Ελλήνων και Αλβανών και ότι η αλβανική ήταν κλάδος της ελληνικής και γράφονταν μονίμως μέσω της ελληνικής. Σε μια πρώτη φάση πίστευε στην ανάγκη ελάχιστης ανάπτυξης και καλλιέργειας της αλβανικής, με σκοπό τα μεγαλύτερα περιθώρια ενίσχυσης του ελληνισμού στο λαό. Αργότερα επένδυσε για την ολόπλευρη καλλιέργεια της αλβανικής, τη σύνταξη διδακτικών και θρησκευτικών κειμένων στην αλβανική, αντιμετωπίζοντας την ελληνική ως γλώσσα της ανωτάτης παιδείας.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι προτεστάντες, οι οποίοι μέσω της British and Foreign Bible society, έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην «καλλιέργεια» πολλών τοπικών γλωσσών, είχαν καταφέρει να έχουν υπό την επιρροή τους και στην υπηρεσία τους σχεδόν όλη την αφρόκρεμα των Αλβανών ιδεολόγων κυρίως χριστιανικής προέλευσης. Ταυτόχρονα η British and Foreign Bible society έπαιξε σπουδαίο ρόλο στο συντονισμό του δικτύου αλβανισμού προωθώντας τα συμφέροντα της Δύσης. Είναι αυτός ο λόγος που σήμερα, παρά το γεγονός ότι ο προτεσταντισμός δεν απόκτησε ποίμνιο στην Αλβανία, εκτός από μια μικρή κοινότητα στην Κορυτσά στα τέλη του XIX αιώνα, οι αλβανικές αρχές αναγνωρίζουν επίσημα το προτεσταντικό θρήσκευμα στη χώρα, όπως και το ρόλο στην ίδρυση και καλλιέργεια του αλβανικού εθνικισμού.

ΟΙ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ

Διαφορετικά από τους υπόλοιπους λαούς της Ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο αλβανικός εθνικισμός, δεν εξελίχτηκε με γνώμονα τις εσωτερικές εθνικές διεργασίες και ανάγκες. Ο επιφανής Αλβανός διανοούμενος και εθνολόγος Εκρεμ Τσιαμπέι αναφέρει σχετικά ότι «Η λαϊκή ποίηση δεν επηρέασε στην εθνική αφύπνιση της Αλβανίας, διότι δεν είχε καμιά σχέση με τη νέα αυτή πραγματικότητα. Εισήχθη από τους μορφωμένους και χρησίμευσε ως ιδεολογία για την ικανοποίηση των άμεσων συμφερόντων των ατόμων ή της ομάδας» (Çabej. 1994:107)

Το κενό εθνικών εσωτερικών διεργασιών οφείλεται στη συγκριτικά σχετικά όψιμη, αλλά κυρίως ιδιόμορφη ιστορική διάπλαση του Αλβανικού λαού. Οφείλεται επίσης στην προχωρημένη προσκόλληση του αλβανικού λαού στις δομές και φύση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

«Εκδηλώθηκε αργότερα διότι η πίστη των μουσουλμάνων στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ισχυρότερη...» (Clayer.2007:10)

Εντούτοις, η απόφαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να εμπιστευτεί στους Αλβανούς την διαδοχή της στην Βαλκανική, βάση της καλλιεργημένης κοινότητας συμφερόντων και η ταύτιση συμφερόντων δυτικών κρατών για την ίδρυση αλβανικού κράτους, οδήγησαν τον αλβανικό εθνικισμό να στραφεί από την αντιπαράθεση «εμείς» και «οι ξένοι καταχτητές» (η Τουρκοκρατία), χαρακτηριστικό για όλους τους λαούς στη περιοχή, στην αντιπαράθεση «εμείς» και «οι γείτονες»- οι Έλληνες και η Ελλάδα.

Συνεπώς η κατασκευή της αλβανικής εθνικής ταυτότητας και του αλβανικού κράτους, υπήρξε προϊόν συγκυριών και συσχετισμών των γενικότερων εξελίξεων και προοπτικής της απαλλαγμένης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία Νοτιοανατολικής Ευρώπης¹⁴.

¹⁴ Για να κατανοήσουμε την εξέλιξη του αλβανισμού την περίοδο 1876-1896, η οποία συμπίπτει με την εξέλιξη της ανατολικής κρίσης θα πρέπει να την δούμε στο πλαίσιο της πολιτικής του Σουλτάνου Αμπντιλχαμίτι (Μάη 1876) σε σχέση με τα κατοικούμενα από αλβανούς εδάφη. Ευνόησε την ανάπτυξή του. Επέτρεψε την έκδοση εντός της Αυτοκρατορίας δύο αλβανικών περιοδικών, το άνοιγμα

Διακρίνουμε τέσσερις παράγοντες που σημάδεψαν την αφετηρία, την πορεία και την στέψη του αλβανικού εθνικισμού:

α. Την ίδρυση στη Δύση της Αλβανολογίας, αρχές XIX αιώνα, για να υποστηρίξει τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, τα οποία συνέπιπταν με εδάφη κατοικημένα επί το πλείστον από Αλβανούς. «Τα πρώτα κατασκευάσματα του αλβανισμού ήταν επίσης αποτέλεσμα της δυναμικής που προώθησαν οι δυτικοί άνθρωποι των γραμμάτων και περιηγητές, από την μία πλευρά και προτεστάντες απόστολοι από την άλλη.» (Clayer.2007:169)

β. Την ταύτιση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων με την κοινότητα συμφερόντων που είχε καλλιεργήσει η Οθωμανική Αυτοκρατορία με το αλβανικό στοιχείο.

γ. Την εθνική διαφοροποίηση μερικών Αρβανιτών στην Ιταλία και Αλβανών στην ευρύτερη αλβανική διασπορά, οι οποίοι άλλαξαν «εθνικό στρατόπεδο», από υποστήριξη του Ελληνισμού στο αντίθετο.

δ. Την διάδοση των ιερών κειμένων από τους προτεστάντες και την πολιτική χειραφέτηση των νέων εθνών κρατών στην Βαλκανική, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Έλληνες.

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Παρά την ταύτιση των συμφερόντων όλων εκείνων των παραγόντων που αποφάσιζαν την συγκεκριμένη περίοδο τις τύχες των λαών των Βαλκανίων, το εγχείρημα κατασκευής λειτουργικής εθνικής ταυτότητας δεν ήταν εύκολο, Απαιτούνταν η θεμελίωση του δικαιώματος πλήρους ελέγχου συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, που μέσα από επαναστατικές, ή πολιτικές διεργασίες θα ορίζονταν ως η εθνική επικράτεια. Η επίτευξη αυτού του στόχου προϋπόθετε την εύρεση, καλλιέργεια και ανάδειξη ενός συστήματος πειστικών μύθων και μυθολογίας, λαμπρής καταγωγής, εθνογέννησης και γενεαλογίας τα οποία διαθέτουν **το κοινό νόημα της δήλωσης μιας διαρκούς, αδιάλειπτης παρουσίας των εκάστοτε πληθυσμών στο διεκδικούμενο γεωγραφικό και πολιτιστικό χώρο**. Παράλληλα, χρειαζόνταν να συμβαδίσουν τα άλλα συστατικά του έθνους, κυρίως το θρήσκευμα, η γλώσσα, τα ήθη και έθιμα κλπ.

ΤΟ ΕΜΠΟΔΙΟ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Οι εθνικισμοί στα Βαλκάνια, του XIX αιώνα ήταν στενά συνδεδεμένοι με την τύχη των χριστιανικών πληθυσμών υπό την υπεράσπιση των Μεγάλων Δυνάμεων. Ξεκάθαρη ιδιαιτερότητα συγκριτικά με τους υπόλοιπους εθνικισμούς, αποτελεί ο αλβανικός εθνικισμός. «Και οφείλεται αυτό στην ποικιλία των θρησκευμάτων». (Clayer, 2007:10).

Ο γνωστός Αλβανός λόγιος Eqrem Vlora μας δίνει την κάτωθι εικόνα σχετικά με την εθνικότητα των αλβανικών πληθυσμών. «Στις αρχές του XX αιώνα, η πλειοψηφία του αλβανικού λαού ήταν παθητική και κανείς δεν αισθανόταν ότι άνηκε σε κάποιο λαό». Σύμφωνα με τον Βλιόρα, «υπήρχαν δυο πολύ χωριστά μέτωπα. Στο ένα εντοπιζόνταν τα ¾ του πληθυσμού, όπου στην ερώτηση «τι είσαι εσύ», απαντούσε «μουσουλμάνος δόξα τω θεό» Το τέταρτο που έμενε, οι ορθόδοξοι και σε μικρότερη κλίμακα οι καθολικοί, αποκαλούνταν καούρηδες γκιαούρηδες, δλδ «χωρίς θρήσκευμα –άθεοι» και κατ' ένα τρόπο οι μουσουλμάνοι τους αντιμετώπιζαν ως ένα ξένο στοιχείο εντός του αλβανικού λαού» (Vlora, 2002:156)

στην Κορυτσά ιδιωτικού αλβανικού σχολείου 1887. Το έκανε ως αντίβαρο μπροστά στην ανάπτυξη των ελληνικών απελευθερωτικών κινήσεων για την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος ελληνικών περιοχών υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία. (Clayer.2007:218-219)

«Εμείς οι Αλβανοί έχουμε πολύ παράξενες ιδέες», είπε ένας προύχοντας στην Ιντίθ Ντέραμ. «Ασπαζόμαστε οποιαδήποτε μορφή θρησκείας μας αφήνει ελεύθερους να σπλοφορούμε. Γι' αυτό οι περισσότεροι είμαστε μουσουλμάνοι» (Durham, 1905:51)

Στο ίδιο μήκος κύματος και η διαπίστωση του φιλαλβανού αλβανολόγου Johann Georg Hahn «Το γεγονός [ότι οι Αλβανοί εξισλαμίστηκαν] πρέπει να αποτελεί ιδιαιτερότητα για τον χαρακτήρα των Αλβανών' ο Έλληνας και ο Βλάχος θυσιάζουν την πολιτική τους ελευθερία για το θρήσκευμα, ενώ ο Αλβανός υποδουλώνεται σε μια τέτοια μεγάλη πίεση τόσο που πληρώνει την ελευθερία με το θρήσκευμα των προγόνων του...» (Hahn, 1854:35)

Από τη δική του σκοπιά ο N. Malkolm προσδιορίζει την «αδιαφορία για τη θρησκεία» (indifference to religion) των Αλβανών, ως έναν από τους βασικούς μύθους, στη βάση των οποίων συγκροτήθηκε η αλβανική εθνική ταυτότητα.

Στις συγκεκριμένες καταστάσεις οι Αλβανοί λόγιοι προώθησαν μια ιδιόμορφη αντίληψη περί των σχέσεων θρησκείας και εθνικής ταυτότητας, η οποία βρήκε την ιδανική της έκφραση στο γνωστό στίχο του ποιητή και ιδεολόγου της αλβανικής Εθνικής Αναγέννησης Pashko Vasa. Καλεί τους συμπατριώτες του «Να μη προσέξουν τζαμί ή εκκλησία /Ο αλβανισμός είναι του αλβανού η θρησκεία». Η θέση του αποτελεί την κεντρική ιδέα στην αλβανική εθνική ιδεολογία, γεγονός που δείχνει από μόνο του ότι η θρησκεία κάθε άλλο παρά αδιάφορη ήταν.

Η κατασκευή του συγκεκριμένου ιδεολογικού δόγματος δεν συνέβαλε απλώς στην υπερπήδηση του βασικού κριτηρίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για την κατασκευή συλλογικών εθνικών ταυτοτήτων, που ήταν η ενιαία θρησκεία. Αποτελούσε μια ιδεολογική επιλογή και εθνική επιθυμία σε μια ιστορική πραγματικότητα εντελώς διαφορετική. Συνέβαλε πρώτα στην άμβλυνση της σκληρυμένης αντιπαράθεσης βορά-νότου (γκέγκιδες-τόσκιδες)¹⁵, που είχε πάρει την μορφή μουσουλμάνοι-χριστιανοί (ορθόδοξοι). Μια τέτοια εξέλιξη έκανε ευκολότερο το δρόμο προς την αναζήτηση μιας κοινής ένδοξης πηγής καταγωγής και μύθων εθνογέννησης.

Οι μελετητές δικαίως παρατήρησαν την τυπική σχέση του αλβανού με το καθεαυτού θρήσκευμα, (Ένα επιπλέον στοιχείο που επιβεβαιώνει την αρκετά όψιμη παρουσία τους στα σημερινά εδάφη), κυρίως με το μουσουλμανικό.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσέξουμε ότι ο ισλαμισμός είχε καταλάβει το βασικό στοιχείο προσδιορισμού ταυτότητας, όπως είναι το δημοτικό τραγούδι. Ο επιφανής Αλβανός επιστήμονας αλβανολογίας E. Çabej με στόχο την ερμηνεία της αλβανικής εθνογέννησης αναφέρεται στο δημοτικό τραγούδι. Παρατηρεί ότι, με εξαίρεση την Ελλάδα τα νέα επικά τραγούδια, (ακριτικά) στη Βαλκανική έχουν αφετηρία τον ΧΙΥ αιώνα. Αναπτύσσονται σε αντιπαράθεση με την Τουρκία και επηρεάζονται άμεσα από τον Διγενή Ακρίτα, που υπερασπίζεται τα άκρα της ορθόδοξης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από την ανερχόμενη οσμανική επιδρομή. Στα αλβανικά ακριτικά έπη, διαφορετικά από τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς (και Ευρωπαίους), οι ήρωες των οποίων είναι χριστιανοί, οι πρωταγωνιστές τους είναι μωαμεθανοί και μάχονται για την υπεράσπιση των άκρων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έναντι χριστιανών εχτρών. Μαζί με το θρήσκευμα άλλαξαν και τα ονόματα των ηρώων τους στη λαϊκή παράδοση. Το ίδιο φαινόμενο συνέβηκε όχι μόνο στα ακριτικά έπη, αλλά και στις γνωστές παραλογές, κοινές σε όλους τους βαλκανικούς λαούς. (Çabej, 1994:37-42).

¹⁵ Στα μέσα περίπου του ΧΙΧ αιώνα ο Johann Georg Hahn παρατηρούσε ότι μεταξύ γκέγκιδων και τόσκων υπήρχε ένας ανταγωνισμός κληροδοτημένος από τους προγόνους τους». Ο ανταγωνισμός μεταξύ τους μπορεί να παρομοιαστεί εύκολα με τις σεισμικές πλάκες εφόσον και σήμερα είναι έκδηλος μάλιστα και στις πολιτικές εκλογές και τη διοίκηση του κράτους. Η περίπτωση του δημοψηφίσματος του 1994, τα γεγονότα του 1997 και ο πολιτικός χάρτης εκάστοτε εκλογικής αναμέτρησης επιβεβαιώνει την διάκριση και διαχωρισμό ανάμεσα βορά και νότου.

Συνεπώς, το δόγμα του αλβανισμού, έσπευδε να συγκαλύψει τον μουσουλμανισμό και να εξουδετερώσει τον ορθόδοξο χριστιανισμό, στο βωμό κυρίως της αντιπαράθεσης με την Ελλάδα.

Το ίδιο σχήμα εφάρμοσε στη δεκαετία του 60-70 το κομμουνιστικό καθεστώς. Ο επίσημος αθεϊσμός του προσέβλεπε στην ενίσχυση της εσωτερικής κομμουνιστικής συνοχής και ενότητας, συγκαλύπτοντας την οθωμανική νοοτροπία και παράδοση και παραγκωνίζοντας την ορθόδοξη και γενικότερα χριστιανική.

Το φαινόμενο παρατηρείται και κατά την περίοδο μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Με αφορμή την ελληνική καταγωγή του Αρχιεπισκόπου της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, γενικώς η ορθόδοξη πίστη στη χώρα νιώθει μειονεκτική στον εθνικό λόγο, όταν αυτός ο λόγος προσδιορίζεται με σημείο αναφοράς τον αλβανικό ανθελληνισμό. Τα δύο δεν μπορεί να πάνε μαζί.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή... (Clayer,2007:11) Το εγχείρημα αυτό ακολουθεί εκείνο της καταγωγής. Οι Αλβανοί λόγιοι διατυπώνουν ότι η αλβανική γλώσσα αποτελεί συνέχεια της Ιλλυρικής με αρχέγονη πηγή την Πελασγική. Την ίδια πορεία αποδίδουν και στο θέμα καταγωγής και εθνογέννησης.

Στην καλύτερη περίπτωση, ή παρερμηνεύουν τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, ή δανείζονται αναξιόπιστες επιστημονικά πηγές. Στην κατασκευή του μύθου αυτού καταπιάνονται από τη φήμη και ακολουθούν την πραγματικότητα παρερμηνεύοντας συνειδητά γεγονότα του παρελθόντος. Γενικώς, με στόχο την κατασκευή μιας γενεαλογίας, που θα κάνει περήφανους στο εσωτερικό τους ομογενείς, επιλέγουν την αυθαιρεσία διάπλασης του μύθου. Στις μετέπειτα ιστορικές φάσεις επικαλούνται τον αυθαίρετα κατασκευασμένο από τους ίδιους μύθο, ως ιστορικό τεκμήριο. Για να στερεώσουν αυτό το είδος μυθολογίας επιλέγουν την αντιπαράθεση με την επιβεβαιωμένη επιστημονικά θεωρία σχετικά με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που παραπέμπει σε συνέχεια σε ανθελληνισμό.

Όπως αναφέραμε την ιδέα αυτή επινόησε από τις αρχές του XIX αιώνα ο Angelo Masci, αρβανίτης της Ιταλίας. «Εάν οι Μακεδόνες, οι Ιλλυριοί, οι Ηπειρώτες μιλούν την ίδια γλώσσα, αλλά διαφορετική από εκείνη των Ελλήνων · εάν αυτοί μοιάζουν μεταξύ τους και διαφέρουν από τους Έλληνες, μπορεί μήπως να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι οι σημερινοί Αλβανοί είναι ιθαγενείς στα μέρη που κατοικούν και ότι αυτοί είναι οι πραγματικοί απόγονοι αυτών των αρχαίων και γενναίων εθνών;» (Masci,1809: 158)

Ο Δανός γεωγράφος και δημοσιογράφος Malte-Brun την ίδια χρονιά σχολίασε τα όσα αναφέρει ο Angelo Masci αναφέροντας ότι όχι μόνο δεν γνώριζε τα αποτελέσματα των σύγχρονων ερευνών, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρημάτων του ήταν φαντασιώσεις, ότι δεν απαντά σε κάποια ερωτήματα και ότι αυτός επικαλείται τους αρχαίους ιστορικούς μόνο σε ο, τι χρειάζεται να υποστηρίξει τις υποθέσεις του.

Παραταύτα, οι ιδέες του Angelo Masci θα αποτελέσουν την βάση όλης της κοσμοθεωρίας και ιδεολογίας που θα ακολουθήσει μέχρι τις ημέρες μας ως αδιαμφισβήτητη πλέον αλήθεια.

Ο Giuseppe Crispi (1781-1859), καθηγητής της ελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο και πρόεδρος του ελληνο-αλβανικού σεμιναρίου, διατύπωσε το 1831 τη θέση του ότι η αλβανική πηγαίνει μέχρι τους πρωτόγονους Πελασγούς, Φρύγεις, Μακεδόνες και Αιολείς και την κατατάσσει αυτή στο μεγαλύτερο μέρος μητέρα της ελληνικής γλώσσας και πιο ευγενική απ' αυτή.

Ο De Rada (1814-1903) σημαντικότερος εκ' των αρμπερέσιδων της Ιταλίας, όσον αφορά την καλλιέργεια της ιδεολογίας αλβανισμού, καθηγητής της ελληνικής και λατινικής, στο κολέγιο San Demetrio Corone, ασπάζεται τις ίδιες θέσεις. Η αλβανική γλώσσα και έθνος, ισχυρίζεται, ότι προηγούνται των αντίστοιχων ελληνικών. Ο ελληνικός πολυθεισμός ήταν κατά τον De Rada συστηματοποίηση της θρησκείας των Πελασγών.

Το 1854, ο Johann Georg von Hahn, ο οποίος γνώρισε την αλβανική από δύο νεαρούς Αλβανούς φοιτητές στη Ζωσιμέα σχολή, όντας πρόξενος των Αυστριακών στα Ιωάννινα, έκδωσε το τρίτομο έργο του αφιερωμένο στους αλβανούς και τη γλώσσα τους, επιδιώκοντας να επιβεβαιώσει ότι οι Αλβανοί είναι αυτόχθονες και η γλώσσας τους συνέχεια της πελασγικής.

Μέσω αναλογιών σε έθιμα των αλβανών, ελλήνων και ρωμαίων πάσχιζε να δείξει μια κοινή πελασγική καταγωγή. Εξηγεί με την απομόνωση το γεγονός ότι οι Αλβανοί έχουν διατηρήσει τα αρχαία έθιμά τους άθικτα (το νόμο της βεντέτας, την εκδίκηση την κοινωνική οργάνωση σε φυλές) και έχουν μείνει σε ένα επίπεδο πολιτισμού το οποίο οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι, το είχαν αφήσει πίσω από τότε που εισήρθαν στην ιστορική περίοδο.

Εκείνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι ο εντοπισμός στη σημερινή αλβανική «ατόφιων» γλωσσικών στοιχείων, κυρίως λέξεων, από γλώσσες όπως η θρακική, πιθανόν η ιλλυρική, η ρουμανική, είτε ακόμα αρχαιοελληνικές λέξεις ή λέξεις που δεν εξηγούνται με την αρχαιοελληνική ή κάποια άλλη γλώσσα, σημαίνει ότι οι σημερινοί Αλβανοί ήρθαν σε επαφή με λαούς και γλώσσες υπό εξαφάνιση, δανείστηκαν απ' αυτούς γλωσσικά, πολιτιστικά και εθιμικά στοιχεία και στη συνέχεια, λόγω της απομόνωσης στα βουνά (θεωρία την οποία δέχονται διαχρονικά μέχρι σήμερα όλοι οι μελετητές), διατήρησαν τα στοιχεία αυτά και τα ανέπτυξαν στην δική τους ιδιόμορφη εσωστρεφή εξέλιξη.

Οι αλβανοί συγγραφείς της Αλβανικής Αναγέννησης άδραξαν με ενθουσιασμό την ιδέα του Hahn 1854, ότι η Ιλλυρική ήταν ταυτόσημη με την πελασγική. Ο κορυφαίος των Αλβανών εθνολόγος, Eqrem Çabej δεν αποδέχτηκε ποτέ επιστημονικά τη συνέχεια της Αλβανικής από την Ιλλυρική. Τόσο το περισσότερο δεν ασχολήθηκε να εντοπίσει σχέσεις της αλβανικής με την πελασγική. (Çabej, 1976: 69)

«Μεταξύ των εκπροσώπων των επερχόμενων γενεών που είδαν «την αναγέννηση της Ελλάδας», αναφέρει η γαλλίδα βαλκανολόγος N. Clayer, η διαφορά Αλβανός/ Έλληνας αποτέλεσε ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του αλβανισμού τους. Το ιστορικό και φιλολογικό εγχείρημά τους θα στηρίζεται πολύ περισσότερο στα αποτελέσματα της δυτικής επιστήμης, ανεξαρτήτως που αυτοί ερμήνευαν αυτά προσαρμόζοντας τα στις θέσεις και θεωρίες τους. Ιδιαίτερα η θεωρία των πελασγών, γι' αυτούς σημαίνει θεωρία που αντιμετωπίζει τους Αλβανούς ως απόγονους των πελασγών, αποτέλεσε το κεντρικό στοιχείο του λόγου τους...» (Clayer, 2007: 155)

Το πολιτικό και ιδεολογικό μανιφέστο του Ναίμ Φράσερι γραμμένο σε στίχους στην ελληνική καθαρεύουσα «Ο αληθής πόθος των Σκιπετάρων», 1886, αποτελεί τη βάση της εθνικής διεκδίκησης όλης της Αλβανικής Αναγέννησης, αποτελώντας το εμβληματικό ντοκουμέντο του αλβανικού εθνικού κινήματος.

Δανειζόμενος, όσο είναι δυνατό το Ομηρικό ύφος και μιμούμενος το Σωλωμό στον «Ύμνο εις την Ελευθερία» από τους πρώτους στίχους του ποιήματος ο Φράσερι σπεύδει να δώσει στους αλβανούς την ένδοξη πελασγική και αρχαιοελληνική καταγωγή.

Οι πελασγοί... «και των Θεών πατέρες ήσαν» και οι Αλβανοί «γόνος γενναιότητας του Αλέξανδρου/ του γενναίου των Αλβανών, του Πύρρου του πρώτου!/ κι απόγονοι του Σκεντέρμπεη ...»

Οι θέσεις αυτές καταλαμβάνουν την ουσία του πολυεδρικού έργου του αδερφού του Σαμί Φράσσερι. Αναφέρουμε συγκεκριμένα άρθρο στην εφημερίδα *Basiret*, 21.04.1878. Απευθυνόμενος στο οσμανικό κοινό, χρησιμοποίησε την θεωρία της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών, για να τους αναγνώριζε εδαφική νομιμότητα και να επιβεβαίωνε ότι «προηγήθηκαν στα εδάφη τους των Ελλήνων, Σλάβων και Τούρκων. Επιχειρήματα της Πελασγικής καταγωγής τους είναι το γεγονός ότι στην αλβανική διατηρούνται ακόμα και σήμερα λέξεις οι οποίες ανήκουν στον πελασγικό κόσμο, ότι τα ονόματα των ελληνικών θεοτήτων ερμηνεύονται μόνο με την Αλβανική κλπ.

Το πολιτικό εθνικό πρόγραμμα των Αλβανών βρήκε ειδική απήχηση στα επίσημα έγγραφα της Αυτοκρατορίας της τελευταίας δεκαετίας του XIX αιώνα, όπως ήταν οι επετηρίδες (*Salname*) Ο όρος «Αλβανοί» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην επετηρίδα του 1892-93. Παρουσιάζονταν ως οι απόγονοι των αρχαιότερων κατοίκων στην περιοχή, των Πελασγών.

«Η αξιοποίηση της θεωρίας των Πελασγών επέτρεπε την επιβεβαίωση μιας εδαφικής νομιμότητας των Αλβανών και αυτό δεν γινόταν απλώς εξ' ονόματος των Αλβανών αλλά και εξ' ονόματος της Αυτοκρατορίας, πιστά υποκειμένα της οποίας εκείνοι ήσαν» (Clayer, 2007:239)

Ταυτόχρονα εκδηλώνονταν η εναντίωση προς κάθε είδος ελληνικής νομιμότητας. Με βάση την θέση αυτή διαφαίνονταν η επιμονή για να απορριφτεί κάθε σχέση μεταξύ Ελλήνων και Πελασγών και ότι οι Πελασγοί ήταν εκεί πριν τους Έλληνες.

Στην επετηρίδα του βιλαετιού των Ιωαννίνων οι κάτοικοι παρουσιάζονταν ως Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί και κατά περίπτωση και Εβραίοι.

Σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού του βιλαετιού, οι συντάκτες των επετηρίδων επέμεναν στο γεγονός ότι η πλειοψηφία του ήταν μουσουλμάνοι και ότι μεταξύ των μη μουσουλμάνων υπήρχαν και Έλληνες (ρουμ.), Αλβανοί ορθόδοξοι, Βλάχοι και μερικοί Εβραίοι, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων κατοικούσε στα Ιωάννινα» (*Salname*, 1893: 118)

«Σε λεπτομερή στοιχεία σχετικά με τους καζάδες του βιλαετιού, οι συντάκτες διευκρίνιζαν, επίσης συχνά, κατά λανθασμένο τρόπο, ότι όλος ο πληθυσμός άνηκε στο αλβανικό έθνος» (Clayer, 2007: 245)

Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι οι πιο πάνω αναφορές των επετηρίδων (*Salname*) στην Αλβανία και Αλβανούς είχαν την αφετηρία στα στοιχεία που προσέφερε ο Σαμί Φράσσερι στην τουρκική εγκυκλοπαίδεια (*Kamus al-alam*) την οποία σύνταξε και έκδωσε τη δεκαετία 1880-1890^{16*} (Frasher, 1889: 86. 143-148 κλπ)

Η αλβανική ιστοριογραφία και στην σύγχρονη ιστορία, ανεξαρτήτως τις ταλαντεύσεις για τον ορισμό της καταγωγής των Αλβανών από τους Πελασγούς ή τους Ιλλυριούς, όσον αφορά την εθνογέννηση οι θέσεις ήταν πιο σταθερές και σχετίζονται με ο πρόσωπο του Γεώργιου Καστριώτη.

Ο διάσημος σύγχρονος Αλβανός συγγραφέας, Ισμαίλ Κανταρέ, με διάφορες μελέτες δοκίμια ή με λογοτεχνικά έργα επιδιώκει να μεταφέρει την ιστορική στιγμή

¹⁶ Οι δύο πρώτοι τόμοι κυκλοφόρησαν το 1889 και περιείχαν τα λήμμα *Anavut*, *Arnavutluk*, *Epir*, *Pelasdj*, *Illyria* (-σημειωμα 68 σελ. 247. Πρώτος τόμος 1889. *Arbania*: 86, *Arnavud*: 143-148, *Arnavutluk c*, *Epir* 773-774. Δεύτερος τόμος *Illyria* 1161, *Pelasg* 1528 .Οι δύο πρώτοι τόμοι κυκλοφόρησαν το 1889 και περιείχαν τα λήμμα *Anavut*, *Arnavutluk*, *Epir*, *Pelasdj*, *Illyria* (-σημειωμα 68 σελ. 247. Πρώτος τόμος 1889. *Arbania*: 86, *Arnavud*: 143-148, *Arnavutluk c*, *Epir* 773-774. Δεύτερος τόμος *Illyria* 1161, *Pelasg* 1528 .

αλβανικής εθνογέννησης από την εποχή του Γεώργιου Καστριώτη, στην εποχή της κλασικής ελληνικής μυθολογίας ζητώντας μαζί της, πότε ετερότητα, πότε συμβιβασμό και πότε προβάδισμα.

Μέχρι τη δεκαετία του 60 του προηγούμενου αιώνα, η επίσημη θέση της αλβανικής ιστοριογραφίας αναφέρονταν στην πελασγική καταγωγή των Αλβανών. Μέχρι την δεκαετία του 90, επίσημη θέση έγινε αυτή της καταγωγής των Αλβανών από τους Ιλλυριούς.

Σήμερα ανθεί ποικιλοτρόπως η πελασγική καταγωγή των Αλβανών. Το 1999 άνοιξε επίσημα το πράσινο φώς στην θέση της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών. η Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας με την έκδοση «Η καταγωγή των Αλβανών υπό το φώς των μαρτυριών της Αλβανικής γλώσσας» (Prejardhja e shqiptarëve nën dritën e dëshmive të gjuhës shqipe). Το 2008, ο ακαδημαϊκός γλωσσολόγος Shaban Demiraj «Η Ήπειρος, οι Πελασγοί, οι Ετρούσκοι και οι Αλβανοί» (Epiri, pellazgët, etruskët dhe shqiptarët), ισχυρίζεται ότι φέρει περισσότερα στοιχεία περί της θέσης αυτής, ενώ ο Ακαδημαϊκός μουσικολόγος Βασίλι Τόλε σε ένα δεύτερο πρόσφατο δοκίμιο «Γιατί κλάψανε τα άλογα του Αχιλλέα», Τίρανα 2012 διεκδικεί ως πεδίο αλβανικής εθνογέννησης και γενεαλογίας, όλη την γεωγραφία της ελληνικής μυθολογίας και ειδικά της Ηπείρου. Στην προσπάθειά του να στηρίξει την ιδέα ότι το πολυφωνικό ηπειρώτικο τραγούδι, το οποίο οι Αλβανοί προβάλλουν ως το πανάρχαιο έμβλημα αλβανισμού, ισχυρίζεται ότι προηγείται του χορού της ελληνικής τραγωδίας. Λογικό συμπέρασμα, κατ' εκείνον, είναι ότι άμεσοι κληρονόμοι της αρχαίου ελληνικού κόσμου είναι οι σημερινοί αλβανοί¹⁷.

Το ίδιο θα κάνει στο βιβλίο του «Η Αλβανική και η σανσκριτική» ο γνωστός αλβανός διανοούμενος Πέτρο Ζέι.

Στο εσωτερικό της χώρας και μεταξύ των Αλβανών λειτουργεί πυρετωδώς, ένας αφανής και ταυτόχρονα πανταχού παρόν μηχανισμός διάδοσης και ενίσχυσης της άποψης αυτής, η οποία ακολουθείται από τον γνωστό διαχρονικό ανθελληνισμό.

ΤΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- Bruun M.** 1809, Essai sur l'origine, les moeurs et l' etat actuel de la nation albanaise, Paris.
Clayer N. 2007, Aux origines du nationalisme albanais, La naissance d' une nation majoritairement musulmane en Europe, Paris.
Çabej, E. 1976, Hyrje në historinë e gjuhës shqipe, I, Tiranë.
Çabej, E. 1994, Shqiptarët midis Perëndimit e Lindjes, Tiranë.
Demiraj, Sh. 2008, Epiri, pellazgët, etruskët dhe shqiptarët, Tiranë
Durham, E. 1905, Burden of the Balkans, London
Frasheri, N. 1986, Ο αληθής πόθος των Σκιπετάρων, Βουκουρέστι
Frasheri, S. 1889, Kamus al-alam, Isambull
Hahn, J. 1854, Albanesische studien, τόμος 1, Vienne
Halecki O. 1962, The Limits and Divixions of European History, New York
Kadare, I. 1978, Biografia e popullit në vargje, Tiranë

¹⁷ Ούτε ο Τόλε μπορεί να δεχτεί, ότι όπως τα γλωσσικά στοιχεία του αρχαίου ελληνικού κόσμου, διατηρούνται στην αλβανική σχεδόν στην ίδια αρχαία τους μορφή, λόγω της απομόνωσης των αλβανών , μετά από την επαφή με αυτόν τον κόσμο στην πρώτη κάθοδό τους στην χερσόνησο του Αίμου, (γύρω στον ΙΧ αιώνα) έτσι και το πολυφωνικό τραγούδι, το δανείστηκαν στην Ήπειρο, κατά τον ΧΙΥ αιώνα) και το διατηρούν αλβανοποιημένο , λόγω της απομόνωσης

- Kadare, I.** 1979 *Kush e solli Doruntinën - roman - Tiranë*
- Kadare, I.** 1978 *Ura me tri harqe , Tiranë*
- Kadare, I.** 1998, *Kombi shqiptar në prag të mijëvjeçarit të tretë, Tiranë*
- Kadare, I.** 2001, *Eskili, ky humbës i madh, Tiranë*
- Kadare, I.** 2011 *Mbi krimin në Ballkan. Letërkëmbim i zyrtë, Tiranë*
- Malkolm, N.** 2002, *Myths of Albanian national identity, στο St. Schwandner-Sievers and Bern. J. Fischer (eds), Albanian identities, Hurst and Company, London,*
- Masci, A.** 1807 *Essai sur l' origine, les moeurs et l' etat actuel de la nation albanaise, Napoli*
- Shkencave, A.** 1999, *Prejardhja e shqiptarëve nën dritën e dëshmive të gjuhës shqipe.*
- Tole, V.** 2012 *Γιατί κλάψανε τα άλογα του Αχιλλέα», Αθήνα.*
- Vlora E.** 2001, *Kujtime, τομος I 1885-1912, Τίρανα.*
- Βρέτος, I.** 1866, *Γραμματική τις ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας εις την αλβανική, τυπογραφ. Βυζαντίδος, Κωνσταντινούπολη.*
- Μαζάουερ. Μ.** 2002, *Τα Βαλκάνια», 12^η έκδοση, Πατάκη, Αθήνα.*
- Κυριακίδου-Νέστορος. Α.** 1986, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας, γ. έκδοση Αθήνα*
- Βερνίκος, Ν & Δασκαλοπούλου, Σ.** 1999, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής Ιδεολογίας-Το χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα.*

Παναγιώτης Μπάρκας*

3ο Συνέδριο των Νεοελληνιστών των Βαλκανικών χωρών. Βουκουρέστι 2015

Οι ευεργέτες – η νέα μορφή του οικουμενικού ελληνισμού.

Γενικές προσεγγίσεις.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι το λαμπρό οικοδόμημα της παιδείας και του πολιτισμού στην Ήπειρο, από την πρώτη Άλωση της Πόλης το 1204, προς τον νεοελληνικό διαφωτισμό του 18^ο-19^ο αιώνα, είναι συνέπεια σύμπραξης «των κρουνών του χρήματος» και «των κρουνών του πνεύματος», που σημαίνει ότι ευεργέτες και δάσκαλοι του Γένους προχώρησαν μαζί στην Ήπειρο. Που εννοεί ότι οι ευεργέτες πρόκοψαν μακριά από την Ήπειρο. Που η πραγματικότητα ομολογεί ότι εκείνοι κουβαλούσαν την ιδιαίτερη πατρίδα τους μαζί τους και ποτέ δεν την αποχωρήστηκαν στις δύσκολες και στις καλές τους στιγμές. Που δηλώνει ότι οι Ηπειρώτες έμποροι, ευεργέτες, λόγιοι κλπ, αποτέλεσαν την σύγχρονη οικουμενικότητα του Ελληνισμού. Οι Ευεργέτες είχαν έμφυτη τη διαχρονική συλλογική συνείδηση του Ηπειρώτη, ότι όσα περισσότερα προσφέρει για την πατρίδα σου, τόσο πιο δυνατός και ευπρεπής αναδεικνύεσαι.

Η απάντηση στο ευνόητο ερώτημα ότι γιατί διέπρεψαν ιδιαίτερα οι Ηπειρώτες ευεργέτες δεν μπορεί να εντοπιστεί στα κοινότυπα επιχειρήματα, ότι η μετανάστευση, ή η αποδημία και στη συνέχεια η ευποία¹⁸ τους ήταν απόρροια των σύγχρονων καταστάσεων στην Τουρκοκρατία, ή και από πιο πριν ακόμα, από την κατάλυση του Βυζαντίου. Οι νεότερες αυτές καταστάσεις απλώς διαμορφώνουν την νέα σελίδα των ταξιδιών του Ηπειρώτη. Συνεπώς, το φαινόμενο «οι Ευεργέτες της Ηπείρου επί Τουρκοκρατίας» θα πρέπει να συνδεθεί αδιάσπαστα με τις αλληπάλληλες παλίρροιας του Ηπειρώτη από τότε που ακόμα δεν είχαν φτάσει οι ιστορικοί χρόνοι.

Από την Ήπειρο και τη Δωδώνη ξεκινούσαν τα ταξίδια για την οικουμενικότητα του Σύμπαντος και του Ελληνισμού:- θεοί, τους οποίους διαδέχονταν ημίθεοι και μυθικοί ήρωες, ήρωες, τους οποίους διαδέχονταν άνθρωποι.¹⁹ Έξω απ' αυτή τη διαχρονική νομοτέλεια, που καθορίζει τη συλλογική συμπεριφορά του Ηπειρώτη και γενικότερα του Έλληνα, δεν μπορεί να κατανοηθεί το μεγαλείο της επιτυχίας των απόδημων Ηπειρωτών και της ηπειρωτικής ευποίας.

Η γενεσιουργική αυτή νομοτέλεια δεν μπορεί να διανοηθεί χωρίς τη συνισταμένη ότι στην Ήπειρο, διαφορετικά από κάθε άλλη ελληνική περιοχή, ο Ελληνισμός και η ορθόδοξη πίστη βρήκαν καταφύγιο στην άβυσσο της λαϊκής ψυχής για να αποκρούσουν απ' εκεί και σε κάθε επίπεδο τους σκοπούς των ιδεολογημάτων και πολιτικής του μουσουλμανισμού. Και αυτό έχει μια εξήγηση. Ο όρος «Ηπειρώτης» προσδιορίζει έναν αρχέγονο και ταυτόχρονα σύγχρονο πολιτιστικό ορίζοντα, από τον

* Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, Αλβανία. Η εισήγηση είναι αποτέλεσμα έρευνας στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής. Τελευταία δημοσίευση του συγγραφέα είναι η μονογραφία: «Τα ταξίδια της Δωδώνης, Ήπειρος: Η ταυτότητα και η οικουμενικότητα του Ελληνισμού» Εκδόσεις Ελίκρανον, Αθήνα, 2014.

¹⁸ Εργολάβος 2011, 9-18.

¹⁹ Χατζοπούλου 2001,19.

οποίο εξαπλώθηκε πανταχού η Ελληνικότητα ως πολιτισμικό αγαθό. Συνεπώς ο όρος «Ηπειρώτης» εμπεριέχει τον όρο Οικουμενικός Ελληνισμός. Αυτός ο Ελληνισμός δεν αποτέλεσε ποτέ πολιτική της κρατικής οντότητας της Ελλάδας, αλλά έκφραση οικουμενική των αρχαιοελληνικών αξιών ζωής, ταυτισμένων με την ελληνική κουλτούρα και παιδεία. Δεν περιορίζονταν σε σύνορα, δεν απαιτούσε εδαφική επικράτεια, δεν υποτάσσονταν σε πολιτικές. Έκφραζε το οικουμενικό πνεύμα του Ελληνισμού στα πρότυπα των σχέσεων του Ηπειρώτη με τη φύση.²⁰

Οι ευεργέτες και το δυτικό πνεύμα στην Ήπειρο.

Η συγκεκριμένη σχέση του Ηπειρώτη με τον οικουμενικό Ελληνισμό ώθησε σε εγρήγορση τους Ηπειρώτες να φέρουν την Ήπειρο πιο κοντά με τη Δύση. Στη λογική αυτής της νομοτέλειας, οι Ηπειρώτες ταξίδεψαν και επί Τουρκοκρατίας, όχι τόσο για να απαλλαγούν από τις κακουχίες των κατακτητών και να σωθούν προσωπικά, αλλά για να σώσουν τον Ελληνισμό της πατρίδας τους. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι η Ήπειρος υπήρξε η μοναδική περιοχή που επέδειξε τόσους πολλούς Εθνικούς Ευεργέτες, σε τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα (15^ο-19^ο αιώνα) και σε γεωγραφικό φάσμα που καλύπτει σχεδόν όλη την οικουμένη.

Στους τόπους προορισμού των ταξιδιών τους θα συναντήσουν ανεπτυγμένες ισχυρές ελληνικές κοινότητες. (Η ελληνική κοινότητα στη Βενετία στα μέσα του 15^{ου} αιώνα αριθμούσε 4-5 χιλιάδες Έλληνες στο σύνολο των 110 χιλιάδων του πληθυσμού της πόλης. Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα ο αριθμός των Ελλήνων διπλασιάστηκε.)²¹

Η νέα τους αφετηρία εντοπίζεται κυρίως στον 13^ο αιώνα, όταν πολλοί λόγιοι του Γένους ήταν αναγκασμένοι να εγκαταλείψουν την Πόλη για καθαρά ιδεολογικούς λόγους. Βρήκαν καταφύγιο στη Δύση. Αρκετούς εξ' αυτών φιλοξένησε η Ήπειρος. Οι ιδεολογικές τους θέσεις όμως, για την ανάγκη επαναφοράς της αρχαιοελληνικής γραμματείας ως λύση για την αντιμετώπιση της ανερχόμενης κρίσης της εποχής του Βυζαντίου, αποτέλεσαν στη Δύση τον πρόδρομο της Ευρωπαϊκής αναγέννησης και αργότερα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και Ρομαντισμού.²²

Ένας λόγος παραπάνω για να κατανοηθεί γιατί οι νέες καταστάσεις προσανατόλισαν τη συλλογική συμπεριφορά του Ηπειρώτη στην προτεραιότητα της παιδείας και των γραμμάτων, ως το ακαταμάχητο όπλο στο διαχρονικό αμυντικό του μοντέλο. Να εξηγηθεί γιατί αυτή την ιστορική στιγμή μεταξύ των ελληνικών περιοχών μόνο η Ήπειρος πρόκοψε στα «γρόσια» και στα «γράμματα», που θα φωτίσουν το έθνος στο δρόμο για την ελευθερία και θα δώσουν επιπλέον στην Ήπειρο το δικαίωμα να πρωτοστατήσει και στα «άρματα» πριν και μετά το 1821.

Οι Ηπειρώτες ευεργέτες, έμποροι και λόγιοι δεν συνέλαβαν απλώς την ιδέα ότι στην εποχή τους η παιδεία ήταν εκείνη που θα ξυπνούσε στους Έλληνες την εθνική συνείδηση, τόσο απαραίτητη για την αποτίναξη του ζυγού και τη διεκδίκηση της ελευθερίας. Την υλοποίησαν με ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, που κατάφερε να συνδυάσει την ηπειρωτική και ελληνική παράδοση με τα ευρωπαϊκά επιτεύγματα. Διαπιστώνεται στις κτιριακές εγκαταστάσεις και τους διδακτικούς εξοπλισμούς τους, στα εκπαιδευτικά προγράμματα και στο εκπαιδευτικό προσωπικό.

Στα εκπαιδευτικά προγράμματα τόλμησαν τη σύζευξη της φιλοσοφίας με τη θεολογία. Επιχείρησαν την επέκταση των επιστημονικών μαθημάτων της φυσικής και των μαθηματικών, την γνώση και μελέτη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.²³ Οι

²⁰ Μπάρκας 2014, 37.

²¹ Βακαλόπουλος 2003, 269.

²² Καραμπελιάς 2007, 155,215.

²³ Μάργαρη 1991, 20.

δάσκαλοι, που διεύθυναν τα σχολεία των ευεργετών υπήρξαν απόφοιτοι των γνωστότερων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων σε Δύση και Ανατολή. Αν δεν κατάγονταν από τις οικογένειες των ίδιων των ευεργετών και εμπόρων, είχαν την άμεση υποστήριξή τους προς πάσα κατεύθυνση. Πολλοί εξ'αυτών διεύθυναν τα σημαντικά εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ιδρύματα των ελληνικών κοινοτήτων σε Δύση και Ανατολή.

Ο Κορτήσιος Βρανάς, 16^{ος}-17^{ος} αιώνας, σπούδασε στο Ελληνικό Κολέγιο της Ρώμης και δίδαξε στην “Umanita greca” Studio Publico Πανεπιστήμιο της Νεάπολης.

Ο Μοσχοπολίτης Ιωάννης Χαλκείας διετέλεσε δάσκαλος και διευθυντής της «Φλαγγίνειος Σχολής της Βενετίας» (18^ο αιώνα).

Η σημαντική αναβάθμιση του ελληνικού σχολείου της Τεργέστης (1810-1820) οφείλεται στην προσφορά και δράση των ηπειρωτών λόγιων Χριστόφορο Φιλιτά και Κωνσταντίνο Ασώπιο.

Ο Νεόφυτος Δούκας (1760-1845) από το Ζαγόρι, κορυφαία μορφή κληρικού δάσκαλου και ευεργέτη. Υπήρξε καθηγητής στην Αυθεντική Ακαδημία του Βουκουρεστίου. Το 1819 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία .

Ο μεγάλος δάσκαλος του Γένους, Γεώργιος Γεννάδιος (1786-1854) από τα Δολιανά. Χρημάτισε ως πρώτος δάσκαλος στην Ελληνοεμπορική Σχολή της Οδησού. Από τους ιδρυτές της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρίας, της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας και της Φυσιολογικής Εταιρίας. Εκλέχτηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας.

Ο Δοσίθεος Φιλίτης (1721-1825) μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας, από τον Παρακάλαμο Ιωαννίνων. Σπούδασε στο Βουκουρέστι. Ως μητροπολίτης συνέβαλε κατά πολύ στην μορφωτική διάπλαση τόσο των Ελλήνων στο Βουκουρέστι, όσο και στην Ήπειρο.

Ο Κωσμάς ο Θεσπροτός, (1780-1852) ιεροδιάκονος από τους Γεωργουτσάτες Αργυροκάστρου, μαθητής του Αθανάσιου Ψαλίδα, συγγραφέας του πονήματος «Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου».

Ο Μάξιμος Γκρέκος (Μιχαήλ Τριβώλης το κοσμικό του) (1470-1556) από την Άρτα, αναμορφωτής της Ρωσικής Εκκλησίας. Σπούδασε στη Βενετία, τη Φεράρα, στην Φλωρεντία και στην Πάδοβα. Εκπόνησε 134 πρωτότυπα θεολογικά συγγράμματα.

Από κοινού με τους ευεργέτες και χωρίς να έρθουν σε ρήξη με τον κλήρο, απεναντίας, διατηρώντας μαζί του την καλύτερη συνεργασία και σύμπραξη, κατάφεραν να δώσουν ένα ιδιαίτερα κοσμικό προφίλ στα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η φιλελεύθερη πνοή και η μακροχρόνια νεωτεριστική πορεία που χάραζαν τα σχολεία της Ηπείρου για τα ελληνικά γράμματα και τη μόρφωση, είχαν καλλιεργήσει είδη στα Γιάννενα ένα προοδευτικό κλίμα, που συγκροτούσε τη διαδικασία τόνωσης της εθνικής συνείδησης μέσα από την αυτογνωσία. Σε συνδυασμό με το διάχυτο Ευρωπαϊκό πνεύμα, χάραζαν στα Γιάννενα και την Ήπειρο το χνάρι απ' όπου θα περούσε ο Ελληνικός διαφωτισμός και η Νεοελληνική ιδεολογία για τη διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού.²⁴

Ευεργέτες και τα ελληνικά τυπογραφεία.

Τα μηνύματα της γαλλικής επανάστασης και οι εξελίξεις στην γηραιά Ήπειρο, όπως και στην ίδια την Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπαγόρευαν την επιτακτική ανάγκη για εθνική εγρήγορση. Όντας στον ίδιο βηματισμό, λόγιοι και ευεργέτες της ελληνικής παιδείας και πολιτισμού, κατανόησαν εγκαίρως ότι δεν μπορεί να υπήρχε σχολείο και

²⁴ Βερνίκος-Δασκαλοπούλου 1999, 22-23.

μόρφωση, αυτογνωσία και αναγέννηση χωρίς βιβλία. Γι' αυτό και μεγάλο βάρος της οικονομικής δραστηριότητάς τους αφιέρωσαν στην ίδρυση των ελληνικών τυπογραφείων.

Τα ελληνικά τυπογραφία των Ηπειρωτών της Βενετίας του 17 αιώνα και αργότερα της Βιέννης, του Βουκουρεστίου, του Ιασίου και μέχρι το ελληνικό τυπογραφείο της Μοσχόπολης αποτέλεσαν την μέγιστη και ανεκτίμητη προσφορά στην πνευματική αναμόρφωση και εθνική αναγέννηση των Ελλήνων.

Η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας τυπογραφείου ελληνικής ιδιοκτησίας έγινε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1486.

Το 1509 ο Ζαχαρίας Καλλέργης ιδρύει το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο στη Βενετία.

Το 1670 οι Γλυκείς ίδρυσαν το ισχυρότερο ελληνικό τυπογραφείο στη Βενετία. Το τυπογραφείο διάνυσε ιστορία 184 χρόνων και εξέδωσε 1007 βιβλία.

Το δεύτερο ελληνικό τυπογραφείο της Βενετίας ανήκει στο Νικόλαο Σάρρο, το 1685. Έζησε 93 χρόνια και εξέδωσε 196 βιβλία. Ο Σάρρος είναι ένας από τους λίγους Ηπειρώτες που απόκτησαν τίτλους ευγένειας και γράφτηκαν στην Χρυσή Βίβλο σαν μέλη της Ενετικής αριστοκρατίας.

Της ίδιας εποχής είναι και το τυπογραφείο των Δημήτριο και Πάνο Θεοδοσίου. Έζησε 70 χρόνια με 495 εκδόσεις. Οι τρεις τους συγκρότησαν στα μέσα του 17^{ου} αιώνα εκδοτικό οίκο.

Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα ίδρυσε τυπογραφείο επίσης στη Βενετία ο Γιαννιώτης φιλόλογος Ανδρέας Ιουλιανός και λειτούργησε επί έναν αιώνα.

Την εικόνα των τυπογραφείων των Ηπειρωτών στη Δύση ολοκληρώνει με ευπρέπεια η πολύτιμη συμβολή του τυπογραφείου ανατολίτικου πολιτισμού του Πολυζώη Λαμπαντισιώτη από τη Θεσπρωτία. Θεωρείται ο μεγαλύτερος εκδότης του 18^{ου} αιώνα. Δραστηριοποιήθηκε στη Βενετία, στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, στην Κωνσταντινούπολη.

Την ίδια χρονική περίοδο παρατηρείται έξαρση στα μη θρησκευτικά βιβλία, γεγονός που καταδεικνύει προσπάθεια χειραφέτησης της σκέψης του Έλληνα με τα σύγχρονα επιστημονικά και φιλοσοφικά ευρωπαϊκά επιτεύγματα. Την ίδια αποστολή εξυπηρετούσε και η στροφή ταυτόχρονα προς την αρχαία σκέψη, πραγματικότητα η οποία είχε συντελέσει στην χειραφέτηση της ίδιας της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης και του Διαφωτισμού.²⁵

Η πλούσια εκδοτική δραστηριότητα απαιτούσε και άμεσο τρόπο μεταφοράς του βιβλίου στον αναγνώστη. Τα Γιάννενα βρέθηκαν και πάλι στο επίκεντρο αντιμετώπισης της αναγκαιότητας αυτής, επιβεβαιώνοντας ότι η κάθε νεωτεριστική εξέλιξη στον πολιτισμό και τα γράμματα του ελληνικού κόσμου έχει αφετηρία στην Ήπειρο. Η πρωτεύουσα της Ηπείρου μετατράπηκε στο πρώτο κέντρο εμπορίου βιβλίου για όλη την Ελλάδα. Τα βιβλία του εκδοτικού οίκου των τριών Ηπειρωτικών τυπογραφείων στη Βενετία, έφθαναν στα Γιάννενα μέσω θαλάσσης και στη συνέχεια διακομίζονταν οδικώς σε Θεσσαλονίκη, Αθήνα και όλη την Ελλάδα.²⁶

Στην μακρόχρονη προσπάθεια για την ανάδυση του ελληνικού βιβλίου, που ανέπτυξαν οι Έλληνες σε περιοχές της Δύσης και της Ανατολής, (στην Βενετία, την Ρώμη, την Φλωρεντία, την Λειψία, την Βιέννη, το Λονδίνο, την Βούδα, την Πέστη, το Ιάσιο, το Βουκουρέστι, την Οδησό, την Μόσχα, την Αγία Πετρούπολη, την Κωνσταντινούπολη, την Σμύρνη, την Ιερουσαλήμ, την Μοσχόπολη, το Παρίσι, την Αλκαλά, την Γενεύη, την Λωζάννη, την Αλεξάνδρεια κλπ), το κέντρο εμπορίου βιβλίου

²⁵ Καραμπελιάς 2007, 215.

²⁶ Βακαλόπουλος 2003, 229.

στα Ιωάννινα δίνει την πρώτη δυναμική ευκαιρία ώστε τα ελληνικά γράμματα να αποτελούν την πνευματική τροφή των υπόδουλων Ελλήνων στην ίδια τους την Πατρίδα.

Οι βιβλιοθήκες:

Οι βιβλιοθήκες αποτελούν την άλλη μαγική αίγλη για τους Ηπειρώτες λόγιους, χορηγούς και ευεργέτες. Σε κάθε σχολείο που ίδρυσαν οι Ηπειρώτες είχε και βιβλιοθήκη. Δεν υπάρχει παροικία Ηπειρωτών στην οικουμένη χωρίς ελληνική βιβλιοθήκη.

Η σπανιότατη βιβλιοθήκη της Μοσχόπολης²⁷ είναι αγαθό προϊόν των πλουσίων Μοσχοπολιτών, με επικεφαλής τους Γεώργιο Σίνα, Αντώνη Καζαντζή και Μιχαήλ Κιοπέκα, όσο και των μαθητών της Νέας Ακαδημίας, των φιλόλογων, θεολόγων, συγγραφέων και ποιητών, που εργάζονταν σε ελληνικά εκπαιδευτήρια της Βαλκανικής.

Με δαπάνη των Ζωσιμάδων ο δάσκαλος του Γένους Αδαμάντιος Κοραής έκδωσε την «Ελληνική Βιβλιοθήκη» με την οποία ανάστησε ολόκληρο των ελληνικό πνευματικό θησαυρό.²⁸

Ο Ζώης Καπλάνης προίκισε την Καπλάνειο σχολή στα Ιωάννινα με πλουσιότατη βιβλιοθήκη. Στην Αθήνα χρηματοδότησε την εθνική βιβλιοθήκη και τη Γεννάδιος Βιβλιοθήκη.²⁹

Βιβλιοθήκες με δικές του δαπάνες ίδρυσε και ο Χρηστάκης Ζωγράφος στην Κωνσταντινούπολη, (Ζωγράφειο Βιβλιοθήκη και Ζωγράφειο Αγώνα) αλλά και σε άλλα μέρη, όπως στα Ζωγράφεια διδασκαλεία στη γενέτειρα του το Κεστοράτι Αργυροκάστρου.³⁰

Ο σύγχρονος χάρτης του ηπειρωτικού οικουμενικού Ελληνισμού.

Η Βενετία, η Ρώμη, το Λιβόρνο, η Πάδοβα, η Βιέννη, η Μόσχα, η Αγία Πετρούπολη, η Κωνσταντινούπολη, η Αίγυπτος, η Αλεξάνδρεια αποτελούν ένα μόνο μέρος από τον απέραντο χάρτη της ηπειρωτικής πανσπερμίας παροικιών. Επί το πλείστον θυμίζει τους πανάρχαιους πεπατημένους δρόμους και τα γεωγραφικά όρια του Ηπειρωτικού Ελληνισμού και αποτελεί τη σύγχρονη οικουμενική ταυτότητά του. Το ηπειρωτικό δαιμόνιο έβλεπε στο εμπόριο και την οικονομική επιφάνεια την σύγχρονη μορφή επεκτατισμού, το φορέα διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού. Μια φόρμουλα, που θυμίζει την οικουμενικότητα του Ελληνισμού μέσα από την «πανστρατιά» του Μέγα Αλέξανδρου. Τέτοια παραδείγματα όπως της Νίζνας στη Ρωσία και της Βλαχιάς, αποτελούν πραγματικά την υπέρβαση του Ελληνισμού την χρονική περίοδο της δουλείας του Γένους. Όλες αυτές οι ζωντανές ελληνικές παροικίες, προικισμένες με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ελληνισμού, μεγαλοπρεπείς ορθόδοξους ναούς, σχολεία στην μητρική γλώσσα, κοινωφελή και πολιτιστικά ιδρύματα, είχαν κεντρομόλο δύναμη τα ευεργετήματα των Ηπειρωτών εμπόρων και ευεργετών.

Λόγω της έντονης παρουσίας Ηπειρωτών στη Βλαχιά και γενικώς προς τις παραδουνάβιες χώρες πολλά μοναστήρια της Ηπείρου, όπως του Θεολόγου, του Δριάνου κλπ, είχαν εδώ δικά τους μετόχια.³¹

Οι ευεργεσίες δεν αφορούν την υστεροφημία τους, αλλά τον πολιτισμό και την πρόοδο. Οι Ευεργέτες γνώριζαν πολύ καλά ότι η ελληνική ευπρέπεια δε θα μπορούσε

²⁷ Γκατσόπουλου, 1979, 30-50.

²⁸ Εργολάβος 2000, 33.

²⁹ Εργολάβος, 2011, 30-35,

³⁰ Βακαλόπουλος 2003, 581.

³¹ Μπαρά 1966, 219.

να ευδοκιμήσει σε περίπτωση, που οι ίδιοι δε θα φρόντιζαν ταυτόχρονα να επωφελούνταν από τη δική τους ευποία οι ντόπιοι κάτοικοι. Αν δε θεωρούσαν τους τόπους αυτούς και ως δική τους Πατρίδα. Αποτέλεσαν έτσι την πρωτοπορία στην κατασκευή ενός σύγχρονου μοντέλου ένταξης, συνύπαρξης, πολυπολιτισμικότητας, που αποτελούσε όμως και τον καλύτερο τρόπο προώθησης της ελληνικής ταυτότητας. Το κλίμα που καλλιέργησαν συνέδραμε στη συμμετοχή των ιδίων ή και άλλων συμπατριωτών τους στα δρώμενα της εκάστοτε χώρας, ηγεμονίας και κοινότητας.

Με τον τρόπο αυτό οι Ηπειρώτες ευεργέτες, έμποροι και λόγιοι αναβίωσαν την αρχαία παράδοση των προγόνων τους:- να κουβαλούν, όπου στην οικουμένη η μοίρα τους σκορπίσει, την ιδιαίτερη πατρίδα τους, ιδρύοντας εκεί ομώνυμες κοινότητες. Το συγκεκριμένο διαχρονικό φαινόμενο του ηπειρωτικού κοινοτισμού θα αποτελέσει την αυθεντική πυξίδα της νεοελληνικής ιδεολογίας, που σημαίνει σύζευξη των δύο αντίρροπων ιδεολογικών ευρωπαϊκών ρευμάτων της εποχής:-του διαφωτισμού και ρομαντισμού (Τα γράμματα από τη μια για τη διαφώτιση του νους και μέσω αυτών η αυτογνωσία της συνέχειας από τους αρχαίους Έλληνες, που ενέπνεε ο ρομαντισμός).

Ο χάρτης σε ονόματα και έργα

Οι μορφές του Γεώργιου και του Σίμωνα Σίνα³² από τη Μοσχόλη. Μετά την πρώτη καταστροφή της Μοσχόπολης, η οικογένειά του μετακόμισε στη Βιέννη (Αυστρία). Εκεί ολοκλήρωσε τις βασικές του ελληνικές σπουδές και έμαθε ξένες γλώσσες. Σε ηλικία είκοσι ετών έγινε συνétairos στις επιχειρήσεις του πατέρα του. Με το επιχειρηματικό δαιμόνιο που τον διέκρινε, ο Γεώργιος Σίνας, γιγάντωσε την οικογενειακή περιουσία. Οι δύο τους κυριάρχησαν στη Βιέννη από τα τέλη του 18^{ου} και κατά τον 19^ο αιώνα και αναδείχτηκαν πραγματικοί αναμορφωτές της νέας τους Πατρίδας, εφόσον με τη δράση τους επηρέασαν αδιαμφισβήτητα την πολιτιστική και ιδιαίτερα οικονομική ανάπτυξη της τότε Αυστροουγγαρίας. Ο Σίμωνας Σίνας διετέλεσε υπουργός στις εκάστοτε κυβερνήσεις διαφόρων χωρών: στην Αυστρία, στη Βαυαρία και στη Γερμανία. Ένας κρατήρας στη Σελήνη φέρει προς τιμή του το δικό του επώνυμο.

Ο Γ. Σίνας ίδρυσε την Εθνική Τράπεζα της Αυστρίας και κατάφερε να γίνει τραπεζίτης διεθνούς φήμης. Μεγάλη υπήρξε η συμβολή του στην ανάπτυξη των Συγκοινωνιών της Αυστρίας. Θεωρείται **πατέρας των σιδηροδρόμων** των νοτίως του Δούναβη χωρών, καθώς και της Βαλκανικής. Υπήρξε ο **ιδρυτής της πρώτης ατμοπλοϊκής Εταιρείας** του Δούναβη. **Κατασκεύασε επίσης, την περίφημη Γέφυρα των Αλυσίδων**, η πρώτη πέτρινη κρεμαστή γέφυρα που ένωσε τη Βούδα με την Πέστη (Βουδαπέστη) (1840-1849). Στα ευεργετήματά του προς την Αυστρία συγκαταλέγεται και σημαντική χρηματική χορηγία για την ίδρυση του "**Πολυτεχνείου της Βιέννης**". Για τις δωρεές του αυτές τιμήθηκε από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας με τον τίτλο του βαρόνου.

Ο Επιφάνειος Ηγούμενος (1568-1648),³³ Γιος οικογένειας με σημαντική εμπορική δραστηριότητα στη Βενετία. Από το 1600 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στη Νεάπολη Ιταλίας και συνέχισε τις εμπορικές δραστηριότητες της οικογένειας μέχρι τα βαθιά γηρατειά. Η ίδρυση της φερώνυμης σχολής στα Ιωάννινα αποτελεί μια από τις προσφορές στην παιδεία. Με έξοδά του τυπώθηκαν αρκετά βιβλία, όπως εκείνο της Θείας Λειτουργίας (1639), η επανέκδοση της Γραμματικής του Λάσκαρη (1645).

³² Εργολάβος 2011, 134-140.

³³ Μάργαρη 1991, 31-34.

Τον ίδιο χρόνο με την ίδρυση της σχολής στα Γιάννενα έγραψε τη διαθήκη του και άφησε όλη του την περιουσία σε ιδρύματα και εκκλησίες της ιδιαίτερής του πατρίδας.

Η οικογένεια των Γιαννιωτών ευπατρίδων Μαρούτση (ή Μαρούτζη)³⁴ υπήρξε από τις αρχαιότερες και πλέον επίσημες της Ηπείρου, αφού μέλη της είχαν τιμηθεί ήδη στα 1589 με το Παράσημο του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων. Πρόκειται για τον γενάρχη της οικογένειας Πάνο Μαροτση και τους ιούς του Λάμπρο και Σίμων.

Το πατρικό τους σπίτι καταστράφηκε από τον Αλή Πασά για να κτιστεί στη θέση του το ανάκτορο του γιου του Μουχτάρ Πασά.

Ο Λάμπρος Μαρούτσης άφησε σημαντικά ποσά για τους άπορους ομογενείς της Ελληνικής Κοινότητας της Βενετίας, παρείχε δωρεά στο Ιεροσπουδαστήριο των Σαλώνων της Ναυπάκτου, το οποίο είχαν ιδρύσει οι Μαρουτσαίοι.

Στις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα οι δύο άλλοι αδερφοί του Λάμπρου και του Σίμονα, Αναστάσιος και Χριστόδουλος διετέλεσαν ο πρώτος Πρόξενος της Γαλλίας στην Άρτα και ο δεύτερος Υποπρόξενος της ίδιας χώρας στα Γιάννενα. Έντονη δραστηριότητα ανέπτυξε, λίγα χρόνια αργότερα, στην Πετρούπολη ο Λάμπρος, γιος του Χριστόδουλου, ενώ ο αδερφός του Πάνος διορίστηκε το 1768 επιτετραμμένος της Ρωσίας στην Βενετία και τιμήθηκε με τον τίτλο του μαρκησίου από την αυτοκράτειρα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία και με αυτόν του Ιππότη του Τάγματος της Αγίας Άννας από την αυτοκράτειρα της Ρωσίας Μεγάλη Αικατερίνη. Ο ίδιος ο Πάνος Μαρούτσης πρόσφερε σπουδαίες υπηρεσίες στο επαναστατικό κίνημα των αδερφών Ορλώφ. Εόδεψε 12000 ρούβλια για να προμηθεύσει την αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη με πίνακες και αγάλματα ονομαστών καλλιτεχνών από την Ιταλία.

Ο Ζώης Καπλάνης (1736-1806).³⁵ Η καταγωγή του είναι από το χωριό Γραμμένο των Ιωαννίνων. Από μικρός ορφάνεψε από τους δύο γονείς και μέσα στη φτώχεια του τέθηκε υπό την προστασία του πλούσιου Κονιτσιώτη γουνεμπόρου και επίσης ευεργέτη Παναγιώτη Χατζηνίκου. Με την πάροδο των ετών ο Χατζηνίκου αντιλαμβανόμενος την αξία και την φιλομάθεια του Καπλάνη, τον έχρισε γραμματικό του και στη συνέχεια συνέταιρό του.

Πολλά από τα πλούτη του, ο Καπλάνης τα διέθετε για εθνοφελείς σκοπούς: ίδρυσε το 1797 την Καπλάνειο Σχολή στα Ιωάννινα την οποία προίκισε με αξιόλογη βιβλιοθήκη και εργαλεία Φυσικής. Μέσω της διαθήκης του δώρισε σημαντικά χρηματικά ποσά στις σχολές της Πάτμου και του Αγίου Όρους καθώς και κληροδότημα για το νοσοκομείο των Ιωαννίνων και για άλλους φιλανθρωπικούς σκοπούς, αλλά και στο Βασιλικό Ορφανοτροφείο της Μόσχας με τον όρο να στέλνονται οι τόκοι στους επιτρόπους των εκκλησιών των Ιωαννίνων.

Οι Ζωσιμάδες των Γιαννίνων³⁶ εδραίωσαν το όνομα της Ηπείρου σε όλον σχεδόν τον γνωστό τότε κόσμο. Τα έξι αδέρφια του πατέρα έμπορα κατανόησαν γρήγορα ότι η Ήπειρος υπό τη σκλαβιά δεν τους παρείχε πεδίο δράσης ανάλογο με το ανάστημά τους. Συνεπώς γύρω στα 1770, τρεις ταξίδεψαν σε Δύση και εγκαταστάθηκαν στο Λιβόρνο της Ιταλίας, στην πολυάριθμη εκεί ηπειρώτικη εμπορική παροικία και οι υπόλοιποι τρεις στη Νίζνα, η οποία περίμενε τους Ζωσιμάδες αδερφούς για να μετατραπεί σε σπουδαία πόλη του εμπορίου και του πολιτισμού με ελληνική σφραγίδα. Τη συνεισφορά τους αναγνώρισε ο ίδιος ο αυτοκράτορας της Ρωσίας παραχωρώντας στην ελληνική κοινότητα της Νίζνας το περίφημο Γραϊκικό Μαγιστράτο. Έδωσαν στην Νίζνα νοσοκομεία, φαρμακεία, εκκλησίες, εκπαιδευτήρια, τόσο που η μητέρα του Αυτοκράτορα Μαρία, ζήτησε να γνωρίσει προσωπικά τον Ζώη Ζωσιμά για να του πει φιλόστοργα: «οι ευεργεσίες που κάνετε προς τους ομογενείς σας

³⁴ Βακαλόπουλος 2003, 217.

³⁵ Εργολάβος 2011, 40-45.

³⁶ Εργολάβος 2011, 22-27.

και στο γένος των Ρώσων, είναι σε όλους μας γνωστές» Επένδυσαν τεράστια ποσά στη σύσταση της Εμπορικής Ακαδημίας της Μόσχας και στην ίδρυση Αυτοκρατορικής Εταιρείας Φυσικών Επιστημών. Στα Γιάννενα λαμπρό τους δημιούργημα είναι η περίφημη Ζωσιμαία Σχολή. Έργα γνωστών Ελλήνων συγγραφέων εκδόθηκαν με δικές τους δαπάνες. Η περιουσία τους στάθηκε άξια για τη σύσταση της Εθνικής Τράπεζας από τον άλλο γνωστό Γιαννιώτη ευεργέτη Γεώργιο Σταύρο.

Ο Ευάγγελος Ζάππας (1800-1865)³⁷ γεννήθηκε στο Λάμποβο Αργυροκάστρου. Σε ηλικία 13 ετών, στρατολογήθηκε απ τον Αλή Πασά. Κατά τη συμμαχία των Σουλιωτών με τον Αλή, ο Ζάππας μεταπήδησε στην εξουσία του Μάρκου Μπότσαρη. Έγινε, μάλιστα, υπασπιστής και τον ακολούθησε. Μετά το θάνατο του Μάρκου Μπότσαρη, ο Ευάγγελος Ζάππας πολέμησε με τον Κωνσταντίνο Μπότσαρη, αδελφό του ήρωα, και στη συνέχεια με τον στρατηγό Νικόλαο Ζέρβα, τον Λάμπρο Βέικο, τον Γκούρα, με συναγωνιστή τον Μακρυγιάννη, τον Νοταρά και τον Πανουργιά. Το 1824, έγινε ταξίαρχος και διοίκησε τα Βλαχοχώρια των Σαλώνων.

Στο τέλος της επανάστασης αρνείται την χρηματική αποζημίωση για τους ήρωες της Επανάστασης και το 1831 μεταναστεύει στο Βουκουρέστι.

Σε τρεις περίπου δεκαετίες απέκτησε τεράστια περιουσία και αντίστοιχα εισοδήματα και όπως κάθε πλούσιος Ηπειώτης μετατράπηκε σε εθνικός ευεργέτης. Ο κύριος αποδέκτης των ευεργεσιών του ήταν η Ελλάδα. Η πιο εντυπωσιακή εκδήλωση της προσφοράς του ήταν το εγχείρημα αναβίωσης των Ολυμπιακών αγώνων. Ο Ευάγγελος Ζάππας, μαζί με τον εξάδελφό του Κωνσταντίνο Ζάππα τιμώνται ως εθνικοί ευεργέτες από το 1859, όταν ιδρύθηκαν τα "Νέα Ολύμπια".

Ο Κωνσταντίνος Ζάππας (1814-1892). Σε ηλικία 17 ετών πήγε στο Βουκουρέστι και συνεργάστηκε με τον ξάδερφο του Ευάγγελο Ζάππα. Το 1875 ίδρυσε το Ζάππειο Παρθεναγωγείο στην Κωνσταντινούπολη. Ακολούθησε η ίδρυση Ζάππειων Παρθεναγωγείων στη Λέκλη, στο Λάμποβο, στην Ανδριανούπολη, στις Φέρες, στην Πρεμετή, στους Φιλιάτες, στη Δροβιάνη, στο Δέλβινο και στη Νιβάνη. Καθίδρυσε υποτροφίες για να εκπαιδεύονται ελληνόπουλα σε γεωργικά σχολεία της Ευρώπης. Κληροδότησε στο Ελληνικό Δημόσιο απέραντες εκτάσεις στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Ως εκτελεστής της διαθήκης του Ευάγγελου Ζάππα φρόντισε να οικοδομηθεί το Ζάππειο Μέγαρο του οποίου ο θεμέλιος λίθος κατατέθηκε το 1874 και αποπερατώθηκε το 1888. Πέθανε στην Νότια Γαλλία.

Ο Απόστολος Αρσάκης (1792-1874)³⁸ από την Χοταχόβα της Πρεμετής. Σπούδασε ιατρική στη Βιέννη και στην Halle της Σαξονίας. Στη Βιέννη γνώρισε τον Νεόφυτο Δούκα, στον οποίο οφείλει την κλασική κατάρτισή του. Το 1813 ανακηρύχθηκε χειρουργός και διδάκτορας με τη εναίσιμο διατριβή του στη λατινική γλώσσα «Περί του εγκεφάλου και του νωτιαίου μυελού των ιχθύων». Η διατριβή του μεταφράστηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες θεωρούμενη ότι προήγαγε τη συγκριτική ανατομία.

Το 1814 εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι, όπου άσκησε το επάγγελμα του ιατρού. Το 1822 μπήκε στη διπλωματική υπηρεσία του ηγεμόνα της Βλαχίας, ενώ την περίοδο 1836-1839 διετέλεσε γραμματέας επικρατείας του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Γκίκα. Το 1857 πρωτοεκλέχθηκε βουλευτής και την περίοδο 1857-1859 χρημάτισε μέλος της τετραμελούς επιτροπής για την ένωση της Βλαχίας και της Μολδαβίας, οι οποίες θα αποτελέσουν την Ρουμανία.

³⁷ Εργολάβος 2011, 105-119.

³⁸ Εργολάβος 2011, 96-104.

Το 1860 διορίζεται υπουργός εξωτερικών της Ρουμανίας και δύο χρόνια αργότερα στις 22 Ιανουαρίου του 1862 αντικαθιστά τον δολοφονημένο πρωθυπουργό Καρατζίο. Στον πρωθυπουργικό θώκο παρέμεινε μέχρι τις 23 Ιουνίου του 1862.

Πλούτισε στη Ρουμανία. Είναι ο ευεργέτης της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας της Αθήνας. Το 1850 το Διοικητικό Συμβούλιο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας τον ανακήρυξε μεγάλο ευεργέτη και ονόμασε τα σχολεία της Αρσάκεια..

Ο Ιωάννης Μπάγκας – Πάγκας (1814-1895)³⁹ Ο μόνος ίσως εθνικός ευεργέτης, που προσέφερε εν' ζωή όλη την περιουσία του στο ελληνικό κράτος. Γεννήθηκε στην Κορυτσά. Δεν γνώριζε πολλά γράμματα, αλλά προώθησε στο ζενίθ το εμπορικό έργο του Πατέρα του Γεώργιου Μπάγκα. Νέος εγκαταστάθηκε στο Κάιρο ως ράπτης σε μια πολυάριθμη Ηπειρωτομακεδονική αποικία. Καταπιάστηκε με την γεωργία και αναζητώντας πιο ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες πήγε στην Ρουμανία, όπου κατά συμβουλή και μίμηση του Ευάγγελου Ζάππα μίσθωσε μεγάλες εκτάσεις και τις καλλιέργησε. Με την εργατικότητα και τις ικανότητές του, ευδοκίμησε, και πλουσιότατος επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα μέχρι το τέλος της ζωής του.

Εν ζωή δαπάνησε επί σαράντα πέντε χρόνια γενναία ποσά για την ανέγερση σχολείων. Την περίοδο 1887-88 προσέφερε σημαντική χορηγία για την συνέχιση της απρόσκοπτης λειτουργίας της ελληνικής σχολής Κορυτσάς, των διδακτηρίων και της βιβλιοθήκης της.

Έκτισε ένα κτιριακό μέγαρο στη γωνία της πλατείας Ομονοίας και οδού Αθηνάς, στο κέντρο της Αθήνας, που στα μετέπειτα χρόνια έγινε γνωστό ως ξενοδοχείο «Μέγας Αλέξανδρος». Με συμβολαιογραφική πράξη που συνέταξε στις 16 Αυγούστου 1889, δώρισε τον αμύθητο πλούτο του στο ελληνικό κράτος, κρατώντας μόνο 1.000 δραχμές το μήνα για την συντήρησή του.

Ο από το Κεστοράτι Αργυροκάστρου εθνικός ευεργέτης Χρηστάκης Ζωγράφος (1820-1896) υπήρξε από τους σημαντικότερους οικονομικούς παράγοντες της Κωνσταντινούπολης με άμεσες τραπεζικές σχέσεις με τρεις σουλτάνους της εποχής του. Στήριξε ιδιαίτερα την ελληνική παιδεία. Το όνομά του συνδέθηκε στενά με την κίνηση για την προαγωγή και τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη μόρφωση των υπό οθωμανικό ζυγό κυρίως ελληνικών πληθυσμών.

Σε πολύ νεαρή ηλικία ίδρυσε τράπεζα στον συνοικισμό Γαλατά της Κωνσταντινούπολης. Σε σύντομο χρονικό διάστημα επέκτεινε την επιχειρηματική της εμβέλεια με αποτέλεσμα να καταστεί μια από τις κορυφαίες της οθωμανικής πρωτεύουσας διαθέτοντας υποκατάστημα και στο Παρίσι. Ως τραπεζίτης, ο Ζωγράφος υπήρξε μεταξύ των δανειοδοτών του οθωμανικού κράτους και εκείνων των κεφαλαιούχων που συνέστησαν την «Γενική Εταιρεία του Οθωμανικού Κράτους» και την «Εταιρεία Τροχιοδρόμων Κωνσταντινουπόλεως». Διετέλεσε παράλληλα μέλος της αρμόδιας επιτροπής, για τη σύσταση του οθωμανικού προϋπολογισμού.

Από κοινού με τον άλλο συμπατριώτη του ευεργέτη, τον Κ Ζάππα ενίσχυσαν τον «Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως» (1872), σύλλογος ο οποίος τελούσε χρέη αφανούς υπουργείου Παιδείας της Ελλάδας για την εκπαίδευση στην Ήπειρο.

Προσωπικά Ίδρυσε τα «Ζωγράφεια Διδασκαλεία» στη γενέτειρά του με διδακτήριο, βιβλιοθήκη και οικοτροφείο, όπου οι απόφοιτοί τους υποχρεώνονταν να διδάξουν σε σχολεία της Ηπείρου. Ο Χρηστάκης Ζωγράφος κάλυπτε σε συνεχή βάση όλα τα έξοδα διατροφής και ενδυμασίας 60 υπότροφων σπουδαστών.

³⁹ Βακαλόπουλος 2003, 338-339.

Το 1874 ίδρυσε με δαπάνη του στην Κωνσταντινούπολη τη «Ζωγράφειο Ελληνική Βιβλιοθήκη», θέτοντας στη διάθεση του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου ετήσια χορηγία για την έκδοση των έργων των αρχαίων κλασικών ελλήνων συγγραφέων.

Το 1890 προσέφερε δέκα χιλιάδες χρυσές λίρες για να ιδρύσει το περίφημο «Ζωγράφειο Γυμνάσιο». Το Ζωγράφειο Γυμνάσιον-Λύκειον είναι ένα από τα λίγα εναπομείναντα ελληνικά εκπαιδευτήρια που λειτουργούν ως σήμερα στην Κωνσταντινούπολη. Ακόμη ενίσχυσε με δωρεές τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, καθώς και τον Ηπειρωτικό Σύλλογο Κωνσταντινούπολης. Επίσης υιοθέτησε το Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου το οποίο κινδύνευε να κλείσει λόγω έλλειψης πόρων.

Υπήρξε από τους πρωτεργάτες της κίνησης που στόχευε στην ανύψωση των φιλολογικών σπουδών στην Κωνσταντινούπολη και διετέλεσε επίτιμος πρόεδρος του «Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου» υπέρ του οποίου είχε διαθέσει μεγάλα ποσά. Αποσκοπώντας στην ενίσχυση των αποδήμων Ελλήνων συγγραφέων και καλλιτεχνών θεσμοθέτησε το «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως και το «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» του Παρισιού και του Μονάχου, στα οποία καθιέρωσε ανάλογα έπαθλα. Οι θεσμοί αυτοί προώθησαν σημαντικά τη λαογραφική έρευνα και την αποθησαύριση λαογραφικού υλικού

Η οικουμενικότητα του ελληνισμού στο πρόσωπο των ευεργετών και η απελευθέρωση της Πατρίδας. (τα Ορλωφικά)

Η οικονομική επιφάνεια, το επίπεδο μόρφωσης και ο ενεργητικός ρόλος των Ηπειρωτών εθνικών ευεργετών για την αναμόρφωση ακόμα και των πιο ξακουστών ευρωπαϊκών πόλεων και κέντρων αποφάσεων της Ευρώπης, λειτούργησαν άμεσα ανασταλτικά κατά των αλληπάλληλων αμφισβητήσεων που δεχόταν ο Ελληνισμός της εποχής σε σχέση με την ακώλυτη συνέχεια του από τους αρχαίους Έλληνες. Κατά συνέπεια έδειχναν εμπράκτως ότι οι Έλληνες δικαιούνταν την ελευθερία για την οποία από καιρού ετοιμαζότανε. Η οικουμενικότητα του Ελληνισμού των λόγιων, των ευεργετών και των εμπόρων αποσκοπούσε πλέον στην απελευθέρωση της Πατρίδας. Γι' αυτό και δεν περίμεναν με σταυρωμένα χέρια.

Η πρώτη ενεργώ συμμετοχή των Ελλήνων εμπόρων και ευεργετών στα πολιτικά και στρατιωτικά δρώμενα για την απελευθέρωση της Πατρίδας αφορά τα Ορλωφικά (1770), τη γνωστή στην ιστορία του Ανατολικού Ζητήματος, εξέγερση των Ελλήνων της Πελοποννήσου και της Κρήτης κατά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-74). Το σχέδιο για την επέμβαση των ρωσικών ναυτικών δυνάμεων στην Ελλάδα υπέβαλαν στη φιλόδοξη αυτοκράτειρα της Ρωσίας οι ευνοούμενοι και συνεργάτες της στην Ελλάδα Γεώργιος Παπαζώλης, ο Ηπειρώτης Εμμανουήλ Σάρρος και ο αρχιμανδρίτης Αδαμόπουλος. Στην εξέγερση συμμετείχαν έξι με επτά χιλιάδες Έλληνες, εκ' των οποίων οι περισσότεροι ήταν Ηπειρώτες.⁴⁰ Η Μοσχόπολη το 1769, λόγω της συμμετοχής της στην προετοιμασία της εξέγερσης υπέστη λεηλασίες από μουσουλμάνους Αλβανούς. Η οικογένεια Μαρούτση, όπως αναφέρει ο γάλλος πρόξενος στα Ιωάννινα Rouqueville,⁴¹ συνέδραμε τους αδελφούς Ορλόφ με την αποστολή οπλισμού και χρημάτων για την ευόδωση του επαναστατικού κινήματος στην Ήπειρο (Σούλι και Χιμάρα), όπως και στην Πελοπόννησο. Ο Θωμάς Καραγιάννης και η γυναίκα του Ελένη το γένος Μαρούτση, κατέβαλαν μεγάλα ποσά

⁴⁰ Βακλόπουλος 2003, 131.

⁴¹ Βακαλόπουλος 2003, 217.

για την εξαγορά και βοήθεια των Ελλήνων αιχμαλώτων του κινήματος των Ορλωφικών.

Μυητές και υποστηρικτές της Φιλικής Εταιρίας.

Η δράση των Ελλήνων εμπόρων και εθνικών ευεργετών δεν σταμάτησε εδώ. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα θα αναλάβουν εκ' νέου δράση. Θα γίνουν οι μυητές, χρηματοδότες και άμεσοι αγωνιστές της επανάστασης του 1821. Η Φιλική Εταιρία, το εργαστήρι της Επανάστασης, είναι δικό τους γέννημα και θρέμμα. Μέσω της Φιλικής Εταιρίας κατάφεραν να εθνικοποιήσουν την βαλκανική οικουμενικότητα του Ελληνισμού του Ρήγα Φεραίου, με τις δομές οργάνωσης του οποίου οι Φιλικοί ιδρυτές ήταν συγκοινωνούντα δοχεία.

Δύο από τα τρία ιδρυτικά μέλη της Φιλικής Εταιρίας είναι οι Ηπειρώτες Νικόλαος Σκουφάς και Αθανάσιος Τσακάλωφ, ενώ από τους πρώτους εμπνευστές της θεωρείται και ο Κωνσταντίνος Ράδος. Οι Σκουφάς και Τσακάλωφ προέρχονταν από την τάξη των Ελλήνων εμπόρων της διασποράς.

Οι Ηπειρώτες λόγιοι, εμπορευόμενοι και ευεργέτες από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, τη Ρωσία και χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, μάλιστα και στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συνέβαλαν κατά το μέτρο του δυνατού για την ευόδωση του απελευθερωτικού Αγώνα. Ιδιαίτερα ανεκτίμητη στάθηκε η συμβολή των αδερφών ευεργετών Μάνθο και Γεώργιο Ριζάρη.⁴² Υπήρξαν οι βασικοί χρηματοδότες του έργου της Φιλικής Εταιρίας. Στο πλευρό τους αριθμούνται άλλοι 17 επώνυμοι Ηπειρώτες έμποροι και λόγιοι, που χρηματοδότησαν τη δράση της Φιλικής Εταιρίας. Από τα πιο γνωστά ονόματα είναι Ο Θεόδωρος Χριστοδούλου, Ο Ιωάννης Πολυχρονιάδης που διακρίνονταν για τον υψηλό επίπεδο μόρφωσης, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Γεώργιος Βλάχος, ο Ιωάννης Δούμας. κλπ Ταυτόχρονα η Ήπειρος μετατρέπεται σε περιοχή με τους περισσότερους αναλογικά μυημένους Φιλικούς. Όπως σημειώνει ο ιστορικός και μέλος της Φιλικής Εταιρίας Ιωάννης Φιλήμων, η Φιλική Εταιρία «επολλαπλασιάσθη εις τα Ιωάννινα και πέριξ μέρη, προς όλους τους πολεμικούς και πολιτικούς των».⁴³

Δίνουν δυτική αίγλη στην Αθήνα, την πρωτεύουσα του νέου ελληνικού κράτους.

Για την ίδια αρχαία και διαχρονική ηπειρωτική νομοτέλεια μιλάει η ετοιμότητα των Ηπειρωτών Ευεργετών, για να εξωραΐσουν την πρωτεύουσα του νέου εθνικού ελληνικού κράτους, την Αθήνα. Στα ταξίδια τους, αποθησαύρισαν τα επιτεύγματα σε Ανατολή και Δύση, για να τα προσφέρουν στην Αθήνα σεβόμενοι και εδραιώνοντας τις ακώλυτες σχέσεις με την ιδιαίτερη Πατρίδα. Την προίκισαν με σύγχρονα νεοκλασικά κτίρια και θεσμούς που αντικατοπτρίζουν τον Πολιτισμό της Δύσης. Αναμφίβολα είναι απροσέγγιστο το ακριβές ύψος της οικονομικής προσφορά των εθνικών ευεργετών της Ηπείρου σε όφελος της Αθήνας. Όμως η αναφορά κάποιων απ' αυτών των στοιχείων είναι ενδεικτικό του ανεκτίμητου έργου τους, το οποίο αφορά κυρίως την περίοδο των πρώτων δεκαετιών μετά την ίδρυση του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Το Πανεπιστήμιο, η Εθνική Βιβλιοθήκη, η Ακαδημία Αθηνών, το Αστεροσκοπείο, το Πολυτεχνείο, το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο, το Ωδείο, τα Αρσάκεια, Μουσεία, το Ζάππειο Μέγαρο, η Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή, το

⁴² Εργολάβος 2011, 70-79.

⁴³ Βακαλόπουλος 2003, 161.

Νοσοκομείο Ευαγγελισμός, το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο, η Μητρόπολη Αθηνών και πολλά άλλα κτίρια χτίστηκαν με χρήματα των εθνικών ευεργετών της Ηπείρου.

Ο βαρόνος Γ. Σίνας προσέφερε 3.330.000 δραχμές στην Ακαδημία Αθηνών και 200 χιλιάδες δραχμές στο αστεροσκοπείο. Ο Μιχαήλ Τοσίτσας προσέφερε μισό εκατομμύριο φράγκα στη Σχολή Καλών Τεχνών και 50 χιλιάδες φράγκα για να εξωραΐσει τους δρόμους της Αθήνας. Ο Ιωάννης Δομπόλης κληροδότησε 8 εκατομμύρια δραχμές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ο Γεώργιος Ριζάρης 1.051 000 δραχμές για τον ομώνυμο εκκλησιαστικό ταμείο. Ο Ευ άγγελος Ζάππας κληροδότησε ένα ετήσιο εισόδημα 700 χιλιάδων χρυσών δραχμών για τη χρηματοδότηση του Ζαπτείου Μεγάρου, ενώ προσέφερε το συνολικό κόστος για την οργάνωση των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων(1896). Ο Γεώργιος Αβέρωφ προσέφερε ένα εκατομμύριο δραχμές στο Πολυτεχνείο Αθηνών, δύο εκατομμύρια δραχμές στη Σχολή Ευελπίδων, δύο εκατομμύρια δραχμές για την οικοδόμηση του Σταδίου όπου πραγματοποιήθηκαν οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες, 500 χιλιάδες δραχμές στο Ωδείο, 2, 5 εκατομμύρια δραχμές στη Σχολή Δοκίμων και 1.750.000 δραχμές στον ελληνικό κράτος μετά την πρώτη πτώχευση του 1893. Όσο ζούσε χορήγησε στο ελληνικό δημόσιο 31 εκατομμύρια δραχμές.

Βιβλιογραφία.

- Βακαλόπουλος, Κωνσταντίνος: Ιστορία της Ηπείρου από τις αρχές της Οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας. Θεσσαλονίκη 2003
- Βερνίκος, Νικόλαος-Δασκαλοπούλου, Σοφία: Στις απαρχές της Νεοελληνικής ιδεολογίας, το χρονικό της Δρόπολη. Αθήνα 1999.
- Γκατσόπουλου, Σταύρου: Μοσχόπολις. Ιωάννινα 1979.
- Εργολάβος, Σπύρος: Μνήμη Ζωσημαίας Σχολής Ιωαννίνων. Ιωάννινα 2000.
- Εργολάβος, Σπύρος: Ηπειρώτες έμποροι ευεργέτες του ελληνικού έθνους και συντελεστές της προόδου της ανθρωπότητας. Β' έκδοση. Ιωάννινα 2011.
- Καραμπελιάς, Γιώργος: 1204 η διαμόρφωση του νεώτερου Ελληνισμού. Γ' έκδοση. Αθήνα 2007
- Μάργαρη, Βασ. Κ: Συγγραφείς και Λογοτέχνες των Ιωαννίνων. Από το Δεσποτάτο της Ηπείρου ως τις μέρες μας (1206-1990). Οχτακόσια χρόνια παράδοση στον πολιτισμό. Γιάννενα 1991.
- Μπάρκας, Παναγιώτης: Τα ταξίδια της Δωδώνης Ήπειρος: η ταυτότητα και η οικουμενικότητα του Ελληνισμού. Αθήνα 2014.
- Παράς, Βασιλείου: Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές. Αθήνα 1991
- Χατζοπούλου, Λίτσα: Ήπειρος Θεών, ανθρώπων και ηρώων. Αθήνα 2001.

Παναγιώτης Μπάρκας
1^ο Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας,
Κομοτηνή, Σεπτέμβρης 2016
Η Νέα Ελληνική γλώσσα στον Παρευξέινο Χώρο και στα Βαλκάνια

Οι διαστρωματώσεις της ελληνικής στην Αλβανία

Περίληψη:

Η εισήγηση «Οι διαστρωματώσεις της ελληνικής στην Αλβανία» επιδιώκει να πραγματοποιήσει για πρώτη φορά μια προσέγγιση του γλωσσικού αυτού φαινομένου με χρονικό σημείο αναφοράς τον 4ο μ. Χρ. Αιώνα. Αναλύει αντίρροπες γλωσσικές σχέσεις με δεδομένη την τάση σε όφελος της αλβανικής γλώσσας. Παράλληλα γίνεται προσέγγιση θεμάτων που αφορούν την πολιτιστική, θρησκευτική και εθνική διάσταση, καθώς παραγόντων που επιδρούν άμεσα και έμμεσα υπέρ και κατά αυτού του φαινομένου. Ως σημαντικός ευνοϊκός παράγοντας εντοπίζεται η σχέση των Αλβανών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων στην ίδρυση του αλβανικού κράτους.

Η βιβλιογραφικές πηγές είναι πολλές. Είναι κυρίως ξένες και αλβανικές. Ελάχιστες είναι οι ελληνικές βιβλιογραφικές πηγές και αυτό σχετίζεται με την προσπάθεια για την αναφορά σε πληθώρα επιχειρημάτων και η αντικειμενικότητά τους να τεθούν στην υπηρεσία της ιδέας και των συμπερασμάτων της εισήγησης.

Abstract:

The reference "The Greek language strings in Albania" tries to make for the first time an approach to this linguistic phenomenon with a starting point in the IV century. It relies on an opposing language relationship with a tendency in favour of the Albanian language. At the same time, they also deal with topics related to cultural, religious and ethnic forms as well as factors that directly and indirectly affect and support this phenomenon. As a basic factor is the report of the Albanians with the Ottoman Empire and the interests of the great powers in the creation of the Albanian state.

Reference sources are numerous, but are mostly foreign and from the Albanian bibliography. There are very few bibliographic sources from Greece, and this is related to the effort to have as many arguments as possible and their authenticity to serve the idea of references and conclusions.

Λέξεις κλειδιά: Ήπειρος, γλώσσα, αλβανική, ελληνική, κάθοδος, αρβανίτες, γλώσσα εξουσίας.

1. Εισαγωγή:

Σε περίπτωση που δεχτούμε ότι το Συνέδριο μας έχει ως κεντρική ιδέα την διαχρονικότητα του Οικουμενικού Ελληνισμού σε επίπεδο γλώσσας, της ελληνικής, στους σημερινούς χρόνους, η εισήγησή μου αναζητεί τη διαχρονική ισχύ της ελληνικής στη σημερινή Αλβανία, ταυτιζόμενη διαχρονικά με τμήμα της Παλαιάς Ηπείρου και το σύνολο της Νέας, ως μια συνιστώσα του Ηπειρωτισμού, ο οποίος Ηπειρωτισμός, μέσα από έναν διαχρονικό διαπολιτισμό ή πολυπολιτισμό, εξασφαλίζει τον εμπλουτισμό, την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό του Ελληνισμού. τύχη της στην περίπτωση της

εισήγησής μου, η ιδέα αυτή επικεντρώνεται στην οικουμενικότητα του Ηπειρωτισμού. Στην περίπτωση μας, πετυχαίνει το ρόλο αυτό μέσα από τις άμπωτες και πλημμυρίδες, που προκαλούν αυτοκρατορικοί πολιτισμοί και επεκτατισμοί.

Υπό αυτή την οπτική γωνία υπάρχει μια διαφορά ουσίας όσον αφορά την παρουσία της ελληνικής στη σημερινή Αλβανία, σε σχέση με την παρουσία της ελληνικής σε άλλες γεωγραφικές περιοχές. Συνεπώς, και ο τίτλος της εισήγησης θα έπρεπε να ήταν με αντίστροφους όρους. Δλδ πιο σωστά θα ήταν να λέγαμε: «Οι διαστρωματώσεις της αλβανικής στην Ήπειρο.»

Σημείο αναφοράς στην προσέγγιση του θέματος αποτελεί η «Γραμμή Jireček», η οποία χωρίζει στην αρχαία χερσόνησο του Αίμου τις επιρροές, της λατινικής και ελληνικής γλώσσας, μέχρι και τον 4^ο μ. Χ αιώνα. (Πήρε το επιστημονικό όνομα από τον Τσέχο ερευνητή [Konstantin Josef Jireček](#) (1854-1918), ο οποίος στα 1911, έλαβε για λογαριασμό του Πανεπιστημίου της Βιέννης, την επιστημονική αυτή ιστορική εργασία.) Η «Γραμμή Jireček» περνάει στα βόρεια σύνορα της Νέας Ηπείρου, κοντά στην σημερινή πόλη Λαζί της Αλβανίας, φθάνει στη Serdica (τωρινή Σόφια, της Βουλγαρίας) για να καταλήξει στη Βάρνα, στη Μαύρη Θάλασσα. Μαρτυρεί ότι στο Βορά της γραμμής επικρατούσε η λατινική γλώσσα και στο Νότο της η ελληνική, αλλά και την παντελή απουσία της αλβανικής.

Ενισχύει την άποψη αυτή η διαπίστωση του Ιταλού επιστήμονα γλωσσολόγου, Giuliano Bonfante. Σε ομιλία του στο Α' Διεθνές Συνέδριο για τους Ιλλυριούς στα Τίρανα, [Bonfante G., 1974, σ.103] αναφέρεται σε χάρτη του A. Rossetti, που σχεδίασε βάση των επιγραφών στην Αλβανία, όπου προκύπτει ότι, την περίοδο μετά το τέλος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η σημερινή βόρεια Αλβανία έγραφε λατινικά, ενώ η νότια ελληνικά. Και συμπεραίνει ο Bonfante, ότι κατά τη συγκεκριμένη περίοδο «δεν γράφονταν ποτέ στα αλβανικά». Το ίδιο επιβεβαιώνει και ο καθηγητής John Wilkes [Wilkes, 1999, σ. 353] ο οποίος υπογραμμίζει ότι «Ως όριο μεταξύ λατινόφωνων και ελληνόφωνων περιοχών, γύρω στον 5^ο αιώνα μπορούμε να ορίσουμε σχηματικά την κοιλάδα του Σκούμπι».

Από τις παραπάνω αναφορές προκύπτουν δύο επιπλέον σημαντικά συμπεράσματα. Ότι ο εκλατινισμός των Ιλλυριών στο Βορά συνοδεύτηκε στην Ήπειρο με τον εξελληνισμό των Ιλλυριών και την αφομοίωση των όποιων ιλλυρικών φύλων είχαν διεισδύσει εκεί. Ότι οι λατινοελληνικές επιρροές ενώνονταν στη γραμμή, που περνάει κοντά στην σημερινή πόλη Κρούγια–Λιάτσι, όπου ο Πτολεμαίος στην εποχή του έχει τοποθετήσει την Αλβανόπολις και ότι αυτή η γραμμή δεν αφήνει περιθώρια για την ύπαρξη, εκείνη την εποχή και στη συγκεκριμένη περιοχή, των Αλβανών και της αλβανικής γλώσσας. Ενισχύει το συμπέρασμα το γεγονός ότι η λατινική και η ελληνική ήταν τότε γλώσσες «εξουσίας» αντίστοιχα στη διοίκηση και τον πολιτισμό. Συνεπώς, όπως ξεκαθαρίζει ο σύγχρονος αυστριακός γλωσσολόγος Joachim Matzinger, δεν πρόκειται για συνέχιση των Αλβανών από τους Ιλλυριούς. Άρα για μετέπειτα έποικους. Ο Matzinger εξηγεί επίσης ότι οι νέοι έποικοι *δανείστηκαν το υπάρχον τοπωνύμιο Αλβανόπολις για να αποκαλέσουν τον εαυτόν τους ως Αλβανούς* [Matzinger J., 2012, σ. 34]

Συμπληρώνει καλύτερα την εικόνα αυτή ο ελάχιστος αριθμός δανείων στην αλβανική από την αρχαία ελληνική γλώσσα. «Είναι ολιγοστά και περιορισμένα σε συγκεκριμένες κατηγορίες λέξεων.... Σε περίπτωση που οι Πρωτοαλβανοί θα ζούσαν την περίοδο εκείνη στην (σημερινή) Αλβανία και κυρίως στις παραθαλάσσιες ακτές γύρω από τις ελληνικές αποικίες, τότε από τις κοντινές επαφές μαζί τους θα πρέπει να είχαμε πολύ περισσότερα

δάνεια από την αρχαία ελληνική και πρώτα απ'όλα από πολύ περισσότερες κατηγορίες λέξεων... [Matzinger J., 2012, σ. 30]. Το ίδιο επισημαίνει και ο Guliano Bonfante ότι «σε μια χώρα, επίσημη γλώσσα της οποίας είναι η ελληνική, θα ήταν παράξενο ώστε μια γλωσσική επίδραση (στην αλβανική) να εξαφανίζονταν πλήρως» [Bonfante G., 1974, σ.102.]

2. Η καταγωγή και η εμφάνιση στα σημερινά εδάφη.

Το γεγονός αυτό ανοίγει μια άλλη μεγάλη συζήτηση, αυτή της περιοχής προέλευσης και καταγωγής των Αλβανών, (τον Καύκασο), περιοχή η οποία εξηγεί τις επαφές και σχέσεις των Ιλλυριών με τους Έλληνες και των Ιλλυριών με τους Αλβανούς, αλλά σε χρονικά όρια που αγγίζουν την μυθολογική εποχή. Το θέμα βέβαια δεν αφορά τη δική μας εισήγηση.

Η περιοχή εμφάνισης των Αλβανών στα σημερινά εδάφη την περίοδο από τον 3^ο – 5^ο αιώνα μ. Χρ, βρίσκεται πάνω στη γραμμή Jireček.

Κατά τον Georg Stadtmüller ως αρχαιότερη περιοχή που έχουν κατοικήσει οι Αλβανοί πρέπει να θεωρηθεί η περιοχή του Μάτι [Stadtmüller G. 1966]. Ή μπορεί να θεωρηθούν τέτοια μέρη, οι δύσβατες κοιλάδες μεταξύ των οροσειρών του Βορά της Αλβανίας, απροσπέλαστες από τους Σλάβους.

Εμμέσως, στηρίζουν την ίδια άποψη και Αλβανοί επιστήμονες. Μιλώντας για τις ιστορικές φάσεις της αλβανικής γλώσσας, ο γνωστός Αλβανός γλωσσολόγος Mahir Domi δέχεται ότι χρονικά η αλβανική εμφανίζεται όταν είχε λήξει ο εκρωμαϊσμός των Ιλλυριών και η ιλλυρική είχε χαθεί κάτω και από τις πιέσεις των νεοφερθέντων (σλαβικών λαών) [Domi M., 1988, σ. 176].

Όπως επίσης, παρατηρεί ο κορυφαίος Αλβανός γλωσσολόγος και εθνολόγος Eqrem Çabej [Çabej E., 1994] και λοιποί γλωσσολόγοι, τα δάνεια από την ελληνική σ' αυτή την περίοδο, συναντιούνται στη γκέκινη (Βόρεια) διάλεκτο.

Οι Αλβανοί θα αναφερθούν σε ιστορικά έγγραφα μετά από τουλάχιστον 6 αιώνες, συγκεκριμένα τον 11^ο αιώνα από την Άννα Κομνηνού [Κομνηνού Α., Αλεξιάδα] και τον Μιχάλη Ατταλιάτη [Michaelis Attaliothae, 1853]. Αλλά σε νοτιότερες περιοχές που αγγίζουν και τη σημερινή μέση Αλβανία. Είναι σχεδόν αποδεκτό ότι βασική αιτία προώθησης προς το Νότο ήταν η εμπόλεμη πίεση των Σλάβων. Από την άλλη, τους προσέλκυε ο Νότος, η Ήπειρος και ο απώτερος ελληνικός Νότος, με την γνωστή ειρηνική υποδοχή που εξασφάλιζε και την καλύτερη αφομοίωση και ξεελληνισμό τους.

Υπό διάφορες μορφές οι κάθοδος των Αλβανών προς το Νότο, την Ήπειρο θα συνεχιστεί σε όλη την υστεροβυζαντινή περίοδο και ιδίως κατά την Τουρκοκρατία. Η ελληνική ως γλώσσα, θα νιώσει ασφυκτική πίεση στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου κατά την ίδρυση και λειτουργία του αλβανικού κράτους.

3. Οι τρεις φάσεις καθόδου σε Ήπειρο και Ελλάδα

Σε γενικά πλαίσια η κάθοδος των Αλβανών προς την Ήπειρο και την Ελλάδα έγινε σε τρεις φάσεις, ενώ η τύχη των μετακινηθέντων πληθυσμών, σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές, έχει τα δικά της κίνητρα και χαρακτηριστικά. Η πρώτη κάθοδος, ξεκινάει κάπου τον 5^ο - 6^ο αιώνα. Η δεύτερη γύρω από τον 11^ο αιώνα μέχρι την ύστερη Βυζαντινή περίοδο και την πρώιμη οθωμανική κατοχή. Η αφετηρία της τρίτης καθόδου εντοπίζεται κατά την εκστρατεία του Στέφανου Ντουςάν στην Ήπειρο, τον 14^ο αιώνα. Θα συνεχιστεί στους αιώνες της Οθωμανοκρατίας.

Η πρώτη φαίνεται ότι είχε βασικό κίνητρο την πίεση των Σλάβων. Είναι η φάση του πλήρους εξελληνισμού των Αλβανών (Αρβανών, ή Αρβανιτών), που καταφθάνουν στην Ήπειρο και τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να βρεθούν διακριτικά στοιχεία μεταξύ αυτών και των Ελλήνων. Για την περίοδο αυτή δεν διαπιστώνεται ούτε η διαφοροποίηση στη γλώσσα.

Η αφετηρία στον 11^ο αιώνα για τη δεύτερη κάθοδο αφορμάτε από το γεγονός ότι η ιστορική βιβλιογραφία αναφέρει εκ νέου τη φυλή των Αλβανών με ταυτόσημο και διαφοροποιημένο εθνώνυμο (Αρβανίτες και Αλβανοί) και σε ευρύτερη γεωγραφική επέκταση, (από Αλβανόπολις στο σημερινό Μάτι, σε περιοχές Δυρράχιο–Ελμπασάν και Αυλώνα). Η κάθοδος αυτή θα συνεχιστεί μέχρι και τον 15^ο αιώνα.

Καταγράφονται διάφορες αιτίες. Κυρίως καλούνται σε στρατιωτική συνδρομή υπέρ των Βυζαντινών αρχόντων στον ελλαδικό χώρο. Το ίδιο κάνουν και οι δυτικοί σταυροφόροι. «Στην ουσία, αναφέρει η Γαλλίδα κοινωνιολόγος Nathalie Clayer, [Clayer N. 2007, σ. 119] από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα, αλλά περισσότερο κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα, οι Βυζαντινοί, Βενετικοί και άλλοι ευνόησαν την εγκατάσταση αλβανικών πληθυσμών, ταυτόχρονα πολεμιστών και αγροτών στη Θεσσαλία, Αιτωλοακαρνανία, Βοιωτία, Αττική και Εύβοια».

Η επαφή τους με τους Έλληνες τους κάνει ιστορικά γνωστούς. «*Η ιστορία των Αλβανών αρχίζει τον 13^ο-14^ο αιώνα*», αναφέρει ο E. Çabej [Çabej E., 1976, σ.27].

Το τέλος του 25-χρονου κύκλου αντίστασης του Γεώργιου Καστριώτη Σκεντέρμπεη κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προκάλεσε ένα τεράστιο κύμα φυγής Αλ(ρ)βανών προς Ελλάδα και Ιταλία. Πρόκειται για καθαρή προσφυγιά. Στην κατηγορία αυτή των Αρβανιτών εντάσσεται και το αντιοσμάνικό ρεύμα των Μιρδιτόρων και άλλων βόρειων Αλβανών, οι οποίοι μετά το θάνατο του Σκεντέρμπεη, εισάκουσαν στις εκκλήσεις της Βενετίας και με αρχηγό το γιο του Σκεντέρμπεη εγκαταστάθηκαν στη Χιμάρα ως μόνιμη δύναμη αντίστασης κατά της Τουρκοκρατίας μέχρι το τέλος της. Η περίπτωση της Χιμάρας αποδεικνύει ότι στην Ήπειρο οι μυλόπετρες εξελληνισμού αλλογενών πληθυσμών ήταν ακόμα ισχυρές. Επιβεβαιώνονταν ταυτόχρονα ότι ενώ το αλβανόφωνο στοιχείο στην Ήπειρο, είτε ειρηνικά, είτε πολεμικά, είτε ως δύναμη κατοχής πλήθαινε ασφυκτικά, ο ελληνικός πολιτισμός εμφανίζονταν κυρίαρχος.

3.1. Τους Αρβανίτες διακρίνει η ειρηνική κάθοδος

Όσο για τη δεύτερη φάση (κάθοδο), πρόκειται για ειρηνική διείσδυση των Αρβανιτών στον ηπειρωτικό και ελλαδικό χώρο. Ήταν ταυτόχρονα αποδεχτοί από τους ντόπιους Έλληνες. Ο Stadmüller [Stadmüller G. 1966] αναφερόμενος στον Φουρίκη, μιλάει για χρυσόβουλο που αναφέρεται σε «Αρβανίται» στη Θεσσαλία τον 12^ο αιώνα. Λογικό είναι ώστε, οι νεοφερθέντες Αλ(ρ)βανοί της δεύτερης φάσης καθόδου στην Ελλάδα να ταυτίζονταν φυσιολογικά με τους υπάρχοντες Αρβανίτες εδώ.

Έτσι, στο πλαίσιο της πολυεθνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας, όπου η ελευθερία γλωσσών άγγιζε ακόμα και την εκκλησιαστική γλώσσα, υπό το δόγμα μια θρησκεία - πολλές γλώσσες, καλλιεργήθηκαν, από την μία η έλληνοαρβανίτικη διγλωσσία με πολύ ανώτερη την ελληνική και εντελώς περιφερειακή και διακοσμητική την αρβανίτικη και, από την άλλη το εθνολογικό μείγμα των Ελλήνοαρβανιτών. Η παρουσία τους στην Ήπειρο και την υπόλοιπη Ελλάδα, δεν είχε καμιά αρνητική επίδραση στην ελληνική εθνική και πολιτική ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων. Απεναντίας, στερέωναν περισσότερο

το ελληνικό ανάστημα. Μάλιστα, οι Ελληνοαρβανίτες, λόγω του πολεμικού τους χαρακτήρα, διεκδικούσαν και διεκδικούν ελληνική δωρική καταγωγή.

Οι Έλληνες τους αποκάλεσαν με την ονομασία «Αρβανίτες». Η ιστορική προοπτική απέδειξε ότι η ονομασία Αρβανίτης δηλώνει τις φάσεις πλήρους εθνολογικής ταύτισης των Αρβανιτών με τους Έλληνες και ότι οι Αρβανίτες γίνονται γνωστοί, μόλις ερχόταν σε επαφή και αναμειγνυόταν με τους Έλληνες.

Από την άλλη, η αρβανίτικη γλώσσα, κατά τον Çabej[Çabej E., 1994, σ. 20] διατήρησε χαρακτηριστικά κυρίως της γκέγκικης διαλέκτου, επιβεβαιώνοντας έτσι την καταγωγή των Αρβανιτών στην Ελλάδα από το βόρειο τμήμα της σημερινής Αλβανίας.

3.2.Τρίτη φάση: Διεκδίκηση πολιτικού ρόλου στην Ήπειρο

Διαφορετική υφή έλαβαν οι εξελίξεις στην Ήπειρο, κατά την περίοδο του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Μετά το 1330, οι Αλβανοί, σε στρατιωτική υπηρεσία του Σέρβου Στέφανου Δουσάν θα διεκδικήσουν καθαρά πολιτικό ρόλο, εξουσία και φέουδα. Στην Ήπειρο σημειώνεται για πρώτη φορά η αντίστροφη εθνολογική μέτρηση. Από ελληνογενή όσμωση του αρβανίτικου στοιχείου, σε αλβανική διαφοροποίηση. Επιβεβαίωση αποτελεί η Γενεαλογία του Οίκου Μουζάκη, που έγραψε στα λατινικά το 1510, ο απόγονος του, Ιωάννης Μουζάκης. [Βερνίκος Ν. & Δασκαλοπούλου Σ., 1999, σ.σ. 262-170]

Σημειώνεται έτσι η αφετηρία της τρίτης φάσης καθόδου των Αλβανών στην Ήπειρο, η οποία πέτυχε την ολοκλήρωσή της με τους Αλβανούς στο πλευρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. *«Στο εξής η ιστορία και η δημογραφία της Ηπείρου επρόκειτο να υποστεί την μόνιμη επιρροή των αλβανικών εισβολών και εγκαταστάσεων»*[Hobhouse J.C., 1971]. *«Η πίστη μου είναι, αναφέρει ο N.G.L Hamond, ότι οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί της Ηπείρου είναι απόγονοι των Αλβανών παρείσακτων, που ήλθαν στα νότια κατά την εποχή της Τουρκικής Αυτοκρατορίας κι αποίκησαν κυρίως τις παραλιακές πεδιάδες»*[N.G.L Hamond, σ. 27]. Ο Çabej χωρίς κανένα ενδοιασμό καυχείται ότι, οι Τούρκοι ολοκλήρωσαν την κεντρόφυγη τάση των Αλβανών στην Ήπειρο.[Çabej E., 1994]

3.3.Οι Αρβανίτες και οι Αλβανοί

Οι Ηπειρώτες και κατ'επέκταση οι Έλληνες αποκαλούσαν με το όνομα καταγωγής, «Αρβανίτες», όλους αυτούς που κατέβαιναν ειρηνικά στην Ήπειρο και ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Η χρήση του όρου «Αλβανοί», πρώτα από τους Ηπειρώτες και μετά από τους Έλληνες, επιβεβαιώνει την ανάγκη αυτών διαφοροποιήσουν από τους Αρβανίτες, διότι εκείνοι στο πλευρό των Σέρβων, ή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν εισβάλλει στην Ήπειρο με καθαρά διεκδικητικούς στόχους κατακτητή. Πρόκειται για διαφοροποίηση ονομασίας, που αποφασίζει η αλλαγή σχέσεων με τους Έλληνες, από εταιρικές και ομοεθνικές, σε διεκδικητικές και αντίπαλες.

Στην ουσία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία προκάλεσε στον ελλαδικό χώρο, ένα διπλό αντίρροπο κίνημα με το αλβανικό στοιχείο. Από την μία πλευρά τροφοδότησε με νέο αίμα τους Έλληνες-Αρβανίτες στην Ελλάδα. Από την άλλη καλλιέργησε τις προϋποθέσεις απαλλαγής του νεοφερθέντου αλβανικού στοιχείου από τις διεργασίες εξελληνισμού, συμβάλλοντας στη γνωστή διαφοροποίησή τους σε: Αλβανούς

μουσουλμάνους, βάση του νέου θρησκευάτος και σε Αλβανούς χριστιανούς, βάση υιοθέτησης της γλώσσας (της αλβανικής). Στους Αλβανούς χριστιανούς, εκτός από τους γηγενείς Αλβανούς, συμπεριλήφθησαν και οι Έλληνες Ηπειρώτες, οι οποίοι για να μη εξισλαμιστούν, υιοθέτησαν την αλβανική, ως γλώσσα εξουσίας και στη συνέχεια με βάση τη γλώσσα και τα εξουσιαστικά προνόμια, που εξασφάλιζε η Τουρκοκρατία στους Αλβανούς, εξαλβανίστηκαν. «Οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί στην Ήπειρο ήσαν αρχικά ελληνόγλωσσοι και υιοθέτησαν την Αλβανική ομιλία μόνον όταν άλλαξαν τη θρησκεία τους από το Χριστιανισμό στο Μωαμεθανισμό κάτω από την Τουρκική πίεση» [Hamond. N.G.L., 1971, σ. 27], αναφέρει ο Hamond. Ενώ ο καθηγητής Δημήτρης Χασιώτης, εκπρόσωπος των Ηπειρωτών στο συνέδριο του Βερολίνου, τον οποίο επικαλείται η N.Clayer [Clayer N., 2007, σ.σ.225-26], σημειώνει ότι «Οι σουνίτες Αλβανοί μουσουλμάνοι είναι οι Αλβανοί προερχόμενοι από τον Καύκασο, οι οποίοι στη συνέχεια εξισλαμίστηκαν. Ενώ οι μπεκτασήδες ήταν Έλληνες, που αλβανοποιήθηκαν και μετά εξισλαμίστηκαν».

4. Οι δύο αλβανικοί διάλεκτοι μιλούν για διαφοροποίηση και όχι για το αντίθετο

Αναφερόμενος στις δύο διαλέκτους (την γκέγκικη και τόσκικη) ο Çabej θα αποδεχτεί ότι «Η νότια, η τόσκικη στο τέλος του Μεσαίωνα μοιάζει με τη βόρεια γκέγκικη του 16^{ου}-17^{ου} αιώνα» [Çabej E., 1994, σ. 20]. Η υπεραυξημένη παρουσία αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο, από κοινού με τον αποκάλυπτο ρόλο πολιτικού εκφραστή της Υψηλής Πύλης [Çabej E., 1994, σ. 17], γονάτισε τη δύναμη ελληνικής αφομοίωσης της Ηπείρου. Αυτό δε σημαίνει ότι η ελληνικότητα της Ηπείρου έπαυσε να επηρεάζει πολιτισμικά, γλωσσικά και εθνολογικά το αλβανικό στοιχείο. Οι συγκεκριμένες διεργασίες στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου, συνέβαλλαν σταδιακά στην καλλιέργεια της τόσκικης διαλέκτου. «Σε ό, τι αφορά τον πολιτισμό οι Έλληνες ήταν ισχυρότεροι δότες, από πλευράς ράτσας ήταν οι Αλβανοί», σημειώνει σχετικά ο Çabej [Çabej E., 1994, σ. 93].

Την εθνολογική διάκριση μεταξύ Γκέγκιδων και Τόσκιδων υπογραμμίζουν και οι Τούρκοι στις επετηρίδες τους, στις οποίες αναφέρεται η διάκριση σε Γκέγκηδες και Τόσκηδες, μεταξύ των οποίων οι ορεσίβιοι Αλβανοί Γκέγκηδες αποτελούσαν την κεντρική εικόνα των Αλβανών επειδή και τα μουσουλμανικά θρησκευτικά πιστεύω τους ήταν ισχυρότερα [Clayer N. 2007, σ.238].

Αλβανοί και ξένοι γλωσσολόγοι, αλβανολόγοι και εθνολόγοι, τοποθετούν χρονολογικά την καλλιέργεια της τόσκικης διαλέκτου την περίοδο της Τουρκοκρατίας. «Ένα σημαντικό μέρος των χαρακτηριστικών, που διακρίνουν σήμερα τις δύο βασικές διαλέκτους, προέρχονται από την εξέλιξη της περιόδου της λόγιας γλώσσας, η οποία βάση των μέχρι τώρα γνώσεων μας, αρχίζει τον 15^ο αιώνα» [Çabej E., 1963, σ.σ. 69-70]. Ο Αλβανός εθνολόγος Rrok Zojzi σημειώνει: «Σε περίπτωση που ο 19^{ος} αιώνας είναι γνωστός, ως ο αιώνας ίδρυσης του αλβανικού έθνους ως μια κοινή ενότητα, ο 18^{ος} αιώνας μπορεί να θεωρηθεί ως ο αιώνας καλλιέργειας των δύο μεγάλων εθνολογικών περιοχών που ονομάστηκαν Γκεγκερία και Τοσκερία» [Zojzi Rr., 1962, σ.20].

Ο Jorgji Gjinarî σημειώνει ότι «...η διάκριση σε διαλέκτους της αλβανικής γλώσσας και αυτός ο τοπικός χωρισμός του λαού μας, που είναι επακόλουθο των κατά καιρούς αλλαγών και εξελίξεων, πήραν την σημερινή μορφή, κατά το τέλος του 18^{ου} αρχές του 19^{ου} αιώνα, πριν από το εθνικό μας κίνημα» [Gjinarî J., 1977, σ. 152]. Ο ίδιος παρατηρεί

ότι τα διακριτικά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις δύο διαλέκτους σημειώθηκαν την περίοδο του πρώτου μισού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ σήμερα δεν διαφαίνονται ιδιόμορφες εξελίξεις στη μία ή την άλλη διάλεκτο [Gjinari J., 1977, σ.σ. 219-222]. Την ίδια άποψη συμμαρίζονται και οι Alexander Rosetti, Gustav Mayer, Norbert Jokli κ.λπ.

Αυτό σημαίνει ότι δεν πρόκειται για ενιαίο αλβανικό χώρο, όπου κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία διαφοροποιήθηκε γλωσσικά και πολιτιστικά ο Νότος, αλλά για μετακινήσεις βόρειων αλβανικών πληθυσμών, η βόρεια γκέγκικη γλώσσα των οποίων, υπό την επιρροή της ελληνικής διαφοροποιήθηκε σε μορφή ξεχωριστής διαλέκτου. Θα πρέπει εντούτοις, να ληφθεί υπόψη, ότι δεν αποκλείεται η ύπαρξη εξελληνισμένου αρβανίτικου στοιχείου από τον 11^ο αιώνα, το οποίο επηρέασε με τον δικό του τρόπο το νεοφερθέντο αλβανικό στοιχείο επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

5. Από γλώσσα παρείσακτων, σε γλώσσα εξουσίας

Στην ενίσχυση της αλβανικής στην Ήπειρο βοηθούσε ιδιαίτερα η παρουσία μεγάλων όγκων αλβανικού στοιχείου. Πρόκειται από τη μία, για τη διαχρονική διείσδυση Αλβανών, που αποκορυφώθηκε με την διαχρονική στήριξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από την άλλη, για τον εξισλαμισμό ντόπιου ελληνικού χριστιανικού στοιχείου, το οποίο στη συνέχεια εξαλβανίστηκε. Στις συνθήκες επιβολής της αλβανοκρατίας στην Ήπειρο, ως η πλέον αυτοκρατορική πραγματικότητα, ο αυτόχθων Ηπειρώτης, για να απόφυγε τον εξισλαμισμό, που κατέληγε σε εξαλβανισμό, επέλεξε ως εναλλακτική την τήρηση της ορθοδοξίας μιμούμενος την αλβανική γλώσσα και νοοτροπία. Λογικό για την εποχή ήταν ώστε στο δίλημμα μεταξύ εθνότητας-ελληνισμού και πίστης-ορθοδοξίας, να επέλεγε τη θρησκεία-την ορθοδοξία, η οποία, όχι μόνο αποτελούσε ουσιαστικό μέρος του εθνικού αυτοπροσδιορισμού, αλλά ασκούσαν ταυτόχρονα στην ελληνική. Η διαδικασία κορυφώνεται κατά τα μέσα του δεύτερου μισού της Τουρκοκρατίας στην περιοχή. Ωφέλησε την συγκεκριμένη εξέλιξη το γεγονός ότι η Πύλη *«στην Ευρώπη, ακόμα και εκεί που το Ισλάμ εισχώρησε στην ύπαιθρο σπάνια έφερε μαζί του και την τουρκική γλώσσα ... Ο μουσουλμάνος Αλή Πασά, μιλούσε Αλβανικά και ελληνικά μα όχι τούρκικα»* [Μαζαουερ Μ., 2008].

Παράλληλα η Οθωμανική αυτοκρατορία δε δίσταζε να θέσει σε απαγόρευση τη χρήση της ελληνικής με στόχο την ενίσχυση της αλβανικής. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα *«σε πολλά χωριά και κομποπόλεις είχε απαγορευτεί η καμπάνα και, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου υπήρχαν συμπαγείς μουσουλμανικοί πληθυσμοί, δεν επιτρέπονταν η ελεύθερη χρήση της ελληνικής γλώσσας»*[Βακαλόπουλος Κ., 2003, σ.115]. Ο V.H.Caillard, που συνόδευε την επιτροπή, η οποία είχε αποσταλεί στην Ήπειρο μετά το Συνέδριο του Βερολίνου για να διαπιστώσει επί τόπου τα αισθήματα του ηπειρωτικού πληθυσμού, αναφέρει ότι η χρήση της αλβανικής ως ομιλούμενης είχε επιβληθεί στον πληθυσμό από το 1800. Από την εποχή εκείνη, προσθέτει ο Caillard, αρχίζει ο εξαλβανισμός της Ηπείρου, ο δε ελληνικός πληθυσμός της υφίσταται πραγματικήν σκλαβιά [Πατσέλη.Β.Ν., 1946].

Η εξέλιξη αυτή θα πάρει μια οργανωμένη μορφή στην υπηρεσία της εξουσίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όταν η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ της Πύλης και του αλβανικού στοιχείου μετατράπηκε σε βάση της αλβανικής εθνικής υπόστασης, όπου η Ήπειρος αποτέλεσε την κατεξοχήν διεκδίκηση ως διαχρονική

αλβανική εθνική επικράτεια. Με το σκεπτικό του διαδόχου των συμφερόντων της στην περιοχή, η Πύλη ευνόησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη της αλβανικής γλώσσας και πολιτισμού. Επίσης η Πύλη στις επίσημες θέσεις εκφραζόμενων στις επετηρίδες του τέλους του 19^{ου} αι. έκρινε ότι «*την ενότητα της Αλβανίας αποτελούσε η γλώσσα*» [Clayer N. 2007, σ. 243]. Οι συντάκτες των επετηρίδων επιδίωκαν να υπογραμμίσουν τον ισχυρισμό «*περί αλβανικού χαρακτήρα της περιοχής (της Ηπείρου) και του πληθυσμού της, αρνούμενοι κάθε ελληνικό χαρακτήρα*» [Clayer N. 2007, σ. 240] και ότι «*όλος ο πληθυσμός της άνηκε στο αλβανικό έθνος*» [Clayer N. 2007, σ. 240].

Εκεί που η αλβανική δεν λειτουργούσε ως γλώσσα κατοχής και εξουσίας, στους Αρβανίτες και Αλβανούς, οι οποίοι ενώθηκαν με τους Έλληνες και αντιτάχτηκαν από κοινού κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν προκύπτει καλλιέργεια αλβανικής εθνικής συνείδησης ή εθνότητας, αλλά η ελληνική.

5.1. Η αλβανική-γλώσσα εθνικού αλβανικού αυτοπροσδιορισμού

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα σημειώνεται και μια επόμενη ουσιαστική εξέλιξη. Η μεταβίβαση της αλβανικής από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε θεμελιώδη στήριγμα για την καλλιέργεια της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας. Όπως σημειώνει η N.Clayer, «*μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα, όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή...*» [Clayer N. 2007, σ. 11]

Με επιχείρημα τη γλώσσα η αλβανική εθνική ιδεολογία διεκδίκησε αρχαία καταγωγή για τους Αλβανούς. Ξεκινώντας από την εγκατάσταση στην Ήπειρο λόγω της κοινότητας συμφερόντων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την ανάληψη διαδοχής των συμφερόντων της εδώ, οικειοποίησε την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γεωγραφία της.

Μοιραία στην ελληνικότητα της Ηπείρου στάθηκε η απόφαση της Επιτροπής Οροθέτησης των συνόρων του αλβανικού κράτους κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αι. «*Δεν έλαβε υπόψη την εθνική ταυτότητα του ντόπιου πληθυσμιακού στοιχείου, αλλά μόνο τη γλωσσική του σύνθεση*» [Βακαλόπουλος Κ., 2003, σ. 647], με αποτέλεσμα την γνωστή διχοτόμηση της ενιαίας Ηπείρου.

5.2. Οι γκρίζες ζώνες

Στο νέο αυτό πολιτικό-κοινωνικό και πολιτιστικό γίνεσθαι η μετατροπή της αλβανικής σε γλώσσα εξουσίας, έφερε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και ενίσχυση ενός δεύτερου γλωσσικού πόλου στην περιοχή, ο οποίος απέκτησε και συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο: Το βορά του βόρειου τμήματος της Ηπείρου.

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους, δηλαδή της ελληνικής γλώσσας (ελληνικής εθνικής συνείδησης) και αλβανικής γλώσσας (αλβανικής εθνικής συνείδησης υπό διαμόρφωση), υπήρξαν σχέσεις αμοιβαίας άμπωτης και παλίνρροιας, που αποφασίζονταν αντίστοιχα από την ισχύ του κάθε πόλου και εθνικού φρονήματος. Εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν δημιουργούνταν γλωσσικά και εθνικά οι γκρίζες ζώνες. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται ένα φαινόμενο διγλωσσίας, το οποίο έχει καθαρά εθνολογική και όχι απλώς γλωσσική υφή.

Οι γκρίζες ζώνες σε κάποια χρονική περίοδο, τέλος 19^{ου} αρχές του 20^{ου} αι., στερήσαν την γεωγραφική οντότητα. Όπως, μπορεί εύκολα, όμως, να κατανοηθεί η ισχύ της διγλωσσίας δεν ήταν σταθερή, όχι μόνο σε σχέση με τη γεωγραφική επέκταση, αλλά, περισσότερο σε ότι αφορά τα συστατικά της στοιχεία, όπως είναι η προέλευση, η ικανότητα, η λειτουργία και η στάση [Elias N., Scotson J. 1996].

Το εύρος του προβλήματος φάνηκε συγκεκριμένα στο έργο της Διεθνούς Επιτροπής Οριοθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, το 1913. Επειδή η Επιτροπή πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα, επέλεξε ως κριτήριο την γλώσσα των κατοίκων. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο, μάλιστα και εντός της οικογένειας, εφόσον τα μέλη της μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

6. Ίδρυση του αλβανικού κράτους και η πολιτική αλλοίωσης των εθνικών ομάδων

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην περιοχή του βορείου τμήματος της Ηπείρου είχαμε τον ακόλουθο, γλωσσικό «γεωπολιτικό χάρτη». Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Διαμπουριά) διαφαίνονταν η αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης, ή υψηλού επιπέδου, την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δηλαδή την αλβανική ή την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων ζωνών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιούντζης στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα των μεγάλων ευεργετών Ευάγγελου Ζάππα και Χριστάκη Ζωγράφου. Τονίζουμε ότι στην εποχή του Ζάππα η διγλωσσία είχε δώσει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Η αλβανική έγινε δεκτή ως γλώσσα εξουσίας και ταυτόχρονα ως γλώσσας διατήρησης της ορθόδοξης θρησκείας. Κατά την Αλβανική Αναγέννηση (μέσα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα), παράλληλα με την ελληνική διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Ωστόσο, πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όσοι κάτοικοι της περιοχής πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απώθηση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να έχει υποχωρήσει εντελώς.

Στην ίδια περιοχή το κομμουνιστικό καθεστώς εγκατέστησε βίαια Ελληνόβλαχους από την παραθαλάσσια περιοχή των Αγίων Σαράντα. (Το ντόπιο λιουντζώτικο στοιχείο είχε αραιωθεί, ή διότι είχε μεταναστεύσει από νωρίς στην Ελλάδα, ή είχε απορροφηθεί από τον αλβανικό κρατικό μηχανισμό λόγω του ανωτέρου μορφωτικού επιπέδου του). Οι Ελληνόβλαχοι, οι οποίοι δεν γνώριζαν την αλβανική ούτε για απλή επικοινωνία, απώθησαν εντελώς την ελληνική αντικαθιστώντας την με την αλβανική και τήρησαν την βλάχικη ως εσωτερικό ιδίωμα. Έτσι από κάποτε γκρίζα ζώνη μετατράπηκε σε μια

καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. (Το φαινόμενο διήρκεσε μέχρι το 1990, χρόνος πτώσης του κομμουνιστικού καθεστώτος και ανοίγματος της Αλβανίας. Με το άνοιγμα των συνόρων η Ελληνική θα αποκτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος, αποκαθιστώντας το νέο προς το παρόν καθεστώς διγλωσσίας, ως πολιτιστικό φαινόμενο, δηλαδή επαναφορά του καθεστώτος γκριζας ζώνης, η οποία διακρίνεται για τη διγλωσσία, αλλά η ελληνική εθνική συνείδηση δεν ακολουθεί τον βηματισμό της γλώσσας).

Στον ελληνικό πόλο με την υποχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ίδρυση του Αλβανικού κράτους, είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. (Όπως «εξουδετερώθηκε» η ελληνική στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου τμήματος της Ηπείρου και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα). Καθαρές ελληνικές περιοχές, απαλλαγμένες από το αλβανικό στοιχείο, διατηρήθηκαν και εντός του νεοσύστατου αλβανικού κράτους, πάντα στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Η καθαρότητά τους οφείλεται άμεσα στη συνέχιση των σχέσεων με τον υπόλοιπο εθνικό κορμό.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου η ύπαρξη και λειτουργία του αλβανικού κράτους απειλούνταν από πολλαπλής φύσεως εσωτερικών παραγόντων η αντιμετώπιση των οποίων οδηγούσε σε διαδοχικές, συχνές και πολυποίκιλες πολιτικές ηγεσίες. Για την αποφυγή όμως των σχισμάτων εθνικού περιεχομένου, κυρίως ελληνικής φύσεως, όλες οι πολιτικές ηγεσίες των Τυράνων καταπιάστηκαν από την ίδια ιδέα, εκείνη της εθνικής αλλοίωσης των εθνικών διαφορετικών ομάδων με ισχυρό μέσο την κουλτούρα της κυριαρχίας. Η συγκεκριμένη πολιτική και η αναγκαστική ένταξη των μελών των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων στο αλβανικό κράτος και την αλβανική κοινωνία έφερε ως αποτέλεσμα την επέκταση και διείσδυση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Το γεγονός πάντως, σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών μειονοτικών περιοχών σε δίγλωσσες. (Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος, με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και του καθάριου ελληνικού εθνικού φρονήματος). Η συγκεκριμένη διγλωσσία αναπτύσσεται όχι με την εθνολογική, αλλά την πολιτιστική έννοια, χωρίς να αποκλείονται στοιχεία απώλειας της ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Εντωμεταξύ οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα και ιδιαίτερα η ταύτισή της με *«τον εχθρό, που πασχίζει το διαμελισμό της Αλβανίας»*, έθετε τους Έλληνες, τους ελληνομαθείς και εκείνους με ελληνίζουσα συνείδηση σε καθεστώς ενοχής και ομηρίας. Η επιβαλλόμενη αυτή κατάσταση απαιτούσε από τους φορείς του Ελληνισμού την αυτόβουλη αποβολή και απαλλαγή τους από καθετί ελληνικό μέχρι και την εθνική συνείδηση. Όλα από κοινού συνέβαλαν στη γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής γλώσσας ακόμα και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή τους σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του Αλβανισμού στο Νότο της Αλβανίας.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου. Μάλιστα, λόγω της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής οδηγείται στα άκρα.

Βιβλιογραφικές πηγές.

1. Αλεξιάδα 1148
2. Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη
3. Βερνίκος Ν. & Δασκαλοπούλου Σ., 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, το Χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα.
4. Μαζαουέρ Μ., 2008, Τα Βαλκάνια, Αθήνα, μετάφρ. Κουρεμένος Κ.Ν.
5. Πατσέλη.Β.Ν., 1946, Η Βόρειος Ήπειρος και τα φυσικά της σύνορα, Αθήνα.
6. Bonfante G., (1974), *Ilirët dhe Shqiptarët*, σ.98-107, στο *Kuvendi I i studimeve Ilire*, Tiranë, επιμ. Buda A.
7. Clayer N. (2009), *Aux origines du nationalisme albanais, La naissance d' une nation majoritairement musulmane en Europe*, Tiranë (Puto A, αλβανική μετάφρ).
8. Çabej E., (1976), *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe*, τομ.Ι, Tiranë.
9. Çabej E., (1994), *Shqiptarët midis Perëndimit e Lindjes*, Tiranë.
10. Domi M., (1988), *Probleme te historise se formimit te gjuhes shqipe, arritje dhe detyra*, σ.σ 163-183, στο *Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij*, Tiranë, επιμελ. Buda A.
11. Elias N., Scotson J. 1996, *Etablierte und Aussenseiter*, Frankfurt.
12. Gjinari J., 1977, *Struktura dialektore e Shqipërisë e parë në lidhje me historinë e popullit. Konferenca kombëtare e studimeve etnografike*, Tiranë.
13. Gjinari J., 1988, *Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij*, Tiranë.
14. Hamond. N.G.L., 1971 *ΗΠΕΙΡΟΣ*, τόμος Α, Αθήναι, (μεταφρ. Γιάγκα Αθ.Χρ.)
15. Hobhouse J.C., 1971, *A Journey Through Albania, Travels in South Albania and Epirus 1809-1910*, New York.
16. Matzinger J., (2012), *Shqiptaret si pasardhes te ilireve nga kendveshtrimi i gjuhesise historike*, (σ.σ. 13-41) στο *Historia e shqiptarëve, gjendja dhe perspektivat e studimit*, Tiranë, (επιμ. Sshmitt O.J.)
17. Michaelis Attaliothae, (1853), *Historia*, Βόννη. Ελληνική-λατινική έκδοση.
18. Stadtmüller G. (1966), *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte*, 2nd edn, Wiesbaden (*Albanische Forschungen* 2).
19. Zojzi Rr., 1962, *Ndamja krahinore e popullit shqiptar, Etnografia Shqiptare*, τευχ.Ι, Tiranë
20. Wilkes J., (1999), *Οι Ιλλυριοί*, Αθήνα, (Ένα Πέππα, μεταφρ.)

Παναγιώτης Μπάρκας
4^ο Συνέδριο των Νεοελληνιστών των βαλκανικών χωρών
Ελληνισμός και Βαλκάνια - αμφίδρομες σχέσεις: γλώσσα, ιστορία,
λογοτεχνία, πολιτισμός (1453-2019)
11.2019

Νεοελληνική ιδεολογία και Ήπειρος.
Η περίπτωση του «Χρονικού της Δρόπολης»

Abstract

Title : The New Greek Ideology and Epirus. The case of the "Dropull Chronicle"

The paper constitutes a part of the study of a facility of the object of the diachronic educational-cultural movement in Epirus as a continuation of the ancient Greek culture with the mediating means in this communication the dodoanas civilization. It should be used, looking from the XII century AD which led to the cultivation step by step of the true Enlightenment work that precedes in time systematic Enlightenment windows of the west. This reality is very obvious that 's why it is better to say, that Epirus had its own Enlightenment light when systematic Enlightenment and the West arrived in Greece.

The paper analyzes only the features that distinguish the Enlightenment in Epirus, with the center of Ioannina from those of the Enlightenment in other cities of Greece as well as with the Western Enlightenment. In addition to the Enlightenment movement in Epirus, it was developed as an internal diachronic movement in communication and influence with the West, it could not simply be a movement in the Enlightenment plan for national awakening, but became the inspiration for the movement of the Greek population. It supported teaching in the system of education. Unlike the rest of Greece, it was support by the empowerment of the Orthodox Church.

In this context, the "Chronicle of Dropull" written from the middle of an eighteenth century, constitutes an precious document of the application of research principles, requires a further passage of the ancient Greek genesis and itself to guide, to search each time for the right time. Based on this reality, the surpassed traditional way has no opportunity to do any search for the future. And it acknowledges the early forerunner of the new Greek ideology.

Εισαγωγή

Νεοελληνική Ιδεολογία-φώτα που ήρθαν από την Ήπειρο
Ευρωπαϊκός και Ελληνικός Διαφωτισμός.

Είναι γνωστό ότι το πολιτισμικό σκηνικό, όπως και οι γνώσεις που δημιουργούν και συσσωρεύουν οι τοπικές (εθνικές) κοινωνίες στην κάθε εποχή, έχουν ταυτόχρονα διατοπικό χαρακτήρα. Υπό την αρχή αυτή θα πρέπει να εξεταστεί και η καλλιέργεια του εδάφους της Νεοελληνικής Ιδεολογίας, του Διαφωτισμού. Αφορά συγκεκριμένα τις γενικότερες εξελίξεις στην Ευρώπη του 17^{ου} - 18^{ου} αιώνα, οι οποίες καθορίζουν και το χρονικό πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που θα σφραγίσει τα νέα πολιτικά δρώμενα στην Ευρώπη. Η αυθεντικότητα της Νεοελληνικής Ιδεολογίας Διαφωτισμού, όμως, εντοπίζεται στη σύζευξη του Ευρωπαϊκού πνεύματος της εποχής, τα «φώτα» της Δύσης, που έφεραν στην Ελλάδα η πληθώρα των Ηπειρωτών διανοουμένων και

εμπόρων, με τις επιτόπιες ζυμώσεις διαφωτισμού και ρομαντισμού περί της ιδέας του ελληνικού έθνους.

Οι διατοπικές εξελίξεις και η διαμόρφωση της ελληνικής εντοπιότητας

Όσο για τον διατοπικό χαρακτήρα γεγονότων πρόκειται συγκεκριμένα για την εκατονταετία που χωρίζει τη συνθήκη του Κάρλοβιτς (1669) από το 1797. Τη χρονιά δηλαδή που ο Βοναπάρτης κατέλυσε την χιλιόχρονη Δημοκρατία της Βενετίας και την ενσωμάτωσε στα βόρειο-ιταλικά κράτη.⁴⁴ Αφορά την εποχή κατά την οποία, υπό την πίεση της νέας τάξης πραγμάτων, διαμορφώνεται έντονα ο πολιτικός χάρτης της Ευρώπης. Η συνθήκη του Κάρλοβιτς σηματοδότησε το τέλος της οθωμανικής επέκτασης προς το κέντρο της Ευρώπης. Το γεγονός άνοιξε το πράσινο φως στην Αυστροουγγαρία να ελέγξει εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο βόρειο, μάλιστα και νότιο τμήμα της Βαλκανικής, για να εξασφαλίσει το 1730 μόνιμα σύνορα στη Βαλκανική.

Μετά το 1770, με τη νίκη της Ρωσίας επί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, διαπιστώνεται η ρωσική παρουσία στη Βαλκανική. Το 1797, με τη διάλυση της δημοκρατίας της Βενετίας, σχηματίζονται σύνορα με την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο δυτικό τμήμα της Βαλκανικής. Είναι η περίοδος των μεγάλων συμμαχιών μεταξύ της Μόσχας και των δυτικών δυνάμεων κατά της Τουρκίας. 'Η συνεργάζονται μαζί της όταν πρόκειται να διατηρήσουν την κυριαρχία τους στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Βαλκανική.

Οι εξελίξεις λαμβάνουν χώρα την περίοδο της επιρροής των ιδεών που ετοίμαζαν τη Γαλλική Επανάσταση.

Ο ελληνικός παράγοντας επεδίωκε και είχε άμεση και έμμεση επικοινωνία με τις εξελίξεις αυτές με γνώμονα την εξυπηρέτηση των δικών του εθνικών προσδοκιών. Στις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στη συνθήκη του Κάρλοβιτς συμμετείχε και ο Έλληνας Φαναριώτης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Την ίδια εκείνη περίοδο ο Γιαννιώτης Μελέτιος Μήτρος μελετούσε τα αρχαία κείμενα για να γράψει τη Γεωγραφία του για να θεμελιώνει ιδεολογικά την εντοπιότητα των κατοίκων της Ελλάδας και προσπαθούσε να αναβιώσει την γενεαλογική μνήμη και γλώσσα από τους αρχαίους Έλληνες. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, ο Ρήγας Φεραίος, ο ιδεολόγος του απελευθερωτικού κινήματος των συνασπισμένων βαλκανικών λαών κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προσπαθούσε να συναντήσει το Βοναπάρτη. Ο συντάκτης της Ελληνικής Νομαρχίας στα Ιωάννινα μελετούσε τα κείμενα της γαλλικής επανάστασης και των Ευρωπαϊκών κοινωνικών φιλοσόφων, για να προσφέρει στο Γένος των Ελλήνων ένα θεσμικό πλαίσιο για μια κοινωνία πολιτών.

Οι Έλληνες είχαν τα δικά τους φώτα, όταν συνάντησαν τον Δυτικό

Διαφωτισμό. Πρωταγωνιστεί η Ήπειρος

Στην περίπτωση της Ελλάδας, δεν μπορεί να έχει βάση η άποψη που θέλει τους Έλληνες να αποδέχτηκαν το ιδεολόγημα που επινόησαν πρώτα οι ξένοι. «Δεν πιστεύουμε ότι η ευρωπαϊκή διανόηση είναι αυτή που έδωσε το έναυσμα της νεοελληνικής ιδεολογίας, όπως είναι σήμερα της μόδας να λέγεται».⁴⁵

Ωστόσο, η ελληνική και η παγκόσμια επιστήμη διστάζουν να αποδεχτούν ότι η Ήπειρος προηγείται των διεργασιών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Χωρίς την απαίτηση ενός συστηματικού κινήματος όπως του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, στην Ήπειρο λειτουργούν διάχυτα ως διαχρονικά φυσικά κεκτημένα χαρακτηριστικά που συγκροτούν το ευρωπαϊκό κίνημα του 17^{ου}-18^{ου} αιώνα. Ρυθμίζοντας τη ζωή του με

⁴⁴ Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής Ιδεολογίας*, Αθήνα 1999. σελ. 15.

⁴⁵ Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής ...*, ό.π., σ., σελ. 27.

τους άγραφτους κανόνες του πολιτισμού της Δωδώνης και των σχέσεων του με τη φύση, ο Ηπειρώτης διέπεται από το πνεύμα ελευθερίας και ανεξαρτησίας, βιώνει στην καθημερινότητα του τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, τον οποίο συναντά στα ταξίδια του μέσα από τη λαϊκή παράδοση, τους λαϊκούς μύθους και διηγήσεις, προς το κάθε Ηπειρωτικό παρόν.

Η παιδεία στην Ήπειρο, διαφορετικά από κάθε άλλη περιοχή στην Ελλάδα, γνωρίζει άνθιση σε ένα ευρύ δίκτυο από τον 12^ο-13^ο αιώνα, για να αποτελέσει την κυριότερη «εστία της πνευματικής και εθνικής ανάτασης των κατοίκων της».⁴⁶ Το περιεχόμενό της στο γεωγραφικό χώρο της Ηπείρου θεωρεί φυσιολογική τη μάθηση των φυσικών επιστήμων και φιλοσοφίας και απαραίτητη τη διαχρονική ενότητα της Αρχαιότητας, του Βυζαντίου και της Ορθοδοξίας, καθώς και του νεότερου Ελληνισμού. Επιβεβαίωση των ανωτέρων αποτελεί το γεγονός ότι σε τοιχογραφίες της ίδιας εποχής στο νάρθηκα του ναού της Μονής των Φιλανθρωπινών, ανάμεσα στους Πατέρες της εκκλησίας διαφαίνονται και οι εικόνες των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και ανθρώπων των γραμμάτων. Ο μαθητής του Ψελλού, Ιωάννης Απόκαυκος, 12^{ος}-13^{ος} αιώνα, μιλάει στα Ιωάννινα, έστω και ως ανώτατος κληρικός, για την ελληνική εθνική συνείδηση της εποχής του.

Οι αφετηρίες του Διαφωτισμού στη Δύση, αρχές του 17^{ου} αιώνα, έχουν ως κίνητρο την ανάγκη αναζήτησης νέων μορφών κοινωνικοποίησης. Οι διανοητές της εποχής θα προσπαθήσουν να εντοπίσουν τα πρότυπά τους στην αρχαία ελληνική περίοδο, στην «Αθηναίων πολιτεία του Αριστοτέλη» και τα κείμενα των λοιπών αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Οι σπόροι για τα πρότυπα αυτά είχαν πέσει από τους λόγιους της Κωνσταντινούπολης. Από τον 13^ο αιώνα, με την επικράτηση των Ησυχαστών σε σχέση με τις δικές τους ελληνοκεντρικές ιδέες, οι λόγιοι αυτοί εγκατέλειψαν την Πόλη βρίσκοντας πρόσφορο έδαφος για τις ιδέες τους στη Δύση.⁴⁷

Η Ήπειρος είχε προσφέρει στέγη σε πολλούς εξ αυτών. Η διαχρονική της παράδοση εξασφάλιζε πρόσφορο έδαφος για τις ανησυχίες των λογίων από την Πόλη, που τόνωνε περισσότερο το πνεύμα ανεξαρτησίας και το αίσθημα ελευθερίας των Ηπειρωτών.

Δείγμα ενός τέτοιου κλίματος αποτελεί η επανάσταση του 1611 στην Ήπειρο. Σε πρώτη γραμμή αποτελεί εξέγερση κατά του μεταλλαγμένου Ησυχασμού, που τρέφει τη διαιώνιση της οθωμανικής κατοχής και δέχεται ως θεϊκή δοκιμασία τον εξισλαμισμό του Γένους. Ο εμπνευστής της επανάστασης, ο Διονύσιος ο Φιλόσοφος, είχε δώσει συμβολικά και πρακτικά, το στίγμα της νέας ηπειρωτικής εποχής. Επίσκοπος της ορθόδοξης εκκλησίας, σπουδαγμένος στη Δύση για φιλοσοφία, επαναστάτησε στο όνομα του Ελληνισμού, κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κατά του Ησυχασμού του κλήρου, σφραγίζοντας έτσι και το ρόλο του κλήρου στην Ήπειρο σε σχέση με τα γράμματα και την εθνική αφύπνιση.

Από τον 13^ο -14^ο αιώνα, η Ήπειρος βιώνει έντονα ένα είδος πολυπολιτισμικής ώσμωσης Ανατολής και Δύσης. Η μακραίωνη παράδοσή της συνύπαρξης και σύμπραξης των διαφόρων πολιτισμών, γλωσσών και παραδόσεων, εγγυάται πρόοδο και ανάπτυξη σε όφελος του Ελληνισμού.⁴⁸

Ταυτόχρονα, οι Ηπειρώτες δεν εγκαταλείπουν την άλλη πτυχή της ίδιας παράδοσης, τα ταξίδια ανά τον κόσμο σε αναζήτηση καλύτερης μοίρας, κουβαλώντας

⁴⁶ Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου, από τις αρχές της Οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, Θεσσαλονίκη, 2003,σελ. 207.

⁴⁷ Ε. Γλύκατζη Αρβελέρ, *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, 2013 σελ.146-149

⁴⁸ Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής ...*, ό.π., σ., σελ. 17.

πάντα μαζί τους την ιδιαίτερη πατρίδα, (διαχρονικός κοινοτισμός της ηπειρωτικής διασποράς). Από τον 15^ο και μέχρι τον 19^ο αιώνα ο εμπορικός κόσμος της Ηπείρου, η πληθώρα των ευεργετών, συγκροτούν έναν κοινοτικό και εθνικό ιστό με πρώτο στόχο τα γράμματα, τον πολιτισμό και την εθνική αφύπνιση.

Οι Ηπειρώτες έμποροι και ευεργέτες, στην πνοή των διαφωτιστικών ιδεών που έπονται στην Ευρώπη, ιδρύουν ελληνικά τυπογραφεία, αυξάνουν τις εκδόσεις μη θρησκευτικών βιβλίων, συγκροτούν βιβλιοθήκες και εμπορικό δίκτυο για την διακίνηση και διανομή του βιβλίου, αναλαμβάνουν την μόρφωση των λογίων και την έκδοση των συγγραμμάτων τους, κυρίως εκείνων κοσμικού χαρακτήρα. Στην Ήπειρο, στη Μοσχόπολη, ιδρύουν το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο στο γεωγραφικό χώρο του υπόδουλου Ελληνισμού, ή της ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνεπώς, η δράση τους προτρέπει κατά πολύ το συστηματοποιημένο ιδεολόγημα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού του 17^{ου}-18^{ου} αιώνα. Δεν είναι παράτολμο να ειπωθεί ότι τα φώτα της Δύσης, ή το ιδεολόγημα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που κομίζουν οι Ηπειρώτες έμποροι, ευεργέτες, λόγιοι, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά ο δυτικός και ανατολικός μανδύας της διαχρονικής πραγματικότητας της Ηπείρου, που εκείνοι γονιμοποιούν από κοινού με τους εντόπιους λόγιους σπουδαγμένους, επίσης στη Δύση.⁴⁹

Αρχίζοντας από το 1630, στην Ήπειρο και ειδικά στα Ιωάννινα, δλδ 20 χρόνια μετά την κατάπνιξη της εξέγερσης του Δ. Φιλόσοφου και τα άγρια κατασταλτικά μέτρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά κάθε προσπάθειας Ελληνισμού, ανθίζουν τα ελληνικά σχολεία και γράμματα. Στα σχολικά τους προγράμματα, εκτός από τη διδασκαλία της γραμματικής της αρχαίας ελληνικής και τα έργα των Πατέρων της Εκκλησίας, διδάσκονταν τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, η φιλοσοφία, τα μαθηματικά και άλλα επιστημονικά μαθήματα.

Οι λόγιοι των Ιωαννίνων και δάσκαλοι του Γένους: Βούλγαρης, Μακρύς, Σουγδουρής, Ανθρακίτης, Ψαλίδας, Βασιλόπουλος, κ.λπ. αποτελούν αναμφίβολα, τις Ελληνικές προσωπικότητες στη στρατιά των Ευρωπαίων Διαφωτιστών. Στο Βούλγαρη ανήκει η πρώτη μετάφραση στην ελληνική του Βολτέρου, όπως επίσης μαθητές του ίδιου υπήρξαν οι δύο σημαντικότεροι (αναγνωρισμένοι επίσημα) ιδρυτές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού: ο Θωμάς Μανδακάσης και ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ. «Αν (ο Ε. Βούλγαρης, σημ. Π.Μπάρκα) ζούσε σ' άλλο περιβάλλον κι έγραφε σε μια γλώσσα ξένη, ασφαλώς θ' ανακηρύσσετο ένας από τους μεγαλύτερους λόγιους της εποχής του».⁵⁰

Στον Αθανάσιο Ψαλίδα (και με πολύ λιγότερες πιθανότητες σε άλλους δύο Ηπειρώτες) ανήκει το πρώτο ελληνικό σύγγραμμα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η Ελληνική Νομαρχία, κ.λπ.

Ο Μιχαήλ (Μελέτιος) Μήτρου (1661-1714) είναι ο πρώτος συστηματικός Έλληνας γεωγράφος, που συνταιριάζοντας στο έργο του τη γεωγραφία με την ιστοριογραφία, προσέφερε σημαντική συμβολή στις Ευρωπαϊκές αναζητήσεις της εποχής για την ιστορία, τη γεωγραφία και τις θετικές επιστήμες. Επιχειρηματολόγησε πρώτος την αμεσότητα συνέχειας των Ελλήνων της εποχής του από τους αρχαίους Έλληνες. Το έργο του θα θέσει το θεωρητικό και πρακτικό πλαίσιο για την μελέτη της τοπογραφίας και χωρογραφίας, δηλαδή του ιστορικογεωγραφικού λαϊκού πολιτισμού και παραδόσεων.

Στην Ήπειρο οι λόγιοι έλυσαν εξ αρχής το μετέπειτα γλωσσικό ζήτημα, αποφασίζοντας υπέρ της δημοτικής, τόσο για την ιστορική αυτογνωσία, (τη γνώση της

⁴⁹ Π. Μπάρκας, 2016 *Τα ταξίδια της Φηγού*, τ.ΙΙ, Αθήνα, 2016, σελ. 82.

⁵⁰ Μιχαλόπουλος Φ., 1930, *Τα Γιάννενα κι η Νεοελληνική Αναγέννηση (1648-1820)*, Αθήνα, 1930, σελ.38.

αρχαίας γραμματείας μέσω δημοτικής), όσο και για την γενικότερη παιδεία των Ελλήνων. Μάλιστα, λόγιοι όπως ο Ψαλίδας, ο Βηλαράς, ο Περραιβός συνέβαλαν αποφασιστικά για την επικράτηση των δημοτικιστών σε όλη την Ελλάδα. Για το λόγο αυτό αναφέρεται ότι το γλωσσικό ζήτημα ξεκινάει στα Ιωάννινα με τον Βηλαρά, αλλά στην Ήπειρο δεν θα υπάρξει συνέχεια, εφόσον λύθηκε εξ αρχής υπέρ της δημοτικής.⁵¹

Η διαφορά μεταξύ του επίσημου Νεοελληνικού Διαφωτισμού και του ιδίου κινήματος στην Ήπειρο.

Μια τέτοια προσέγγιση επιτρέπει τον εντοπισμό των διαφορών ανάμεσα στο κίνημα Διαφωτισμού στην Ήπειρο και τον γενικότερο Ελληνικό Διαφωτισμό. Ο βασικός στόχος του δεύτερου δεν ξεπερνούσε τα ιδεολογικά όρια, που όριζε η εμφύσηση της εθνικής συνείδησης στον υπόδουλο Ελληνισμό μέσω της εκπαίδευσης. (Να συνειδητοποιούσαν οι Ρωμιοί την ιδιαίτερη πολιτισμική τους οντότητα καταγόμενης από την αρχαία Ελλάδα και να ενταχτούν έτσι σε μια ξεχωριστή εθνική ομάδα). Η διεκδίκηση της εθνικής απελευθέρωσης και ανεξαρτησίας ήταν εν δυνάμει προϋπόθεση.

Η Ήπειρος ανέλαβε την εθνική ευθύνη να οδηγήσει τα ιδεολογικά επιτεύγματα του Ελληνικού Διαφωτισμού σε συγκεκριμένη επαναστατική πολιτική δράση. Σύζευξε πρακτικά το πνευματικό-ιδεολογικό σκέλος, με το πολιτικό-εθνικό απελευθερωτικό κίνημα. Οι φορείς του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στην Ήπειρο ήταν διαρκώς σε εγρήγορση για την οργάνωση συγκεκριμένων απελευθερωτικών κινήματων, ή μετείχαν ενεργά σ' αυτά. Τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι μόνο η επανάσταση του Διονυσίου Φιλοσόφου. Ο Ευγένιος Βούλγαρης θεωρείται, κατά γενική εκτίμηση, ο δημιουργός οργανωμένης ενεργούς εθνικής κίνησης (1742-44), στην οποία μετείχαν 30 διαλεκτοί κληρικοί, μεταξύ των οποίων και ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Στην ιστορική μνήμη της Ηπείρου καταγράφεται ως ο μακρινός πρόγονος της Φιλικής Εταιρίας.⁵² Είχε προηγηθεί η σθεναρή ανάμιξη των φορέων διαφωτισμού στην Ήπειρο στα Ορλωφικά (που λειτούργησε και ως αφορμή για την καταστροφή της Μοσχόπολης). Οι ίδιοι φορείς είναι οι πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρίας, που σύζευξε τα ιδεολογικά επιτεύγματα του Διαφωτισμού με το στόχο της Ελευθερίας και Ανεξαρτησίας. Οι λόγιοι των Ιωαννίνων ήταν οι στενότεροι σύμμαχοι και συνεργάτες των ακώλυτων επαναστατικών διεγέρσεων και αντίστασης των Σουλιωτών και Χιμαριωτών, καθώς και σχεδόν όλων των οπλαρχηγών και αρματολών, που αποτέλεσαν την ραχοκοκαλιά της επανάστασης του 1821. Για το λόγο αυτό η Ήπειρος δικαίως χαρακτηρίστηκε, πρώτη στα γράμματα, στα γρόσια και στα άρματα.

Η εντοπιότητα του Ηπειρωτικού κινήματος Διαφωτισμού διέπεται κι από ένα άλλο ουσιαστικό χαρακτηριστικό. Στην εξέλιξη του κινήματος Διαφωτισμού γενικώς στην Ελλάδα, ο κλήρος έχει καταταχτεί στους συντηρητικούς φορείς, που προσκόμιζε εμπόδια και επέβαλε περιορισμούς. Επικεφαλής ήταν το Πατριαρχείο, που στην ουσία είναι ο παραδοσιακός ηγέτης του Ελληνισμού.

Ο κλήρος στην Ήπειρο δεν μπορεί να χρεωθεί το βάρος του αντίθετου φορέα προς τις νέες ιδέες. Απεναντίας, συνέπραξε και συνέβαλε για την προώθηση και εφαρμογή τους. Οι περισσότεροι σπουδαίοι λόγιοι των Ιωαννίνων, ευρωπαϊκού βεληνεκού, ήταν κληρικοί. Οι ίδιοι επέτρεψαν την κοσμιότητα των σχολείων κυρίως ως προς το περιεχόμενο και όταν χρειάστηκε ήρθαν αντιμέτωποι με το Πατριαρχείο (Φιλόσοφος-Σκυλό-σοφος, Ανθρακίτης, Σουγδουρής, Τέρπος, Κοσμάς ο Αιτωλός

⁵¹ Ε. Κουρμαντζή-Παναγιωτάκου, 2007. *Η νεοελληνική αναγέννηση στα Γιάννενα*, Αθήνα, 2007, σελ. 230

⁵² Β. Μπαρά, *Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές*, Αθήνα, 1966 σελ. 47.

κλπ).⁵³ Αγωνίστηκαν διαρκώς για τον φωτισμό του ανθρώπινου νου με τα φιλοσοφικά και επιστημονικά επιτεύγματα της εποχής, για τη γνώση των πεφωτισμένων αρχαίων προγόνων.

Στις αρχές του 19^ο αιώνα, στο προοίμιο της επανάστασης, οι κληρικοί προωθούσαν στις βαπτίσεις παιδιών αρχαιοελληνικά ονόματα αντί των χριστιανικών. Οι κληρικοί πρωτοστατούσαν στο σεβασμό της παράδοσης και κυρίως για τη διεκδίκηση της ελευθερίας με βασικό μοχλό αντίστασης την ορθόδοξη πίστη. Για τα δεδομένα της Ηπείρου, πρόκειται για κάτι πολύ φυσιολογικό, εφόσον η κληρικοί ήταν όχι μόνο ο παραδοσιακός ηγετικός θεσμός του Ελληνισμού, αλλά και ο βασικός φορέας της χριστιανικής πίστης, απειλούμενης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ήταν ταυτόχρονα φορέας της ίδιας της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, που σημαίνει ότι ο κλήρος, ως προς το βασικό προορισμό του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στην Ήπειρο και την εθνική εγρήγορση, ήταν ο ενεργός σύμμαχος.

Το κίνημα του Διαφωτισμού στην Ήπειρο μένει εκτεθειμένο από την γενικότερη επίσημη θεωρητική προσέγγιση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και όσον αφορά την αφετηρία και κατάταξη σε περιόδους. Η επίσημη θέση εντοπίζει την αφετηρία του μετά την Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), όταν στην Ήπειρο συναντούμε τις ιδέες αναγέννησης και διαφωτισμού στον 13^ο αιώνα. Ο επίσημος Νεοελληνικός Διαφωτισμός κρίνει ως πρόδρομη περίοδο, εκείνη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ως την προαναφερόμενη συνθήκη (1774), όταν στην Ήπειρο οι διεργασίες διαφωτισμού διαφαίνονται έναν αιώνα τουλάχιστον πριν.

Ως δεύτερη περίοδο, ο επίσημος Νεοελληνικός Διαφωτισμός αναγνωρίζει εκείνη κατά την οποία η σκέψη στον ελλαδικό χώρο επηρεάζεται από τη Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια, (ως το τέλος του 18^{ου} αιώνα) και ως τρίτη εκείνη κατά την οποία ο ελληνικός στοχασμός βρίσκεται σε στενή σχέση με την κίνηση των ιδεολόγων, της μη βίαιης εφαρμογή των αρχών της ελευθερίας και της ισότητας, (τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα), που ονομάζεται και περίοδος της Παλιγγενεσίας.⁵⁴

Το κίνημα Διαφωτισμού στην Ήπειρο διαφέρει επίσης πολύ και σε σχέση με τον δυτικό Διαφωτισμό. Ο Δυτικός Διαφωτισμός υπό την προτροπή του Καντ «τόλμα να γνωρίσεις», (επιστημονικό εξελικτισμό) εξαντλεί το στόχο του στην πολιτική κατοχύρωση του φιλελευθερισμού, που διεκδικεί την αυτονομία και τα δικαιώματα του ατόμου (υπερεθνικό στόχο που ξεκινάει από ενδοκοινωνικό προβληματισμό). Πρόκειται για πνευματικές διεργασίες και τομές, που αφορούν μια ελεύθερη από ξένους καταχτητές κοινωνία, τομές οι οποίες κατοχυρώνονται (έστω μέσω επανάστασης) προς σ' ένα νέο προοδευτικό πολιτικό σύστημα. (Αποσκοπεί τη ριζική αλλαγή των σχέσεων του ατόμου με το έθνος, το οποίο εκπροσωπείται από το κράτος και επιλέγει ως αποδοτικό πρότυπο την αρχαία ελληνική πολιτεία). Άρα και η αντιμετώπιση της ιστορίας εξυπηρετεί τον ίδιο στόχο.

Στην Ήπειρο ο Διαφωτισμός, αντί του ενδοκοινωνικού προβληματισμού και του υπερεθνικού στόχου, καλλιεργεί το ιδεολόγημα της διεθνικής αντιπαράθεσης για την κατοχύρωση της ελληνικής εθνικής κρατικής οντότητας. Στο πλαίσιο αυτό είχε ως πνευματικό στόχο τη δημιουργία και ανάδειξη της εθνικής συνείδησης των Νεοελλήνων (στη συγκεκριμένη περίπτωση εν γένει στην Ελλάδα). Προσφεύγει στην ανάγκη ιστορικής αυτογνωσίας με επίκεντρο τους αρχαίους Έλληνες με στόχο την εξασφάλιση μιας λαμπρής καταγωγής και εθνογέννησης, που θα εξυπηρετούσε τον ελληνικό εθνικό εγωισμό, - ρομαντική συνιστώσα της ιστορίας.

⁵³ Κ.Β. Μάργαρη, *Συγγραφείς και λογοτέχνες των Ιωαννίνων*, Γιάννενα 1991, σελ. 47

⁵⁴ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό*, τομ. Β, Πάτρα, 2000 σελ. 424- 425

Κατ' αδιάλειπτο τρόπο μ' αυτό, όπως και η οργανική σχέση του Ηπειρώτη με τη φύση κατέστησαν αποφασιστικά επιχειρήματα στη διαμόρφωση, ανάπτυξη και ανάδειξη της φιλοπατρίας, διατυπωμένης ως τοπογραφία και χωρογραφία.⁵⁵ Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό αποτέλεσε τη βάση της κατασκευής της σύγχρονης ταυτότητας της πατρίδας των Ελλήνων με αφετηρία την αρχαία Ελλάδα.

Η Νεοελληνική Ιδεολογία και το «Χρονικό της Δρόπολης»

Η επιστημονική προσέγγιση της κατασκευής της ταυτότητας της πατρίδας των Ελλήνων με αφετηρία την αρχαία Ελλάδα, ανήκει στο Γιαννιώτη διανοούμενο της εποχής Μελέτιο Μήτρο. Μετά την «Νεωτερική Γεωγραφία» των Διμητρίδης, ο Μελέτιος Μήτρος έγραψε τη δική του Γεωγραφία. Η συγγραφή της ολοκληρώθηκε πριν από το 1714. Εκδόθηκε στη Βενετία, το 1728. Ο Μελέτιος Μήτρος, χρησιμοποιώντας τις αρχαίες πηγές, συνέδεσε τη χωρογραφία της εποχής του με τις πληροφορίες του Στράβωνα, του Πausανία, του Διόδωρου και του Στέφανου. Στόχος ήταν να αποδείξει στους σύγχρονους του Έλληνες, ότι αποτελούν την αδιάσπαστη συνέχεια των αρχαίων Ελλήνων και είναι οι άξιοι απόγονοί τους.

Έτσι, οι λόγιοι και δάσκαλοι της Ηπείρου διέθεταν ένα κείμενο αναφοράς, που τους επέτρεπε να αναζητήσουν επιτόπιες αρχαίες ελληνικές γενεαλογίες.

Στο παράδειγμά του, οι λόγιοι της εποχής καταπιάνονται από την συγγραφή γενεαλογικών ιστοριών και μύθων «για τα χρόνια τα παλιά». Μέσα απ' αυτά διεκδικούν στον ιδεολογικό τομέα, τοπικά προνόμια και τοπικούς ήρωες, που εξασφάλιζαν ταυτόχρονα μια λαμπρή καταγωγή και εθνογέννηση. Η γνώση του τόπου και του χώρου καλλιεργούσε και προωθούσε άμεσα την αγάπη για την Πατρίδα. Αυτοτροφοδοτούσε το εθνικό κίνημα προσανατολίζοντάς το στην αναζήτηση και καλλιέργεια της διάκρισης με τους «άλλους», τους καταχτητές με γνώμονα την εθνική ταυτότητα.

Στο πνεύμα της Γεωγραφίας του Γιαννιώτη διανοούμενου ξεχωρίζει το Χρονικό της Δρόπολης. Γράφτηκε κάπου στα μέσα του 18^{ου} αιώνα,⁵⁶ ως γενεαλογικό χρονικό της ομώνυμης περιοχής, στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Πρόκειται για μια γραπτή πηγή που συναντάται σε τουλάχιστον μια δεκάδα παραλλαγές.

Αναφέρουμε εδώ μερικές. Ο Λεάνδρος Βρανούσης το ονόμασε Χρονικό Αργυροκάστρου από το όνομα του διοικητικού και εκκλησιαστικού κέντρου της περιοχής. Ο ίδιος υποσχέθηκε να δημοσιεύσει δύο άλλες παραλλαγές, αλλά δεν τα κατάφερε. Ο Αθανάσιος Πετρίδης το αποκάλεσε Χρονικό Δρυοπίδος, από «αρχαιοπρεπή» μετονομασία της περιοχής. Την παραλλαγή του ο Πετρίδης δημοσίευσε στα 1871 στα «Νεοελληνικά Ανάλεκτα». Το κείμενό του είναι πληρέστερο από εκείνο που δημοσίευσε ο Λαμπρίδης στα Ζαγοριακά την ίδια περίπου χρονιά. Οι Ν. Βερνίκος-Σ. Δασκαλοπούλου, στο βιβλίο τους «Στις απαρχές της Νεοελληνικής Ιδεολογίας», Αθήνα 1999, το αναφέρουν ως «Χρονικό της Δρυϊνούπολης», επειδή είναι και το εκκλησιαστικό όνομα της περιοχής αλλά και επειδή σε χειρόγραφο του 1799 του ίδιου χρονικού αναφέρεται και ως Ιστορία της Δρυνουπόλεως.

Οι ανώνυμοι συγγραφείς του αναζητούν γενεαλογία στους μυθολογικούς ήρωες της Αθήνας, τους οποίους τοποθετούν στη βάση της νέας τοπικής ταυτότητας, που κατασκευάζουν για τον εαυτόν τους.

Το περιεχόμενο του «Χρονικού»

Το Χρονικό της Δρόπολης καλύπτει μια περίοδο που αρχίζει από την εποχή του Θησέα, στα χρόνια του Πολέμου της Τροίας και τελειώνει το 1456. Οι χρονογράφοι

⁵⁵ Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, Αθήνα, 1986, σελ. 49-57.

⁵⁶ Λ. Βρανούση, «*Το Χρονικόν των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημόδη επιτομήν*», Αθήνα, 1962, σελ. 13-15

που διαμόρφωσαν το κείμενο, (ή και ένας) φαίνεται ότι είχαν ιστορικές γνώσεις. Το συμπέρασμα προκύπτει από το γεγονός ότι συμβάντα στο χρονικό αντιστοιχούν σε χρονολογημένα γεγονότα.

Το Χρονικό ξεκινά από την μυθική εποχή, όταν ο Θησέας πήγε και έκλεψε την Ελένη και την πήγε στην Αφίδνα. Στην απαγωγή, κατά το χρονικό, βοήθησαν το Θησέα δυο Αθηναίοι, ο Άτλας και ο Ίφιτος. Μετά την επιστροφή του Θησέα, οι Αθηναίοι τον ανάγκασαν να διώξει τους δυο φίλους του. Λέει η παραλλαγή του χρονικού: «Στραφέντες οι Έλληνες εκ του Τρωικού πολέμου, εύρον ως αίτιους της αρπαγής της Ελένης τον Άτλαντα και Ίφιτον, τους οποίους εδίωξαν της Πατρίδος των. Αυτοί δε λαβόντες ανά δύο χιλιάδας ανθρώπων έκαστος ήλθον εις την πεδιάδα του Δρυϊνικού όρους και κατεσκήνωσαν υποκάτω εις τας μεγάλας δρυς».⁵⁷

Οι δυο φάρες, τέσσερις χιλιάδες άνδρες που τους συνόδευε ισοδύναμος αριθμός γυναικόπαιδων πήραν τους δρόμους της εξόδου. Ο Πουκεβίλ το 1805, υπολόγισε ότι στους εποίκους χρειάστηκαν 7 ημέρες να διανύσουν την διαδρομή από την Αττική στα Ζαγόρια, (όσες αναφέρει και το χρονικό) απ' όπου οι ντόπιοι τους οδήγησαν στην ακατοίκητη κοιλάδα της Δρόπολης για να γίνουν οι πρώτη κτήτορες της. Αποχτούν πατρίδα. Τα δύο φύλα χτίζουν μαζί τη Δρυϊνούπολη και στη συνέχεια και πάλι χωρίζουν. Ο Ίφιτος χτίζει πιο βόρεια, κοντά στο Τεπελένι εκεί που σμίγει ο Αώος με το Δρίνο και δεύτερη πόλη.

Όμως η ειρηνική τους εισβολή στην Ήπειρο πρέπει να γίνει αποδεκτή. Η ειρήνη πετυχαίνεται εύκολα, με συνομιλίες, με τους Μολοσσούς. Με τους βόρειους γείτονες, τους Άλβους, η ειρήνη πετυχαίνεται με γαμήλιες ανταλλαγές. Τρία αγόρια και τρία κορίτσια, από τα ωραιότερα του γένους του Ίφιτου θα παντρευτούν στο γένος του Άλβα και αντίστροφα. Η μια από τα τρία κορίτσια που ο Άλβας στέλνει στον Ίφιτο είναι η ίδια η ανιψιά του, η ωραία και πλούσια Χωμύλη, η οποία παντρεύεται το γιο του Ίφιτου τον Ζώιλο. Οι δύο τους γίνονται κτήτορες σε δύο κέντρα τα οποία συναντιούνται σήμερα στην ίδια περιοχή με τα ονόματα Χουμελίτσα και Ζουλιάτι. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται η πρώτη ίδρυση της Δρόπολης (μέσα του 6^{ου} αιώνα προ Χριστού).

Τα δυο Αθηναϊκά φύλα, αλληλοσυμπληρωμένα μέσα από την επιγαμία, νιώθουν αυτάρκη για τη διαιώνισή τους χωρίς να αναμιχτούν με ξένους. Είναι μια συνεκτική και διακριτική εθνοτική ομάδα που έχει και διατηρεί ανά τους αιώνες τη συνείδηση της ιδιαίτερης καταγωγής.

Μετά από την πρώτη ίδρυση η Δρόπολη θα γνωρίσει δυο επανιδρύσεις των οποίων προηγούνται δυο συνολικές καταστροφές. Την πρώτη καταστροφή (233 π.Χ.) προξένησε η διάσημη από την ιστορία πολεμίστρα, βασίλισσα Τεύτα των Ίλλυριών. Σε αντίποινα για τη δολοφονία του γιου της, του Ιούλου, από τους απογόνους του Άτλαντα, καταστρέφει με μανία τη Φοινίκη, τη Δρόπολη και ένα μεγάλο μέρος της Χαονίας.

Η επανίδρυση της Δρόπολης θα γίνει την εποχή του Καίσαρα, ο οποίος εντυπωσιασμένος από την τοποθεσία, έδωσε εντολή να την ξαναφτιάξουν (48 μ.Χ.). Μέχρι τον 6^ο αιώνα μ.Χ., κυρίως με τον Ιουστινιανό, η Δρόπολη ξαναπαίρνει στον κεντρικό ρου της ιστορίας. Το λαμπρό έργο του Ιουστινιανού όμως διακόπτεται από τις βαρβαρικές επιδρομές που ερήμωσαν εκ νέου τη Δρόπολη. (Το χρονικό αποφεύγει να ονομάσει τις σλαβικές εισβολές και λέει ότι ήρθαν μόνο από τη θάλασσα).

Την τρίτη επανίδρυση της Δρόπολης αναλαμβάνουν τώρα τρεις απόγονοι του Άτλαντα. Οι τρεις απόγονοι είναι ο Αργυρός που χτίζει το Αργυρόκαστρο, ο Κολόρης, που χτίζει την Κολορτζήν και ο Χρυσόδαλος τη Χρυσόδαλη. Πρόκειται για τρια

⁵⁷ Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής ...*, ό.π., σ. σελ. 217.

βασικά κάστρα που εποπτεύουν τον νέο οδικό άξονα που ενώνει την Εγνατεία Οδό με την Νικόπολη (Εδώ οφείλεται και το όνομα της πόλης του Αργυροκάστρου - το κάστρο του Αργυρού)

Άλλη μια γενεαλογία μας δίνει το χρονικό της Δρόπολης στην εποχή του Αλέξιου του Κομνηνού. Ο επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως Μεθόδιος, απόγονος του Κολόρη, πήγε με δέκα προεστούς απ' την επαρχία του στην Κωνσταντινούπολη και απόσπασε από τον αυτοκράτορα, προνόμια και χρυσόβουλο. Και οι προεστοί όπως φαίνεται αντιστοιχούν σε γένη αναγνωρισμένα.

Στο τελευταίο μέρος το Χρονικό αποκτά νέα λειτουργικότητα. Τονίζει την πρωτοκαθεδρία του επισκόπου ως αρχή του τόπου. Παρουσιάζει κατάστιχο, μέρους της κτηματικής περιουσίας, που διεκδικεί η επισκοπή. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός που αναφέρονται και τα χωριά που δεν βρίσκονταν στην καθ' εαυτού κοιλάδα του Δρίνου, αλλά υπάγονταν στην επισκοπή Δρυϊνουπόλεως. Η πτώση του Αργυροκάστρου στα χέρια των Τούρκων αποτελεί και το τέλος του χρονικού.

Ο διαφωτιστικός πρωτοποριακός λόγος του «Χρονικού»

Οι άγνωστοι χρονογράφοι του είχαν σκοπό να κατασκευάσουν για τη Δρόπολη, προς τα έξω και προς τα μέσα, μια αρχαία ελληνική γενεαλογία. Μια γενεαλογία που προσπαθεί να στηρίξει τους δεσμούς των προγόνων, των πρώτων εποίκων, με τη γεωγραφική περιοχή της Δρόπολης. Θεωρείται λόγος που κατοχυρώνει την Νεοελληνική Ιδεολογία Διαφωτισμού επειδή διεκδικεί γενεαλογική ρίζα και ταυτότητα γενιάς στο λαμπρό αρχαιοελληνικό γίγνεσθαι. Θεωρείται λόγος πρωτοποριακός επειδή για το σύνολο του ελληνικού έθνους θα γίνει λόγος κυρίαρχος μετά από πενήντα χρόνια, όταν ξεσπά η Επανάσταση του Εικοσιένα. Θεωρείται λόγος ιδιάζουσας σημασίας επειδή η διεκδίκηση αυτή διατυπώνεται σε τοπικό επίπεδο. Γίνεται έτσι ένας παραδειγματικός τοπικισμός, από γεωγραφικά «άκρα»-το περιθώριο δηλαδή.⁵⁸

Συγγράφηκε πριν από την Γαλλική Επανάσταση και λαμβάνει θέση στο πλαίσιο μιας αρχαιολογίας του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, αναζητώντας στο ιστορικό περίγυρο της παλαιάς Ηπείρου τις ιδέες εκείνες που προετοίμαζαν τις νοοτροπίες, που θα έκαναν αποδεκτή την τομή της γαλλικής επανάστασης. Συνεπώς, «εντάσσεται στην πολυσημία των απαρχών της Νεοελληνικής Ιδεολογίας».⁵⁹

Το ιδεολογικό προτέρημα του χρονικού σχετίζεται με το γεγονός ότι οι χρονογράφοι στην αναζήτηση αρχαιοελληνικής γενεαλογίας για τον τόπο τους, αποφεύγουν επίμονα τη σύγχρονή τους «εθνική» ταυτότητα του ρουμ μιλλέτ. Επίσης, δεν μιλούν για τους βασιλείς των Ρωμαίων και της Κωνσταντινούπολης, διότι, όπως αναφέρουν, δεν πιστεύουν σε καμία δύναμή τους.

Κατά τα 1700 η λέξη «Βυζαντινός» ήταν τελείως άγνωστη. Το επίσημο όνομα της εθνότητας για τους Έλληνες ήταν το ρουμ μιλλέτ. Οι άνθρωποι λέγονταν Ρωμαίοι, Ρουμέοι, Ρωμέγοι, Ρωμιοί. Οι περισσότεροι μιλούσαν ελληνικά και γνώριζαν ότι είχαν πάρει τη γλώσσα τους από τους αρχαίους Έλληνες. Η χώρα τους ήταν γνωστή από πολύ παλιά ως Ρωμανία.

Στη σελίδα 38 το «Χρονικό της Δρόπολης», όπως το δημοσιεύουν οι Ν. Βερνίκος και Σ. Δασκαλοπούλου, προαναγγέλλει τη διαμόρφωση της νέας αυτής ιδεολογίας που αντικαθιστά την μέχρι τότε κυρίαρχη ρωμιο-βυζαντινή ιδεολογία.

Έχει σημασία να προσεχτεί το πώς η πραγματικότητα είχε απομυθοποιήσει την ελπίδα του θρυλικού «δημώδη» στίχου «πάλι με χρόνους με καιρούς, πάλι δικά μας θα 'ναι» και καταφεύγουν σε ελληνοκεντρικές λύσεις γενεαλογίας.

⁵⁸ Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής ...*, ό.π., σ.17.

⁵⁹ Ν. Βερνίκος-Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής ...*, ό.π., σ. 24,179.

Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες, στις αρχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, δέχτηκαν «οικειοθελώς» να εγκαταλείψουν την ονομασία «Έλληνας» για να αποκαλούνται «Ρωμαίοι» δηλαδή «υπήκοος» του Βυζαντίου τη στιγμή που ο όρος «βυζαντινός» ήταν ανύπαρκτος. Ήταν ένας τρόπος ώστε οι Έλληνες να τηρούσαν τη κυρίαρχη διαφορετικότητα και ανωτερότητα στο πολυεθνικό κράτος του Βυζαντίου και της τουρκοκρατίας. Ένας λόγος παραπάνω εφόσον, μέχρι τους μέσους βυζαντινούς χρόνους, η ονομασία «Έλληνας» είχε καταστεί συνώνυμο με το «εθνικός», που κανένα όφελος δεν είχε σε μια πολυεθνική αυτοκρατορία και «ειδωλολάτρης» (σε μια καθαρόαιμη χριστιανική Αυτοκρατορία).⁶⁰ Η επικράτηση του εθνο-προσωνυμίου «Ρωμαίος» θα συνεχιστεί μέχρι λίγο πριν από την επανάσταση του '21, όταν, η διαδικασία που διανοίγει και το χρονικό της Δρόπολης θα επαναφέρει και το όνομα «Έλληνας» με την εθνική σημασία.⁶¹

Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια που καταβάλουν οι χρονογράφοι για να αποδείξουν την πηγή της διαπολιτισμικής πραγματικότητας στην ευρύτερη περιοχή της Δρόπολης όταν αυτοί γράφουν το χρονικό. Την εντοπίζουν στο συμβολισμό της διγένειας και επιτρέπουν το υπονοούμενο γνωστό σε όλο τον κόσμο φαινόμενο ότι εκεί που οι λαοί συναντούνται, διαπρέπουν εκείνοι που κατάγονται από δύο γένη.

(Αυτό είχε για την εποχή του 18^{ου} αιώνα, και άμεση χρησιμότητα καθώς ανταποκρίνονταν στη νομική απαίτηση απόδειξης του αυτόχθονος των κατοίκων των χωριών, οι οποίοι για να διεκδικούσαν περιουσιακά προνόμια επί της γης, έπρεπε να είναι απόγονοι εκείνων που είχαν απογραφεί για πρώτη φορά από τους κατακτητές το 1431).

Το ότι οι Δροπολίτες γνώριζαν την αξία της γενεαλογικής αυτής διεκδίκησης, το αποδεικνύει και η προσπάθειά τους να το δημοσιοποιήσουν. Έδωσαν δυο χειρόγραφα στο Γάλλο πρόξενο Πουκεβίλ στα Ιωάννινα. Ο Πουκεβίλ το έκανε γνωστό ευρύτερα στην Ευρώπη εκδίδοντάς το το 1821 στο Παρίσι. Το 1849 εκδόθηκε στη Βόννη και από τον Μπέκερ.

Δεν είναι γνωστό γιατί δεν τυπώθηκε στο τυπογραφείο της Μοσχόπολης. Πιθανόν οι διορθωτές του τυπογραφείου να μη έδωσαν άδεια για την εκτύπωσή του, επειδή θεώρησαν «υπερφίαλη την αξίωση των χωρικών της κοιλάδας του Δρίνου να παρουσιαστούν ως απόγονοι των αρχαίων κτητόρων του τόπου...».⁶²

Δεν πρέπει όμως να λησμονηθεί και το γεγονός ότι το ιδεολόγημα που περικλείει το Χρονικό δεν ήταν απόλυτο και ούτε κυρίαρχο στην ευρύτερη περιοχή εκείνη την περίοδο. Λόγου χάρι, η Μοσχόπολη έβλεπε το ρόλο του Ελληνισμού στο πλαίσιο του λαϊκού θρύλου, «πάλι με χρόνους, με καιρούς... πάλι δικά μας θα 'ναι». Η δύναμη του θα υφίσταται καθοριστική για την πολιτιστική αναβάθμιση των τοπικών πολιτισμών, (των Αλβανών, Βούλγαρων, Βλάχων), για να απηχούσε φυσιολογικά ανάμεσά τους το κήρυγμα του Ρήγα στο θούριο του.⁶³

Γενικότερα είχε πολλούς οπαδούς και το «ποθούμενον» του Πάτρο Κοσμά, όπως και «ο νεοησυχασμός» των Φαναριωτών.

* * *

Στην Ήπειρο το κίνημα του Διαφωτισμού με τα δύο ξακουστά κέντρα του, τα Ιωάννινα και την Μοσχόπολη, θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο της γνωστής διαχρονικής και φυσιολογικής προαγωγής του πνεύματος από τους αρχαίους χρόνους.

⁶⁰ Γ. Καραμπελιάς, , 1204, η διαμόρφωση του νεότερου Ελληνισμού, Αθήνα, 2007 σελ. 47-57

⁶¹ Ν. Βερνίκος-Σ. Δασκαλοπούλου, Στις απαρχές της Νεοελληνικής ..., ό.π., σ. 35, 38, 47

⁶² Ν. Βερνίκος-Σ. Δασκαλοπούλου, Στις απαρχές της Νεοελληνικής ..., ό.π., σ. 25.

⁶³ Μ. Μαζαουερ, Τα Βαλκάνια, Αθήνα, 2008, σελ. 27

Με βάση την αρχή αυτή, μια αντικειμενική αξιολόγηση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με πρόδρομο και στυλοβάτη την Ήπειρο απαιτεί την απαλλαγή από την αποκλειστική σκέψη ότι «τα φώτα του Ελληνικού Διαφωτισμού ήρθαν από τη Δύση», που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάθε εσωτερική εξέλιξη κρίνεται σε άμεση εξάρτηση των δυτικών εξελίξεων. Ασφαλώς, μια περιοχή όπως η Ήπειρος, η διαχρονική λάμψη της οποίας έγκειται στις σχέσεις οικουμενικότητας και πολυπολιτισμικότητας, δεν μπορεί να μη επιδιώξει επηρεασμούς από τη Δύση. Αυτό, όμως δεν πρέπει να απορρίπτει τις εσωτερικές διεργασίες και την αλληλεπίδραση στο μέτρο του δυνατού.

Βιβλιογραφία

- Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, Αθήνα, 1986.
- Β. Μπαρά, *Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές*, Αθήνα, 1966.
- Γ. Καραμπελιάς, 1204, η διαμόρφωση του νεότερου Ελληνισμού, Αθήνα, 2007.
- Ε. Γλύκατζη Αρβελέρ, *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, 2013.
- Ε. Κουρμαντζή-Παναγιωτάκου, *Η νεοελληνική αναγέννηση στα Γιάννενα*, Αθήνα, 2007.
- Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό*, τομ. Β, Πάτρα, 2000.
- Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου, από τις αρχές της Οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, Θεσσαλονίκη, 2003.
- Κ.Β. Μάργαρη, *Συγγραφείς και λογοτέχνες των Ιωαννίνων*, Γιάννενα 1991.
- Λ. Βρανούση, «*Το Χρονικόν των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημόδη επιτομήν*», Αθήνα, 1962.
- Μ. Μαζαουερ, *Τα Βαλκάνια*, Αθήνα, 2008.
- Μιχαλόπουλος Φ., 1930, *Τα Γιάννενα κι η Νεοελληνική Αναγέννηση (1648-1820)*, Αθήνα, 1930.
- Ν. Βερνίκος- Σ. Δασκαλοπούλου, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής Ιδεολογίας*, Αθήνα 1999.
- Π. Μπάρκας, 2016 *Τα ταξίδια της Φηγού*, τ.ΙΙ, Αθήνα, 2016.

Παναγιώτης Μπάρκας

8^ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογική Θεωρία Αργυρόκαστρο Οκτώβριος, 2018

Η συμβολή της ελληνικής στην Τόσκικη διάλεκτο της αλβανικής και η πολύτροπη διγλωσσία στο σημερινό Νότο της Αλβανίας

Περίληψη

Η αλβανική γλώσσα αποτελείται από δύο διαλέκτους, την Γκέγκικη και την Τόσκικη, διαχωριστικά γεωγραφικά όρια των οποίων είναι ο ποταμός Σκουμπίν. (Γενούσο)

Ξένοι και ντόπιοι Αλβανοί επιστήμονες συμφωνούν ότι η Τόσκικη διάλεκτος εμφανίστηκε κάπου στις αρχές του δεύτερου μισού της Οθωμανικής κατοχής της σημερινής Αλβανίας. Επισημαίνουν επίσης ότι τα ενεργά γλωσσικά φαινόμενα στην Τόσκικη διάλεκτο έπαψαν να δρουν στα τέλη του 19-ου αιώνα.

Ο γνωστός Αλβανός εθνολόγος και γλωσσολόγος Εκρέμ Τσαμπέι αναγνωρίζει την φυγοκεντρική τάση των Αλβανών σημειώνοντας, όπως και άλλοι Αλβανοί και ξένοι επιστήμονες, ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνέβαλε στην αποκορύφωση της φυγοκεντρικής αυτής τάσης των Αλβανών με κέντρο το σημερινό Βορά της Αλβανίας.

Κατά τη «Γραμμή Jireček», οι επιρροές της ελληνικής και λατινικής γλώσσας μέχρι τον τέταρτο αιώνα μ. Χρ είχαν κοινή γραμμή επαφής στα βόρεια σύνορα της Νέας Ηπείρου, κοντά στην σημερινή πόλη Λαζί της Αλβανίας.

Κατά τον Κροάτη Αλβανολόγο M. Sufflay, (χάρτη Sufflay) την μεταβυζαντινή περίοδο παρατηρείται η παρουσία αλβανικού στοιχείου μέχρι το πάνω μέρος του Αώου ποταμού. Η γεωγραφική υποχώρηση του επηρεασμού της ελληνικής γλώσσας οφείλεται στην διείσδυση μεγάλων όγκων αλβανικού στοιχείου, επηρεάζοντας ωστόσο τη γλώσσα τους μέχρι και τη διαμόρφωση της Τόσκικης διαλέκτου.

Η πολύτροπη παρουσία ελληνοαλβανικής διγλωσσίας στο Νότο της κοίτης του Αώου ποταμού αποτελεί επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής.

Λέξεις-κλειδιά: Τόσκικη διάλεκτος, φυγοκεντρική τάση, ελληνοαλβανικής διγλωσσίας, γραμμή επαφής

Γενική προσέγγιση

Είναι γνωστό ότι την αλβανική γλώσσα αποτελούν δύο διάλεκτοι: Η Γκέγκικη και η τόσκικη, με φυσικό όριο διαχωρισμού του Γενούσο ποταμό που διασχίζει από Ανατολή προς Δύση την σημερινή Αλβανία σε δύο σχεδόν ισότιμα τμήματα, το Βόρειο και το Νότιο.

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης αποτελεί η ιστορικο-ανθρωπολογική προσπάθεια για την διερεύνηση της συμβολής της ελληνικής γλώσσας στην Τόσκικη διάλεκτο. Ξεκινάει από την απαίτηση για απάντηση στα λογικά και θεμελιώδη ερωτήματα: «πότε», «που» και «πώς» δημιουργήθηκαν οι δύο διάλεκτοι της αλβανικής γλώσσας. Δلد είχαμε κάποτε μια ενιαία αλβανική γλώσσα και μετά διασπάστηκε, ή διαχωρίστηκε και εξελίχτηκε σε δύο διαλέκτους; Είχαμε εξαρχής παράλληλα δύο

διαλέκτους; Ποια ήταν διαχρονικά η γεωγραφική φύση της αλβανικής ή των διαλέκτων της; Είχαν διαχρονικά η αλβανική και οι διάλεκτοί της την σημερινή γεωγραφία τους. Αν υπήρξαν μεταβολές και εξελίξεις, πότε, πού και πώς συνέβησαν;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά έχουν οδηγήσει διαχρονικά σε διαφορετικές, αλληλοαμφισβητούμενες μέχρι αντίθετες και συγκρουόμενες θέσεις.

Από τις πιο σημαντικές, η μία συγκεντρώνει γύρω της τους υποστηρικτές ότι οι διάλεκτοι αποτελούν ένα αρκετά πρώιμο φαινόμενο, τουλάχιστον πριν από τον 5^ο-6^ο αιώνα μ. Χρ και στον ίδιο με το σημερινό γεωγραφικό γλωσσικό χώρο. Στηρίζουν τη θέση αυτή Αλβανοί γλωσσολόγοι, όπως ο Μπαχρί Μπέτσι και Σαμπάν Ντεμίραϊ. Τοποθετούν την καλλιέργεια των δύο διαλέκτων στην μεταρωμαϊκή περίοδο και πριν την εμφάνιση των Σλάβων. Αντλούν επιχειρήματα από τη γνωστή θέση του J.G.Hahn (Hahn: 1854 219), που αποδίδει την ίδρυση των δύο διαλέκτων της αλβανικής, ως εξέλιξη της ηπειρωτικής και της ιλλυρικής γλώσσας, με γεωγραφικό διαχωριστικό όριο, ή όριο επαφής, το Γενούσο ποταμό. Αποφεύγουν όμως ένα σημαντικό τρωτό σημείο της θέσης αυτής. Την ίδια στιγμή που ο Hahn αφαιρεί την ελληνικότητα της ηπειρωτικής γλώσσα, η διαδοχή της ιλλυρικής στην αλβανική δεν επιβεβαιώνεται. Ο ίδιος σημείωνε το 1854 ότι την περίοδο διατύπωσης της συγκεκριμένης θέσης, η Τόσκικη διάλεκτος εκτείνονταν στο Νότο του Γενούσου ποταμού μέχρι το Μπεράτι και ότι συναντούσε σ' αυτή αρκετά στοιχεία της Βόρειας διαλέκτου, της Γκέγκικης. Παρά όμως το γεγονός ότι οι υποστηρικτές της αποτελούν μειοψηφία, τελευταία η θέση αυτή αποχτάει εύρος στο εσωτερικό της Αλβανίας. Δικαιώνεται ο αυστριακός ακαδημαϊκός Όλιβερ Σμιτ, ο οποίος αναφέρει ότι γενικώς πρόκειται για ερμηνείες που ανταποκρίνονται στο νέο κλίμα εθνικιστικού λόγου στη χώρα, που δεν απαλλάσσεται από την εθνικιστική κομμουνιστική παράδοση, η οποία επίσης, αντλεί τη δομή της στα πρότυπα του αλβανικού ρομαντισμού του 19^{ου} αιώνα.

Στο πλαίσιο αυτό, η αλβανική εθνική ιδεολογία η οποία τροφοδοτεί γενικώς την αλβανική εθνική βιβλιογραφία, αποδίδει την αφετηρία καταγωγής και εθνογέννησης των σημερινών Αλβανών σε ευθεία γραμμή από τους Πελασγούς με ενδιάμεση συνέχεια τους Ιλλυριούς. Γεωγραφικά ανταποκρίνεται στη σημερινή εδαφική επικράτεια των Αλβανών. Μάλιστα το βασικό επιχείρημα των Αλβανών εθνολόγων, γλωσσολόγων και ιστορικών για την επιβεβαίωση της συνέχειας των Αλβανών από τους Ιλλυριούς, δεν είναι η γλώσσα, όσο το γεγονός ότι οι σημερινοί Αλβανοί κατοικούν στα εδάφη που κατοικούσαν οι Ιλλυριοί, μεταφέροντας μάλιστα τα νότια σύνορα των Ιλλυριών μέχρι το Νότο της Ηπείρου. Συνεπώς, οι υποστηρικτές της αρχής αυτής ξεκινούν την έρευνά τους από τη σημερινή πραγματικότητα, ανατρέχουν στο παρελθόν αναζητώντας εκεί τα επιχειρήματα για να στεριώσουν τους δεδομένους στόχους. Στην περίπτωση μας ότι οι διάλεκτοι στην αλβανική γλώσσα είναι ένα αρκετά πρώιμο ιστορικά φαινόμενο.

Συμβάλλει συχνά σ' αυτό και η σύγχυση που προκαλεί ο συντηρητικός χαρακτήρας της αλβανικής, υπό την έννοια ότι στη δομή της και μάλιστα στην πιο ευάλωτη στους επηρεασμούς, όπως είναι το λεξικό, διατηρεί σχεδόν ατόφια και ανεξέλικτα δάνεια από άλλες γλώσσες, όπως την ελληνική, δάνεια τα οποία στις δανειοδότες γλώσσες δεν υφίστανται πλέον στην ίδια μορφή, επιτρέποντας έτσι την επιβράβευση της αλβανικής ως αρχαιότερη γλώσσα και δανειοδότρια.

Η δεύτερη κατηγορία επιστημόνων, υποστηρίζουν την θέση ότι το φαινόμενο των δύο διαλέκτων στην Αλβανία είναι αρκετά όψιμο, μάλιστα στο δεύτερο μισό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν έχουν όμως άμεση απάντηση αναφορικά με την εξέλιξη και τους παράγοντες που επηρέασαν. «Ένα σημαντικό μέρος των χαρακτηριστικών, που διακρίνουν σήμερα την μία από την άλλη, τις δύο βασικές διαλέκτους, προέρχονται από την εξέλιξη της περιόδου της λόγιας γλώσσας, η οποία,

βάση των μέχρι τώρα γνώσεων μας, αρχίζει τον 15^ο αιώνα» (Çabej: 1963, 69-70). Ο εθνολόγος Rrok Zojzi σημειώνει: «Σε περίπτωση που ο 19^{ος} αιώνας είναι γνωστός, ως ο αιώνας ίδρυσης του αλβανικού έθνους, ως μια κοινή ενότητα, ο 18^{ος} αιώνας μπορεί να θεωρηθεί ως ο αιώνας καλλιέργειας των δύο μεγάλων εθνολογικών περιοχών που ονομάστηκαν Γκεγκερία και Τοσκερία» (Zojzi:1962, 20). Ο Jorgji Gjinarì σημειώνει ότι «...η διάκριση σε διαλέκτους της αλβανικής γλώσσας και αυτός ο τοπικός χωρισμός του λαού μας, που είναι επακόλουθο των κατά καιρούς αλλαγών και εξελίξεων, πήραν την σημερινή μορφή, κατά το τέλος του 18^{ου} αρχές του 19^{ου} αιώνα, πριν από το εθνικό μας κίνημα» (Gjinarì:152). Ο ίδιος παρατηρεί ότι τα διακριτικά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις δύο διαλέκτους σημειώθηκαν την περίοδο του πρώτου μισού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ σήμερα δεν διαφαίνονται ιδιόμορφες εξελίξεις στη μία ή την άλλη διάλεκτο (Gjinarì: 219, 222). Την ίδια άποψη συμμερίζονται και οι Alexander Rosetti, Gustav Mayer, Norbert Jokli κ.λπ.

2. Καταγωγή της αλβανική γλώσσας.

Θα πρέπει πρώτα να εξηγηθεί πότε εμφανίζεται η αλβανική γλώσσα στη σημερινή γεωγραφία, αν αυτή αποτελεί συνέχεια της ιλλυρικής και ποιες ήταν διαχρονικά οι επαφές με τις άλλες γλώσσες στην ίδια γεωγραφία.

Για τις απαντήσεις αυτές, σημείο αναφοράς αποτελεί η «Γραμμή Jireček», η οποία χωρίζει στην αρχαία χερσόνησο του Αίμου τις επιρροές, της λατινικής και ελληνικής γλώσσας, μέχρι και τον 4^ο μ. Χ αιώνα. Πήρε το επιστημονικό όνομα από τον Τσέχο ερευνητή Konstantin Josef Jireček (1854-1918), ο οποίος στα 1911, έλαβε για λογαριασμό του Πανεπιστημίου της Βιέννης, την επιστημονική αυτή ιστορική εργασία. Η «Γραμμή Jireček» περνάει στα βόρεια σύνορα της Νέας Ηπείρου, κοντά στην σημερινή πόλη Laçi της Αλβανίας, φθάνει στη Serdica, τωρινή Σόφια, της Βουλγαρίας, για να καταλήξει στη Βάρνα, στη Μαύρη Θάλασσα. Μαρτυρεί ότι στο Βορά της γραμμής επικρατούσε η λατινική γλώσσα και στο Νότο της η ελληνική. Άρα και την παντελή απουσία της αλβανικής.

Ενισχύει την άποψη αυτή η διαπίστωση του Ιταλού επιστήμονα γλωσσολόγου, Giuliano Bonfante. Σε ομιλία του στο Α' Διεθνές Συνέδριο για τους Ιλλυριούς στα Τίρανα, (Bonfante:1974,103) αναφέρεται σε χάρτη του A. Rossetti, σχεδιασμένου βάση των επιγραφών στο Βόρειο τμήμα της Αλβανίας. Συμπεραίνει ότι, την περίοδο μετά το τέλος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η σημερινή βόρεια Αλβανία έγραφε λατινικά, ενώ η νότια ελληνικά. Και σημειώνει ο Bonfante, ότι κατά τη συγκεκριμένη περίοδο «δεν γράφονταν ποτέ στα αλβανικά». Το ίδιο επιβεβαιώνει και ο καθηγητής John Wilkes (Wilkes:1999, 353) ο οποίος υπογραμμίζει ότι «Ως όριο μεταξύ λατινόφωνων και ελληνόφωνων περιοχών, γύρω στον 5^ο αιώνα μπορούμε να ορίσουμε σχηματικά την κοιλάδα του Σκούμπι».

Συνεπώς, όπως ξεκαθαρίζει ο σύγχρονος αυστριακός γλωσσολόγος Joachim Matzinger, δεν πρόκειται για συνέχιση των Αλβανών από τους Ιλλυριούς. (Matzinger: 2012, 34) παρά για μετέπειτα έποικους. Ο Matzinger εξηγεί επίσης ότι οι νέοι έποικοι δανείστηκαν το υπάρχον τοπωνύμιο Αλβανόπολις για να αποκαλέσουν τον εαυτόν τους ως Αλβανούς» (Matzinger: 2012, 34)

Συμπληρώνει καλύτερα την εικόνα αυτή ο ελάχιστος αριθμός δανείων στην αλβανική από την αρχαία ελληνική γλώσσα. «Είναι ολιγοστά και περιορισμένα σε συγκεκριμένες κατηγορίες λέξεων.... Σε περίπτωση που οι Πρωτοαλβανοί θα ζούσαν την περίοδο εκείνη στην (σημερινή) Αλβανία και κυρίως στις παραθαλάσσιες ακτές γύρω από τις ελληνικές αποικίες, τότε από τις κοντινές επαφές μαζί τους θα πρέπει να είχαμε πολύ περισσότερα δάνεια από την αρχαία ελληνική και πρώτα απ' όλα από πολύ

περισσότερες κατηγορίες λέξεων... (Matzinger: 2012, 30). Το ίδιο επισημαίνει και ο Guliano Bonfante ότι «σε μια χώρα, επίσημη γλώσσα της οποίας είναι η ελληνική, θα ήταν παράξενο ώστε μια γλωσσική επίδραση (στην αλβανική) να εξαφανίζονταν πλήρως» (Bonfante:1974,102).

Καταλυτικό είναι το συμπέρασμα του Weigand (Weigand: 1927, 227-251) κατά τον οποίο η ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας στην αλβανική δεν έχει ιλλυρική προέλευση. Οι Ιλλυριοί ήταν θαλασσοπόροι, με πλούσια ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας. Αν πράγματι οι Αλβανοί ήταν απόγονοι των Ιλλυριών και κατοικούσαν μονίμως στα ιλλυρικά εδάφη, στα παραλία της Αδριατικής, θα έπρεπε να διατηρούσαν στην αλβανική, έστω και εν μέρει την ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας των Ιλλυριών, διότι εκείνοι ήταν θαλασσοπόροι, με πλούσια την ορολογία αυτή. Αντιθέτως όλα τα ονόματα θαλασσοπλοΐας, των ψαριών και των μέσων ψαρέματος στην αλβανική είναι ξένης προέλευσης: Ελληνικά, ενετικά, σλαβικά, ή τουρκικά και είναι εντελώς νέα.

Εμμέσως, στηρίζουν την ίδια άποψη και Αλβανοί επιστήμονες. Μιλώντας για τις ιστορικές φάσεις της αλβανικής γλώσσας, ο γνωστός Αλβανός γλωσσολόγος Mahir Domi δέχεται ότι χρονικά η αλβανική εμφανίζεται όταν είχε λήξει ο εκρωμαϊσμός των Ιλλυριών και η ιλλυρική είχε χαθεί κάτω και από τις πιέσεις των νεοφερθέντων (σλαβικών λαών) (Domi:1988, 176).

2.1 Οι κεντρόφυγες τάσεις των Αλβανών προς το Νότο και οι γλωσσικές τους επαφές με ελληνική και λατινική.

Η περιοχή εμφάνισης των Αλβανών στα σημερινά εδάφη σύμφωνα με όλα τα στοιχεία βρίσκεται πάνω στη γραμμή Jireček. Κατά τον Georg Stadtmüller ως αρχαιότερη περιοχή που έχουν κατοικήσει οι Αλβανοί πρέπει να θεωρηθεί η περιοχή του Μάτι [Stadtmüller:1966]. Ή μπορεί να θεωρηθούν τέτοια μέρη, οι δύσβατες κοιλάδες μεταξύ των οροσειρών του Βορά της Αλβανίας, απροσπέλαστες από τους Σλάβους.

Στην κοιτίδα αυτή θα εμφανιστούν οι κεντρόφυγες τάσεις των Αλβανών προς το Νότο, οι οποίοι γλωσσικά θα ήταν σε επαφή με την λατινική και την ελληνική. Ο Eqrem Çabej αλλά και λοιποί γλωσσολόγοι, σημειώνουν ότι τα δάνεια από την ελληνική σ' αυτή την περίοδο, συναντιούνται στη Γκέγκικη (Βόρεια) διάλεκτο. Επίσης, κατά τον Çabej, (Çabej:1994, 20) η γλώσσα των Αρβανιτών στον Ελλαδικό χώρο με καταγωγή από το σημερινό βόρειο τμήμα της Αλβανίας, διατήρησε χαρακτηριστικά κυρίως της Γκέγκικης διαλέκτου, επιβεβαιώνοντας έτσι την ταύτιση της πρώιμης αλβανικής, 12^ο-13^ο αιώνα, με τη σημερινή Γκέγκικη διάλεκτο.

Εντωμεταξύ, οι σημερινές διαπιστώσεις, Ελλήνων και ξένων γλωσσολόγων ότι στην αρβανίτικη γλώσσα στην Ελλάδα εντοπίζονται και στοιχεία της Τόσκικης διαλέκτου, αποτελεί τεκμήριο, όπως θα εξεταστεί και πιο κάτω, ότι η διάλεκτος αυτή της αλβανικής είναι η διαφοροποιημένη Γκέγκικη διάλεκτος λόγω των επιρροών της ελληνικής γλώσσας.

Στους μετέπειτα αιώνες οι κυρίαρχες γλώσσες στην περιοχή, η λατινική όπως και η ελληνική, θα υποχωρήσουν στη διόγκωση και επέκταση του αλβανικού στοιχείου. Η ελληνική στην Ήπειρο ως γηγενή γλώσσα, διαφορετικά από τη λατινική, θα διατηρήσει την ανωτερότητά της προς την αλβανική. «Σε ό, τι αφορά τον πολιτισμό οι Έλληνες ήταν ισχυρότεροι δότες, από πλευράς ράτσας ήταν οι Αλβανοί», σημειώνει σχετικά ο Çabej (Çabej:1994, 93).

Από τις παραπάνω αναφορές προκύπτουν μερικά σημαντικά συμπεράσματα. Ότι ο εκλατινισμός των Ιλλυριών στο Βορά συνοδεύτηκε στην Ήπειρο με τον εξελληνισμό των Ιλλυριών και την αφομοίωση των όποιων ιλλυρικών φύλων είχαν διεισδύσει εκεί.

Ότι οι λατινοελληνικές επιρροές ενώνονταν στη γραμμή, που περνάει κοντά στην σημερινή πόλη Κρούγια–Λιάτσι, όπου ο Πτολεμαίος στην εποχή του έχει τοποθετήσει την Αλβανόπολις και ότι αυτή η γραμμή δεν αφήνει περιθώρια παρουσίας της αλβανικής, πριν τουλάχιστον από τον 5^ο αιώνα μ. Χρ. Ενισχύει το συμπέρασμα το γεγονός ότι η λατινική και η ελληνική ήταν τότε γλώσσες «εξουσίας» αντίστοιχα στη διοίκηση και τον πολιτισμό γεγονός που τους εξασφάλιζε σε εκείνες τις συνθήκες επιρροές σε όλες τις δομές της γλώσσας.

3. Οι τρεις φάσεις καθόδου σε Ήπειρο και Ελλάδα, τα γλωσσικά φαινόμενα.

Είναι σχεδόν αποδεκτό ότι αρχικά, η βασική αιτία προώθησης προς το Νότο των Αλβανών ήταν η εμπόλεμη πίεση των Σλάβων. Από την άλλη, τους προσέλκυε ο Νότος, η Ήπειρος και ο απώτερος ελληνικός Νότος, με την γνωστή ειρηνική υποδοχή των Ελλήνων που εξασφάλιζε και την καλύτερη αφομοίωση και τον εξελληνισμό τους. Υπό διάφορες μορφές οι κάθοδος των Αλβανών προς το Νότο, την Ήπειρο θα συνεχιστεί σε όλη την υστεροβυζαντινή περίοδο και ιδίως κατά την Τουρκοκρατία. Η κάθοδός τους στον ευρύτερο ηπειρωτικό χώρο θα συνοδευτεί από γλωσσικές και εθνολογικές μεταβολές. Η ελληνική θα δεχτεί γεωγραφική συρρίκνωση. Δεν χάνει όμως την ισχύ και το ρόλο της όσον αφορά τις επιδράσεις.

Σε γενικά πλαίσια η κάθοδος των Αλβανών προς την Ήπειρο και την Ελλάδα έγινε σε τρεις φάσεις. Η τύχη των μετακινήθέντων πληθυσμών, σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές, έχει τα δικά της κίνητρα και χαρακτηριστικά. Η πρώτη κάθοδος θα πρέπει να υπολογιστεί μετά τον 6^ο αιώνα. Η δεύτερη θα ξεκινήσει γύρω στον 11^ο αιώνα μέχρι την ύστερη Βυζαντινή περίοδο και την πρώιμη οθωμανική κατοχή. Η αφετηρία της τρίτης καθόδου εντοπίζεται κατά την εκστρατεία του Στέφανου Ντουσάν στην Ήπειρο, τον 14^ο αιώνα. Θα συνεχιστεί στους αιώνες της Οθωμανοκρατίας μέχρι τις ημέρες μας. Η πρώτη, που όπως αναφέρθηκε, φαίνεται ότι είχε βασικό αίτιο την πίεση των Σλάβων. Είναι η φάση του πλήρους εξελληνισμού των Αλβανών (Αρβανών, ή Αρβανιτών), που καταφθάνουν στην Ήπειρο και τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να βρεθούν διακριτικά στοιχεία μεταξύ αυτών και των Ελλήνων. Δεν διαπιστώνεται ούτε η διαφοροποίηση στη γλώσσα.

Οι Αλβανοί θα αναφερθούν σε ιστορικά έγγραφα μετά από τουλάχιστον 6 αιώνες, συγκεκριμένα στον 11^ο αιώνα από την Άννα Κομνηνού (Κομνηνού: Αλεξιάδα) και τον Μιχάλη Ατταλιάτη (Attaliothae, 1853), αλλά σε νοτιότερες περιοχές που αγγίζουν και τη σημερινή μέση Αλβανία, δηλ από Αλβανόπολις στο σημερινό Μάτι, σε περιοχές Δυρράχιο, Ελμπασάν και Αυλώνα, όπως και γενικότερα στον ελλαδικό χώρο. Καταγράφονται διάφορες αιτίες. Κυρίως καλούνται σε στρατιωτική συνδρομή υπέρ των Βυζαντινών αρχόντων στον ελλαδικό χώρο. Το ίδιο κάνουν και οι δυτικοί σταυροφόροι. «Η ιστορία των Αλβανών αρχίζει τον 13^ο-14^ο αιώνα. Η επαφή τους με τους Έλληνες τους κάνει ιστορικά γνωστούς», αναφέρει ο Ε. Çabej (Çabej:1976, 27).

«Στην ουσία, αναφέρει η Γαλλίδα κοινωνιολόγος Nathalie Clayer, (Clayer : 2007, 119), από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα, αλλά περισσότερο κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα, οι Βυζαντινοί, Βενετικοί και άλλοι ευνόησαν την εγκατάσταση αρβανίτικων πληθυσμών, ταυτόχρονα πολεμιστών και αγροτών στη Θεσσαλία, Αιτωλοακαρνανία, Βοιωτία, Αττική και Εύβοια».

Έτσι, στο πλαίσιο της πολυεθνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας, όπου η ελευθερία γλωσσών άγγιζε ακόμα και την εκκλησιαστική γλώσσα, υπό το δόγμα μια θρησκεία-πολλές γλώσσες, καλλιεργήθηκαν, από την μία η έλληνοαρβανίτικη διγλωσσία με πολύ ανώτερη την ελληνική και εντελώς περιφερειακή και διακοσμητική την αρβανίτικη και, από την άλλη το εθνολογικό μείγμα των Ελλήνοαρβανιτών. Η παρουσία τους στην

Ήπειρο και την υπόλοιπη Ελλάδα, δεν είχε καμιά αρνητική επίδραση στην ελληνική εθνική και πολιτική ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων. Απεναντίας, στερέωναν περισσότερο το ελληνικό ανάστημα. Μάλιστα, οι Ελληνοαρβανίτες, λόγω του πολεμικού τους χαρακτήρα, διεκδικούσαν και διεκδικούν ελληνική δωρική καταγωγή.

3.1 Τρίτη φάση: Διεκδίκηση πολιτικού ρόλου στην Ήπειρο

Διαφορετική υφή έλαβαν οι εξελίξεις στην Ήπειρο, κατά την περίοδο του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Μετά το 1330, οι Αλβανοί, σε στρατιωτική υπηρεσία του Σέρβου Στέφανου Δουσάν θα διεκδικήσουν καθαρά πολιτικό ρόλο, εξουσία και φέουδα. Στην Ήπειρο σημειώνεται για πρώτη φορά η αντίστροφη εθνολογική μέτρηση. Από ελληνογενή ώσμωση του αρβανίτικου στοιχείου, σε αλβανική διαφοροποίηση. Επιβεβαίωση αποτελεί η Γενεαλογία του Οίκου Μουζάκη, που έγραψε στα λατινικά το 1510, ο απόγονος του, Ιωάννης Μουζάκης. (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου: 1999, 262-170)

Το τέλος του 25-χρονου κύκλου αντίστασης του Γεώργιου Καστριώτη Σκεντέρμπεη κατά της Ο. Αυτοκρατορίας προκάλεσε ένα τεράστιο κύμα φυγής Αλ(ρ)βανών προς Ελλάδα και Ιταλία. Πρόκειται για καθαρή προσφυγιά. Στην κατηγορία αυτή των Αρβανιτών εντάσσεται και το αντιοσμανικό ρεύμα των Μιρδιτόρων και άλλων βόρειων Αλβανών, οι οποίοι μετά το θάνατο του Σκεντέρμπεη, εισάκουσαν στις εκκλήσεις της Βενετίας και με αρχηγό το γιο του Σκεντέρμπεη εγκαταστάθηκαν στη Χιμάρα ως μόνιμη δύναμη αντίστασης κατά της Τουρκοκρατίας μέχρι το τέλος της. Η περίπτωση της Χιμάρας αποδεικνύει, από την μία ότι στην Ήπειρο οι μυλόπετρες εξελληνισμού αλλογενών πληθυσμών ήταν ακόμα ισχυρές. Από την άλλη ότι οι γλωσσικές και εθνολογικές σχέσεις των Βόρειων Αρ(λ)βανιτών με τους Ηπειρώτες, ήταν ακόμα υπαρκτές. Επιβεβαιώνονταν ταυτόχρονα ότι ενώ το αλβανόφωνο στοιχείο στην Ήπειρο, είτε ειρηνικά, είτε πολεμικά, είτε ως δύναμη κατοχής πλήθαινε ασφυκτικά, ο ελληνικός πολιτισμός εμφανίζονταν κυρίαρχος.

Σημειώνεται έτσι η αφετηρία της τρίτης φάσης καθόδου των Αλβανών στην Ήπειρο, η οποία πέτυχε την ολοκλήρωσή της με τους Αλβανούς στο πλευρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. «Στο εξής η ιστορία και η δημογραφία της Ηπείρου επρόκειτο να υποστεί την μόνιμη επιρροή των αλβανικών εισβολών και εγκαταστάσεων» (Hobhouse: 1971). «Η πίστη μου είναι, αναφέρει ο N.G.L Hamond, ότι οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί της Ηπείρου είναι απόγονοι των Αλβανών παρείσακτων, που ήλθαν στα νότια κατά την εποχή της Τουρκικής Αυτοκρατορίας κι αποίκισαν κυρίως τις παραλιακές πεδιάδες» Hamond:1971, 27]. Ο Çabej, χωρίς κανένα ενδοιασμό καυχείται ότι, οι Τούρκοι ολοκλήρωσαν την κεντρόφυγη τάση των Αλβανών στην Ήπειρο, (Çabej:1994)

Στην ουσία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία προκάλεσε στον ελλαδικό χώρο, ένα διπλό αντίρροπο κίνημα με το αλβανικό στοιχείο. Από την μία πλευρά τροφοδότησε με νέο αίμα τους Έλληνες-Αρβανίτες στην Ελλάδα. Από την άλλη καλλιέργησε τις προϋποθέσεις απαλλαγής του νεοφερθέντου αλβανικού στοιχείου από τις διεργασίες εξελληνισμού, συμβάλλοντας στη γνωστή διαφοροποίησή τους σε: Αλβανούς μουσουλμάνους, βάση του νέου θρησκευάτος και σε Αλβανούς χριστιανούς, βάση υιοθέτησης της γλώσσας (της αλβανικής). Στους Αλβανούς χριστιανούς, εκτός από τους γηγενείς Αλβανούς, συμπεριλήφθησαν και οι Έλληνες Ηπειρώτες, οι οποίοι για να μη εξισλαμιστούν, υιοθέτησαν την αλβανική, ως γλώσσα εξουσίας και στη συνέχεια με βάση τη γλώσσα και τα εξουσιαστικά προνόμια, που εξασφάλιζε η Τουρκοκρατία στους Αλβανούς, εξαλβανίστηκαν. «Οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί στην Ήπειρο ήσαν αρχικά ελληνόγλωσσοι και υιοθέτησαν την Αλβανική ομιλία μόνον όταν άλλαξαν τη

θηρσκειά τους από το Χριστιανισμό στο Μωαμεθανισμό κάτω από την Τουρκική πίεση»,(Hamond:1971, 27).

3.2 Άλλοι λόγοι.

Ο ιδιαίτερος ρόλος που η Υψηλή Πύλη εμπιστεύτηκε στο αλβανικό εξισλαμισμένο στοιχείο μέχρι την καλλιέργεια κοινότητας συμφερόντων μεταξύ τους. Οθωμανική αυτοκρατορία στα Βαλκάνια, σημειώνει ο γνωστός Αλβανός συγγραφέας Ισμαήλ Κανταρέ, είμασταν εμείς οι Αλβανοί και οι Βόσνιοι. Πρόκειται για το φαινόμενο της επιβολής της κουλτούρας της εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό είναι ιστορικά γνωστό ότι οι ντόπιοι Ηπειρώτες ασπάζονταν την αλβανική, δλδ την πραγματική γλώσσα εξουσίας ως αποτελεσματικό τρόπο για την προστασία του θρησκευμένου τότε με την εθνότητα.

Συνέβαλαν επίσης, οι απαγορεύσεις στη χρήση της ελληνικής από την ίδια την οθωμανική αυτοκρατορία.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας υπήρξε η επένδυση της Δύσης και των μεγάλων δυνάμεων της εποχής και της ίδιας της Ο. Αυτοκρατορίας για την μεταβίβαση της αλβανικής από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε θεμελιώδες στήριγμα για την καλλιέργεια της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας. Όπως σημειώνει η N.Clayer, «μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα, όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή...» (Clayer : 2007, 11)

4. Οι δύο αλβανικοί διάλεκτοι μιλούν για διαφοροποίηση και όχι για το αντίθετο

Αναφερόμενος στις δύο διαλέκτους (την Γκέγκικη και Τόσκικη) ο Çabej θα αποδεχτεί ότι «Η νότια, η Τόσκικη στο τέλος του Μεσαίωνα μοιάζει με τη βόρεια γκέγκικη του 16^{ου}-17^{ου} αιώνα» (Çabej:1994, 20). Η υπεραυξημένη παρουσία αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο, από κοινού με τον αποκάλυπτο ρόλο πολιτικού εκφραστή της Υψηλής Πύλης (Çabej: 1994,17), γονάτισε τη αφομοιωτική δύναμη ελληνικής της Ηπείρου. Αυτό δε σημαίνει ότι η ελληνικότητα της Ηπείρου έπαψε να επηρεάζει πολιτισμικά, γλωσσικά και εθνολογικά το αλβανικό στοιχείο. Οι συγκεκριμένες διεργασίες στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου, συνέβαλλαν σταδιακά στην καλλιέργεια της Τόσκικης διαλέκτου. «Σε ό, τι αφορά τον πολιτισμό οι Έλληνες ήταν ισχυρότεροι δότες, από πλευράς ράτσας ήταν οι Αλβανοί», σημειώνει σχετικά ο Çabej, (Çabej: 1994).

Θα πρέπει εδώ να προσεχτεί και μια ακόμη διάσταση, η εθνοπολιτιστική διαφοροποίηση ανάμεσα στους Γκέγκηδες στο Βορά της Αλβανίας και τους Τόσκηδες στο Νότο της (γενικώς στην Ήπειρο). Η λαϊκή πολιτιστική συνείδηση, υιοθέτησε δύο διαμετρικά αντίθετα εθνοπολιτιστικά σύμβολα. Αντίστοιχα τη γέφυρα και το κάστρο. «Γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, παρατηρούσε ο Johann Georg von Hahn, μεταξύ Γκέγκηδων και Τόσκηδων διαφαίνονταν ένας ανταγωνισμός κληρονομημένος από τους προγόνους τους, (Clayer: 2007, 30). Η αντιπαλότητα και διάκριση αυτή θα επιμείνει μέχρι τις ημέρες μας. Φάνηκε ιδιαίτερα στο δημοψήφισμα για το σύνταγμα του 1994, όπως και τρία χρόνια αργότερα, στις ταραχές του 1997

Την εθνολογική διάκριση μεταξύ Γκέγκιδων και Τόσκιδων υπογραμμίζουν και οι Τούρκοι στις επετηρίδες τους, στις οποίες αναφέρεται η διάκριση σε Γκέγκηδες και Τόσκιδες, μεταξύ των οποίων οι ορεσίβιοι Αλβανοί Γκέγκηδες αποτελούσαν την κεντρική εικόνα των Αλβανών, επειδή και τα μουσουλμανικά θρησκευτικά πιστεύω τους ήταν ισχυρότερα (Clayer :2007, 238).

Αυτό σημαίνει ότι δεν πρόκειται για ενιαίο αλβανικό χώρο, όπου κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία διαφοροποιήθηκε γλωσσικά και πολιτιστικά ο Νότος, αλλά για μετακινήσεις βόρειων αλβανικών πληθυσμών, η βόρεια γκέγκικη γλώσσα των οποίων, υπό την επιρροή της ελληνικής και άλλων γλωσσικών και πολιτιστικών υποστρωμάτων διαφοροποιήθηκε σε μορφή ξεχωριστής διαλέκτου. Η σύγκριση γλωσσικών παραμέτρων στεριώνει καλύτερα την άποψη αυτή.

5. Από γλώσσα παρείσακτων, σε γλώσσα εξουσίας.

Στην ενίσχυση της αλβανικής στην Ήπειρο βοηθούσε ιδιαίτερα η παρουσία μεγάλων όγκων αλβανικού στοιχείου. Πρόκειται από τη μία, για τη διαχρονική διείσδυση Αλβανών, που αποκορυφώθηκε με την διαχρονική στήριξη της Ο. Αυτοκρατορίας. Από την άλλη, για τον εξισλαμισμό ντόπιου ελληνικού χριστιανικού στοιχείου, το οποίο στη συνέχεια εξαλβανίστηκε. Στις συνθήκες επιβολής της αλβανοκρατίας στην Ήπειρο, ως η πλέον αυτοκρατορική πραγματικότητα, ο αυτόχθων Ηπειρώτης, για να απόφυγε τον εξισλαμισμό, που κατέληγε σε εξαλβανισμό, επέλεξε ως εναλλακτική την τήρηση της ορθοδοξίας μιμούμενος την αλβανική γλώσσα και νοοτροπία. Λογικό για την εποχή ήταν ώστε στο δίλημμα μεταξύ εθνότητας-ελληνισμού vs πίστης-ορθοδοξίας, να επέλεγε τη θρησκεία- την ορθοδοξία, η οποία, όχι μόνο αποτελούσε ουσιαστικό μέρος του εθνικού αυτοπροσδιορισμού, αλλά ασκούνταν ταυτόχρονα στην ελληνική. Η διαδικασία κορυφώνεται κατά τα μέσα του δεύτερου μισού της Τουρκοκρατίας στην περιοχή. Ωφέλησε την συγκεκριμένη εξέλιξη το γεγονός ότι η Πύλη «στην Ευρώπη, ακόμα και εκεί που το Ισλάμ εισχώρησε στην ύπαιθρο σπάνια έφερε μαζί του και την τουρκική γλώσσα ... Ο μουσουλμάνος Αλή Πασά, μιλούσε Αλβανικά και ελληνικά μα όχι τούρκικα» (Μαζαουερ: 2008).

Παράλληλα η Οθωμανική αυτοκρατορία δε δίσταζε να θέσει σε απαγόρευση τη χρήση της ελληνικής με στόχο την ενίσχυση της αλβανικής. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα «σε πολλά χωριά και κωμοπόλεις είχε απαγορευτεί η καμπάνα και, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου υπήρχαν συμπαγείς μουσουλμανικοί πληθυσμοί, δεν επιτρέπονταν η ελεύθερη χρήση της ελληνικής γλώσσας»(Βακαλόπουλος:2003,115]. Ο V.H.Caillard, που συνόδευε την επιτροπή, η οποία είχε αποσταλεί στην Ήπειρο μετά το Συνέδριο του Βερολίνου για να διαπιστώσει επί τόπου τα αισθήματα του ηπειρωτικού πληθυσμού, αναφέρει ότι η χρήση της αλβανικής ως ομιλούμενης είχε επιβληθεί στον πληθυσμό από το 1800. Από την εποχή εκείνη, προσθέτει ο Caillard, αρχίζει ο εξαλβανισμός της Ηπείρου, ο δε ελληνικός πληθυσμός της υφίσταται πραγματική σκλαβιά (Πατσέλη: 1946).

Η εξέλιξη αυτή θα πάρει μια οργανωμένη μορφή στην υπηρεσία της εξουσίας της Ο. Αυτοκρατορίας, όταν η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ της Πύλης και του αλβανικού στοιχείου μετατράπηκε σε βάση της αλβανικής εθνικής υπόστασης, όπου η Ήπειρος αποτέλεσε την κατεξοχήν διεκδίκηση ως διαχρονική αλβανική εθνική επικράτεια. Με το σκεπτικό του διαδόχου των συμφερόντων της στην περιοχή, η Πύλη ευνόησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη της αλβανικής γλώσσας και πολιτισμού. Επίσης η Πύλη στις επίσημες θέσεις εκφραζόμενων στις επετηρίδες του τέλους του 19^{ου} αι. έκρινε ότι «την ενότητα της Αλβανίας αποτελούσε η γλώσσα»,(Clayer : 2007, 243). Οι συντάκτες των επετηρίδων επιδίωκαν να υπογραμμίσουν τον ισχυρισμό «περί αλβανικού χαρακτήρα της περιοχής (της Ηπείρου) και του πληθυσμού της, αρνούμενοι κάθε ελληνικό χαρακτήρα» και ότι «όλος ο πληθυσμός της άνηκε στο αλβανικό έθνος»,(Clayer: 2007, 240).

Εκεί που η αλβανική δεν λειτουργούσε ως γλώσσα κατοχής και εξουσίας, στους Αρβανίτες και Αλβανούς, οι οποίοι ενώθηκαν με τους Έλληνες και αντιτάχτηκαν από

κοινού κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν προκύπτει καλλιέργεια αλβανικής εθνικής συνείδησης ή εθνότητας, αλλά η ελληνική.

5.1. Η αλβανική-γλώσσα εθνικού αλβανικού αυτοπροσδιορισμού.

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα σημειώνεται και μια επόμενη ουσιαστική εξέλιξη. Η μεταβίβαση της αλβανικής από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε θεμελιώδη στήριγμα για την καλλιέργεια της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας. Όπως σημειώνει η N.Claye, «μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα, όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή...», (Clayer : 2007,11)

Με επιχείρημα τη γλώσσα η αλβανική εθνική ιδεολογία διεκδίκησε αρχαία καταγωγή για τους Αλβανούς. Ξεκινώντας από την εγκατάσταση στην Ήπειρο λόγω της κοινότητας συμφερόντων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την ανάληψη διαδοχής των συμφερόντων της εδώ, οικειοποίησε την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γεωγραφία της.

Μοιραία στην ελληνικότητα της Ηπείρου στάθηκε η απόφαση της Επιτροπής Οροθέτησης των συνόρων του αλβανικού κράτους κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αι. «Δεν έλαβε υπόψη την εθνική ταυτότητα του ντόπιου πληθυσμιακού στοιχείου, αλλά μόνο τη γλωσσική του σύνθεση», (Βακαλόπουλος: 2003, 647), με αποτέλεσμα την γνωστή διχοτόμηση της ενιαίας Ηπείρου.

5.2. Οι γκρίζες ζώνες

Στο νέο αυτό πολιτικό-κοινωνικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι η μετατροπή της αλβανικής σε γλώσσα εξουσίας, έφερε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και ενίσχυση ενός δεύτερου γλωσσικού πόλου στην περιοχή, ο οποίος απέκτησε και συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο: Το βορά του βόρειου τμήματος της Ηπείρου.

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους, δηλαδή της ελληνικής γλώσσας (ελληνικής εθνικής συνείδησης) και αλβανικής γλώσσας (αλβανικής εθνικής συνείδησης υπό διαμόρφωση), υπήρξαν σχέσεις αμοιβαίας άμπωτης και παλίρροιας, που αποφασίζονταν αντίστοιχα από την ισχύ του κάθε πόλου και εθνικού φρονήματος. Εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν δημιουργούνταν γλωσσικά και εθνικά οι γκρίζες ζώνες. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται ένα φαινόμενο διγλωσσίας, το οποίο έχει καθαρά εθνολογική και όχι απλώς γλωσσική υφή.

Οι γκρίζες ζώνες σε κάποια χρονική περίοδο, τέλος 19^{ου} αρχές του 20^{ου} αι., στερέωσαν την γεωγραφική οντότητα. Όπως, μπορεί εύκολα, όμως, να κατανοηθεί η ισχύ της διγλωσσίας δεν ήταν σταθερή, όχι μόνο σε σχέση με τη γεωγραφική επέκταση, αλλά, περισσότερο σε ότι αφορά τα συστατικά της στοιχεία, όπως είναι η προέλευση, η ικανότητα, η λειτουργία και η στάση, (Elias, Scotson: 1996).

Το εύρος του προβλήματος φάνηκε συγκεκριμένα στο έργο της Διεθνούς Επιτροπής Οριοθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, το 1913. Επειδή η Επιτροπή πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα, επέλεξε ως κριτήριο την γλώσσα των κατοίκων. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο, μάλιστα και εντός της οικογένειας, εφόσον τα μέλη της μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

6. Ίδρυση του αλβανικού κράτους και η πολιτιστική αλλοίωση των εθνικών ομάδων

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην περιοχή του βορείου τμήματος της Ηπείρου είχαμε τον ακόλουθο, γλωσσικό «γεωπολιτικό χάρτη». Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης, ή υψηλού επιπέδου, την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δηλαδή την αλβανική ή την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων ζωνών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιούντζης στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα των μεγάλων ευεργετών Ευάγγελου Ζάππα και Χριστάκη Ζωγράφου. Τονίζουμε ότι στην εποχή του Ζάππα η διγλωσσία είχε δώσει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Η αλβανική έγινε δεκτή ως γλώσσα εξουσίας και ταυτόχρονα ως γλώσσας διατήρησης της ορθόδοξης θρησκείας. Κατά την Αλβανική Αναγέννηση (μέσα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα), παράλληλα με την ελληνική διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Ωστόσο, πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όσοι κάτοικοι της περιοχής πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απόθεση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να έχει υποχωρήσει εντελώς.

Στην ίδια περιοχή το κομμουνιστικό καθεστώς εγκατέστησε βίαια Ελληνόβλαχους από την παραθαλάσσια περιοχή των Αγίων Σαράντα. Το ντόπιο λιουντζώτικο στοιχείο είχε αραιωθεί, ή διότι είχε μεταναστεύσει από νωρίς στην Ελλάδα, ή είχε απορροφηθεί από τον αλβανικό κρατικό μηχανισμό λόγω του ανωτέρου μορφωτικού επιπέδου του. Οι Ελληνόβλαχοι, οι οποίοι δεν γνώριζαν την αλβανική ούτε για απλή επικοινωνία, απώθησαν εντελώς την ελληνική αντικαθιστώντας την με την αλβανική και τήρησαν την βλάχικη ως εσωτερικό ιδίωμα. Έτσι, η Λιουντζεριά από κάποτε γκρίζα ζώνη μετατράπηκε σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. Το φαινόμενο διήρκεσε μέχρι το 1990, χρόνος πτώσης του κομμουνιστικού καθεστώτος και ανοίγματος της Αλβανίας. Με το άνοιγμα των συνόρων η ελληνική θα αποχτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος, αποκαθιστώντας το νέο προς το παρόν καθεστώς διγλωσσίας, ως πολιτιστικό φαινόμενο, δηλαδή επαναφορά του καθεστώτος γκρίζας ζώνης, η οποία διακρίνεται για τη διγλωσσία, αλλά η ελληνική εθνική συνείδηση δεν ακολουθεί τον βηματισμό της γλώσσας.

Στον ελληνικό πόλο με την υποχώρηση της Ο.Αυτοκρατορίας και την ίδρυση του Αλβανικού κράτους, είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. Όπως «εξουδετερώθηκε» η ελληνική στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου τμήματος της Ηπείρου και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα. Καθαρές ελληνικές περιοχές, απαλλαγμένες από το αλβανικό στοιχείο, διατηρήθηκαν και εντός του νεοσύστατου αλβανικού κράτους, πάντα στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Η καθαρότητά τους οφείλεται άμεσα στη συνέχιση των σχέσεων με τον υπόλοιπο εθνικό κορμό.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου η ύπαρξη και λειτουργία του αλβανικού κράτους απειλούνταν από πολλαπλής φύσεως εσωτερικών παραγόντων η αντιμετώπιση των οποίων οδηγούσε σε διαδοχικές, συχνές και πολυποίκιλες πολιτικές ηγεσίες. Για την αποφυγή όμως των σχισμάτων εθνικού περιεχομένου, κυρίως ελληνικής φύσεως, όλες οι πολιτικές ηγεσίες των Τιράνων καταπιάστηκαν από την ίδια ιδέα, εκείνη της εθνικής

αλλοίωσης των εθνικών διαφορετικών ομάδων με ισχυρό μέσο την κουλτούρα της κυριαρχίας. Η συγκεκριμένη πολιτική και η αναγκαστική ένταξη των μελών των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων στο αλβανικό κράτος και την αλβανική κοινωνία έφερε ως αποτέλεσμα την επέκταση και διείσδυση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Το γεγονός πάντως, σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών μειονοτικών περιοχών σε δίγλωσσες. Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος, με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και του καθάριου ελληνικού εθνικού φρονήματος. Η συγκεκριμένη διγλωσσία αναπτύσσεται όχι με την εθνολογική, αλλά την πολιτιστική έννοια, χωρίς να αποκλείονται στοιχεία απώλειας της ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Εντωμεταξύ οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα και ιδιαίτερα η ταύτισή της με «τον εχθρό, που πασχίζει το διαμελισμό της Αλβανίας», έθετε τους Έλληνες, τους ελληνομαθείς και εκείνους με ελληνίζουσα συνείδηση σε καθεστώς ενοχής και ομηρίας. Η επιβαλλόμενη αυτή κατάσταση απαιτούσε από τους φορείς του Ελληνισμού την αυτόβουλη αποβολή και απαλλαγή τους από καθετί ελληνικό μέχρι και την εθνική συνείδηση. Όλα από κοινού συνέβαλαν στη γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής γλώσσας ακόμα και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή τους σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του Αλβανισμού στο Νότο της Αλβανίας.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου. Μάλιστα, λόγω της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής οδηγείται στα άκρα.

Βιβλιογραφία.

Αλεξιάδα 1148

Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη

Βερνίκος Ν. & Δασκαλοπούλου Σ., 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, το Χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα.

Μαζαουέρ Μ., 2008, Τα Βαλκάνια, Αθήνα, μετάφρ. Κουρεμένος Κ.Ν.

Πατσέλη Β.Ν., 1946, Η Βόρειος Ήπειρος και τα φυσικά της σύνορα, Αθήνα.

Bonfante G., 1974, Piriëti dhe Shqiptarët, σ.98-107, στο Kuvendi I i studimeve Ilire, Tiranë, επιμ. Buda A.

Clayer N. 2009, Aux origines du nationalisme albanais, La naissance d' une nation majoritairement musulmane en Europe, Tiranë (Puto A, αλβανική μετάφρ).

Çabej E., 1976, Hyrje në historinë e gjuhës shqipe, τομ.Ι, Tiranë.

Çabej E., 1994, Shqiptarët midis Perëndimit e Lindjes, Tiranë.

Domi M., 1988, Probleme te historise se formimit te gjuhes shqipe, arritje dhe detyra, στο Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij, Tiranë, επιμ. Buda A.

Elias N., Scotson J. 1996, Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt.

Gjinari J., 1977, Struktura dialektore e Shqipes e parë në lidhje me historinë e popullit. Konferenca kombëtare e studimeve etnografike, Tiranë.

Gjinari J., 1988, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij, Tiranë.

Hamond. N.G.L., 1971 ΗΠΕΙΡΟΣ, τόμος Α, Αθήναι, (μεταφρ. Γιάγκα Αθ.Χρ.)

Hobhouse J.C., 1971, A Journey Through Albania, Travels in South Albania and Epirus 1809-1910, New York.

Matzinger J., 2012, Shqiptaret si pasardhes te ilireve nga kendveshtrimi i gjuhesise historike, στο Historia e shqiptarëve, gjendja dhe perspektivat e studimit, Tiranë, επιμ. Shmitt O.J.

Michaelis Attalioetae, 1853, Historia, Βόννη. Ελληνική-λατινική έκδοση.

Stadmüller G. 1966, Forschungen zur albanischen Frühgeschichte, 2nd edn, Wiesbaden (Albanische Forschungen 2).

Zojzi Rr., 1962, Ndamja krahinore e popullit shqiptar, Etnografia Shqiptare, τ.Ι, Tiranë

Wilkes J., 1999, Οι Ίλλυριοί, Αθήνα, (Ευα Πέππα, μετάφρ.)

Παναγιώτης Μπάρκας

Διαδικτυακό Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Ιούλιος 2021 Γλωσσική διδασκαλία και μάθηση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Η ιδεολογική γλώσσα, η εκπαίδευση και η διαδικασία ένταξης ως αλλοίωση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας.

Σκοπός της εισήγησης είναι να παρουσιάσει τους τρόπους αξιοποίησης της εκπαίδευσης από το κομμουνιστικό καθεστώς στην Αλβανία για την καλλιέργεια της ταυτότητας του «νέου ανθρώπου», ταυτισμένης με τη θεωρία και πράξη της κομμουνιστικής ιδεολογίας και τα αρνητικά αποτελέσματα που είχε στη διατήρηση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας των Ελλήνων της Αλβανίας. Πρόκειται για την καλλιέργεια μεταξύ των Ελλήνων, αλβανικής εθνοσοσιαλιστικής ταυτότητας που μιλούσε περιορισμένα ελληνικά. Η προσέγγιση στην εισήγηση δεν αφορά απλώς την ιστορική διάσταση, αλλά και τις συνέπειες στις σημερινές εξελίξεις, εφόσον από την μια οι εκπαιδευτικοί διατηρούν, έστω και ως υπολείμματα, την εμπειρία αυτή και στη σημερινή εκπαιδευτική τους δραστηριότητα και από την άλλη η αλβανική πλειοψηφία συνεχίζει να αντιμετωπίζει την κοινότητα του Ελληνισμού στην Αλβανία με τα ίδια πρότυπα αλλοίωσης και αφομοίωσης και όχι τουλάχιστον ως διαπολιτισμικές σχέσεις. Το καθεστώς Χότζα, δόμησε την λειτουργία της κοινωνίας ως πυραμίδα με σημείο αναφοράς κοινοτικής οργάνωσης τις φάρες και την υιοθέτηση του θεσμού της οικογένειας στην λειτουργία της. Στην κορυφή της έστεκε η κομμουνιστική ηγεσία, σε ρόλο γονέα με απόλυτο έλεγχο στο σύνολο της δραστηριότητάς της. Αυτή η παραποίηση των παραδοσιακών οικογενειακών και κοινοτικών θεσμών και δομών, πετυχαίνονταν μέσω του σχολείου, κυρίως μέσω της γλώσσας.

Από την άλλη πλευρά η ελληνική γλώσσα στο ύφος, τη σημασιολογία της, μέχρι τη γραμματική και συνταχτική δομή έκανε παραχωρήσεις στα αιτήματα αποτελεσματικότερης εξυπηρέτησης της ιδεολογικοποιημένης κομμουνιστικής πραγματικότητας, δανειζόμενη έτοιμα πρότυπα από την αλβανική.

Σ' αυτό συνέβαλε επιπλέον και ο περιορισμός της ελληνικής σε περιθώρια στενού οικογενειακού και παραδοσιακού περιβάλλοντος, εφόσον η κουλτούρας της εξουσίας, όχι μόνο λειτουργούσε μεθοδευμένα, αλλά κατείχε τον απόλυτο έλεγχο.

Εισαγωγή

Η γλώσσα δεν είναι ποτέ αθώα, οι λέξεις έχουν μια δεύτερη μνήμη που μυστηριωδώς επιζεί στη μέση νέων σημασιών" η γλώσσα "δεν είναι κοινωνικά αθώα" Ρολάν Μπάρ

Για την επιβολή της κυριαρχίας του, το καθεστώς έκανε χρήση της βίας από την μια και, της ιδεολογίας από την άλλη, χρησιμοποιώντας τα και τα δύο σαν εργαλεία του εξαναγκασμού και της παραπλάνησης. Η χρήση της βίας στην ουσία χρησίμευσε στο να πετύχαινε η ιδεολογία την κοινωνική συνοχή μεταξύ ατόμων, που αποδέχονταν τον κομμουνισμό ως καθεστώς, κατά εκείνων που το απόκλειαν ή που σημαδεύονταν ως διαφωνούντες. Το πλήγμα εναντίων των δευτέρων χρειαζόταν για να λειτουργούσε

αποτελεσματικά ο μηχανισμός της πάλης των τάξεων, ως η αναγκαία μορφή αντιπαράθεσης, η οποία εξασφάλιζε την συσπείρωση γύρω από το Κομμουνιστικό Κόμμα.

Η κομμουνιστική ιδεολογία του Χοτζικού καθεστώτος, όπως σε όλη την Αλβανία και στην ΕΕΜ, βασικό στόχο είχε την διάπλαση χαρακτήρων που θα αποδέχονταν τα προτεινόμενα κλισέ του, χωρίς να σκέφτονται και να τα διερευνούν και ταυτόχρονα χωρίς να διστάζουν να ενστερνίζονται το αίσθημα αλβανικής εθνικής υπαγωγής. Και πολλοί Έλληνες, λόγω των σκληρών διωγμών, πρώτοι μάλιστα αυτοί, είχαν ενταχθεί στην λογική και τον τρόπο σκέψης του δικτατορικού καθεστώτος. Ήταν υποχρεωμένοι να δέχονται ότι τα πάντα οφείλονται στο Κόμμα Εργασίας, και στην αλάνθαστη έμπνευση του αρχηγού του, η κυριαρχία των οποίων δε χωρούσε ουδεμία αμφισβήτηση.

Ταυτόχρονα η οποιαδήποτε πράξη, η συμπεριφορά του μικρού παιδιού στην οικογένεια, στο νηπιαγωγείο, στο σχολείο, στη θέση εργασίας, οι ευχές στα ντολιά και στο γάμο, η έναρξη οικογενειακών γιορτών, η παρακαταθήκη θανάτου και ο επικήδειος λόγος, είχαν σημείο αναφοράς την αφοσίωση του ατόμου στο Κόμμα και τον Ενβέρ⁶⁴. Μάλιστα και όποιες απολαβές, πνευματικές, υλικές, η φοίτηση, ακόμα και η ιατρική περίθαλψη, είτε και ο γάμος, ήταν συνέπεια της αγαθοεργίας του Κόμματος και του Ενβέρ. Θεωρούνταν καταδικαστέο πολιτικό λάθος σε περίπτωση που κάποιος θα τολμούσε να σκεφτεί ότι ήταν δικαίωμα του ατόμου, η προσωπική ικανότητα, η αμοιβή για την προσωπική εργασία, η φοίτηση, το δικαίωμα του ζην⁶⁵. Οι νόμοι, το κράτος, η φύση, ο θεός ήταν υποταγμένα στο πρόσωπο του αρχηγού του κράτους.⁶⁶

Κομμουνιστική ιδεολογία συν αλβανικός εθνικισμός και η ιδεολογική γλώσσα

Το καθεστώς Χότζα για να κάνει ευχερέστερη την επιβολή των ιδεών της κυρίαρχης τάξης, κατά τους ισχυρισμούς του, του προλεταριάτου, των εργαζομένων - του λαού, πάντρεψε το σύστημα των κομμουνιστικών ιδεών με τον εθνικισμό.

Στο πλαίσιο αυτό η εθνική ελληνική μειονότητα μετατράπηκε σε φορέας αντιφατικών συνισταμένων του ιδιαίτερου της γίνεσθαι, εντός του αλβανικού κράτους. Έγινε φορέας της επικρατούσας ιδεολογίας μέσω της μητρικής της γλώσσας, όντας ταυτόχρονα αναγκασμένη να αρνηθεί την ουσία των υπολοίπων συστατικών της εθνικής ταυτότητας, ή να επιτρέψει την παραποίησή τους στην υπηρεσία της εθνικοκομμουνιστικής ιδεολογίας. Η μητρική γλώσσα υποχώρησε κατά πολύ μπροστά

⁶⁴ Η καλή συμπεριφορά του παιδιού, η πρόοδος στο σχολείο, η διάκριση στη δουλειά, αποτελούσαν ένδειξη της αγάπης προς το Κόμμα και τον Ενβέρ. (Πρόκειται για συμπεριφορά που μας παραπέμπει σε σχέσεις του πιστού με το θείο). Όχι μόνο δεν υπήρχε περίπτωση να άρχιζε ο γάμος και να μη γίνονταν η πρώτη πρόποση για το Κόμμα και τον Ενβέρ, όχι μόνο δεν υπήρχε περίπτωση να μη συνδέονται στον επικήδειο λόγο η ζωή και η δράση του νεκρού με την αφοσίωσή του στο Κόμμα και στον Ενβέρ, αλλά καταβάλλονταν πεισματώδεις προσπάθειες για την ανεύρεση του καλύτερου τρόπου έκφρασης.

⁶⁵ Με την ίδια λογική κρίνεται και μετά το 1990 η Ελληνική Μειονότητα στην Αλβανία. Το γεγονός ότι χιλιάδες Έλληνες της Αλβανίας βρέθηκαν επί Χότζα σε ευνοϊκές θέσεις θεωρείται αγαθοεργία από μέρος του καθεστώτος και όχι ως έκφραση των ικανοτήτων των Ελλήνων. Ποτέ δεν εξετάστηκε ο βαθμός αλλοίωσης της εθνικής τους συνείδησης, δημιουργώντας έτσι την ψευδή αντίληψη περί θετικής δυσφήμισης της Ε. Ε. Μειονότητας σε βάρος του υπόλοιπου αλβανικού λαού.

⁶⁶ Σε τέτοιο βαθμό ρίζωσε αυτή η νοοτροπία που 25 χρόνια μετά την κατάρρευση του καθεστώτος η συμπεριφορά των Ελλήνων, (όπως και των Αλβανών), προς τον συνάνθρωπο και το κράτος καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις σχέσεις τους με τον πολιτικό εκπρόσωπό τους και όχι με αναφορά το νόμο και το κράτος δικαίου.

στον ασυγκράτητο επεκτατισμό της επίσημης αλβανικής. Δημιουργήθηκαν μάλιστα δύο είδη διγλωσσίας. Το πρώτο είδος αφορά από την μία την κοινή γλώσσα των απλών Ελλήνων, παραποιημένης από τις επιρροές της αλβανικής σε όλα τα επίπεδά της και από την άλλη ήταν η καθομιλούμενη ελληνική που διατηρούνταν στα ελληνικά βιβλία κυρίως τα σχολικά, την εφημερίδα «Λαϊκό Βήμα» κλπ ή που χρησιμοποιούνταν από μια ομάδα Ελλήνων υπό συνεχιζόμενη συρρίκνωση. Το άλλο είδος διγλωσσίας ήταν η ταυτόχρονη χρήση από τους Έλληνες της μητρικής ελληνικής και της επίσημης αλβανικής, όπου η δεύτερη αποχτούσε έδαφος σχεδόν με γεωμετρική πρόοδος.

Το καθεστώς είχε διαπλάσει αναλόγως και τη δική του γλώσσα επικοινωνίας, την ιδεολογική γλώσσα. Έτσι, όπως η αλβανική και η μητρική γλώσσα των Ελλήνων, μετατράπηκε από μέσο επικοινωνίας και μεταφοράς της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων, σε μέσο έκφρασης και αναπαραγωγής της ιδεολογίας και κατ' επέκταση της εξουσίας. Μέσω της γλώσσας αυτής χρησιμοποιούνταν συμβολισμοί, που σμίκρυναν εικονικά και ανεπαίσθητα την απόσταση μεταξύ εξουσιαστών και εξουσιασμένων, απόσταση η οποία στην πράξη ήταν αγεφύρωτη. Ο αρχηγός του κράτους αποκαλούνταν από τους μικρούς «θείος Ενβέρ», από τους μεγάλους «σύντροφος Ενβέρ». Το Κόμμα Εργασίας «δεύτερη μάνα», ή «μεγάλη μάνα», ή «μάννα όλων».

Όντας στην υπηρεσία του καθεστώτος η ιδεολογική γλώσσα διαστρέβλωνε το περιεχόμενο των λέξεων, ή τις μετέτρεπε σε κλισέ και ως τέτοια βασίλευε στο λόγο, εμποδίζοντας την αυθεντική ανάπτυξη του νοήματος. Το νόημα της λέξης «πατρίδα» για τους Έλληνες της Αλβανίας είχε χάσει την εθνική σχέση και καταγωγή τους, δηλαδή, την Ελλάδα και σήμαινε απλώς την Αλβανία υπό την ιδεολογική και πολιτική σημασία.

Μέσω της ιδεολογικής αυτής γλώσσας εκφράζονταν επίσης οι δογματικές αυταπόδεικτες αλήθειες. Εντός του γενικότερου ιδεολογικού πλαισίου οι αλήθειες αυτές δεν απαιτούσαν άλλη αξιολόγηση γιατί θεωρούνταν αδιανόητο να αμφισβητήσει κανείς την αλήθεια του λόγου του «καθοδηγητή» και το ρόλο της «λαϊκής εξουσίας». Είναι δεδομένο ότι όσοι αντιδρούσαν θεωρούνταν «εχθροί». Στην ιδεολογική αυτή πραγματικότητα όταν το καθεστώς ήθελε να περνούσε τα εχθρικά μηνύματά του κατά της Ελλάδας, χρησιμοποιώντας τους όρους «μοναρχοφασίστες», «Βόρειο Ήπειρο» κ.α., ήταν σίγουρο ότι δεν θα συναντούσε καμιά αντίδραση.

Το 1956 μιλώντας στους Έλληνες της Κάτω Δρόπολης στο ελληνικό χωριό Καλογοραντζή νομού Αργυροκάστρου ο Ενβέρ Χότζα απευθύνονταν στην Ελλάδα: *«Σ' αυτούς τους παρανοϊκούς λέμε: Παρατήστε τα παραμύθια περί Βορείου Ηπείρου, γιατί αυτά έχουν παλιώσει τώρα και τα δόντια σας έχουν πέσει να δαγκώσετε τη Βόρειο Ήπειρο, όπως τη λέτε εσείς, αλλά που εμείς τη λέμε Αλβανία, που ήταν Αλβανία και θα παραμείνει πάντα Αλβανία και καμιά δύναμη στον κόσμο δεν θα τολμήσει να θίξει τα σύνορα της πατρίδας μας γιατί έχει ποιος να τα υπερασπίσει».*⁶⁷

Και να πώς απαντούσαν οι ίδιοι οι Έλληνες Βορειοηπειρώτες στον «αρχηγό»: *««Εμείς οι γυναίκες της μειονότητας, υποφέραμε πολύ στο παρελθόν, δικαιώματα και ελευθερίες δεν είχαμε, ήμασταν καταπιεζόμενες και εκμεταλλευόμενες, οι μπέηδες και οι αγάδες μας έχουν πει το αίμα, οι Έλληνες σωβινιστές μας έχουν σκοτώσει».*⁶⁸ Διαφαίνεται ανοιχτά η τυποποιημένη ιδεολογική γλώσσα. Οι φορείς και χρήστες της δεν διερευνούν βαθύτερα το νόημα των λέξεων που χρησιμοποιούν. Έτσι οι ομοεθνείς Έλληνες γίνονται πιο εχθρικοί προς την Ελλάδα από τους αλλοεθνείς μπέηδες και αγάδες.

⁶⁷ Χότζα Ε., 1985, Δύο φίλοι λαοί, Τίρανα, σελ. 69-70.

⁶⁸ Τηλεγράφημα 50 γυναικών της Κάτω Δρόπολης προς τον Ε, Χότζα 23 Δεκεμβρίου 1969.

Κατά την άποψη του Άγγλου ιστορικού E. Hobsbawm οι πρωτεργάτες του αλβανικού εθνικισμού αναζήτησαν μια εθνικιστική ταυτότητα στη γλώσσα, εφόσον οι τέσσερις θρησκείες διαιρούσαν πάρα ένωναν την αλβανική εθνότητα⁶⁹. Υπό την οπτική γωνία του Hobsbawm, το καθεστώς Χότζα δεν αρκέστηκε στο να μετατρέψει την ελληνική γλώσσα σε φορέα της ιδεολογίας του. Από την άλλη, όντας η γλώσσα βασικό στοιχείο διατήρησης της εθνικότητας, κατέβαλε συστηματικές προσπάθειες για την μετατροπή της σε στοιχείο που εξυπηρετούσε το ιδιόμορφο καθεστώς του «μειονοτικού»⁷⁰ Έλληνα στην Αλβανία. Για το σκοπό αυτό με την πάροδο του χρόνου επέβαλε στην μητρική τους γλώσσα τέτοιους περιορισμούς και επιρροές που οι φορείς της, από σχεδόν μονόγλωσσοι ελληνόφωνοι, προπολεμικά, μετατράπηκαν σε δίγλωσσους με περιορισμένη την δυνατότητα έκφρασης στα ελληνικά, φθάνοντας στο σημείο να σκέφτονταν αλβανικά, για να μιλούν περιορισμένα ελληνικά.

Η ελληνική ως γλώσσα της Ελλάδας - εχθρού της Αλβανίας - ήταν ντε φάκτο η απαγορευμένη γλώσσα έξω από τις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Μάλλον όπου ακούγονταν γινότανε αντικείμενο εκτόνωσης της εχθρότητας κατά της Ελλάδας.

Το αλβανικό κοινό αντιδρούσε στη χρήση της ελληνικής με χλευασμούς.⁷¹ Οι μαζικές οργανώσεις, κυρίως της νεολαίας στα σχολεία εκτός των μειονοτικών ζωνών⁷² έπαιρναν πρωτοβουλίες και πρότειναν για να απαγορευτεί η χρήση της μητρικής γλώσσας από τους ελληνόφωνους μαθητές στους χώρους των αλβανικών σχολείων. Απαγορευμένη ήταν επίσης η μητρική γλώσσα και στις οικογένειες με μεικτούς γάμους, κυρίως εκεί που η οικογένεια ήταν μουσουλμανικής καταγωγής. Στο κλίμα αυτό αναπτύχθηκε έντονα η αυτολογοκρισία τόσο για την χρήση της γλώσσας όσο και για την ελληνική καταγωγή.

Η υπεροχή της επίσημης γλώσσας και, η ελληνική εθνική ταυτότητα

Κατά τη διάρκεια μιας επικήδειας τελετής ενός 77 χρονου ελληνικής καταγωγής οικοδεσπότη στο Δέλβινο, το Σεπτέμβριο του 2004, του οποίου η καταγωγή προερχόταν από το ελληνικότατο χωριό Δρόβιανη, αλλά είχε εγκατασταθεί στο Δέλβινο κατά τη δεκαετία του 70, οι κόρες του μοιρολογούσαν το νεκρό πατέρα τους στην αλβανική γλώσσα (!!). Δείγμα κι' αυτό του βαθμού αλλοίωσης των εθίμων, ακόμα και κείνων που αφορούν τον κύκλο της ζωής, εξαιτίας της πίεσης του αλβανόφωνου περιβάλλοντος. (Ένα επιχείρημα, για την επεξήγηση του γεγονότος ότι στη Χιμάρα, μεταξύ των Ελλήνων, μοιρολογούνται οι νεκροί και στην αλβανική γλώσσα).

Οι ελληνικής καταγωγής οικογένειες, για να επιβίωναν υπό την άμεση επιρροή και πίεση της αλβανικής κοινωνίας και της επιβεβλημένης πραγματικότητας, απωθούσαν βαθμιαία την ελληνική γλώσσα, τον πολιτισμό και πολλά στοιχεία της εθνικότητάς τους, υιοθετώντας στην πάροδο του χρόνου τα αλβανικά. Πολλοί Έλληνες κυρίως της δεύτερης και τρίτης μεταπολεμικής γενιάς χρησιμοποιούν και τώρα την αλβανική

⁶⁹ Hobsbawm E., 1994, Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, Αθήνα, σελ. 79.

⁷⁰ Ο όρος «μειονότητα» «μειονοτικοί» τον οποίον πρώτος ο Χότζα χρησιμοποίησε από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όχι μόνο αφαιρούσε τα προσδιοριστικά «ελληνική», «έλληνας» ως το βασικό συστατικό στοιχείο που δείχνει την εθνική καταγωγή, αλλά η χρήση του γινότανε με τέτοιο τρόπο που δημιουργούσε την εντύπωση ότι πρόκειται για μέλη μιας κοινότητας «μειονεκτικών χαρακτηριστικών» η οποία λόγω του ιδεολογικού πιστεύω είχε αρνηθεί την πραγματική εθνική ταυτότητα.

⁷¹ Τους Έλληνες που μιλούσαν ελληνικά τους χλεύαζαν με το υποτιμητικό λεκτικό «λάκά-λάκα». Απευθυνόμενοι σε «μειονοτικούς» οι αλβανοί για να τους αποτρέψουν να μιλήσουν ελληνικά, τους έλεγαν άσε τώρα τα «λάκα-λάκα»

⁷² Μέτρα προτάθηκαν και σε βάρος του συγγραφέα, όταν σε σύσκεψη της οργάνωσης της νεολαίας μέλος της οποίας ήταν, αυτοπροσδιορίστηκε ως Έλληνας μειονοτικός

γλώσσα, στο ίδιο ύψος όπως οι Αλβανοί. Με τον τρόπον αυτό μπορούν να καλύψουν την εθνική διαφοροποίηση και υποτίμηση, αποκτώντας έτσι την ισοτιμία. Όταν όμως μιλούν τα ελληνικά, μεταμορφώνονται σε εντελώς διαφορετικούς κατά το ήθος ανθρώπους.⁷³

Ανεξάρτητα από το βάθος του χρονικού ορίζοντα, το καθεστώς προωθούσε με όλα τα μέσα την αναγκαιότητα χρήσης της επίσημης γλώσσας στη δημόσια ζωή (σύνταξη εγγράφων, αναφορών προς τη Διοίκηση, οικονομικών δοσοληψιών, κρατικής αλληλογραφίας, πινακίδων καταστημάτων, οδοδεικτών κ.λπ.) σε βάρος της μητρικής ελληνικής γλώσσας. Αυτό βοήθησε τόσο τον περιορισμό της γεωγραφικής επέκτασης της ελληνικής μειονότητας όσο και στην αλλοίωση του εσωτερικού της ιστού.

Έτσι το 1947 το αλβανικό κράτος έκλεισε τα ελληνικά σχολεία στη Χιμάρα. Το 1949 έκλεισε το ελληνικό σχολαρχείο στο Αργυρόκαστρο, ή το ελληνικό τμήμα στο λύκειο Αργυροκάστρου.⁷⁴ Το 1967 έκλεισε και το ελληνικό σχολείο στην πόλη του Δελβίνου. Το κλείσιμο των προαναφερόμενων σχολείων σημαδεύει την τελευταία πράξη του αλβανικού κράτους για την μετατόπιση της ελληνικής μειονότητας από τα μεγάλα αστικά κέντρα στα 100 ελληνικά χωριά. Το μέτρο δεν έγινε αισθητό. Η εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού και ο νόμος για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση τον Αύγουστο του 1946⁷⁵ συνοδεύτηκαν με το άνοιγμα 62 σχολείων υποχρεωτικής εκπαίδευσης στη μητρική γλώσσα.⁷⁶ Στο πλαίσιο της θέσπισης της υποχρεωτικής 7χρονης εκπαίδευσης στα ελληνικά μειονοτικά σχολεία όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην ελληνική, ενώ τα αλβανικά ως γλωσσικό μάθημα.⁷⁷

Μετά το 1950 σημειώθηκε η πρώτη σημαντική μετατροπή. Μόνο στα δημοτικά σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το πρόγραμμα διδάσκονταν στα ελληνικά σε όλα τα μαθήματα. Αντιθέτως στον ανώτερο κύκλο της ίδιας βαθμίδας όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στα αλβανικά και μόνον η ελληνική, ως γλωσσικό μάθημα, διδασκόταν στη μητρική γλώσσα.

Ο Ενβέρ Χότζα εξηγεί προσωπικά τους λόγους αυτής της μεταβολής λέγοντας ότι «Η εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας στα σχολεία της μειονότητας γίνεται διότι θα την χρειαστούν στη ζωή οι μειονοτικοί. Είναι γνωστό ότι η επίσημη γλώσσα στη Λαϊκή μας Δημοκρατία είναι η αλβανική, ότι στα γραφεία και παντού ομιλείται και γράφεται η Αλβανική. Σαν μεγαλώσει ο μειονοτικός μπορεί να τύχει να γίνει εργάτης, διευθυντής μιας κρατικής επιχείρησης, δάσκαλος υπάλληλος, αξιωματικός κλπ, δηλαδή δε θα ζήσει μόνο στη Δρόπολη, αλλά θα πάει να δουλέψει και να διευθύνει παντού, όπως όλοι οι άλλοι πολίτες της Δημοκρατίας.»⁷⁸

Τα κείμενα από την ελληνική λογοτεχνία, τα οποία περιέχονταν στα αναγνώσματα όλων των τάξεων μειώθηκαν βαθμηδόν, με αποτέλεσμα το 1973 να εξαλειφθούν

⁷³ Προσωπική έρευνα του συγγραφέα.

⁷⁴ Το Ελληνικό Σχολαρχείο Αργυροκάστρου άνοιξε το σχολικό έτος 1946-47 και έκλεισε το 1949. Οι μαθητές ήταν από διάφορες περιοχές. Όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην ελληνική εκτός από την Ωδική και την Σωματική Αγωγή λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού. Οι διδάσκαλοι ήταν μέλη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ εναπομείναντες στην Αλβανία. (Βλεπ. Γκατζώνης Κ., 2005, Τα ελληνικά σχολεία στο Αργυρόκαστρο, Ιωάννινα-Αργυρόκαστρο, σελ 44-49.)

⁷⁵ Βλεπ. Ligjë nr. 281 datë 17.8.1946 mbi arësimin fillor të detyruar.- Gazeta Zyrtare Nr.85, 10 Shtator 1946, f.11. 3 nene)

⁷⁶ Τον Αύγουστο του 1946 ο Χότζα στη διάσκεψη των Παρισίων μίλησε για 79 σχολεία και ένα λύκειο στην ελληνική γλώσσα. (Βλεπ. Χότζα Ε., 1985, Δύο φίλοι λαοί, Τίρανα, σελ 39) Το 1947 ο αριθμός των ελληνικών δημόσιων δημοτικών σχολείων ανήλθε στα 82 με 5.150 μαθητές (Βλεπ. Τσιτσελίκης Κ., 2003, η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας, Αθήνα, σελ 173.)

⁷⁷ Γκατζώνης Κ., 2005, Τα ελληνικά σχολεία στο Αργυρόκαστρο, Ιωάννινα-Αργυρόκαστρο και Τσιτσελίκης Κ., 2003, η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας, Αθήνα, σελ 173-174.

⁷⁸ Χότζα Ε., 1969 Ομιλία στη Γραμματεία της ΚΕ του ΚΕΑ, 05 Μαΐου 1969.

εντελώς. Τη θέση τους κατέλαβαν κείμενα μειονοτικών συγγραφέων, οι οποίοι ήταν άνωθεν δοτοί και δεν θα μπορούσαν να συγγράψουν, αν δεν υποστηρίζονταν ως άνθρωποι του καθεστώτος.⁷⁹

Στα αναγνωσματάρια των ελληνικών σχολείων της περιόδου 1946-1960 τα κείμενα περί της αλβανικής πατρίδας κάλυπταν το 22.3% των θεμάτων και, κατά την περίοδο 1968-1990, αυξήθηκαν στο 26.7%. Για τις ίδιες χρονικές περιόδους η σοσιαλιστική οικοδόμηση κάλυπτε αντίστοιχα 17.6% και 43.5% των θεμάτων διδασκαλίας⁸⁰

Η ελληνική γλώσσα στα σχολικά εγχειρίδια δέχτηκε τότε την ασφυκτική πίεση της ιδεολογικής γλώσσας, μεταφερόμενης μέσω της αλβανικής. Διαπιστώνεται εσφαλμένη σημασιολόγηση λέξεων ή φράσεων, νοηματικά λάθη από την αδόκιμη χρήση λέξεων, λάθη λόγω της κατά λέξη μετάφρασης από την αλβανική, ακυρολεξίας, γραμματικά και συντακτικά λάθη, ακόμα και χρήση αλβανικών λέξεων, για την απόδοση των καθορισμένων ιδεολογικών εννοιών⁸¹.

Επίσης, η οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική κλπ εξέλιξη της αλβανικής κοινωνίας μεταφέρονταν προς την ελληνική μειονότητα μέσω της επίσημης γλώσσας. Στην αλβανική διεξήγαγε την λειτουργία της η τεραστία προπαγανδιστική μηχανή του κόμματος.⁸² Μάλιστα και οι παραδοσιακές πολιτιστικές εκδηλώσεις των ίδιων των Ελλήνων είχαν την αναλογία 70 προς 30 τοις εκατό σε όφελος της αλβανικής γλώσσας. Στην αλβανική αναπτύσσονταν επίσης όλες οι σχέσεις με το κράτος.

Με την ηλεκτροδότηση της χώρας, μετά το 1970 και στις ελληνικές περιοχές σημειώνεται αναδιάρθρωση της οικονομικής αγροτικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας. Την εξέλιξη συνοδεύει η επέκταση των γεωργικών επαγγελματικών σχολών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όμως, στην αλβανική γλώσσα.⁸³ Σαν αποτέλεσμα, σημειώνεται η πλήρης κατάργηση της παραδοσιακής ορολογίας στις σχέσεις εργασίας, που διατυπώνονταν στην ελληνική, για να αντικατασταθεί με την νέα ορολογία τη σχεδόν αλβανική.

Κατά την ίδια περίοδο διαδίδονται τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, τα οποία χρησιμοποιούσαν μόνο την αλβανική γλώσσα, η μόνη δε επιχείρηση συναρμολόγησης τηλεοράσεων στη χώρα παρήγαγε δέκτες, που βάσει των άνωθεν υπαγορεύσεων μπορούσαν να αναμεταδίδουν μόνο τον μοναδικό κρατικό τηλεοπτικό σταθμό των Τιράνων...

Κατ' επέκταση, η ελληνική γλώσσα εισήλθε σε μια φθίνουσα πορεία ως προς τη χρήση της από τους Έλληνες φορείς της, οπότε υποβαθμίστηκαν μάλιστα τα γραμματικό-συντακτικά της φαινόμενα και υιοθετήθηκαν καθ' υπερβολή αλβανικές λέξεις με ελληνικές καταλήξεις. Έτσι η ελληνική απέκτησε μια ιδιόμορφη εξέλιξη, «μεμειγμένη» με το αλβανικό λεξιλογικό και μορφο-φωνητικό και συντακτικό

⁷⁹ Καψάλης Γ. Δ., 1996, Η Εκπαίδευση της ΕΕΜ της Αλβανίας, Αθήνα .

⁸⁰ Έρευνα του συγγραφέα (Βλεπ και Πασχάλης Α Σ., 1998, Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, Αθήνα, κεφ 6° & 7°)

⁸¹ Πασχάλης Α Σ., 1998, Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, Αθήνα, σελ. 133-198.

⁸² Τα δύο προπαγανδιστικά μέσα στην μητρική γλώσσα, η εφημερίδα «Λαϊκό Βήμα» και η ημίωρη εκπομπή στην ελληνική γλώσσα από τον τοπικό κρατικό ραδιοφωνικό σταθμό Αργυροκάστρου, όχι μόνο, που δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες για ενημέρωση των Ελλήνων της Αλβανίας, αλλά η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν ήταν πολλές φορές ακαταλαβίστικη από τους απλούς Έλληνες. Επίσης, οι πιέσεις που δεχότανε από την αλβανική, διαφοροποιούσε και απομάκρυνε την ελληνική τους γλώσσα από την ελληνική στην Ελλάδα.

⁸³ Στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό την περίοδο από το 1972 μέχρι το 1982 ανοίχτηκαν συνολικά 8 μέσες (λύκεια) επαγγελματικές (γεωπονικές) σχολές. Συγκεκριμένα στη Δερβιτσάνη, το Βουλιαράτι, το Λόγγο, τη Δρόβιανη, το Αλύκο, τη Λιβαδειά, τη Γράβα και το Θεολόγο.

σύστημα. Οι Έλληνες χρήστες της περιορίζονταν να μιλούν ελληνικά μόνο στο συνηθισμένο καθημερινό λόγο της ενδοοικογενειακής κυρίως επικοινωνίας. Μοιραία, η μητρική γλώσσα θεωρούνταν, κυρίως από την νέα γενιά, σαν μια ξεπερασμένη υπόθεση, εφόσον δεν τους χρησίμευε σε κάτι.⁸⁴

Μάλιστα και τις επιστολές προς τους ομογενείς συγγενείς τους τις έγραφαν στην αλβανική Πιο εύκολα γι' αυτούς ήταν να μιλούσαν αλβανικά παρά ελληνικά, ή σκέφτονταν αλβανικά για να μιλήσουν με τα φτωχά ελληνικά τους.

Βιβλιογραφία

- Γκατζώνης Κ.**, 2005, Τα ελληνικά σχολεία στο Αργυρόκαστρο, Ιωάννινα.
Καψάλης Γ. Δ., 1996, Η Εκπαίδευση της ΕΕΜ της Αλβανίας, Αθήνα .
Μπαρκας Π., 2016, Τα ταξίδια της Φηγού, τ. ΙΙΙ, Αθήνα.
Μπάρκας Π., 2005 , Η λογοτεχνία στην εθνική ελληνική μειονότητα, Τίρανα
Πασχάλης Α Σ.,1998, Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, Αθήνα,
Τσιτσελίκης Κ., 2003, η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας, Αθήνα.
Χότζα Ε., 1985, Δύο φίλοι λαοί, Τίρανα.
Χότζα Ε., 1969 Ομιλία στη Γραμματεία της ΚΕ του ΚΕΑ, 05 Μαΐου 1969.
Hobsbawm E., 1994, Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, Αθήνα.

⁸⁴ Στη δεκαετία του '70, στο πλαίσιο των προεργασιών του Χότζα για το άνοιγμα προς την Ελλάδα, έστειλε τον γνωστό συγγραφέα Ισμαήλ Κανταρέ να κάνει ένα ρεπορτάζ για την εθνική ελληνική μειονότητα, το οποίο θα δημοσιευόταν στην εφημερίδα του Κόμματος "Zëri i Popullit". Βασικός θεματικός προσανατολισμός στο ρεπορτάζ θα ήταν η υπόθεση των Ελλήνων και η λογοτεχνία στη μητρική τους γλώσσα. Το ρεπορτάζ δεν γράφηκε ποτέ, διότι ο Κανταρέ συνάντησε στη Δρόπολη (Βάνιστα) νέους, οι οποίοι δεν έδειχναν κανένα ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία στη μητρική γλώσσα, παρά μόνο στην αλβανική. Μάλιστα, ο Κανταρέ είπε στο Χότζα ότι πρόκειται για άσκοπη επένδυση ή φροντίδα για την καλλιέργεια και διάδοση μιας λογοτεχνίας στην ελληνική γλώσσα(!). (Αφήγηση του Κανταρέ στον Έλληνα μειονοτικό ποιητή Π. Τσουκά, η οποία βρίσκεται στο αρχείο του συγγραφέα)